

Till Statsrådet och chefen för Justitiedepartementet

Genom beslut den 4 februari 1999 bemyndigade regeringen chefen för Justitiedepartementet att tillkalla en parlamentariskt sammansatt kommitté med uppdrag att undersöka och analysera villkoren för barn i homosexuella familjer (Dir.1999:5).

Med stöd av detta bemyndigande förordnades den 4 februari 1999 hovrättslagmannen Göran Ewerlöf som ordförande i kommittén. Som ledamöter i kommittén förordnades den 21 april 1999 regionssekreterare Elving Andersson (c), riksdagsledamoten Marianne Carlström (s), kommunalrådet Annica Dahl (s), f.d. riksdagsledamoten Isa Halvarsson (fp), riksdagsledamoten Elisebeth Markström (s), riksdagsledamoten Chatrine Pålsson (kd), riksdagsledamoten Raimo Pärssinen (s), riksdagsledamoten Tasso Stafilidis (v), företagaren Kerstin Staver (mp), riksdagsledamoten Sten Tolgfors (m) och riksdagsledamoten Anders Ygeman (s).

Samma dag förordnades som sakkunniga i kommitténs arbete ämnesrådet Anita Wickström (Justitiedepartementet) och kanslirådet Sören Kindlund (Socialdepartementet) samt som experter f.d. överdirektören Ulla Fredriksson (Statens nämnd för internationella adoptionsfrågor), barn- och ungdomspsykiatern Torgny Gustafsson, juristen Christina Heilborn (Rädda barnen), dåvarande bitr. rektorn Anne-Marie Helmadotter (RFSL), utredaren Per-Arne Håkansson (Socialstyrelsen), avdelningsdirektören Heinz Spira (Folkhälsoinstitutet), handläggaren Concetta Taliercio (Barnombudsmannen), leg. psykologen och leg. psykoterapeuten Margareta Walch, ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning Hans Ytterberg.

Christina Heilborn entledigades den 1 december 1999 och i hennes ställe utsågs leg. psykoterapeuten Börje Svensson.

Den 1 februari 2000 förordnades sacionomen Margret Henningsson (adoptionorganisationer och nätverk för adopterade) som expert.

Till huvudsekreterare förordnades den 1 maj 1999 hovrättsassessorn Eva-Charlotte Salvall. Departementssekreteraren Charlotta Wickman förordnades den 10 maj 1999 som sekreterare.

Kommittén – som har arbetat under namnet Kommittén om barn i homosexuella familjer – överlämnar härmed betänkandet *Barn i homosexuella familjer* (SOU 2001:10).

Till betänkandet fogas reservationer och särskilda yttranden. Kommitténs arbete är därmed avslutat.

Stockholm den 31 januari 2001

Göran Ewerlöf

Elving Andersson

Marianne Carlström

Annica Dahl

Isa Halvarsson

Elisebeth Markström

Chatrine Pålsson

Raimo Pärssinen

Tasso Stafilidis

Kerstin Staver

Sten Tolgfors

Anders Ygeman

*/Eva-Charlotte Salvall
Charlotta Wickman*

Innehåll

Sammanfattning	13
Författningsförslag	33
1 Förslag till lag om ändring i lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap.....	33
2 Förslag till lag om ändring i lagen (1987:813) om homosexuella sambor.....	34
3 Förslag till lag om ändring i lagen (1984:1140) om insemination	36
4 Förslag till lag om ändring i föräldrabalken (1949:381)	37
5 Förslag till lag om ändring i ärvdabalken (1958:637)	48
6 Förslag till lag om ändring i lagen (1958:642) om blodundersökning m.m. vid utredning av faderskap	50
7 Förslag till lag om ändring i lagen (1969:620) om ersättning i vissa fall för utgivna underhållsbidrag	51
8 Förslag till lag om ändring i lagen (1985:367) om internationella faderskapsfrågor.....	52
9 Förslag till lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring.....	55
10 Förslag till lag om ändring i lagen (1947:529) om allmänna barnbidrag.....	57
11 Förslag till ändring i lagen (1996:1030) om underhållsstöd	60
12 Förslag till lag om ändring i namnlagen (1982:670)	63
13 Förslag till lag om ändring i folkbokföringslagen (1991:481)	65

1	Kommitténs uppdrag och arbete.....	67
1.1	Kommitténs direktiv	67
1.2	Arbetets bedrivande	69
2	Bakgrund i fråga om barn i homosexuella familjer	73
3	Registrerat partnerskap	75
3.1	Bakgrund	75
3.2	Gällande rätt.....	77
3.2.1	Registrering av partnerskap	77
3.2.2	Rättsverkningar av registrerat partnerskap	77
3.2.3	Upplösning av registrerat partnerskap	78
3.3	Hur många personer har ingått registrerat partnerskap?.....	78
4	Vårdnad m.m.....	81
4.1	Inledning	81
4.2	Vårdnad om barn	82
4.2.1	Gällande rätt	82
4.2.2	Faktiska förhållanden i fråga om särskilt förordnade vårdnadshavare.....	87
4.3	Umgångerätt	88
4.3.1	Gällande rätt	88
4.4	Underhåll till barn	89
4.4.1	Gällande rätt	89
5	Adoption	93
5.1	Inledning	93
5.2	Gällande rätt.....	94
5.2.1	Bestämmelserna i föräldrabalken	94
5.2.2	Internationellt privaträttsliga bestämmelser	98
5.2.3	Övriga bestämmelser	103
5.3	Förmedling av utländska adoptivbarn.....	105
5.3.1	Bakgrund.....	105
5.3.2	Statens nämnd för internationella adoptionsfrågor (NIA)	105
5.3.3	Auktoriserade adoptionsorganisationer	107
5.3.4	Enskilda (privata) adoptioner.....	108

5.4	Förfaringssättet vid adoption.....	109
5.4.1	Medgivande från socialnämnden	109
5.4.2	Den fortsatta gången	116
5.5	Ensamstående adoptanter	117
5.5.1	Allmänt.....	117
5.5.2	NIA:s riktlinjer och rekommendationer.....	118
5.5.3	Socialnämnders och domstolars tillämpning	119
5.5.4	Adoptionsorganisationernas tillämpning m.m.	120
5.6	Homosexuella adoptanter.....	121
5.6.1	Allmänt.....	121
5.6.2	NIA:s riktlinjer och rekommendationer.....	121
5.6.3	Socialnämnders och domstolars tillämpning	122
5.7	Statistiska uppgifter	123
5.7.1	Adoption av inhemska barn	123
5.7.2	Internationella adoptioner	124
5.7.3	Enskilda (privata) adoptioner	127
5.8	Adopterade barn.....	128
5.8.1	Bakgrund	128
5.8.2	Forskningsfält	130
5.8.3	Känslomässig anknytning.....	131
5.8.4	Språkutveckling.....	133
5.8.5	Identitetsutveckling.....	135
5.8.6	Psykisk hälsa	142
6	Situationen i ursprungsländerna	149
6.1	Inledning.....	149
6.2	De vanligaste ursprungsländerna	150
6.2.1	Inledning	150
6.2.2	Vietnam	150
6.2.3	Sydkorea	151
6.2.4	Kina.....	152
6.2.5	Colombia.....	153
6.2.6	Indien.....	154
6.2.7	Ryssland.....	155
6.2.8	Polen	156
6.2.9	Bulgarien.....	157
6.2.10	Thailand.....	158
6.2.11	Brasilien	159
6.2.12	Rumänien.....	160
6.2.13	Ukraina	161

6.2.14	Etiopien.....	162
6.2.15	Lettland.....	163
6.2.16	Estland.....	164
6.3	Övriga ursprungsländer.....	164
6.3.1	Frågan om homosexuella par som adoptanter.....	164
6.3.2	Länder där homosexualitet är straffbart.....	166
7	Assisterad befruktning.....	167
7.1	Inledning.....	167
7.2	Insemination enligt inseminationslagen.....	168
7.2.1	Bakgrund.....	168
7.2.2	Vem kan få tillgång till insemination?.....	168
7.2.3	Makeinsemination.....	169
7.2.4	Givarinsemination.....	169
7.2.5	Spermagivaren.....	170
7.2.6	Ursprungsfrågan.....	170
7.2.7	Straffbestämmelser.....	174
7.2.8	Faktiska förhållanden.....	174
7.3	Privat insemination.....	175
7.4	Faderskap till barn.....	176
7.4.1	Om modern är gift.....	176
7.4.2	Om modern är ogift.....	177
7.4.3	Barnets möjlighet att ta del av sitt biologiska ursprung.....	179
7.5	Befruktning utanför kroppen.....	180
7.5.1	Gällande rätt.....	180
7.5.2	Faktiska förhållanden.....	181
7.5.3	Förslag om utvidgning av möjligheterna till befruktning utanför kroppen m.m.....	181
8	Utländska förhållanden.....	183
8.1	De nordiska länderna.....	183
8.1.1	Danmark.....	183
8.1.2	Finland.....	184
8.1.2	Island.....	185
8.1.3	Norge.....	186
8.2	Övriga länder i Europa.....	186
8.2.1	Inledning.....	186
8.2.2	Registrerat partnerskap.....	187

8.2.3	Adoption	187
8.2.4	Insemination	188
8.3	USA	189
8.3.1	Adoption	189
8.4	Kanada.....	189
8.4.1	Adoption	189
9	Internationellt samarbete	191
9.1	Inledning.....	191
9.1.1	Internationella konventioner	191
9.1.2	Arbetet i Europarådet.....	191
9.2	Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter	192
9.2.1	Inledning	192
9.2.2	Något om innehållet i konventionen.....	192
9.3	1993 års Haagkonvention om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner	195
9.3.1	Inledning	195
9.3.2	Allmänt om innehållet i konventionen	196
9.3.3	Närmare om innehållet i konventionen	197
9.4	1967 års europeiska konvention om adoption av barn	201
9.4.1	Inledning	201
9.4.2	Allmänt om innehållet i konventionen	201
9.4.3	Närmare om innehållet i konventionen	202
9.5	Homosexuellas situation i Europarådets medlemsstater.....	204
10	Tidigare överväganden	205
10.1	Inledning.....	205
10.2	Utredningen om homosexuellas situation i samhället.....	205
10.3	Partnerskapskommittén.....	206
10.4	Assisterad befruktning.....	207
10.5	Behovet av en utredning om barn i homosexuella familjer	208
11	Barn i homosexuella familjer	209
11.1	Inledning.....	209
11.2	Hittillsvarande forskning	209
11.2.1	Arbetets bedrivande.....	209
11.2.2	Presentation av forskningen.....	210

11.2.3	Studier av homosexuella familjer.....	211
11.2.4	Redovisning av forskningsresultat – inledning	218
11.2.5	Homosexuella mödrar och deras barn.....	219
11.2.6	Homosexuella fäder och deras barn.....	230
11.2.7	Barn som tillkommit genom insemination.....	237
11.3	Kommitténs kompletterande studier	242
11.3.1	Inledning.....	242
11.3.2	Yngre skolbarn med homosexuella föräldrar	244
11.3.3	Tonåringar och unga vuxna med homosexuella föräldrar	248
11.3.4	Homosexuellas syn på barn och familjebildning	253
11.4	Barnets rättsliga ställning.....	259
11.4.1	Inledning.....	259
11.4.2	Privat insemination	260
11.4.3	Insemination utomlands.....	261
11.4.4	Adoption.....	261
11.4.5	Barn som växer upp med endast en biologisk förälder/adoptivförälder och en medförälder	262
12	Samhällets attityder	265
12.1	Inställningen till homosexuella.....	265
12.1.1	Inledning.....	265
12.1.2	Undersökningarna	266
12.1.3	En jämförelse mellan undersökningarna	269
12.2	Inställningen till homosexuellt föräldraskap	273
12.2.1	Inledning.....	273
12.2.2	FSI:s attitydundersökning om inställningen till homosexuellt föräldraskap.....	274
12.3	Homosexuellas utsatthet för brott.....	281
12.3.1	Inledning.....	281
12.3.2	Doktorsavhandlingen ”Hatbrott? Homosexuella kvinnors och mäns berättelser om utsatthet för brott”	281
13	Överväganden och förslag	285
13.1	Utgångspunkter för analysen	285
13.2	Barns förhållanden i homosexuella familjer.....	286
13.2.1	Inledning.....	286
13.2.2	Forskning om homosexuella familjer	287
13.2.3	Barn med homosexuella föräldrar	291

13.2.4	Homosexuella familjer i Sverige	298
13.2.5	Föräldrars öppenhet med den homosexuella läggningen	301
13.2.6	Den internationella forskningens relevans för svenska förhållanden.....	303
13.2.7	Kommitténs slutsatser.....	305
13.3	Adoptivbarns särskilda behov	306
13.3.1	Inledning	307
13.3.2	Kunskap om adopterade barn	308
13.3.3	Kommitténs slutsatser.....	314
13.4	Förslag i fråga om homosexuellt föräldraskap	315
13.4.1	Inledning	315
13.4.2	Gemensam adoption.....	316
13.4.3	Styvbarnsadoption	326
13.4.4	Assisterad befruktning	332
13.4.5	Särskilt förordnade vårdnadshavare.....	345
13.5	Samhällets attityder.....	346
13.6	Ursprungsländernas inställning	352
13.7	Internationella konventioner	357
13.8	Övrigt.....	366
14	Kostnads- och konsekvensanalys.....	369
14.1	Gemensam adoption	369
14.2	Styvbarnsadoption	369
14.3	Assisterad befruktning.....	370
14.4	Särskilt förordnade vårdnadshavare	370
14.5	Registrering av familjerättsliga förhållanden.....	370
15	Författningskommentarer	373
15.1	Förslaget till lag om ändring i lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap.....	374
15.2	Förslaget till lag om ändring i lagen (1987:813) om homosexuella sambor.....	375
15.3	Förslaget till lag om ändring i lagen (1984:1140) om insemination	375
15.4	Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken (1949:381) ...	376
15.5	Förslaget till lag om ändring i ärvdabalken	389

15.6 Förslaget till lag om ändring i lagen (1958:642) om blodundersökning m.m. vid utredning av faderskap.....	390
15.7 Förslaget till lag om ändring i lagen (1969:620) om ersättning i vissa fall för utgivna underhållsbidrag.....	391
15.8 Förslaget till lag om ändring i lagen (1985:367) om internationella faderskapsfrågor.....	391
15.9 Förslaget till lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring.....	393
15.10Förslaget till lag om ändring i lagen (1947:529) om allmänna barnbidrag.....	395
15.11Förslaget till lag om ändring i lagen (1996:1030) om underhållsstöd.....	396
15.12Förslaget till lag om ändring i namnlagen (1982:670)	398
15.13Förslaget till lag om ändring i folkbokföringslagen (1991:481)	400
Reservationer och särskilda yttranden.....	401
Referenslitteratur	455
Bilagor	
Bilaga 1: Kommittédirektiv	463
Bilaga 2: Översikt av bestämmelserna rörande föräldraskap av Anita Wickström.....	477
Bilaga 3: Utländska förhållanden.....	489
Bilaga 4: Lagförslag m.m. angående homosexuella pars möjlighet att adoptera i Nederländerna	525
Bilaga 5: Förslagets internationellt privat- och processrättsliga konsekvenser för adoption av Professor Maarit Jänterä-Jareborg	549
Bilaga 6: Remissvar	556

Sammanfattning

Allmänna utgångspunkter

Enligt kommittédirektiven skall kommittén undersöka och analysera villkoren för barn i homosexuella familjer. Kommittén skall också ta ställning till om de rättsliga skillnader som finns i dag mellan homosexuella och heterosexuella par i fråga om möjligheten att adoptera och att utses till särskilt förordnade vårdnadshavare är sakligt motiverade. Om kommittén finner att de rättsliga skillnaderna bör tas bort när det gäller adoption, skall kommittén pröva om de kvinnor som lever tillsammans i ett homosexuellt parförhållande bör ges möjlighet till assisterad befruktning. Utgångspunkten för kommitténs överväganden skall vara barnets bästa.

Den huvudsakliga frågan som kommittén har att ta ställning till är alltså om homosexuell läggning hos föräldrarna är en sådan omständighet som gör det sakligt motiverat att särbehandla homosexuella i fråga om rättsligt föräldraskap.

Kommitténs bedömningar skall – med utgångspunkt i barnets bästa – göras på basis av vad som har utretts om förhållandena i fråga om barn i homosexuella familjer och vad som är känt om adoptivbarns särskilda behov. En önskvärd metod för bedömning av vad som är barnets bästa är att kombinera vetenskap och beprövad erfarenhet med att låta barn själva komma till tals. Kommittén har därför tagit del av hittillsvarande forskning rörande barns förhållanden i homosexuella familjer, vilken baseras på internationella studier i huvudsak genomförda i USA och Storbritannien. Därtill har kommittén låtit genomföra tre kompletterande studier av homosexuella familjer i Sverige, i vilka barnens syn på sin situation har getts stort utrymme.

Kommittén har också gått igenom forskning rörande adopterade barn samt tagit del av de erfarenheter och den kunskap som auktoriserade adoptivorganisationer och organisationer för adopterade har om adopterade barns särskilda behov.

Förhållandena för barn i homosexuella familjer

Forskning – undersökningsområden

Kommitténs samlade kunskap om homosexuella familjer baseras på ett fyrtiotal internationella studier och de studier kommittén låtit genomföra om förhållandena i Sverige.

De barn som deltagit i forskningen har i huvudsak tillkommit i föräldrars tidigare heterosexuella förhållanden. I en del av dessa studier har det även ingått barn som tillkommit genom insemination eller som adopterats av homosexuella föräldrar. Däremot har kommittén inte funnit några studier som särskilt behandlar barn som adopterats av homosexuella personer.

På senare år har forskningen om barn med homosexuella föräldrar kompletterats med sex olika studier av barn till homosexuella kvinnor där barnen har tillkommit genom insemination.

Syftet med såväl de utländska som svenska studierna har varit att få kännedom om och i så fall hur föräldrars homosexuella läggning påverkar barns utveckling och livsvillkor. De svenska studierna har också syftat till att ge förståelse för hur barn upplever det att växa upp med homosexuella föräldrar.

De områden som har studerats är den psykologiska och sociala utvecklingen hos barn med homosexuella föräldrar samt barnens könsutveckling. Dessutom har det homosexuella föräldraskapet belysts, såsom föräldrarnas känslomässiga anknytning och förhållningssätt till barnen samt förmåga att erbjuda god omvårdnad och omsorg.

Forskning – undersökningsmetoder

Både de utländska och de svenska undersökningarna baseras på icke-slupmässiga urval. Orsaken till detta är att barn med homosexuella föräldrar utgör en dold population. Med begreppet dold population (hidden population) menas att det inte alltid existerar någon urvalsram, vilket beror på att storleken på och gränserna för populationen kan vara okända. När man i en sådan studie skall söka kontakt med dem man önskar undersöka kan man inte som i studier av andra grupper gå via särskilda register eftersom sådana vanligtvis inte existerar. I stället får man tillämpa alternativa tillvägagångssätt, såsom att söka efter deltagarna genom intresseorganisationer, annonser i riks- och lokalpress, affischer eller flygblad.

Att inte ha tillgång till tillförlitligt register över dem som skall undersökas påverkar möjligheten att kunna generalisera eftersom man inte har kännedom om hur pass representativt urvalet är då man inte har någon urvalsram. Vid sådana studier vet man alltså inget om bortfallet, vilket gör att det inte går att strikt statistiskt generalisera sådana resultat.

Kommittén kan dock konstatera att även om resultaten inte fullt ut är generaliserbara så har forskningen utförts på ett sådant sätt och i en sådan omfattning att den ger oss en god kunskapsbild av hur situationen är för barn som växer upp i homosexuella familjer.

Resultat från forskningen om barn i homosexuella familjer

Kommittén har funnit att den kunskap som finns om barn med homosexuella föräldrar i andra länder har relevans för svenska förhållanden. Inget har alltså framkommit som tyder på att det skulle vara någon större skillnad för barn till homosexuella att växa upp i Sverige än att växa upp i de länder där den internationella forskningen har bedrivits. De internationella studierna har också utförts med sådana metoder som brukar användas i Sverige vid annan psykologisk forskning om barn. Kommitténs egna kompletterande studier bekräftar de internationella resultaten.

Den samlade forskningen visar att barn med homosexuella föräldrar har utvecklats psykologiskt och socialt på liknande sätt som de barn de jämförts med. Inga skillnader har heller framkommit vad gäller barnens könsutveckling. För en del barn kan det i vissa skeenden av uppväxten uppstå konflikter som är relaterade till föräldrarnas homosexuella läggning. Det handlar främst om att de under de tidiga tonåren kan uppleva föräldrarnas homosexuella läggning problematisk sett i relation till kamratgrupper och jämnåriga. Forskningen visar att barns förmåga att hantera sådana konflikter är beroende av hur relationen är till föräldrarna. Barn som växer upp i en kärleksfull miljö där barnet står i centrum för föräldrarnas kärlek och omsorg har goda förutsättningar att hantera kriser och konflikter av detta slag.

I forskningen har heller inga skillnader framkommit mellan homosexuella och heterosexuella föräldrar vad gäller deras förmåga att erbjuda barn god omsorg och omvårdnad.

Adopterade barns särskilda behov

Den samlade kunskapen om adopterade barn – såväl från forskning som från auktoriserade adoptionsorganisationer och organisationer för adopterade – visar att de flesta adopterade barn utvecklas väl i psykologiskt och socialt hänseende. Men att en del av dem har en psykisk sårbarhet till följd av sin speciella bakgrund som i perioder av stress i livssituationen kan bli mera påtaglig. Det kan gälla utvecklingsfaser under barndomen men också kriser och konflikter i vuxenlivet. Detta kan medföra särskilda utvecklingsuppgifter för barnet och ge upphov till särskilda behov av omsorg och omvårdnad. Det handlar bl.a. om att bli kompenserad för den tidiga känslomässiga förlusten och att ges möjlighet att bygga upp en identitet som omfattar det biologiska och etniska ursprunget.

När det gäller barns känslomässiga anknytningsprocess så påbörjas den redan vid barnets födelse. Processen avbryts dock vid separation från vårdaren, såsom när den biologiska föräldern lämnar barnet för adoption. En ny anknytning är oftast möjlig sedan huvudbindningen brutits. Men lång tid utan någon specifik anknytningsperson eller många olika placeringar på institution med flera byten av vårdare kan påverka barns möjlighet till anknytning.

Det faktum att ett barn övergivits och bortlämnats för adoption innebär alltså en stor känslomässig förlust för barnet. Barnet måste bli kompenserat för denna förlust av sina adoptivföräldrar. Detta sker bl.a. genom att adoptivföräldrarna skapar en trygg miljö som möjliggör en känslomässig anknytning mellan dem och barnet. En positiv anknytning utgör också basen för en god självkänsla och förmåga att skapa relationer till andra senare i livet.

En utvecklingsuppgift under tonårstiden är att skapa en egen identitet. Adopterade barn och ungdomar måste dessutom finna ett sätt att förhålla sig till själva adoptionen och införliva detta i sin identitetsutveckling. De skall alltså hitta sig själva genom att få ihop den nuvarande självbilden med sin självuppfattning från tidigare perioder och med sitt biologiska och etniska arv. Hur denna process upplevs av den adopterade beror till stor del på hans eller hennes bakgrund och den psykiska sårbarhet den kan ha gett upphov till.

En del adopterade barn upplever i samband med formandet av en egen identitet svårigheter relaterade till adoptionen. Forskningen visar att barns förmåga att hantera sådana svårigheter i hög grad är beroende av föräldrarnas, och övriga omgivningens, förhållnings-

sätt till barnen och till deras behov av att söka sitt ursprung. De barn som växer upp i en trygg och kärleksfull familj – där föräldrarna stödjer barnets sökande efter svar på existentiella och konkreta frågor om såväl bakgrund som själva adoptionen – har goda möjligheter att hantera dessa svårigheter.

Gemensam adoption

Gällande rätt

Endast makar får adoptera barn gemensamt i dag.

Ett barn får inte utan socialnämndens medgivande tas emot för stadigvarande vård och fostran i ett enskilt hem som inte tillhör någon av barnets föräldrar eller någon annan som har vårdnaden om honom eller henne. Är det fråga om att ta emot ett utländskt barn i syfte att adoptera det, skall medgivande inhämtas innan barnet lämnar sitt hemland.

Överväganden

Det har inte varit möjligt för kommittén att studera adopterade barns förhållanden i homosexuella familjer eftersom det inte existerar sådana studier. Kommittén har därför fått undersöka närliggande forskningsområden, dvs. forskning om barn i homosexuella familjer och forskning om adopterade barn.

När forskningen från dessa två områden har kontrasterats, dvs. ställts mot varandra och sammanvägts framstår det tydligt vilken stor betydelse den känslomässiga relationen mellan barn och föräldrar har för ett barns utveckling. Detta oavsett om det handlar om ett adopterat barn eller ett barn med homosexuella föräldrar. Ett barn som växer upp i en kärleksfull miljö där hans eller hennes behov står i centrum för föräldrarnas omsorger, har alltså goda förutsättningar att utvecklas väl i socialt och psykologiskt hänseende. Homosexuella föräldrar kan – lika väl som heterosexuella föräldrar – ge barn en god fostran och i övrigt gynnsamma uppväxtvillkor. Föräldrars sexuella läggning synes inte ha någon betydelse i detta avseende.

Av detta följer att homosexuella föräldrar lika väl som heterosexuella föräldrar kan erbjuda adopterade barn den omsorg de

behöver för att de skall kunna hantera den psykiska sårbarhet som de kan ha till följd av sin speciella bakgrund.

Det har vidare inte framkommit något i den samlade forskningen som ger anledning att anta att adopterade barns identitetsutveckling skulle påverkas negativt om de lever tillsammans med homosexuella föräldrar. Det är föräldrarnas förmåga att förmedla trygghet, gemenskap och samhörighet som är avgörande för barnets möjlighet att bygga upp en stabil identitet.

Ett barns upplevelse av att vara avvikande och annorlunda varierar beroende på de kulturella och sociala sammanhang barnet befinner sig i. Vilka egenskaper och beteenden det är som för tillfället upplevs som särskilt besvärande beror på den situation barnet är i och den norm som han eller hon jämför sig med.

Föräldrars homosexuella läggning är *en* egenskap bland alla andra egenskaper och beteenden som kan leda till att barn periodvis kan uppleva sig som avvikande eller annorlunda. Detta kan medföra vissa påfrestningar för ett adopterat barn som redan kan vara psykiskt belastat till följd av sin speciella bakgrund. Barn som växer upp i familjer där det finns starka positiva känslomässiga band mellan barnen och föräldrarna har dock goda förutsättningar att klara av svårigheter och problem oavsett vad dessa beror på. Det viktiga i detta sammanhang är att föräldrarna är medvetna om att barnen kan uppleva olika svårigheter. På så sätt gör föräldrarna det möjligt för barnen att hantera situationen. Det finns inget som tyder på att homosexuella föräldrar inte skulle kunna erbjuda en sådan uppväxtmiljö som adopterade barn behöver för att de skall ha möjlighet att hantera eventuella problem relaterade till familjesituationen.

Förslag

Mot bakgrund av vad som har framkommit i forskningen på området anser kommittén att de rättsliga skillnader som finns i dag vad gäller homosexuella respektive heterosexuella pars möjligheter att adoptera inte längre är sakligt motiverade. Kommittén föreslår därför att registrerade partner, i likhet med makar, skall ges möjlighet att gemensamt prövas som adoptivföräldrar.

Styvbarnsadoption

Gällande rätt

Endast en gift person får i dag adoptera den andre makens barn om villkoren för adoption i övrigt är uppfyllda. En sådan adoption brukar kallas styvbarnsadoption eller närståendeoption. Genom adoptionen klippas de rättsliga banden av med den förälder som inte är gift med adoptanten. Såväl biologiska som adopterade barn kan komma i fråga för styvbarnsadoption. Omkring ett hundratal styvbarnsoptioner genomförs i Sverige varje år.

Det finns i dag ingen möjlighet att i en homosexuell familj rättsligt binda styvföräldern (medföräldern) till barnet. Först om den rättsliga föräldern går bort kan medföräldern adoptera barnet eller utses till särskilt förordnad vårdnadshavare för det.

Överväganden

Barn har ett sämre rättsligt skydd i en familj där endast den ena föräldern är vårdnadshavare, såväl under den tid föräldrarna lever tillsammans som för det fall de separerar eller en av dem går bort.

De ekonomiska, sociala och psykologiska faktorer som kan tala både för och emot en styvbarnsadoption är desamma, oberoende av om familjebildningen är homosexuell eller heterosexuell.

Att samhället i dag inte fullt ut accepterar den homosexuella familjebildningen i föräldrarättsligt hänseende kan påverka även allmänhetens attityder till sådana familjer generellt. Att rättsligt erkänna den homosexuella familjen ger därför en viktig signal, inte minst till barnet. Det visar att barnets familj är lika accepterad som andra familjer i samhället.

Ett tidigare adopterat barn har samma behov av att skyddas rättsligt som ett biologiskt barn och även adopterade barn bör därför komma i fråga för styvbarnsadoption.

Förslag

Kommittén föreslår att det införs en möjlighet för en registrerad partner att adoptera den andre partners barn, under samma förutsättningar som i dag gäller för gifta par.

Assisterad befruktning

Gällande rätt m.m.

Insemination enligt inseminationslagen

Insemination inom sjukvården får utföras på en kvinna endast om hon är gift eller sambo med en man. Mannen skall skriftligen samtycka till inseminationen.

I Sverige är spermagivaren inte anonym. I givarens journal antecknas vissa grundläggande upplysningar om honom. Ett barn som tillkommit genom givarinsemination har, sedan det uppnått tillräcklig mognad, rätt att få del av de uppgifter om spermagivaren som antecknats i sjukhusets journal.

Privat insemination

Insemination som utförs av enskilda personer – ofta i hemmet – utan inblandning av sjukvården, brukar kallas privat insemination. Sådan insemination omfattas inte av inseminationslagens bestämmelser. På senare tid har det blivit allt vanligare att homosexuella använder sig av denna metod för att skaffa barn.

Faderskap till barn

OSamtycke till inseminationen

För att en insemination enligt inseminationslagen skall få utföras på en kvinna krävs att mannen skriftligen samtyckt till denna. Samtycket har den verkan att mannen anses som det blivande barnets far. Även vid en privat insemination anses mannen som barnets far om han samtyckt till inseminationen. Privata inseminationer är inte reglerade i lag och det finns inget krav på att samtycket i dessa fall skall vara skriftligt för att gälla i rättslig mening.

Om modern är gift

Om modern är gift antas moderns make automatiskt vara barnets rättsliga far. Faderskapet för den gifte mannen kan hävas om det visar sig att någon annan är biologisk far till barnet. Vid givarinsemination kan faderskapet hävas om det inte är sannolikt att barnet tillkommit vid en insemination som maken samtyckt till. Men faderskapet kan hävas endast om den gifte mannen eller barnet agerar. Den gifte mannen kan därvid antingen godkänna en annan mans faderskapsbekräftelse eller kan han, eller barnet, väcka talan i domstol för att få faderskapet hävt. Den biologiske fadern (spermagivaren) kan i dessa fall inte föra sådan talan.

Om modern är ogift

Om modern är ogift måste faderskapet fastställas genom bekräftelse eller dom för att gälla i rättslig mening. Om barnet avlats genom samlag är principen den att endast den biologiske fadern skall kunna bekräfta faderskapet eller kunna fastställas som far av en domstol. Men när det gäller barn som avlats genom givarinsemination handlar det i stället om att fastställa ett socialt faderskap. Den gifte mannen eller sambon har då samtyckt till att bli far till ett barn som inte är hans biologiska. Spermagivaren har i dessa fall ingen möjlighet att hävda någon rätt till faderskapet. Skulle samtycke från maken eller sambon däremot inte finnas kan spermagivaren bekräfta faderskapet och därmed blir rättslig far till barnet.

Överväganden

Insemination vid allmänt sjukhus

Det finns en principiell skillnad mellan barn som adopteras och barn som kommer till genom assisterad befruktning. I det förstnämnda fallet handlar det om barn som redan existerar och som är i behov av nya föräldrar. I det andra fallet är det frågan om att medverka till att barn blir till. När samhället tillåter en verksamhet som innebär att barn blir till på artificiell väg har samhället ett särskilt

stort ansvar för att barnet kommer att växa upp under bästa tänkbara förhållanden.

En grundläggande värdering i det svenska barn- och föräldrarättsliga regelsystemet är att ett barn har rätt till två föräldrar. Traditionellt har inställningen varit den att det är bäst för barnet att ha föräldrar av olika kön. Men de utredningar som kommittén har tagit del av och låtit genomföra visar att ett barns utvecklingsmöjligheter är lika goda i en homosexuell familjebildning som i en heterosexuell familjebildning. För att ett barn skall utvecklas väl spelar det alltså ingen roll om föräldrarna är av olika eller samma kön. Det finns därför inte – utifrån principen att barnet skall växa upp under goda förhållanden – någon anledning att utesluta ett par från möjligheten att erhålla assisterad befruktning enbart på den grunden att de är av samma kön.

Den forskning som finns på området – inte minst adoptionsforskningen – visar att en tillgång till det biologiska ursprunget är viktigt för barnet. Därför får det anses vara till barnets bästa att kunna efterforska detta. Assisterad befruktning vid allmänt sjukhus innebär att barnet alltid har möjlighet att efterforska sitt biologiska ursprung, under förutsättning att barnet får vetskap om hur det tillkommit.

Ett argument som skulle kunna tala mot att ge lesbiska par möjlighet att erhålla assisterad befruktning inom den allmänna sjukvården är att det därmed ges en möjlighet att välja bort fadern till barnet. Det måste då påpekas att de par som föredrar en sådan lösning redan i dag väljer detta alternativ, genom privat insemination där spermagivarens identitet inte uppges vid faderskapsutredningen. Den enkätundersökning som kommittén genomfört visar att många lesbiska kvinnor – även om en möjlighet till assisterad befruktning vid allmänt sjukhus införs – även fortsättningsvis skulle föredra en känd man som spermagivare. Det finns alltså inget som tyder på att den biologiske fadern skulle väljas bort i större utsträckning än vad som sker i dag.

Vid insemination på sjukhus är sperman alltid kontrollerad för att undvika smittspridning, t.ex. av hiv. Också givaren kontrolleras för att utesluta att han bär på några ärftliga sjukdomar. Risken för att sjukdomar skall föras vidare är därför i dessa fall liten. Detta innebär en trygghet för såväl kvinnan som barnet.

Föräldraskap vid insemination

Möjlighet till gemensamt föräldraskap för kvinnor

Det finns olika möjligheter att lagtekniskt lösa föräldrafrågan när det gäller barn som tillkommer genom assisterad befruktning i en lesbisk relation. Kommittén har stannat för att likställa homosexuella med heterosexuella par i fråga om rättsligt föräldraskap för barn som avlats genom insemination.

En grundläggande värdering i det svenska barn- och föräldrarättsliga regelsystemet är, som tidigare nämnts, att ett barn har rätt till två föräldrar. För att möjliggöra för så många barn som möjligt att få två rättsliga föräldrar anser kommittén att man i dessa fall – liksom efter givarinsemination i heterosexuella förhållanden – bör prioritera det sociala föräldraskapet framför det biologiska. Det samtycke som den födande kvinnans partner eller sambo lämnar bör därför medföra att hon, tillsammans med modern, skall anses som förälder till barnet.

Om modern är registrerad partner kan man förutsätta att paret valt att skaffa barnet gemensamt. Moderns partner bör därför, liksom en make, automatiskt anses vara förälder till det barn som föds. Är modern ogift bör hennes sambo ges möjlighet att bekräfta moderskapet för att det skall bli rättsligt gällande. Det bör också finnas en möjlighet att fastställa moderskapet genom dom, för det fall den kvinna som samtyckt till inseminationen inte bekräftar moderskapet.

Denna reglering av föräldraskapet innebär att det biologiska faderskapet för ett barn i vissa fall inte blir fastställt (liksom är fallet i dag när det gäller barn som avlats efter givarinsemination i heterosexuella förhållanden). Men genom att moderns partner eller sambo tar det rättsliga ansvaret för barnet kan spermagivaren träda fram utan att ett rättsligt faderskap för honom därmed skall fastställas. Den föreslagna regleringen av föräldraskap kan därför medföra att fler barn som föds efter privat insemination får tillgång till en känd far.

Möjligheten för spermagivaren att fastställas som far till barnet

För en homosexuell man kan insemination vara enda möjligheten att skaffa barn. Hans bidrag med sperma till inseminationen är därför inte alltid en fråga om att endast hjälpa ett lesbiskt par att bli föräldrar, utan han vill kanske själv ta aktiv del som far till barnet.

Om spermagivaren och det lesbiska paret således är överens om att givaren i stället skall vara den som, tillsammans med modern, är barnets rättsliga förälder finns det inget som hindrar att givaren bekräftar faderskapet, förutsatt att den inseminerade kvinnans partner eller sambo inte lämnat samtycke till inseminationen¹.

En spermagivare kan få faderskapet fastställt genom en faderskapsbekräftelse. För att en faderskapsbekräftelse skall bli giltig krävs att modern godkänner den. Moderns medverkan är alltså nödvändig för att en spermagivare skall kunna bli rättslig far till ett barn. Detta gäller redan med dagens reglering av föräldraskapsfrågan efter insemination. Om modern är registrerad partner antas hennes partner automatiskt vara barnets rättsliga förälder, tillsammans med modern. Om partnern godkänner spermagivarens faderskapsbekräftelse upphör dock hennes rättsliga föräldraskap att gälla och spermagivaren blir genom bekräftelsen att anses som barnets far.

Behovet av en översyn av reglerna rörande föräldraskap m.m.

För barnet är det viktigt att få kännedom om sitt biologiska ursprung. En fråga som är angelägen att se över är därför möjligheten att – vid sidan av de nuvarande faderskapsreglerna – utreda och slå fast det biologiska faderskapet för ett barn, t.ex. i form av en fastställsetalan rörande det biologiska ursprunget.

Frågan om det kan vara till ett barns bästa att ha fler än två vårdnadshavare bör vidare, enligt kommitténs mening, utredas närmare. I detta sammanhang är en viktig fråga, när det gäller vårdnadsansvaret vid privat insemination i homosexuella förhållanden, möjligheten för en spermagivare att, tillsammans med det lesbiska paret, kunna ha gemensam vårdnad för barnet.

---

¹ För att få tillgång till insemination enligt inseminationslagen skall skriftligt samtycke från kvinnans partner eller sambo föreligga. Faderskap för spermagivaren kan därför som regel fastställas endast om barnet avlats genom en privat insemination som moderns partner eller sambo inte samtyckt till.

Förslag

Kommittén föreslår att lesbiska par som registrerat partnerskap eller lever i ett samboförhållande – i likhet med heterosexuella makar och sambor – skall ges möjlighet att erhålla assisterad befruktning vid allmänt sjukhus.

Reglerna för fastställande av rättsligt föräldraskap bör enligt kommitténs uppfattning motsvara de regler som gäller för heterosexuella par.

Kommittén föreslår också att en bestämmelse om moderskapspresumtion införs dvs. om modern är registrerad partner skall hennes partner automatiskt anses som rättslig förälder till ett barn som föds inom det registrerade partnerskapet.

Slutligen föreslår kommittén att en bestämmelse skall införas i föräldrabalken om att uppgift om vem som är spermagivare vid en insemination bör antecknas i socialnämndens akt rörande faderskaps- eller moderskapsutredningen.

Särskilt förordnade vårdnadshavare

Gällande rätt m.m.

Alla barn och unga under 18 år skall ha en vårdnadshavare, om de inte ingått äktenskap. Det är i första hand föräldrarna som har rätt och skyldighet att ha vårdnadsansvaret för sina barn. Det kan dock inträffa att föräldrarna inte kan eller bör ha vårdnaden om sina barn. En eller två andra personer måste då utses som vårdnadshavare för barnet.

Två personer kan i dag utses att, som särskilt förordnade vårdnadshavare, gemensamt utöva vårdnaden om ett barn endast om de är gifta med varandra eller bor tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden. Registrerade partner och homosexuella sambor räknas inte hit.

Överväganden och förslag

Om vårdnadshavare för ett barn skall förordnas skall tingsrätten utse någon som är lämpad att ge barnet omvårdnad, trygghet och en god fostran. Ett homosexuellt par kan, lika väl som ett heterosexuellt par, uppfylla dessa förutsättningar.

Kommittén föreslår därför att homosexuella par som registrerat partnerskap eller som lever i ett samboförhållande skall ges möjlighet att utses till särskilt förordnade vårdnadshavare.

Samhällets attityder

Kommittén har låtit undersöka allmänhetens attityder till att homosexuella par ges möjlighet att adoptera barn.

I fråga om *styvbarnsadoption*, där den andre föräldern är okänd, ställer sig drygt fyra av tio positiva eller neutrala till detta, medan knappt var tredje ställer sig negativ.² Också om den andre föräldern är känd, men lämnar sitt samtycke till adoptionen, ställer sig fyra av tio positiva/neutrala till detta om paret är kvinnligt och något färre om paret är manligt. Omkring en tredjedel av de svarande är negativa även i dessa fall. När det gäller *gemensam adoption* är bilden den motsatta. Omkring en tredjedel av de tillfrågade ställer sig positiva/neutrala till en sådan adoption (något färre om paret är manligt) och fyra av tio ställer sig negativa (något fler om paret är manligt). Men ser man enbart till den yngre generationen (födda 1974–1984) är den positivt/neutralt inställda andelen större även här.

Inställningen till homosexuellas möjlighet att adoptera är till stor del en generationsfråga. Den yngre generationen ställer sig betydligt mer positiv eller neutral till att homosexuella skall få adoptera barn, än den äldre generationen. Det finns därför anledning att anta att de små barn som i dag växer upp i en homosexuell familj har en annan situation i förhållande till omgivningens inställning än vad de barn som nu är vuxna har haft.

Inställningen till homosexuella familjer är sannolikt också till stor del en kunskapsfråga. De som kommit i kontakt med en homosexuell familj tycks ofta ha en mer positiv inställning än de som inte har någon inblick i en sådan familjesituation. Homosexuella familjer upplever i de flesta fall att de blir positivt bemötta av sin omgivning, t.ex. i förskolan och skolan, av grannar och bekanta. Däremot har ibland personal vid myndigheter uppträtt "förvirrat" och inte vetat hur de i handläggningen skall hantera den homosexuella familjen.

---

² Med positivt inställda avses de som svarat "Det tycker jag är bra" och med neutralt inställda avses de som svarat "Det har jag inget emot". Med negativt inställda avses de som svarat "Det vill jag inte".

Ursprungsländernas inställning

Frågor till ursprungsländerna

Kommittén har ställt två frågor till de tjugofem ursprungsländer som lämnat flest barn för adoption till Sverige under 1999. Ena frågan gällde om de kunde tänka sig att låta ett homosexuellt par adoptera ett barn från deras land. Andra frågan var om en eventuell svensk lagstiftning som ger homosexuella par möjlighet att adoptera skulle kunna negativt påverka möjligheterna för svenska heterosexuella par att adoptera. Svar har kommit in från sjutton länder.

De sjutton ursprungsländerna svarar samtliga att endast heterosexuella par – och i de flesta fall också ensamstående – accepteras i adoptionshänseende. Myndigheterna i sju länder: Vietnam, Colombia, Indien, Bulgarien, Thailand, Filippinerna och Ecuador har svarat att en svensk lagstiftning som ger homosexuella par möjlighet att adoptera *inte* skulle påverka svenska heterosexuella pars möjlighet att adoptera negativt. Svenska ambassaden i Etiopien har vidare svarat att det inte är troligt att det skulle påverka heterosexuella pars möjlighet att adoptera negativt, men att det eventuellt skulle kunna påverka ensamståendes möjligheter negativt. Svenska ambassaden i Guatemala har svarat att heterosexuella par inte skulle påverkas juridiskt, men att det är omöjligt att uttala sig om de indirekta effekterna. Endast ett land – Lettland – har svarat att det finns en risk för att heterosexuella pars möjlighet skulle kunna komma att påverkas negativt. De övriga länderna har inte besvarat den sistnämnda frågan.

Homosexuella par som adoptanter

Kommitténs utredning visar att de ursprungsländer som svenska adoptionsorganisationer samarbetar med i dag troligen inte kommer att acceptera homosexuella par som adoptanter generellt inom den närmaste framtiden. Men det är inte uteslutet att de ansvariga myndigheterna/organisationerna i ett enskilt fall skulle komma fram till att det vore till ett barns bästa att få komma till ett homosexuellt par. Det kan vidare finnas andra länder, än de som de flesta barn kommer från i dag, som har en annan syn på homosexuella par som adoptanter och som skulle kunna bli aktuella som ursprungsländer framgent.

Gifta pars möjlighet att adoptera

Inget har framkommit som tyder på att en svensk lagstiftning som ger homosexuella möjlighet att adoptera barn *generellt* skulle påverka heterosexuella pars möjligheter att adoptera negativt.

Däremot kan det finnas en risk för att *enskilda* adoptionsorganisationer, barnhem m.m. blir mer restriktiva gentemot svenska adoptanter. Ett tidigare exempel på att så kan ske är då Sverige införde en abortlagstiftning. Något enstaka barnhem stoppade då temporärt adoptioner till Sverige.

Ensamståendes möjlighet att adoptera

Möjligheten till styvbarnsadoption inom ett registrerat partnerskap innebär att ett barn, som adopterats av en ensamstående, i ett senare skede kan komma att adopteras av förälderns homosexuella partner, för det fall föräldern ingår partnerskap. Det kan inte uteslutas att denna möjlighet kan medföra att vissa ursprungsländer blir något mer restriktiva när det gäller ensamstående sökande.

För vissa ursprungsländer kan det därför bli viktigt att förvissa sig om att de barn de lämnar för adoption inte kommer till en homosexuell person. Det är därför möjligt att dessa länder kommer att kräva att det av hemutredningen framgår att den sökande inte är homosexuell. Om den svenska hemutredningen i sådana fall öppet redovisar den sökandes sexuella läggning borde det inte medföra att ensamståendes möjligheter att adoptera generellt påverkas negativt.

Internationella konventioner

Barnkonventionen

Enligt Barnkonventionen skall, vid alla åtgärder som rör barn, barnets bästa komma i främsta rummet (artikel 3). Kommittén har arbetat enligt denna riktlinje och såväl framtagandet av den bakomliggande utredningen som de överväganden som gjorts har skett mot bakgrund av barnets bästa.

Barnkonventionen tar i en särskild artikel upp frågan om adoption av barn (artikel 21). När det gäller adoption är principen om barnets bästa särskilt uttalad. Barnets bästa skall vara styrande för

alla överväganden som rör adoption. Inga andra intressen får sättas före eller anses lika viktiga som hänsynen till barnets bästa.

Den svenska Barnkommittén fann, vid genomgången av den svenska adoptionslagstiftningen, att denna står i överensstämmelse med Barnkonventionens bestämmelser och anda³. Den lagstiftning som kommittén föreslår ändrar inte något i detta hänseende.

En annan artikel som är viktig i sammanhanget är artikel 7, där det bl.a. sägs att barn, så långt det är möjligt, har rätt att få vetskap om sina föräldrar. Kommitténs förslag om att lesbiska par skall ges möjlighet att erhålla assisterad befruktning vid allmänt sjukhus – vilket möjliggör för ett barn att få kännedom om sitt biologiska ursprung – är ett steg i denna riktning. Detsamma gäller förslaget om att spermagivarens identitet bör antecknas i socialnämndens akt rörande faderskaps- eller moderskapsutredningen.

1993 års Haagkonvention om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner

Haagkonventionen syftar i första hand till att stärka barnens rättskydd vid internationella adoptioner. Tanken är att de stater som ansluter sig till konventionen skall samarbeta kring adoptionerna och att såväl ursprungsland som mottagarland skall ansvara för att de adoptioner som genomförs är till barnets bästa.

Konventionen skall tillämpas då ett barn med hemvist i en fördragsslutande stat (ursprungsstaten) har överflyttats, överflyttas eller kommer att överflyttas till en annan fördragsslutande stat (den mottagande staten), antingen efter adoption i ursprungsstaten av *makar eller av en person* med hemvist i den mottagande staten, eller för sådan adoption i den mottagande staten eller i ursprungsstaten (artikel 2.1).

Frågan om homosexuella pars möjlighet att adoptera var uppe till diskussion vid antagandet av Haagkonventionen och efter ingående diskussioner inom såväl den specialkommission som utarbetade konventionsförslaget som vid den diplomatkonferens som sedermera antog konventionen kom man överens om att konventionen endast skulle omfatta adoptioner där gifta heterosexuella par och ensamstående var adoptanter.

Konventionen är inte uppbyggd så att den avser att täcka alla former av adoption. I stället anges i artikel 2.1 i vilka fall konven-

---

³ SOU 1997:116 s. 256.

tionen är tillämplig. Av de uttalanden som gjordes i samband med diskussionen om vilka adoptanter som skulle omfattas av konventionen framgår också tydligt att man inte avsåg att konventionens tillämpningsområde i detta avseende skulle begränsa de olika konventionsstaternas möjlighet att ha egna inhemska bestämmelser om vilka som skall godtas som adoptanter. I stället påpekades att det stod såväl ursprungsland som mottagarland fritt att när som helst avbryta ett adoptionsförfarande som inte ansågs godtagbart enligt den egna statens bestämmelser och värderingar.

Sammanfattningsvis finns det inte – med anledning av Haagkonventionen – något formellt hinder mot att införa en bestämmelse som ger registrerade partner möjlighet att adoptera barn. Däremot skulle en sådan adoption inte komma att omfattas av Haagkonventionen. Men det svenska regelverket rörande adoptioner innebär att barnet ändå har i princip samma rättsliga skydd.

1967 års europeiska konvention om adoption av barn

Allmänt

Konventionen, som tar sikte på konventionsstaternas interna regler, syftar till att utjämna olikheterna mellan staternas adoptionslagstiftning och tillgodose barnets bästa genom gemensamma principer och gemensam praxis beträffande adoption av barn.

Konventionen innehåller dels bestämmelser som staterna förbinder sig att följa, dels bestämmelser som är fakultativa. En fördragslutande stat får, vid undertecknandet eller vid anslutningen till konventionen, reservera sig mot högst två av de förpliktande bestämmelserna. Sverige har inte gjort någon sådan reservation.

Artikel 6.1, som anger vem som får adoptera enligt konventionen, tillhör de bestämmelser som en ansluten stat förbundit sig att följa. Artikeln slår fast att barn får adopteras *endast av makar, antingen gemensamt eller var för sig, eller av en person*.

Också artikel 10, som tar upp verkan av en adoption, tillhör de bestämmelser som konventionsstaterna förbundit sig att följa. I artikeln sägs bl.a. att en adoption innebär att alla band mellan adoptivbarnet och dess biologiska föräldrar klipps av. En konventionsstat får dock i lag stadga att adoptantens make behåller sina rättigheter och skyldigheter i förhållande till barnet, om detta är hans eget barn i eller utom äktenskap eller hans adoptivbarn.

Kommitténs bedömning

Enligt konventionen får ett barn adopteras endast av makar, eller av en person. Det är knappast möjligt att slå fast vad som är en riktig tolkning av begreppet makar i 1967 års europeiska konvention om adoption av barn. Kommittén anser dock – med hänsyn till konventionens syfte och betydelsen av andra konventionsstaters inställning – att registrerade partner inte kan anses omfattas av konventionens bestämmelser om makar i artiklarna 6.1 och 10.2. Under sådana förhållanden står kommitténs förslag i strid mot 1967 års konvention om adoption av barn.

I de flesta fall är det inte att rekommendera att en konvention sägs upp med anledning av att en stat önskar införa bestämmelser som står i strid mot denna. I detta fall menar kommittén dock att flera skäl talar för att ändå föreslå en sådan lösning.

Sverige tillträdde konventionen strax efter dess tillkomst för över trettio år sedan. En stat kan reservera sig mot tillämpningen av två av de förpliktande artiklarna och det hade varit fullt möjligt för Sverige att vid undertecknandet eller tillträdet reservera sig mot de aktuella artiklarna i konventionen. Frågan var dock inte aktuell vid denna tidpunkt, varför det nuvarande läget knappast kunde förutses.

Sverige har en adoptionslagstiftning som beaktar barnets bästa och som innebär att adoptioner genomförs på ett etiskt godtagbart sätt. Adoptionsförfarandet står t.ex. under offentlig tillsyn och adoptanterna genomgår en noggrann prövning innan de medges ta emot ett barn för adoption. Den svenska lagstiftningen får därför sägas uppfylla de internationellt ställda kraven på ett godtagbart adoptionsförfarande. Kommitténs förslag ändrar inte på detta förhållande.

Ytterligare en faktor som talar för möjligheten att säga upp konventionen är att den inte haft den genomslagskraft i Europa som var tanken bakom den. Ett antal europeiska stater har valt att inte tillträda konventionen.

Författningsförslag

1 Förslag till lag om ändring i lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap

*dels att 3 kap. 2 § skall upphöra att gälla,
dels att 3 kap. 1 § skall ha följande lydelse.*

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 kap.

1 §

Ett registrerat partnerskap har samma rättsverkningar som ett äktenskap med de undantag som anges i 2–4 §§.

Ett registrerat partnerskap har samma rättsverkningar som ett äktenskap med de undantag som anges i 3–4 §§.

2 §

Registrerade partner får varken gemensamt eller var för sig anta adoptivbarn enligt 4 kap. föräldrabalken. Inte heller får registrerade partner enligt 6 kap. 10 a § föräldrabalken utses att gemensamt utöva vårdnaden om en underårig.

Lagen (1984:1140) om insemination och lagen (1988:711) om befruktning utanför kroppen gäller inte för registrerade partner.

2 Förslag till lag om ändring i lagen (1987:813) om homosexuella sambor

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1987:813)¹ om homosexuella sambor

dels att punkterna 15, 20 och 21 skall ha följande lydelse,
dels att det skall införas en ny punkt, 22, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Om två personer bor tillsammans i ett homosexuellt förhållande, skall vad som gäller i fråga om sambor enligt följande lagar och bestämmelser tillämpas även på de homosexuella samborna:

1. lagen (1987:232) om sambors gemensamma hem,
2. ärvdabalken,
3. jordabalken,
4. 10 kap. 9 § rättegångsbalken,
5. 4 kap. 19 § första stycket utsökningsbalken,
6. inkomstskattelagen (1999:1229),
7. lagen (1941:416) om arvsskatt och gåvoskatt,
8. bostadsrättslagen (1991:614),
9. lagen (1981:131) om kallelse på okända borgenärer,
10. 5 kap. 18 § tredje stycket fastighetsbildningslagen (1970:988),
11. 10 § insiderlagen (1990:1342),
12. 14 kap. 3 §, 4 § tredje stycket och 8 § tredje stycket vallagen (1997:157),
13. 36 § första stycket lagen (1972:704) om kyrkofullmäktigeval m.m.,
14. 4 § lagen (1997:159) om brevröstning i vissa fall,
15. 10 kap. 18 §, 11 kap. 2, 15. föräldrabalken, 15 och 16 §§, 12 kap. 7 och 8 §§ samt 16 kap. 7 och 9 §§ föräldrabalken,
16. säkerhetsskyddslagen (1996:627),
17. lagen (1996:1231) om skattereduktion för fastighetsskatt i vissa fall vid 1997–2001 års taxeringar,
18. lagen (1993:737) om bostadsbidrag,
19. 35 § andra stycket socialtjänstlagen (1980:620),
20. 26 § tredje stycket hälso- 20. 26 § tredje stycket hälso-

---

¹ Senaste lydelse 2000:291.

och sjukvårdslagen (1982:763), och sjukvårdslagen (1982:763),
samt

21. 2 kap. 4 § utlänningslagen (1989:529). 21. 2 kap. 4 § utlänningslagen
(1989:529), *samt*

*22. lagen (1984:1140) om
insemination.*

Förutsätter dessa lagar eller bestämmelser att samborna skall
vara ogifta, gäller det också de homosexuella samborna.

3 Förslag till lag om ändring i lagen (1984:1140) om insemination

Härigenom föreskrivs att 2 och 5 §§ i lagen (1984:1140) om insemination skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §

Insemination får utföras endast om kvinnan är gift *eller bor tillsammans med en man under äktenskapsliknande förhållanden*. För inseminationen krävs skriftligt samtycke av maken *eller den man som kvinnan bor tillsammans med*.

Insemination får utföras endast om kvinnan är gift *eller sambo*. För inseminationen krävs skriftligt samtycke av maken *eller sambon*.

5 §

Om det i ett mål om faderskap till barn är nödvändigt att få ta del av de uppgifter som finns om en insemination, är den som är ansvarig för inseminationen eller annan som har tillgång till uppgifterna skyldig att på begäran av domstolen lämna ut dessa uppgifter.

Om det i ett mål om faderskap *eller moderskap* till barn är nödvändigt att få ta del av de uppgifter som finns om en insemination, är den som är ansvarig för inseminationen eller annan som har tillgång till uppgifterna skyldig att på begäran av domstolen lämna ut dessa uppgifter.

4 Förslag till lag om ändring i föräldrabalken (1949:381)

Härigenom föreskrivs

dels att 1 kap. 3 §, 2 kap. 1 och 7–9 §§, 6 kap. 4 och 10 a §§, 7 kap. 12, 15, 16 och 18 §§ samt 20 kap. 1 § föräldrabalken skall ha följande lydelse,

dels att det i föräldrabalken skall införas två nya kapitler, 1 a kap. och 2 a kap., av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap. Om faderskap till barn

3 §

Föreligger ej fall som avses i 1 § eller har rätten meddelat förklaring enligt 2 § första stycket fastställs faderskapet genom bekräftelse eller dom.

I andra fall än de som avses i 1 §, 1 a kap. 1 § eller har rätten meddelat förklaring enligt 2 § första stycket *eller 1 a kap. 2 § första stycket*, fastställs faderskapet genom bekräftelse eller dom.

1 a kap. Om moderskap till barn¹

1 §

Är vid ett barns födelse modern registrerad partner, skall även hennes partner anses som barnets mor, om inte annat följer av 2 §. Detsamma gäller, om modern är änka och barnet föds inom sådan tid efter partnerns död att det kan vara avlat innan dess.

2 §

Rätten skall förklara att den kvinna som enligt 1 § tillsammans med modern skall anses som barnets mor inte är det, om

1. det är utrett att modern har haft samlag med en man under

¹ Om befruktning utanför kroppen med en kvinnas ägg och donerad sperma tilläts bör 2,4 och 5 §§ ändras så att de avser även dessa fall.

den tid då barnet kan vara avlat och det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet avlats av denne, eller

2. det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet har avlats genom insemination och partnern inte har samtyckt till denna.

Vad som stadgas i 1 § om partnerns moderskap skall inte längre gälla, om

1. partnern skriftligen godkänner en mans bekräftelse av faderskapet till barnet,

2. i fråga om mannens bekräftelse bestämmelserna i 1 kap. 4 § iakttagits,

3. modern skriftligen godkänt mannens bekräftelse, och

4. barnet inte avlats genom en insemination som partnern samtyckt till.

3 §

I andra fall än de som avses i 1 kap. 1 § eller i 1 § detta kapitel fastställs moderskap för moderns sambo genom bekräftelse eller dom, om barnet avlats genom insemination.

4 §

Bekräftelse av moderskap som avses i 3 § skall vara skriftlig och bevittnas av två personer. Bekräftelsen skall skriftligen godkännas av socialnämnden och av modern eller en särskilt förordnad vårdnadshavare för barnet. Är barnet myndigt eller

står det enligt 6 kap. 2 § inte under någons vårdnad, skall bekräftelsen i stället godkännas av barnet självt. Socialnämnden får lämna sitt godkännande endast om moderns sambo samtyckt till inseminationen och det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet avlats genom inseminationen.

Bekräftelse kan lämnas även före barnets födelse.

Rätten skall förklara att bekräftelsen saknar verkan, om

1. det senare visar sig att den som lämnat bekräftelsen inte har lämnat samtycke till inseminationen, eller

2. det inte med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet avlats genom inseminationen.

5 §

Skall moderskap fastställas genom dom, skall rätten förklara att även moderns sambo skall anses som mor till barnet, om insemination har utförts på modern med samtycke av hennes sambo och det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet har avlats genom inseminationen.

2 kap. Om socialnämnds medverkan vid fastställande av faderskap

1 §

Skall inte enligt 1 kap. 1 § en viss man anses som far till ett *Skall inte enligt 1 kap. 1 § en viss man anses som far eller*

barn som står under någons vårdnad, är socialnämnden skyldig att försöka utreda vem som är far till barnet och se till att faderskapet fastställs, om barnet har hemvist i Sverige.

enligt 1 a kap. 1 § en viss kvinna anses som mor till ett barn som står under någons vårdnad, är socialnämnden skyldig att försöka utreda vem som är far till barnet och se till att faderskapet fastställs, om barnet har hemvist i Sverige.

7 §

Socialnämnden får lägga ned en påbörjad utredning om faderskapet, om det

1. visar sig omöjligt att få erforderliga upplysningar för bedömning av faderskapsfrågan,
2. framstår som utsiktslöst att försöka få faderskapet fastställt av domstol,
3. har lämnats samtycke av modern eller en särskilt förordnad vårdnadshavare enligt 4 kap. 5 a § till adoption av barnet, eller
4. av särskilda skäl finns anledning att anta att fortsatt utredning eller rättegång skulle vara till men för barnet eller utsätta modern för påfrestningar som innebär fara för hennes psykiska hälsa.

Socialnämnden får även lägga ner en påbörjad faderskapsutredning om moderskapet skall fastställas enligt 1 a kap.

Socialnämndens beslut att lägga ner en påbörjad faderskapsutredning får överklagas hos länsstyrelsen. Länsstyrelsens beslut får överklagas hos allmän förvaltningsdomstol. Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten.

8 §

Vid socialnämnden skall föras protokoll över vad som förekommer vid utredningen av betydelse för faderskapsfrågan. I protokollet antecknas även

Vid socialnämnden skall föras protokoll över vad som förekommer vid utredningen av betydelse för faderskapsfrågan. *Om barnet avlats genom*

sådana uppgifter som *kunna* ha betydelse för skyldigheten att utge bidrag till barnets underhåll.

insemination bör uppgift om spermagivaren antecknas i protokollet. I protokollet antecknas även sådana uppgifter som *kan* ha betydelse för skyldigheten att utge bidrag till barnets underhåll.

Utredningen bör bedrivas skyndsamt. Den skall vara slutförd inom ett år från barnets födelse, om ej särskilda skäl föranleda annat.

9 §

Skall en viss man enligt 1 kap. 1 § anses som far till ett barn som står under någons vårdnad och har barnet hemvist i Sverige, skall socialnämnden, om vårdnadshavaren eller någon av vårdnadshavarna eller mannen begär det och det är lämpligt, utreda om någon annan man kan vara far till barnet.

Skall en viss kvinna enligt 1 a kap. 1 § anses som mor till ett barn som står under någons vårdnad och har barnet hemvist i Sverige, skall socialnämnden utreda om faderskap i stället skall fastställas för barnet, om vårdnadshavaren eller någon av vårdnadshavarna eller kvinnan begär det och det är lämpligt.

I fråga om utredningen tillämpas 2–6 och 8 §§. Utredningen får läggas ned, om det finns skäl som anges i 7 § första stycket 1 eller 4 eller om det annars är lämpligt.

I fråga om utredningen tillämpas 2–6 och 8 §§. Utredningen får läggas ned, om det finns skäl som anges i 7 § första stycket 1 eller 4 eller om det annars är lämpligt. *Är modern registrerad partner bör vid tillämpningen av 6 § socialnämnden verka för att blodundersökning görs på modern, barnet och den som kan vara far till barnet, om partnern begär det eller det finns anledning att anta att modern haft samlag*

med en man under den tid då barnet kan vara avlat.

Socialnämndens beslut att inte påbörja en utredning enligt denna paragraf eller att lägga ned en påbörjad utredning får överklagas hos länsstyrelsen. Länsstyrelsens beslut får överklagas hos allmän förvaltningsdomstol. Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten.

2 a kap. Om socialnämnds medverkan vid fastställande av moderskap

1 §

Skall inte enligt 1 kap. 1 § en viss man anses som far eller enligt 1 a kap. 1 § en viss kvinna anses som mor till ett barn som står under någons vårdnad, är socialnämnden skyldig att försöka utreda vem som tillsammans med modern skall anses som mor till barnet och se till att moderskapet fastställs. Detta gäller om barnet har hemvist i Sverige.

2 §

Vad som sägs i 2 kap. 2–4 och 8 §§ skall gälla även vid fastställande av moderskap.

3 §

Om moderskapsfrågan kan bedömas med tillräcklig säkerhet på grund av socialnämndens utredning, bör nämnden ge den tillfälle att bekräfta moderskapet som antas vara den som enligt 1 a kap. skall anses som mor till barnet.

4 §

Socialnämnden bör verka för att blodundersökning görs på

modern, barnet och en man som kan vara far till barnet, om moderns sambo begär det. Detsamma gäller om det finns anledning att anta att modern haft samlag med en man under den tid som barnet kan vara avlat eller att barnet avlats genom en insemination som sambon inte har samtyckt till.

5 §

Socialnämnden får lägga ned en påbörjad moderskapsutredning, om det

1. visar sig omöjligt att få de upplysningar som är nödvändiga för bedömning av moderskapsfrågan,

2. framstår som utsiktslöst att försöka få moderskapet fastställt av domstol,

3. har lämnats samtycke av modern eller en särskilt förordnad vårdnadshavare enligt 4 kap. 5 a § till adoption av barnet, eller

4. av särskilda skäl finns anledning att anta att fortsatt utredning eller rättegång skulle vara till men för barnet eller utsätta modern för påfrestningar som innebär fara för hennes psykiska hälsa.

Socialnämnden får även lägga ner en påbörjad moderskapsutredning om faderskap skall fastställas enligt 1 kap.

Socialnämndens beslut att lägga ner en påbörjad moderskapsutredning får överklagas hos länsstyrelsen. Länsstyrelsens beslut

får överklagas hos allmän förvaltningsdomstol. Prövnings-tillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten.

3 kap. Vissa bestämmelser om rättegången i mål om faderskap och moderskap

14 §

Vad som i detta kapitel sägs om faderskap gäller även moderskap.

6 kap. Om vårdnad och umgänge

4 §

Står barnet under vårdnad av endast en av föräldrarna och vill föräldrarna gemensamt utöva vårdnaden, skall rätten på talan av dem båda förordna i enlighet med deras begäran, om inte gemensam vårdnad är uppenbart oförenlig med barnets bästa. Föräldrarna kan få gemensam vårdnad också genom registrering hos skattemyndigheten efter anmälan av dem båda,

1. till socialnämnden i samband med att nämnden skall godkänna en faderskaps- bekräftelse, eller

1. till socialnämnden i samband med att nämnden skall godkänna en faderskaps- bekräftelse *eller moderskaps- bekräftelse*, eller

2. till skattemyndigheten under förutsättning att förordnande om vårdnaden inte har meddelats tidigare och att föräldrarna och barnet är svenska medborgare.

10 a §

Om vårdnadshavare skall förordnas särskilt, utses någon som är lämpad att ge barnet omvårdnad, trygghet och en god fostran. Den som är underårig får inte förordnas till vårdnadshavare.

Två personer kan utses att gemensamt utöva vårdnaden, om de är *gifta med varandra eller bor tillsammans* under *äktenskapsliknande förhållanden*.

Två personer kan utses att gemensamt utöva vårdnaden, om de är *makar eller sambor*.

För syskon skall samma person utses till vårdnadshavare, om inte särskilda skäl talat mot det.

Om vårdnadshavare skall förordnas efter föräldrarnas död och föräldrarna eller en av dem har gett till känna vem de önskar till

vårdnadshavare, skall denna person förordnas, om det inte är olämpligt.

7 kap. Om underhållsskyldighet

12 §

Talan om underhåll till barn tas upp av rätten i den ort där svaranden har sin hemvist. Sådan fråga kan väckas även i samband med mål om fastställande av faderskapet till barn, äktenskapsmål, mål om vårdnaden om barn eller mål om barns boende.

Talan om underhåll till barn tas upp av rätten i den ort där svaranden har sin hemvist. Sådan fråga kan väckas även i samband med mål om fastställande av faderskapet *eller moderskapet* till barn, äktenskapsmål, mål om vårdnaden om barn eller mål om barns boende.

Finns det inte någon behörig domstol enligt första stycket, tas målet upp av Stockholms tingsrätt.

15 §

I mål om underhåll till barn får rätten, för tiden till dess att frågan har avgjorts genom en dom eller ett beslut som har vunnit laga kraft, besluta om underhållet efter vad som är skäligt. Skyldighet att utge bidrag får dock åläggas någon endast om det finns sannolika skäl för att bidragsskyldighet föreligger. Har fråga om underhåll väckts i samband med mål om fastställande av faderskap till barn, får beslut om skyldighet att utge bidrag inte meddelas, om flera *män* är instämnda i målet.

I mål om underhåll till barn får rätten, för tiden till dess att frågan har avgjorts genom en dom eller ett beslut som har vunnit laga kraft, besluta om underhållet efter vad som är skäligt. Skyldighet att utge bidrag får dock åläggas någon endast om det finns sannolika skäl för att bidragsskyldighet föreligger. Har fråga om underhåll väckts i samband med mål om fastställande av faderskap *eller moderskap* till barn, får beslut om skyldighet att utge bidrag inte meddelas, om flera är instämnda i målet.

Beslut enligt första stycket kan meddelas utan huvudförhandling. Innan beslutet meddelas, skall motparten få tillfälle att yttra sig i frågan. Har rätten meddelat ett beslut, skall den ompröva det när målet avgörs.

Ett beslut enligt denna paragraf får verkställas på samma sätt som en dom som har vunnit laga kraft. Beslutet får dock när som helst ändras av rätten.

16 §

Har någon genom skriftlig, av två personer bevittnad handling åtagit sig att till barn för vilket faderskapet skall fastställas utge underhållsbidrag för tid intill dess resultatet av blodundersökning om faderskapet föreligger, gäller i fråga om verkställighet på grund av handlingen vad som är föreskrivet om verkställighet på grund av förbindelse att utge underhåll enligt denna balk.

Har någon genom skriftlig, av två personer bevittnad handling åtagit sig att till barn för vilket faderskapet *eller moderskapet* skall fastställas utge underhållsbidrag för tid intill dess resultatet av blodundersökning om faderskapet *eller moderskapet* föreligger, gäller i fråga om verkställighet på grund av handlingen vad som är föreskrivet om verkställighet på grund av förbindelse att utge underhåll enligt denna balk.

Beträffande åtagande enligt första stycket skall i övrigt i tillämpliga delar gälla vad som i lag eller annan författning är föreskrivet för fall då rätten enligt 15 § har meddelat förordnande om underhållsbidrag till barn.

18 §

Har en man haft kostnader för ett barns försörjning därför att han har varit att anse som eller antagits vara barnets far, men fastställs att en annan man är far till barnet, har den förstnämnde endast om det finns särskilda skäl rätt till ersättning av den andre för kostnaderna.

Har en man *eller kvinna* haft kostnader för ett barns försörjning därför att han *eller hon* har varit att anse som eller antagits vara barnets far *eller mor*, men fastställs att en annan man är far *eller, enligt 1 a kap., en kvinna skall anses som mor* till barnet, har den förstnämnde endast om det finns särskilda skäl rätt till ersättning av den andre för kostnaderna.

20 kap. Vissa gemensamma bestämmelser om rättegången

1 §

I mål om faderskap, vårdnad, umgänge och underhåll tillämpas 14 kap. 17 och 18 §§ äktenskapsbalken. I mål om faderskap, *moderskap*, vårdnad, umgänge och underhåll tillämpas 14 kap. 17 och 18 §§ äktenskapsbalken.

Vid handläggning som sker enligt lagen (1996:242) om domstolsärenden består tingsrätten av en lagfaren domare. Om det finns särskilda skäl med hänsyn till ärendets beskaffenhet, får tingsrätten dock bestå av en lagfaren domare och tre nämndemän.

5 Förslag till lag om ändring i ärvdabalken (1958:637)

Härigenom föreskrivs att 2 kap. 2 § och 16 kap. 3 a § ärvdabalken skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap. Om skyldemans arvsrätt

2 §

Finnas ej bröstarvingar, taga arvlätarens fader och moder hälften var av arvet.

Är fader eller moder död, dela arvlätarens syskon faderns eller moderns lott. I avlidet syskons ställe träda dess avkomlingar, och skall var gren taga lika lott. Finnas ej syskon eller avkomlingar av dem, men lever endera av arvlätarens föräldrar, skall denne taga hela arvet.

Äro halvsyskon efter arvlätaren, taga de med helsyskon eller deras avkomlingar del i lott, som skolat tillfalla deras fader eller moder. Finnas ej helsyskon, och äro de båda föräldrarna döda, skola arvlätarens halvsyskon taga hela arvet. I avlidet halvsyskons ställe träda dess avkomlingar.

Finns det inga bröstarvingar, tar arvlätarens föräldrar hälften var av arvet.

Är någon av föräldrarna död, delar arvlätarens syskon denna förälders lott. I ett avlidet syskons ställe träder syskonets avkomlingar, och var gren tar lika lott. Finns det inga syskon eller avkomlingar av dem, men lever någon av arvlätarens föräldrar, tar föräldern hela arvet.

Finns det halvsyskon efter arvlätaren, tar de tillsammans med helsyskon eller deras avkomlingar del i lott som skulle ha tillfallit deras förälder. Finns det inga helsyskon, och är båda föräldrarna döda, tar arvlätarens halvsyskon hela arvet. I ett avlidet halvsyskons ställe träder dess avkomlingar.

16 kap. Om preskription av rätt att taga arv eller testamente

3 a §

Är vid någons död faderskapet till honom ej fastställt och är fadern ej heller på annat sätt känd för annan dödsbodeläggare, boutredningsman eller den som sitter i boet, skall den som vill grunda arvsrätt på faderskapet göra sin rätt gällande inom tre månader från dödsfallet eller, om bouppteckningen förrättas senare, senast vid bouppteckningen.

Vad som sägs i första stycket

*gäller även den som enligt
1 a kap. föräldrabalken vill
grunda arvsrätt på moderskap.*

6 Förslag till lag om ändring i lagen (1958:642) om blodundersökning m.m. vid utredning av faderskap

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1958:642) om blodundersökning m.m. vid utredning av faderskap
dels att rubriken skall ha följande lydelse,
dels att det skall införas en ny paragraf, 7 §, av följande lydelse.

Lag om blodundersökning m.m. vid utredning av faderskap och moderskap

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

7 §

Vad som i denna lag sägs om faderskap gäller också moderskap.

7 Förslag till lag om ändring i lagen (1969:620) om ersättning i vissa fall för utgivna underhållsbidrag

Härigenom föreskrivs det att det i lagen (1969:620) om ersättning i vissa fall för utgivna underhållsbidrag skall införas en ny paragraf, 6 §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 §

Vad som i denna lag sägs om faderskap gäller också moderskap.

8 Förslag till lag om ändring i lagen (1985:367) om internationella faderskapsfrågor

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1985:367) om internationella faderskapsfrågor

dels att rubriken skall ha följande lydelse,

dels att 1–3 och 5 §§ skall ha följande lydelse,

dels att rubrikerna närmast före 2 och 3 §§ skall ha följande lydelse.

Lag om internationella faderskaps- och moderskapsfrågor

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Inledande bestämmelser

1 §

Denna lag gäller frågor om faderskap till barn i internationella förhållanden.

Denna lag gäller frågor om faderskap *och moderskap* till barn i internationella förhållanden.

Vad som i 4 och 6–12 §§ sägs om faderskap gäller också moderskap.

I förhållande till Danmark, Finland, Island och Norge gäller lagen (1979:1001) om erkännande av nordiska faderskapsavgöranden i stället för 7–10 §§.

Faderskap *och moderskap* omedelbart på grund av lag

2 §

En man som är eller har varit gift med ett barns mor skall anses som barnets far, då det följer av lagen i den stat där barnet vid födelsen fick hemvist eller, om inte någon skall anses som barnets far enligt den lagen, då det följer av lagen i en stat där barnet vid födelsen blev medborgare. Fick barnet vid födelsen hemvist i Sverige, skall frågan dock alltid bedömas enligt svensk lag.

En man som är eller har varit gift med ett barns mor skall anses som barnets far, *och en kvinna som är eller har varit registrerad partner till ett barns mor skall anses som barnets mor*, då det följer av lagen i den stat där barnet vid födelsen fick hemvist eller, om inte någon skall anses som barnets far *eller mor* enligt den lagen, då det följer av lagen i en stat där barnet vid födelsen blev

medborgare. Fick barnet vid födelsen hemvist i Sverige, skall frågan dock alltid bedömas enligt svensk lag.

Fastställelse och hävande av faderskap *och* moderskap

3 §²

Ett faderskap kan fastställas genom bekräftelse av faderskapet under medverkan av en svensk socialnämnd, om nämnden är skyldig att utreda faderskapet enligt 2 kap. 1 eller 9 § föräldrabalken.

Ett moderskap kan fastställas genom bekräftelse av moderskapet under medverkan av en svensk socialnämnd, om nämnden är skyldig att utreda moderskapet enligt 2 a kap. 1 § föräldrabalken.

I fråga om fastställelse av faderskap enligt första stycket tillämpas svensk lag.

I fråga om fastställelse av faderskap enligt första stycket *eller moderskap enligt andra stycket* tillämpas svensk lag.

Har bekräftelsen lämnats utomlands, skall den även om detta inte följer av andra stycket anses giltig till formen, om den uppfyller formföreskrifterna i den främmande statens lag.

5 §

En talan vid svensk domstol om fastställande *av faderskap* eller om hävande av ett faderskap, som gäller enligt 2 §, skall prövas enligt lagen i den stat där barnet har sitt hemvist när målet avgörs i första instans.

En talan vid svensk domstol om fastställande eller om hävande av ett faderskap *eller moderskap*, som gäller enligt 2 §, skall prövas enligt lagen i den stat där barnet har sitt hemvist när målet avgörs i första instans.

Frågan huruvida ett faderskap, som gäller enligt 2 §, skall anses hävt genom en fastställelse av att en annan man är barnets far bedöms enligt samma lag som har tillämpats vid fastställelsen.

Frågan huruvida ett moderskap, som gäller enligt 2 §, skall anses hävt genom en fastställelse av att en man är

² Senaste lydelse 1990:1528.

barnets far bedöms enligt samma lag som har tillämpats vid fastställelsen.

9 Förslag till lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring

Härigenom föreskrivs att 4 kap. 4 och 10 §§ i lagen (1962:381) om allmän försäkring skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 kap.

4 §²

Modern har rätt till föräldrapenning tidigast från och med den sextionde dagen före den beräknade tidpunkten för barnets födelse. För tiden efter barnets födelse är den av föräldrarna som till huvudsaklig del vårdar barnet berättigad till föräldrapenning.

Föräldrapenning utges även i samband med föräldrautbildning eller besök i förskoleverksamhet, i vilken barnet deltar. Föräldrapenning i samband med föräldrautbildning kan utges före barnets födelse.

En förälder som inte har barnet i sin vård har rätt till föräldrapenning endast om särskilda skäl föreligger. Kravet på särskilda skäl gäller dock inte

1. modern till och med den tjugonionde dagen efter förlossningsdagen,

2. förälder som deltar i föräldrautbildning.

10 §³

En förälder har rätt till tillfällig föräldrapenning för vård av ett barn, som inte har fyllt tolv år, om föräldern behöver avstå från förvärvsarbete i samband med

1. sjukdom eller smitta hos barnet,
2. sjukdom eller smitta hos barnets ordinarie vårdare,
3. besök i samhällets förebyggande barnhälsovård,

² Senaste lydelse 1994:605

³ Senaste lydelse 1997:1314.

4. vårdbehov som uppkommer till följd av att barnets andra förälder besöker läkare med ett annat barn till någon av föräldrarna, under förutsättning att sistnämnda barn omfattas av bestämmelserna om tillfällig föräldrapenning.

För vård av ett barn vars levnadsålder understiger 240 dagar utges tillfällig föräldrapenning enligt första stycket endast om tillsynen av barnet är stadigvarande ordnad eller om barnet vårdas på sjukhus.

För vård av ett barn som är äldre än som nyss sagts utges tillfällig föräldrapenning enligt första stycket inte för tid under vilken annars föräldrapenning skulle ha uppburits; undantag gäller dock om barnet vårdas på sjukhus.

Med vård på sjukhus jämställs tillfällig vård i övergångsboende för barn som omfattas av 1 § lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade. En förälder till barn som omfattas av 1 § lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade har rätt till tillfällig föräldrapenning från barnets födelse till dess att det fyller sexton år även när föräldern avstår från förvärvsarbete i samband med föräldrautbildning, besök i barnets skola eller besök i förskoleverksamhet eller skolbarnsomsorg i vilken barnet deltar (kontaktdagar).

Rätt till tillfällig föräldrapenning tillkommer även en *fader som* avstår från förvärvsarbete i samband med barns födelse för att närvara vid förlossningen, biträda i hemmet eller vårda barn. Motsvarande gäller i tillämpliga delar för en *fader* vid adoption av barn, om barnet inte fyllt tio år. Som adoption anses även att någon tar emot ett barn i avsikt att adoptera det.

Rätt till tillfällig föräldrapenning tillkommer även en *far eller den som enligt 1 a kap. föräldrabalken skall anses som mor till barnet om han eller hon* avstår från förvärvsarbete i samband med barns födelse för att närvara vid förlossningen, biträda i hemmet eller vårda barn. Motsvarande gäller i tillämpliga delar för en *förälder* vid adoption av barn, om barnet inte fyllt tio år. Som adoption anses även att någon tar emot ett barn i avsikt att adoptera det.

10 Förslag till lag om ändring i lagen (1947:529) om allmänna barnbidrag

Härigenom föreskrivs att 4 och 4 a § i lagen (1947:527) om allmänna barnbidrag skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 §

Rätten att uppbära allmänt barnbidrag för ett barn tillkommer, där barnet står under föräldrarnas gemensamma vårdnad, barnets moder eller, om föräldrarna gjort anmälan härom till allmän försäkringskassa, barnets fader. Är den förälder som uppbär bidrag enligt vad nu har sagts till följd av frånvaro, sjukdom eller annan orsak för längre tid förhindrad att delta i vårdnaden, skall rätten att uppbära bidraget i stället tillkomma den andra föräldern. Om föräldrarna gemensamt har vårdnaden om ett barn men barnet varaktigt bor tillsammans med endast en av dem, tillkommer rätten att uppbära allmänt barnbidrag efter anmälan den förälder som barnet bor hos. Står barnet ej under föräldrarnas gemensamma vårdnad, tillkommer rätten att uppbära bidraget den som har vårdnaden om barnet. Har två särskilt förordnade vårdnadshavare utsetts att utöva vårdnaden gemensamt, skall vad som nyss har sagts om barnets

Rätten att uppbära allmänt barnbidrag för ett barn tillkommer, där barnet står under föräldrarnas gemensamma vårdnad, barnets moder eller, om föräldrarna gjort anmälan härom till allmän försäkringskassa, barnets fader. Är den förälder som uppbär bidrag enligt vad nu har sagts till följd av frånvaro, sjukdom eller annan orsak för längre tid förhindrad att delta i vårdnaden, skall rätten att uppbära bidraget i stället tillkomma den andra föräldern. Om föräldrarna gemensamt har vårdnaden om ett barn men barnet varaktigt bor tillsammans med endast en av dem, tillkommer rätten att uppbära allmänt barnbidrag efter anmälan den förälder som barnet bor hos. Står barnet ej under föräldrarnas gemensamma vårdnad, tillkommer rätten att uppbära bidraget den som har vårdnaden om barnet. Har två särskilt förordnade vårdnadshavare utsetts att utöva vårdnaden gemensamt, skall vad som nyss har sagts om barnets

fader och moder i stället gälla den manlige respektive den kvinnliga vårdnadshavaren.

fader och moder i stället gälla den manlige respektive den kvinnliga vårdnadshavaren. *Om föräldrarna eller vårdnadshavarna är av samma kön tillkommer rätten att uppbära barnbidrag den äldste av dem eller, om de gjort anmälan om det,*

Allmänt barnbidrag lämnas endast om bidragsmottagaren är bosatt i Sverige.

den andre. Allmänt barnbidrag lämnas endast om bidragsmottagaren är bosatt i Sverige.

I fråga om rätten att uppbära allmänt barnbidrag likställs med föräldrar de, som med socialnämndens tillstånd har tagit emot ett utländskt barn för vård och fostran i syfte att adoptera det.

Allmän försäkringskassa får på framställning av socialnämnd förordna att allmänt barnbidrag för barn, som genom socialnämndens försorg placerats i enskilt hem, skall uppbäras av den som fostrar barnet. Har barnet placerats i enskilt hem av annan än socialnämnd, får sådant förordnande meddelas på framställning av den som enligt första stycket uppbär bidraget.

4 a §⁴

Rätten att uppbära flerbarnstillägget tillkommer den som uppbär allmänt barnbidrag för de barn som flerbarnstillägget avser. Om barnbidrag har slutat utges för alla de barn som flerbarnstillägget avser, tillkommer rätten att uppbära flerbarnstillägget barnens vårdnadshavare. Om alla barn som berättigar till flerbarnstillägget är myndiga, eller om barnen saknar vårdnadshavare, tillkommer rätten den eller de föräldrar som barnen stadigvarande sammanbor med.

Skulle enligt första stycket två personer kunna uppbära flerbarnstillägget, betalas detta till kvinnan eller, om de gör anmälan härom, till mannen.

Skulle enligt första stycket två personer kunna uppbära flerbarnstillägget, betalas detta till kvinnan eller, om de gör anmälan härom, till mannen. *Är personerna av samma kön betalas flerbarnstillägget till den äldste av dem eller, om de gör anmälan om det, till den andre.*

⁴ Senaste lydelse 1997:1316.

11 Förslag till ändring i lagen (1996:1030) om underhållsstöd

Härigenom föreskrivs att 4, 17 och 22 §§ i lagen (1996:1030) om underhållsstöd skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Ett barn har inte rätt till underhållsstöd, om

1. barnets mor är boförälder och hon uppenbarligen utan giltigt skäl låter bli att vidta eller medverka till åtgärder för att få faderskapet till barnet fastställt,

2. det finns anledning anta att, om det finns en bidragsskyldig förälder, denne i rätt ordning betalar underhåll som inte är lägre än det belopp som enligt denna lag skulle betalas ut i underhållsstöd till barnet,

3. det är uppenbart att den bidragsskyldige föräldern på något annat sätt ser till att barnet får motsvarande underhåll,

4. boföräldern trots föreläggande enligt 31 § första stycket utan giltigt skäl låter bli att vidta eller medverka till de åtgärder som begärs, eller

5. barnet har rätt till barnpension efter en bidragsskyldig förälder på grund av 8 kap. 2 § eller 14 kap. 2 § lagen (1962:381) om allmän försäkring.

Föreslagen lydelse

4 §

Ett barn har inte rätt till underhållsstöd, om

1. barnets mor är boförälder och hon uppenbarligen utan giltigt skäl låter bli att vidta eller medverka till åtgärder för att få faderskapet *eller moderskapet* till barnet fastställt,

2. det finns anledning anta att, om det finns en bidragsskyldig förälder, denne i rätt ordning betalar underhåll som inte är lägre än det belopp som enligt denna lag skulle betalas ut i underhållsstöd till barnet,

3. det är uppenbart att den bidragsskyldige föräldern på något annat sätt ser till att barnet får motsvarande underhåll,

4. boföräldern trots föreläggande enligt 31 § första stycket utan giltigt skäl låter bli att vidta eller medverka till de åtgärder som begärs, eller

5. barnet har rätt till barnpension efter en bidragsskyldig förälder på grund av 8 kap. 2 § eller 14 kap. 2 § lagen (1962:381) om allmän försäkring.

17 §

Underhållsstödet betalas ut till boföräldern. Har två särskilt förordnade vårdnadshavare utsetts att utöva vårdnaden gemensamt, utbetalas underhållsstödet till den kvinnliga vårdnadshavaren eller, om vårdnadshavarna begär det, till den manlige vårdnadshavaren.

Underhållsstödet betalas ut till boföräldern. Har två särskilt förordnade vårdnadshavare utsetts att utöva vårdnaden gemensamt, utbetalas underhållsstödet till den kvinnliga vårdnadshavaren eller, om vårdnadshavarna begär det, till den manlige vårdnadshavaren. *Är vårdnadshavarna av samma kön betalas underhållsstödet ut till den äldsta av dem eller, om de begär det, till den andra.*

Förlängt underhållsstöd betalas ut till den studerande.

Om det finns synnerliga skäl, får underhållsstödet på framställan av socialnämnden betalas ut till någon annan lämplig person eller till nämnden att användas för barnets bästa.

22 §

Har försäkringskassan enligt 15 § beslutat om underhållsstöd för tid till dess slutligt beslut kan fattas, fastställs återbetalningsskyldighet för den bidragsskyldige för motsvarande tid.

Om underhållsstöd har lämnats till ett barn och pågår det ett mål om fastställande av faderskap till barnet, får den man som är instämnd åläggas återbetalningsskyldighet, om det finns sannolika skäl för att han är far till barnet. Beslut om återbetalningsskyldighet får dock inte meddelas, om flera män är instämnda i målet.

Har försäkringskassan enligt 15 § beslutat om underhållsstöd för tid till dess slutligt beslut kan fattas, fastställs återbetalningsskyldighet för den bidragsskyldige för motsvarande tid.

Om underhållsstöd har lämnats till ett barn och pågår det ett mål om fastställande av faderskap till barnet, får den man som är instämnd åläggas återbetalningsskyldighet, om det finns sannolika skäl för att han är far till barnet. Beslut om återbetalningsskyldighet får dock inte meddelas, om flera män är instämnda i målet. *Detsamma skall gälla den kvinna som är instämmd i ett mål om moderskap.*

Bestäms den slutliga återbetal-

ningsskyldigheten till ett lägre belopp än vad som för samma tid har betalats enligt första eller andra stycket, skall skillnaden betalas ut till den bidragsskyldige. Bestäms den slutliga återbetalningsskyldigheten till ett högre belopp, skall den bidragsskyldige betala in skillnaden till försäkringskassan.

Har återbetalningsskyldigheten fastställts slutligt för en man och frias han senare från faderskapet till barnet, har han rätt att få tillbaka vad han har betalat jämte ränta enligt 5 § räntelagen (1975:635) från varje betalningsdag.

Bestäms den slutliga återbetalningsskyldigheten till ett lägre belopp än vad som för samma tid har betalats enligt första eller andra stycket, skall skillnaden betalas ut till den bidragsskyldige. Bestäms den slutliga återbetalningsskyldigheten till ett högre belopp, skall den bidragsskyldige betala in skillnaden till försäkringskassan.

Har återbetalningsskyldigheten fastställts slutligt för en man och frias han senare från faderskapet till barnet, har han rätt att få tillbaka vad han har betalat jämte ränta enligt 5 § räntelagen (1975:635) från varje betalningsdag. *Detsamma skall gälla om återbetalningsskyldigheten fastställts slutligt för en kvinna och hon senare frias från moderskapet till barnet.*

12 Förslag till lag om ändring i namnlagen (1982:670)

Härigenom föreskrivs att 1 och 2 §§ namnlagen (1982:670) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §⁵

Barn till föräldrar med gemensamt efternamn förvärvar vid födelsen det namnet.

Har föräldrarna olika efternamn när barnet föds och har de tidigare ett eller flera gemensamma barn som står under deras vårdnad, förvärvar barnet vid födelsen det efternamn som det senast födda syskonet bär.

Har föräldrarna olika efternamn när barnet föds och är andra stycket inte tillämpligt, anses barnet vid födelsen ha förvärvat det av föräldrarnas efternamn som anmäls till skattemyndigheten inom tre månader efter födelsen. Anmälan kan i stället avse ett namn som någon av föräldrarna senast har burit som ogift. Görs inte någon anmälan i fall som nu har sagts, anses barnet vid födelsen ha förvärvat moderns efternamn.

Fastställs inte *faderskapet* inom tre månader efter födelsen, anses barnet vid födelsen ha förvärvat moderns efternamn. Fastställs inte inom tre månader efter födelsen *vem som skall anses som barnets far eller vem som tillsammans med modern skall anses som barnets mor*, anses barnet vid födelsen ha förvärvat moderns efternamn.

2 §

Den som adopteras av makar med gemensamt efternamn förvärvar genom adoptionen det namnet.

Har adoptivföräldrarna olika efternamn och har de tidigare ett eller flera gemensamma barn som står under deras vårdnad, förvärvar adoptivbarnet genom adoptionen det efternamn som adoptivföräldrarnas senast födda barn bär.

Den som adopteras av makar med gemensamt efternamn förvärvar genom adoptionen det namnet.

Har adoptivföräldrarna olika efternamn och har de tidigare ett eller flera gemensamma barn som står under deras vårdnad,

---

⁵ Senaste lydelse 1991:493.

förvärvar adoptivbarnet genom adoptionen det efternamn som adoptivföräldrarnas senast födda barn bär.

Har adoptivföräldrarna olika efternamn och är andra stycket inte tillämpligt, förvärvar adoptivbarnet genom adoptionen det av adoptivföräldrarnas efternamn som dessa anmäler i adoptionsärendet. Anmälan kan i stället avse ett namn som någon av adoptivföräldrarna senast har burit som ogift. Görs inte någon anmälan i fall som nu har sagts, förvärvar adoptivbarnet genom adoptionen adoptivmoderns efternamn.

Har adoptivföräldrarna olika efternamn och är andra stycket inte tillämpligt, förvärvar adoptivbarnet genom adoptionen det av adoptivföräldrarnas efternamn som dessa anmäler i adoptionsärendet. Anmälan kan i stället avse ett namn som någon av adoptivföräldrarna senast har burit som ogift. Görs inte någon anmälan i fall som nu har sagts, förvärvar adoptivbarnet genom adoptionen adoptivmoderns efternamn *eller, om föräldrarna är av samma kön, det efternamn som den äldsta av adoptivföräldrarnas bär.*

13 Förslag till lag om ändring i folkbokföringslagen (1991:481)

Härigenom föreskrivs att 6 § folkbokföringslagen (1991:481) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 §

En person skall folkbokföras på den fastighet och i den territoriella församling där han enligt 7–13 §§ är att anse som bosatt.

En person som är bosatt på en fastighet som innehåller flera bostadslägenheter skall folkbokföras också på lägenhet. Med bostadslägenhet avses lägenhet som är registrerad i lägenhetsregistret enligt lagen (1995:1537) om lägenhetsregister.

Ett nyfött barn folkbokförs i den församling där modern är folkbokförd eller, om modern inte är folkbokförd, i den församling där fadern är folkbokförd (födelsehemort).

Ett nyfött barn folkbokförs i den församling där modern är folkbokförd eller, om modern inte är folkbokförd, i den församling där fadern *eller den kvinna som enligt 1 a kap. föräldrabalken tillsammans med modern skall anses som mor till barnet* är folkbokförd (födelsehemort).

Undantag från första stycket anges i 14–16 §§.

1 Kommitténs uppdrag och arbete

1.1 Kommitténs direktiv

Regeringen beslutade den 4 februari 1999 på hemställan av justitieministern att tillkalla en parlamentariskt sammansatt kommitté med uppdrag att undersöka och analysera villkoren för barn i homosexuella familjer.

Kommitténs ena huvuduppgift är att utreda förhållandena för barn i homosexuella familjer.

Kommitténs andra huvuduppgift är att ta ställning till de rättsliga skillnader som i dag finns mellan homosexuella och heterosexuella par i fråga om möjligheten att adoptera och att utses till särskilt förordnade vårdnadshavare. Kommittén skall bedöma om skillnaderna är sakligt motiverade och lämna förslag om hur eventuellt omotiverade skillnader lämpligen kan undanröjas. Bedömningen skall göras på grundval av vad som har utretts om förhållandena för barn i homosexuella familjer och vad som är känt om adoptivbarns särskilda behov. Bedömningen skall utgå från principen om barnets bästa men i övrigt göras förutsättningslöst.

Om kommittén kommer fram till att de rättsliga skillnaderna bör tas bort i fråga om adoption, skall kommittén även överväga om kvinnor som lever i homosexuella parförhållanden bör ges tillgång till assisterad befruktning.

I direktiven (Dir. 1999:5) anføres följande.

Förhållandena för barn i homosexuella familjer

Kommittén skall sammanställa, analysera och redovisa den erfarenhet och forskning som finns om barn i homosexuella familjer. Kommittén skall därvid bedöma om den kunskap som finns om förhållandena i andra länder har relevans också för Sverige. Om det behövs skall kommittén göra kompletterande studier.

Adoption och vårdnad

Kommittén skall särskilt bedöma om skillnaden mellan registrerade partners och äkta makars möjligheter till styvbarnsadoption har tillräckliga skäl för sig.

Kommittén skall även överväga om det bör införas en allmän möjlighet för barn att bli adopterade av registrerade partner gemensamt. Vid gemensam adoption är det som regel fråga om adoption av barn från ett annat land. I rättspraxis har efter sakkunnigutlåtanden ansetts att utländska adoptivbarn har en i psykologiskt hänseende svårare situation än andra barn och att risken för psykiska störningar hos barnet blir oacceptabelt stora om man till detta lägger den psykiska påfrestning det innebär att växa upp med homosexuella adoptivföräldrar (RÅ 1993 ref. 102). Kommittén skall pröva om denna bedömning alltjämt har skäl för sig.

Kommittén skall vidare undersöka och redovisa hur de länder som Sverige i dag samarbetar med om internationella adoptioner skulle ställa sig om en möjlighet för registrerade partner att adoptera gemensamt infördes och vad detta skulle innebära för andra personer som vill adoptera utländska barn. Om kommittén föreslår en möjlighet för registrerade partner att adoptera, skall den också lämna förslag om hur man från svensk sida kan motverka eller lösa eventuella svårigheter i det internationella samarbetet.

I vissa fall kan vårdnaden om ett barn anförtros åt en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare. Så är fallet t.ex. om barnets föräldrar dött eller om de är olämpliga att ha vårdnaden om barnet. Kommittén skall överväga om registrerade partner och homosexuella sambor bör kunna utses att såsom särskilt förordnade vårdnadshavare gemensamt utöva vårdnaden om ett barn.

Slutligen skall kommittén belysa de följder av internationellt privat- och processrättslig natur som en ändrad rättslig reglering kan ge upphov till samt överväga hur en ändrad reglering förhåller sig till internationella överenskommelser på området.

Om kommittén kommer fram till att de rättsliga skillnader som i dag finns mellan heterosexuella par och homosexuella par inte är sakligt motiverade, skall kommittén ta ställning till hur skillnaderna lämpligen kan undanröjas och föreslå de lagändringar som behövs.

Assisterad befruktning

Om kommittén kommer fram till att kvinnor som lever i homosexuella parförhållanden bör ges tillgång till insemination, skall kommittén föreslå behövliga lagändringar. Kommittén skall därvid sträva efter att reglerna om behörighet, villkor för befruktningen och barnets rätt att få vetskap om sitt ursprung m.m. så långt det är möjligt och lämpligt blir desamma som för heterosexuella par och deras barn. Kommittén skall även behandla frågan om hur det rättsliga föräldraskapet till barnet bör regleras.

Direktiven i sin helhet finns intagna som bilaga 1.

1.2 Arbetets bedrivande

Kommittén har gått igenom den forskning som finns tillgänglig om homosexuella familjer. Därtill har kommittén låtit genomföra kompletterande undersökningar – vid Linköpings universitet, Stockholms universitet och Statistiska centralbyrån (SCB) – om situationen för barn i homosexuella familjer i Sverige. Kommittén har rekryterat deltagare till dessa undersökningar genom annonser i Dagens nyheter, Expressen, ICA-Kuriren, Land och QX samt via Internet genom en annons på Riksförbundet för likaberättigandes (RFSL) hemsida. Vidare har kommittén tagit fram informationsblad om att kommittén söker deltagare till olika studier av homosexuella familjer. Dessa informationsblad har delats ut i nöjeslokaler som vänder sig till homosexuella samt vid olika familjeaktiviteter och festivaler för homosexuella. Dessutom har kommittén fått hjälp av homosexuellas organisationer med att rekrytera deltagare till kommitténs undersökningar.

Kommittén har även låtit en psykolog med sexologisk inriktning genomföra en attitydjämförelse mellan Sverige och USA vad gäller inställningen till homosexuella och homosexualitet. Vidare har kommittén uppdragit åt Forskningsgruppen för Samhälls- och Informationsstudier (FSI) att undersöka allmänhetens inställning till ett gemensamt rättsligt föräldraskap för homosexuella par. Nämnade undersökningar redovisas i sin helhet i en särskild bilaga till detta betänkande (betänkandets del B).

Kommitténs sekretariat har också varit i kontakt med företrädare för homosexuellas organisationer – Riksförbundet för sexuellt likaberättigande (RFSL), RFSL:s lokalförening i Göteborg, RFSL:s föräldragrupp Växthuset och Riksförbundet Ekumeniska

grupperna för kristna homo- och bisexuella – för att inhämta kunskap om den faktiska och rättsliga situationen för barn i homosexuella familjer.

Därtill har kommittén medverkat i ett seminarium om homosexuellt föräldraskap som anordnats av Riksdagens "Homogrupp".

I syfte att inhämta kunskap om adopterade barns särskilda behov har kommittén anordnat en hearing med representanter från auktoriserade adoptionsorganisationer och organisationer för adopterade (organisationernas skriftliga anföranden redovisas i betänkandets del B). Härutöver har sekretariatet vid olika tillfällen varit i kontakt med företrädare för Adopterade Etiopers Förening, Adopterade Koreaners Förening, Organisationen för vuxna adopterade och fosterbarn, Forum för adopterade, Jourhavande Adoptivkompis, Förbundet Adoptionscentrum, Familjeföreningen för Internationella Adoptioner och Barnen framför allt – Adoptioner.

Sekretariatet har också haft ett flertal kontakter med Statens nämnd för internationella adoptionsfrågor (NIA).

Kommittén har undersökt hur de länder som Sverige i dag samarbetar med om internationella adoptioner skulle ställa sig om en möjlighet för registrerade partner att adoptera gemensamt skulle införas. Inom ramen för denna undersökning har dels en skriftlig förfrågan ställts till de svenska ambassaderna i ursprungsländerna om respektive lands lagstiftning rörande adoption, äktenskap och homosexualitet. Dels har en skriftlig förfrågan rörande bl.a. ursprungsländernas inställning till homosexuella par som adoptanter ställts till berörda myndigheter i länderna, via Utrikesdepartementet. I denna del har sekretariatet också varit i kontakt med jurister och en representant för en adoptionsorganisation i Sydafrika.

För att närmare belysa de förhållanden som gäller för ensamstående adoptionssökande har kommittén ställt skriftliga frågor i ämnet till socialnämnderna/socialförvaltningarna i de 42 största kommunerna i Sverige. Frågor rörande ensamstående adoptanter har också ställts till de auktoriserade adoptionsorganisationerna.

I samband med kommitténs genomgång av gällande rätt och pågående lagstiftningsarbete – såväl i Norden som i de utomnordiska länderna – har sekretariatet besökt justitieministeriet och adoptionsorganisationen Wereldkinderen i Nederländerna. Sekretariatet har också varit i kontakt med handläggare vid justitieministerierna i Danmark, Island, Norge och Storbritannien.

Vid analysen av hur kommitténs förslag förhåller sig till de internationella överenskommelser som finns på området har kommittén varit i kontakt med professorn Maarit Jänträ-Jareborg och Utrikesdepartementet. Kommittén har vidare gett professorn Maarit Jänträ-Jareborg i uppdrag att belysa de följder av internationellt privat- och processrättslig natur som en ändrad reglering kan ge upphov till. Hennes promemoria finns intagen i bilaga 5.

I enlighet med direktiven har synpunkter på kommitténs uppdrag inhämtats från Statens medicinsk-etiska råd och Barnens rätt i samhället (BRIS).

Vidare har kommittén lämnat remissvar på Samboendekommitténs betänkande Nya Samboregler, SOU 1999:104 (se bilaga 6).

Under arbetets gång har även informella kontakter tagits med företrädare för berörda myndigheter, homosexuellas organisationer, auktoriserade adoptionsorganisationer och organisationer för adopterade.

2 Bakgrund i fråga om barn i homosexuella familjer

Alternativa familjebildningar är i dag inte längre en marginell eller ovanlig företeelse. Enligt demografiska uppgifter lever cirka en fjärdedel av alla barn i Sverige i åldrarna 0–17 år i en annan typ av familj än en traditionell kärnfamilj.¹ Det finns i dag ett otal alternativa familjeformer, såsom familjer med ensamstående föräldrar, styv- och adoptivfamiljer samt familjer med homosexuella föräldrar.

Familjer med homosexuella föräldrar utgör en s.k. dold population. Med detta menas att storleken på och gränserna för populationen vanligtvis är okända. Man vet alltså inte vilka och hur många det är som ingår i den. Det finns därför inga särskilda register där man kan hämta information om dessa familjer.

Enligt vissa uppskattningar har 40 000 personer i Sverige en eller två homosexuella föräldrar. Men uppgiften baseras inte på statistisk information utan på olika antaganden och är därför mycket osäker. Det innebär att det i dag inte finns några säkra uppgifter om hur många barn det är i Sverige som växer upp med homosexuella föräldrar, eftersom registeruppgifter om detta saknas såväl i befintlig befolkningsstatistik som i olika typer av kontinuerliga kvantitativa undersökningar (avsnitt 13.2.4).

Tillkomstsätten för barn med homosexuella föräldrar varierar. En del av dem har tillkommit i ett tidigare heterosexuellt förhållande, andra genom privat insemination eller genom insemination på klinik utomlands. Barnen kan också vara adopterade (avsnitt 11.3.4).

Många barn med homosexuella föräldrar har både en biologisk/rättslig mor och en biologisk/rättslig far som tar aktiv del i föräldraskapet. Vid privata inseminationer är det dessutom vanligt förekommande att såväl de biologiska föräldrarna som deras respektive partner tar gemensamt faktiskt ansvar för barnet. Men

---

¹ Statistiska centralbyrån (1999).

det förkommer också att spermagivaren är anonym och därmed inte tar någon aktiv del i barnets liv. I dessa fall är det barnets biologiska moder som ensamt eller tillsammans med sin partner tar ansvar för barnet.

Den rättsliga relationen mellan dessa barn och deras föräldrar kan därför variera. Exempelvis kan barnets biologiska föräldrar eller adoptivföräldrar ha gemensam vårdnad om barnet. I andra fall kan modern eller fadern vara ensam vårdnadshavare och barnets andra förälder vara utan del i vårdnaden. I vissa fall kan den biologiska fadern även vara okänd för det offentliga och barnet har då endast en rättslig förälder (avsnitt 11.4).

Många barn i Sverige växer i dag alltså upp i nya och alternativa familjebildningar. Den homosexuella familjen är *ett* exempel på en sådan familjebildning.

3 Registrerat partnerskap

3.1 Bakgrund

Riksdagen har vid åtskilliga tillfällen behandlat frågor rörande homosexuell samlevnad. Första gången homosexuellas rättigheter var föremål för närmare uppmärksamhet var år 1973 då riksdagen behandlade vissa förslag till ändringar i giftermålsbalken. Frågan togs då upp med anledning av en motion med yrkande att de sexuellt avvikandes rätt till samma villkor som andra grupper skulle erkännas. I sitt av riksdagen godkända betänkande avstyrkte lagutskottet bifall till motionsyrkandet. I anslutning till behandlingen av motionen framhöll dock utskottet att samlevnad mellan parter av samma kön från samhällets synpunkt är en fullt acceptabel samlevnadsform. Detta grundläggande ställningstagande har därefter åberopats i flera olika sammanhang (LU 1973:20).

År 1978 tillsattes en kommitté med uppgift att bl.a. sammanställa och redovisa tillgänglig vetenskaplig dokumentation om homosexualitet och föreslå åtgärder som syftade till att undanröja kvarvarande diskriminering av homosexuella. Utredningen – som lämnade sitt betänkande *Homosexuella och samhället*, SOU 1984:63, i augusti 1984 – avvisade tanken på äktenskap mellan homosexuella. Man hänvisade till de grundmurade värderingar som fanns i samhället om äktenskapet som en institution för familjebildning mellan en man och en kvinna. Som alternativ diskuterades införandet av en möjlighet för homosexuella att anmäla eller registrera sitt förhållande. Till en sådan registrering kunde knytas rättsverkningar motsvarande dem som gäller för äktenskap. Men även denna tanke avvisades, med motiveringen att tillskapandet av ett nytt rättsinstitut som bara hänför sig till homosexuella framstod som ett onödigt utpekande av en grupp människor i samhället. Kommittén framhöll också risken för att ett sådant system skulle kunna befästa rådande fördomar. Däremot borde enligt utredningen homosexuell

samlevnad jämställas med vad som inom lagstiftningen kallas äktenskapsliknande förhållande eller motsvarande uttryck.

Vissa av kommitténs förslag låg till grund för regeringens proposition 1986/87:124 om de homosexuellas situation i samhället, däribland ett förslag till lag om homosexuella sambor. I sitt av riksdagen godkända betänkande tillstyrkte lagutskottet lagförslaget jämte viss följdlagstiftning (LU 1986/87:28). Enligt lagen (1987:813) om homosexuella sambor, som trädde i kraft den 1 januari 1988, skall vad som gäller i fråga om sambor enligt ett antal angivna lagar och bestämmelser tillämpas även på två personer som bor tillsammans i ett homosexuellt förhållande.

Regeringen tillsatte i januari 1991 en kommitté med uppdrag att dels göra en utvärdering av lagen om homosexuella sambor, dels överväga en lagstiftning om registrerat partnerskap. Kommittén, som antog namnet Partnerskapskommittén, avlämnade i november 1993 betänkandet Partnerskap, SOU 1993:98. I betänkandet föreslog kommittén en lag om partnerskap och en lag om sambor av samma kön. Den sistnämnda var avsedd att ersätta lagen om homosexuella sambor. Även vissa följdändringar i äktenskapsbalken och brottsbalken föreslogs.

Lagutskottet lade i maj 1994 fram ett förslag till lag om registrerat partnerskap vilket i allt väsentligt byggde på det förslag som Partnerskapskommittén lämnat (1993/94 LU28). Förslaget antogs av riksdagen och lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap trädde i kraft den 1 januari 1995. När det gällde samboförhållanden förordade lagutskottet att en särskild kommitté skulle tillsättas för att utreda vilka åtgärder som borde vidtas för att öka tryggheten för samtliga grupper av samboende.

I juni 1997 tillsattes en kommitté – Samboendekommittén – med uppdrag att se över samboreglerna för såväl hetero- som homosexuella par. Samboendekommittén lämnade sitt betänkande Nya Samboregler, SOU 1999:104, i september 1999. Kommittén föreslog att alla samboförhållanden skulle regleras i en och samma sambolag (dvs. lagen [1987:232] om sambors gemensamma hem) samt att definitionen av begreppet sambo skulle ändras i enlighet därmed. Begreppet sambo föreslogs alltså fortsättningsvis avse sambor av motsatt och samma kön. Betänkandet behandlas för närvarande inom Regeringskansliet.

3.2 Gällande rätt

3.2.1 Registrering av partnerskap

Lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap, nedan kallad partnerskapslagen, gör det möjligt för två personer av samma kön att låta registrera sitt partnerskap genom ett förfarande som i princip motsvarar borgerlig vigsel. Bestämmelserna är avsedda för homosexuella par men lagen ställer inte upp något krav på sexuell läggning, samliv eller gemensamt hushåll (1 kap. 1 och 6–9 §§ partnerskapslagen samt, beträffande förfarandet, förordningen [1994:1341] om registrerat partnerskap).

Ursprungligen krävdes att minst en av parterna var svensk medborgare med hemvist här i landet för att partnerskap skulle få ingås. Från och med den 1 juli 2000 ändrades anknätningskravet så att det blev möjligt att registrera partnerskap i Sverige om en av parterna har hemvist här sedan minst två år. Om en av parterna är medborgare i Sverige, Danmark, Island, Nederländerna eller Norge ställs inte något krav på att hemvistet skall ha varat i två år. Det är då tillräckligt att den partnern har hemvist i Sverige (1 kap. 2 § partnerskapslagen, prop. 1999/2000:77, bet. 1999/2000 LU 22).

Registrerat partnerskap skall föregås av hindersprövning och partnerskapshindren är i stort sett desamma som äktenskapshindren, dvs. ej uppnådd 18 års ålder, nära släktskap och bestående äktenskap eller registrerat partnerskap (1 kap. 3–5 §§ partnerskapslagen).

3.2.2 Rättsverkningar av registrerat partnerskap

Rättsverkningarna av en registrering motsvarar i huvudsak vad som gäller för äktenskap. Det innebär bl.a. att äktenskapsbalkens regler om giftorätt, bodelning, ömsesidig försörjningsplikt, inbördes arvsrätt och regler om namn är tillämpliga även på partnerskapet. Detsamma gäller regler om pensionsvillkor, efterlevandeskydd och olika bidragsformer (3 kap. 1 § partnerskapslagen).

Undantagna är regler som ger upphov till gemensamt föräldraskap eller gemensam vårdnad om barn. Partner i registrerat partnerskap får alltså inte adoptera barn, varken gemensamt eller var för sig, eller gemensamt utses till särskilt förordnade vårdnadshavare. Inte heller har de tillgång till insemination eller annan assisterad befruktning (3 kap. 2 § partnerskapslagen).

Bestämmelser som gäller makar och som innebär en särbehandling av den ene maken på grund av dennes kön gäller inte heller för registrerade partner. Vad lagstiftaren främst hade i åtanke härvidlag är vissa äldre regler om änkepension, men även reglerna om faderskapspresumtion omfattas av bestämmelsen (3 kap. 3 § partnerskapslagen).

Slutligen är reglerna i förordningen (1931:429) om vissa internationella förhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap inte tillämpliga på registrerade partner. Övriga internationellt privat- och processrättsliga bestämmelser i svensk rätt som rör äktenskap och makar är däremot avsedda att tillämpas på partnerskap och partner (3 kap. 4 § partnerskapslagen).

3.2.3 Upplösning av registrerat partnerskap

Ett registrerat partnerskap upplöses på samma sätt som ett äktenskap, dvs. antingen genom den ena partners död eller genom domstols avgörande.

Om parterna är överens – och ingen av dem bor tillsammans med och har vårdnaden om barn under 16 år – kan domstolen således upplösa partnerskapet omedelbart efter ansökan. Det samma gäller om de levit åtskilda i minst två år eller om registrering av partnerskapet har skett i strid mot vissa partnerskapshinder. I andra fall skall upplösningen av partnerskapet föregås av betänketid (2 kap. 1–4 §§ partnerskapslagen).

3.3 Hur många personer har ingått registrerat partnerskap?

Fram till den 31 december 1999 hade 1 783 personer – folkbokförda i Sverige – ingått registrerat partnerskap. Av dessa var 1 169 män och 614 kvinnor (se tabell 3.1). Anledningen till att antalet personer är ojämnt är att i vissa registrerade partnerskap är endast den ene partnern folkbokförd i Sverige och det är då endast han eller hon som finns med i statistiken.

De flesta registrerade partner är i åldrarna 25–55 år (SCB:s enkätstudie).

Under åren 1998 och 1999 upplöste 141 personer sina partnerskap genom dom. De fall som upplösts genom dödsfall ingår inte i tabellen.

Tabell 3.1. Antal personer, folkbokförda i Sverige, som ingått registrerat partnerskap och upplöst partnerskap genom dom

Årtal	Ingångna partnerskap		Upplösta partnerskap	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
1995	498	167		
1996	201	118		
1997	158	104		
1998	158	92	45	16
1999	154	133	42	38
Summa	1 169	614	87	54

Källa: SCB

4 Vårdnad m.m.

4.1 Inledning

Barn har rätt till omsorg, trygghet och en god fostran. Lagstiftaren utgår från att det i första hand är föräldrarna som skall tillgodose detta. I egenskap av förälder får modern och ofta också fadern automatiskt vårdnaden om sitt barn i samband med barnets födelse. Som vårdnadshavare har föräldern rätt och skyldighet att bestämma över barnet i personliga angelägenheter.

Skulle föräldrarna missköta vårdnaden eller har barnet växt upp i ett annat hem än föräldrahemmet kan vårdnaden under vissa förutsättningar flyttas över från föräldrarna till en eller två andra personer, s.k. särskilt förordnade vårdnadshavare. De biologiska föräldrarna har då inte längre kvar bestämmanderätten över barnets person. Också om föräldrarna avlidit skall särskild vårdnadshavare utses för barnet. Bestämmelser m.m. om vårdnad av barn tas upp i avsnitt 4.2.

Föräldrarna är förutom vårdnadshavare för sitt barn som regel också barnets förmyndare. I sin egenskap av förmyndare får föräldrarna besluta i frågor som rör barnets ekonomi. Har en eller två särskilda vårdnadshavare förordnats för barnet är de som regel också förmyndare för barnet. Reglerna om förmynderskap behandlas inte närmare här.

Förutom bestämmelserna rörande vårdnad tar kommittén i avsnitt 4.3 och 4.4 upp några bestämmelser rörande umgänge och underhåll till barn.

4.2 Vårdnad om barn

4.2.1 Gällande rätt

Grundläggande bestämmelser

Bestämmelser om vårdnad om barn finns i 6 kap. föräldrabalken.

I 1 § slås det fast att barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Barn skall behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling.

Barnets bästa skall komma i främsta rummet vid avgöranden av alla frågor som rör vårdnad, boende och umgänge. Vid bedömningen av vad som är bäst för barnet skall det fästas avseende särskilt vid barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna. Risken för att barnet utsätts för övergrepp, olovligen förs bort eller hålls kvar eller annars far illa skall beaktas (6 kap. 2 a § FB).

Vid avgörande enligt 6 kap. FB av frågor som rör vårdnad, boende och umgänge skall hänsyn tas till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad (6 kap. 2 b § FB).

Föräldrar som vårdnadshavare

Enligt 6 kap. 2 § FB står barn under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem, om inte rätten har anförtrott vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare. Vårdnaden består till dess barnet fyllt arton år eller dessförinnan ingått äktenskap.

Om barnets föräldrar är gifta med varandra när barnet föds blir de automatiskt gemensamt vårdnadshavare för barnet. Samma sak gäller om de senare gifter sig med varandra (6 kap. 3 § första stycket FB).

Är modern ogift blir hon ensam vårdnadshavare för barnet – om inte föräldrarna vidtar åtgärder för att få gemensam vårdnad. Det kan ske genom en registrering hos skattemyndigheten, som sköter folkbokföringen. Föräldrarna behöver inte bo ihop för att ha gemensam vårdnad. För att få gemensam vårdnad genom registrering skall föräldrarna antingen anmäla till socialnämnden, i samband med att faderskapet bekräftas, att de vill ha gemensam vårdnad eller anmäla förhållandet till skattemyndigheten. Anmälan till skattemyndigheten kan ske med giltig verkan endast om något tidi-

gare förordnande om vårdnaden inte finns och föräldrarna och barnet är svenska medborgare. I andra fall får föräldrarna vända sig till tingsrätten med begäran om gemensam vårdnad (6 kap. 3 § första stycket och 4 § FB).

Gemensam vårdnad innebär att föräldrarna har gemensamt ansvar och gemensam bestämmanderätt i frågor som rör barnet. Det behöver inte betyda att föräldrarna delar på den dagliga omsorgen om barnet, utan barnet kan ha sitt huvudsakliga boende hos någon av dem.

Om föräldrar med gemensam vårdnad skiljer sig eller separerar är huvudregeln att de har kvar sitt gemensamma vårdnadsansvar (6 kap. 3 § andra stycket FB). Vill båda eller en av föräldrarna upplösa den gemensamma vårdnaden får de ansöka om detta hos tingsrätten. Detsamma gäller om barnet står under vårdnad av endast en av föräldrarna och någon av dem vill få ändring i vården (6 kap. 5 § FB).

Sedan den 1 oktober 1998 är det också möjligt för föräldrarna att bestämma om vårdnaden genom avtal. Avtalet skall godkännas av socialnämnden för att bli rättsligt gällande. Socialnämnden skall därvid beakta vad som är till barnets bästa eller – när avtalet går ut på gemensam vårdnad – om det inte är uppenbart oförenligt med barnets bästa. Samma regler gäller om en av föräldrarna har vårdnadsansvaret för ett barn och den andre föräldern vill överta vårdnadsansvaret (6 kap. 6 § FB).

Om barnet står under vårdnad av båda föräldrarna och en av dem dör, får den andra föräldern ensam vårdnaden. Står barnet under vårdnad av endast en av föräldrarna och den föräldern dör skall rätten anförtro vårdnaden åt den andra föräldern eller, om det är lämpligare, åt en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare. Om båda föräldrarna dör skall rätten också utse en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare åt barnet (6 kap. 9 § FB).

Rättspraxis i fråga om homosexuella föräldrar som vårdnadshavare

Betydelsen av en förälders homosexuella läggning har prövats av domstol i vårdnads mål. I ett rättsfall från Högsta domstolen år 1955 slogs det fast att en moders homosexuella läggning inte betydde att hon var olämplig som vårdnadshavare (NJA 1955 s. 63).

Vidare har Europadomstolen för de mänskliga rättigheterna i en dom från 1999 slagit fast att appellationsdomstolen i Lissabon utsatt en man för diskriminerande behandling i strid mot artikel 8 i förening med artikel 14 i Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna genom att fästa avseende vid mannens homosexualitet i ett vårdnadsmål (Salgueiro da Silva Mouta mot Portugal, dom 21.12.1999).

Särskilt förordnade vårdnadshavare

Allmänt

Alla barn och unga under 18 år skall ha en vårdnadshavare, om de inte ingått äktenskap.

Det är i första hand föräldrarna som har rätt och skyldighet att ha vårdnadsansvaret för sina barn. Men det kan inträffa att föräldrarna inte kan eller bör ha vårdnaden om sina barn. En eller två andra personer måste då utses som vårdnadshavare för barnen (6 kap. 2 § första stycket FB).

När kan/skall en särskilt förordnad vårdnadshavare utses?

Om båda föräldrarna dör måste rätten förordna om vårdnaden för barnet.

Också om en ensamstående vårdnadshavare avlidit måste rätten förordna om vårdnaden för barnet. I första hand kommer därvid den kvarvarande föräldern ifråga som vårdnadshavare. En förutsättning är dock att det inte är lämpligare att en eller två andra personer förordnas som vårdnadshavare (6 kap. 9 § andra stycket FB). Det kan ju finnas olika skäl som talar emot den kvarvarande föräldern, såsom att han eller hon tidigare förklarats olämplig som vårdnadshavare eller aldrig haft någon kontakt med barnet. Det kan också vara så att barnet växt upp med den avlidne föräldern och en styvförälder. Det kan då vara lämpligast för barnet att bo kvar hos styvföräldern, i det hem han eller hon växt upp, och att styvföräldern anförtros vårdnaden om barnet.

Det är även möjligt att flytta över vårdnaden om ett barn till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare när föräldrarna är i livet. Det ena fallet då detta kan ske är om föräldern vid utövandet av vårdnaden om barnet "gör sig skyldig till missbruk eller för-

summelse eller i övrigt brister i omsorgen om barnet på ett sätt som medför bestående fara för barnets hälsa eller utveckling” (6 kap. 7 § FB). Det andra fallet, då rätten kan flytta vårdnaden från föräldrarna, är när ett barn stadigvarande vårdats och fostrats i ett annat hem än föräldrahemmet och det är uppenbart bäst för barnet att det rådande förhållandet får bestå. Syftet är främst att barn som rotat sig i ett familjehem inte skall ryckas upp från en miljö där det funnit sig till rätta och känner en större trygghet och känslomässig förankring än i föräldrahemmet. Vårdnaden kan i sådant fall flyttas över till den eller dem som tagit emot barnet eller till någon av dem (6 kap. 8 § FB). Frågor om överflyttning av vårdnaden i dessa fall prövas även de av tingsrätt.

Vem kan utses till särskilt förordnad vårdnadshavare?

Den som utses till särskilt förordnad vårdnadshavare skall vara en person som är lämpad att ge barnet omvårdnad, trygghet och en god fostran. Vad detta närmare innebär får avgöras särskilt i det enskilda fallet med hänsyn tagen till bl.a. barnets ålder och mognad samt den personliga anknytningen till den tilltänkta vårdnadshavaren. Stort avseende skall fästas vid barnets egen inställning. Den som är omyndig får inte utses till särskilt förordnad vårdnadshavare (6 kap. 10 a § första stycket FB).

Två personer kan utses att gemensamt utöva vårdnaden endast om de är gifta med varandra eller bor tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden (6 kap. 10 a § andra stycket FB).

Enligt 3 kap. 2 § lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap får inte registrerade partner utses att som särskilt förordnade vårdnadshavare gemensamt utöva vårdnaden om en underårig. Enligt lagen (1987:813) om homosexuella sambor är homosexuella sambor inte i detta sammanhang att jämställa med dem som bor tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden. Homosexuella par kan alltså inte gemensamt utses som särskilt förordnade vårdnadshavare för ett barn.

En vårdnadshavares rättigheter och skyldigheter

En vårdnadshavare är skyldig att sörja för barnets personliga förhållanden och se till att barnets behov i fråga om omvårdnad, trygghet och en god fostran tillgodoses. Vårdnadshavaren svarar för att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till dess ålder, utveckling och övriga omständigheter samt skall bevaka att barnet får tillfredsställande försörjning och utbildning. I syfte att hindra att barnet orsakar skada för någon annan skall vårdnadshavaren vidare svara för att barnet står under uppsikt eller att andra lämpliga åtgärder vidtas (6 kap. 1–2 §§ FB).

Det finns också bestämmelser i brottsbalken om straffansvar för vårdnadshavare som eftersätter sin uppsiktsplikt. I 23 kap. 6 § andra stycket brottsbalken sägs följande. Om föräldrar eller andra uppfostrare eller förmyndare underlåter att från brott hindra den som står under deras vård eller lydnad, när det kan ske utan fara för dem själva eller deras närmaste och utan anmälan till myndighet, döms de för underlåtenhet att hindra brottet.

Vidare finns det bestämmelser i specialstraffrätten (t.ex. körkortslagen) om vårdnadshavares ansvar för barns brott.

Vårdnadshavaren har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter. I takt med barnets stigande ålder och utveckling skall vårdnadshavaren ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål (6 kap. 11 § FB).

Vårdnadshavaren bestämmer över barnets sysselsättning, med undantag för den skolplikt som gäller för alla barn. När barnet fullgjort sin skolgång och vill börja arbeta skall det ha vårdnadshavarens samtycke. Vårdnadshavaren har däremot inte bestämmanderätt över det barnet förtjänat genom eget arbete. Har vårdnadshavaren en gång samtyckt till att barnet tagit arbete får barnet själv, sedan det fyllt 16 år, säga upp arbetsavtalet och sluta nytt avtal om arbete av liknade slag. Vårdnadshavaren har dock rätt att häva avtalet om det behövs med hänsyn till barnets hälsa, utveckling eller skolgång (6 kap. 12 § FB).

Den som har vårdnaden om ett barn kan besluta att lämna över den faktiska vården, dvs. den dagliga omsorgen, till annan. Så sker t.ex. när barnet om dagarna lämnas till ett daghem. Om någon annan än vårdnadshavaren har den faktiska vården om barnet i större utsträckning uppkommer frågan om stadigvarande vård och fostran. I sådant fall krävs enligt 25 § SoL socialnämndens medgivande. Är barnet omhändertaget för vård enligt lagen (1990:52)

med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) är det socialnämnden som bestämmer om den faktiska vården. Föräldrarna har då kvar den rättsliga vårdnaden, men deras bestämmanderätt är ytterst begränsad.

Vårdnadshavarna företräder som regel barnet utåt. Om ett brott begås mot ett barn är det – om det rör barnets person – den som har vårdnaden om barnet som har rätt att ange brottet till åtal och föra barnets talan vid domstol. I de fall där barnet utsatts för brott och det kan misstänkas att vårdnadshavaren eller någon närstående till vårdnadshavaren som begått brottet skall dock ett särskilt målsägandebiträde för barnet utses. – I mål om fastställande av faderskap kan barnet företrädas av modern och/eller socialnämnden.

4.2.2 Faktiska förhållanden i fråga om särskilt förordnade vårdnadshavare

Statistiska centralbyrån, SCB, har för kommitténs räkning tagit fram vissa uppgifter om särskilt förordnade vårdnadshavare. Uppgifterna är hämtade från SCB:s Register över Totalbefolkningen (RTB) och avser förhållandena den 31 december 1999.

Vid den aktuella tidpunkten hade minst 1 292 barn särskilt förordnade vårdnadshavare.¹ Av dessa hade 544 barn två förordnade vårdnadshavare (en man och en kvinna) och 748 barn hade endast en förordnad vårdnadshavare, varav 281 var manliga vårdnadshavare och 467 kvinnliga vårdnadshavare.

Av de barn som hade särskilt förordnade vårdnadshavare var 1 046 födda i Sverige och 246 födda i utlandet. Ett barn av de sistnämnda var adopterat.

Barnen fördelar sig på följande åldrar:

---

¹ Vid framtagandet av uppgifterna visade det sig att 2 992 barn inte hade någon vårdnadshavare antecknad för sig. 2 108 av dessa barn var födda före 1991, då folkbokföringsuppgifterna lades in i ett nytt datasystem. Sannolikt har man då vid överföringen av data missat att registrera vårdnadshavare för barnen. 884 av barnen är födda efter 1991. De flesta av dessa fall rör sannolikt barn som kommit hit för adoption och ännu inte fått någon vårdnadshavare registrerad, eller barn som kommit hit som flyktingar och där vårdnadsfrågan ännu ej är utredd. Det finns också barn som har sina vårdnadshavare registrerade utomlands. Huruvida de 2 992 barnen har sina föräldrar som vårdnadshavare eller har särskilt förordnade vårdnadshavare går inte att utröna i dagsläget.

Ålder	Antal
0	9
1	4
2	12
3	15
4	15
5	26
6	25
7	41
8	50
9	69
10	73
11	103
12	90
13	106
14	126
15	155
16	171
17	202
Summa	1 292

Källa: SCB

4.3 Umgängesrätt

4.3.1 Gällande rätt

Umgänge med förälder

Umgänget är i första hand till för barnet. Det är alltså barnets intresse och behov av en nära kontakt med båda föräldrarna som skall tillgodoses.

Bestämmelsen om umgänge med förälder finns i 6 kap. 15 § första stycket FB. Där sägs att barnet skall ha rätt till umgänge med en förälder som det inte bor tillsammans med. Av bestämmelsen framgår vidare att barnets föräldrar har ett gemensamt ansvar för att barnets behov av umgänge med en förälder som barnet inte bor tillsammans med så långt möjligt tillgodoses. På detta sätt understryks att en förälder som barnet inte bor tillsammans med har en skyldighet och ett ansvar att umgås med barnet. Vidare markeras

att den förälder som har barnet hos sig har ett ansvar och en skyldighet att verka för att umgänge med den andre föräldern kommer till stånd. Särskilt förordnad vårdnadshavare har ett motsvarande ansvar.

Någon sanktion för den förälder som vägrar att umgås med sitt barn, s.k. umgängesvägran, finns inte. Inte heller finns det någon direkt sanktion för den förälder som försvarar eller omöjliggör för barnet att få träffa den andre föräldern, s.k. umgängessabotage. Men lagstiftaren intar en ganska sträng hållning till umgänges-sabotage. Om en förälder utan godtagbar anledning motarbetar umgänget mellan barnet och den andre föräldern kan detta vara en omständighet som gör att vårdnaden eller boendet bör omprövas.

Umgänge med annan än förälder

Före år 1983 hade endast biologiska föräldrar och adoptivföräldrar en lagstadgad rätt till umgänge med sina barn. Men det är uppenbart att barn kan ha starka band även till andra vuxna personer än sina föräldrar. Så kan vara fallet om barnet under en längre tid har bott tillsammans med någon som inte är dess rättsliga förälder, t.ex. en styvförälder eller fosterförälder. Likaså kan exempelvis mor- eller farföräldrar räknas hit. Barnets rätt till umgänge med andra än föräldrar har numera kommit till direkt uttryck i 6 kap. 15 § tredje stycket FB där det sägs att barnets vårdnadshavare har ett ansvar för att barnets behov av umgänge med någon annan som står det särskilt nära så långt möjligt tillgodoses. Annan än förälder som vill umgås med ett barn kan dock inte själv väcka talan om detta i domstol. I dessa fall får talan föras av socialnämnden (6 kap. 15 a § FB).

4.4 Underhåll till barn

4.4.1 Gällande rätt

Föräldrars underhållsskyldighet

Föräldrar svarar alltid – oavsett om de är vårdnadshavare eller inte – för underhåll åt sina barn efter vad som är skäligt med hänsyn till barnets behov och föräldrarnas samlade ekonomiska förmåga.

Underhållsskyldigheten varar till dess barnet fyllt 18 år, eller – om barnet går kvar i grundskola, gymnasieskola eller liknande – till dess barnet fyllt 21 år.

I vissa fall skall underhållsskyldigheten fullgöras genom att föräldern betalar underhållsbidrag till barnet. Detta skall ske om föräldern inte har vårdnaden om barnet och inte heller varaktigt bor tillsammans med barnet. Vidare skall det ske om föräldern har gemensam vårdnad med den andre föräldern om barnet varaktigt bor tillsammans med endast den andre föräldern. Underhållsbidrag fastställs genom dom eller avtal (7 kap. 2 § FB). Föräldrabalkens bestämmelser om underhållsbidrag har dock numera inte så stor praktisk betydelse sedan lagen om underhållsstöd införts.

Underhållsstöd

I december 1996 trädde lagen (1996:1030) om underhållsstöd i kraft. Lagen har ersatt lagen om bidragsförskott, som upphört att gälla, liksom lagen om förlängt bidragsförskott för studerande och lagen om särskilt bidrag till vissa adoptivbarn.

En förutsättning för att underhållsstöd skall utgå är att föräldrarna inte bor ihop eller att den ena föräldern är död. Dessutom krävs att barnet varaktigt bor hos och är folkbokfört hos en av föräldrarna (kallad boföräldern) samt att boföräldern bor här i landet. Om barnet är underårigt skall boföräldern vara dess vårdnadshavare. Underhållsstöd kan utgå även om barnet bor växelvis hos föräldrarna. Har särskilt förordnade vårdnadshavare utsetts för barnet kan underhållsstöd också utgå. Om barnet är utländsk medborgare eller bor utomlands gäller särskilda regler (3 §).

I vissa fall har ett barn inte rätt till underhållsstöd. En av dessa situationer är om barnets mor är boförälder och hon uppenbarligen utan giltigt skäl låter bli att vidta eller medverka till åtgärder för att få faderskapet till barnet fastställt (4 § 1).

Underhållsstödet uppgår som regel till 1 173 kr per månad, men kan reduceras om det finns anledning att anta att den bidragsskyldige betalar underhåll till barnet, om barnet bor växelvis hos föräldrarna eller om sökanden i annat fall begär det (8 §). Underhållsstöd utgår till dess barnet fyllt 18 år eller – om barnet går kvar i grundskola, gymnasieskola eller liknande – till dess barnet fyllt 21 år (6 och 7 §§). Ansökan om underhållsstöd görs hos allmänna försäkringskassan (12 §).

Den bidragsskyldige föräldern är skyldig att till försäkringskassan helt eller delvis betala tillbaka vad som utgått i underhållsstöd (21 §). Om den bidragsskyldige haft barnet hos sig under en sammanhängande tid av minst fem hela dygn eller under en kalendermånad i minst sex hela dygn får han eller hon tillgodoräkna sig ett avdrag enligt de principer som finns i 7 kap. 4 § FB (23 § andra stycket). Vid växelvis boende föreligger inte någon återbetalningsskyldighet.

5 Adoption

5.1 Inledning

Det har i alla tider funnits föräldralösa barn som tagits emot av vuxna som uppfostrat dem som sina egna. En möjlighet att adoptera barn infördes dock först år 1917. De svenska adoptionsbestämmelserna finns i dag i 4 kap. föräldrabalken och behandlas här i avsnitt 5.2.1.

Under 1960-talet ökade antalet adoptioner av utländska barn starkt och i dag är de flesta adoptioner internationella. Bestämmelserna rörande internationella adoptioner behandlas i avsnitt 5.2.2 och 5.2.3, liksom socialtjänstlagens bestämmelser om medgivande till adoption.

När det gäller förmedling av utländska adoptivbarn har Statens nämnd för internationella adoptionsfrågor (NIA) en central roll, liksom de auktoriserade adoptionsorganisationerna. Avsnitt 5.3 tar upp NIA:s och organisationernas verksamhet samt bestämmelserna som reglerar denna. I samma avsnitt redogörs för bestämmelserna rörande de numera relativt sällsynta enskilda (privata) adoptionerna, dvs. adoptioner som inte förmedlas genom en auktoriserad adoptionsorganisation.

I avsnitt 5.4 tas förfarings sättet vid en adoption upp. Ett barn får inte tas emot för adoption utan socialnämndens medgivande och detta medgivande blir därför en av de viktigaste delarna i en adoptionsprocess.

När frågan, om två personer av samma kön bör tillåtas att adoptera gemensamt, diskuteras kommer ofta frågan om ensamståendes möjligheter att adoptera upp. Kommittén har därför funnit anledning att gå närmare in på vad som gäller för att en ensamstående person skall få medgivande att adoptera. NIA:s rekommendationer samt socialnämndernas och adoptionsorganisationernas tillämpning behandlas i avsnitt 5.5.

I avsnitt 5.6 tas frågan om homosexuella adoptanter upp, vad gäller NIA:s rekommendationer samt socialnämnders och domstolars tillämpning.

Avsnitt 5.7 innehåller statistiska data rörande inhemska adoptioner, internationella adoptioner och NIA:s yttranden och tillstånd avseende enskilda (privata) adoptioner.

I det avslutande avsnittet "Adopterade barn" tas frågor med anknytning till adoptivbarns särskilda behov upp.

5.2 Gällande rätt

5.2.1 Bestämmelserna i föräldrabalken

Bakgrund

Före år 1917 fanns det i vårt land inte någon möjlighet att genom adoption uppta annans barn som sitt. Vad som förekom var fosterföräldraskap, vilket inte medförde några egentliga familjerättsliga verkningar.

I början av 1900-talet uppstod ett behov av att rättsligt reglera på vad sätt och med vilken verkan någon skulle få uppta annans barn som sitt eget. Lagberedningen fick i uppdrag att utreda frågan. Detta resulterade i ett förslag till lag om adoption, som så småningom ledde till att 1917 års adoptionslag antogs. Genom denna lag infördes adoptionsinstitutet i Sverige.

Adoption enligt 1917 års adoptionslag innebar att det uppstod ett rättsförhållande mellan adoptanten och adoptivbarnet, som i allt väsentligt blev detsamma som mellan föräldrar och barn. Vissa skillnader fanns dock till en början. Adoptionen medförde inte något familjerättsligt förhållande mellan adoptivbarnet och adoptantens släkt. Däremot hade adoptivbarnet i princip en familjerättslig relation till sin biologiska familj. Detta framträdde tydligast när det gällde underhåll och arv. Barnets biologiska föräldrar hade skyldighet att svara för barnets underhåll i den mån adoptivföräldrarna inte hade möjlighet att försörja barnet. Barnet var i sin tur underhållsskyldigt mot både adoptivföräldrarna och de biologiska föräldrarna. Vad gällde rätten till arv hade adoptivbarnet samma rätt som barn i äktenskap i den mån detta inte medförde att en bröstarvinge led intrång i sin laglott. Regeln innebar – om testamente inte var skrivet – att adoptantens biologiska barn och adoptivbarn ärvde lika, såvida inte adoptivbarnen var fler än de biolo-

giska barnen. Adoptivbarnet hade däremot inte arvsrätt efter adoptantens släktingar. Barnets arvsrätt efter sin biologiska släkt kvarstod i stället. Sådan form av adoption, där de rättsliga banden till barnets biologiska familj inte klipps av, brukar kallas *svag adoption*.

Adoptionslagens regler överfördes tämligen oförändrade till föräldrabalken, då denna infördes år 1949. Först mot slutet av 1950-talet företogs en genomgripande översyn av adoptionsbestämmelserna. Genom 1958 års ändringar i adoptionslagstiftningen infördes *stark adoption* i Sverige. Stark adoption innebär att alla familjerättsliga rättigheter och skyldigheter klipps av mellan barnet och dess biologiska släkt. Vidare medför den att adoptivbarnet i princip står i samma förhållande till adoptanten och dennes släkt som adoptantens biologiska barn.

Även om adoptivbarnen genom 1958 års ändringar i allt väsentligt kom att inta samma ställning som biologiskt barn till adoptivföräldrarna kvarstod möjligheten att häva en adoption. Hävning kunde ske då barnet grovt förgått sig mot adoptanten eller adoptantens närmaste. Likaså kunde adoptionen hävas om barnet förde ett lastbart eller brottsligt liv. Fanns det starka skäl mot att häva adoptivförhållandet fick det bestå, även om någon hävningsgrund förelåg. Om adoptivbarnet och adoptanten var överens om hävning skulle domstol besluta om det. – År 1970 upphörde möjligheterna att få en adoption hävd.

Vem får adoptera?

I 4 kap. föräldrabalken finns bestämmelser om adoption av barn.

Huvudregeln i den svenska adoptionslagstiftningen är att den som vill adoptera skall ha fyllt 25 år. Avser adoptionen makes barn eller adoptivbarn räcker det att adoptanten fyllt 18 år. Denna åldersgräns gäller också när det är fråga om adoption av eget barn. I andra fall måste det föreligga synnerliga skäl för att någon under 25 år skall få adoptera (4 kap. 1 § FB).

Tillstånd att adoptera kan lämnas en ensamstående person eller makar.

Huvudregeln är att makar skall adoptera gemensamt. Men det finns en möjlighet för en gift person att adoptera den andre makens barn om villkoren i övrigt är uppfyllda. Sådan adoption brukar kallas *styvbarns adoption eller närstående adoption*. Genom en

styvbarnsadoption klipps de rättsliga banden av endast med den förälder som inte är gift med adoptanten. Såväl biologiska som adopterade barn kan komma i fråga för styvbarnsadoption. – I annat fall kan en make få adoptera ensam endast i undantagsfall, såsom då den andre maken befinner sig på okänd ort eller är psykiskt störd (4 kap. 3 § FB).

Det är bara äkta makar som kan adoptera barn gemensamt (4 kap. 4 § FB). Samboende par får alltså inte adoptera barn gemensamt. Inte heller får en sambo styvbarnsadoptera den andre sambons barn.

Registrerade partner får varken gemensamt eller var för sig adoptera barn – inte heller i form av styvbarnsadoption (3 kap. 2 § lagen [1994:1117] om registrerat partnerskap).

Vilka villkor skall vara uppfyllda?

För att domstolen skall bevilja en adoption fordras att vissa villkor är uppfyllda. Ett krav är att det skall finnas *samtycke från barnet* om det fyllt 12 år (4 kap. 5 § första stycket FB). I vissa fall kan adoption ske utan barnets samtycke; om barnet är under 16 år och det kan antas att det skulle skada barnet att tillfrågas eller om barnet är varaktigt förhindrat att lämna sitt samtycke på grund av en psykisk störning eller liknande (4 kap. 5 § andra stycket FB). Även om barnets samtycke inte krävs skall barnets åsikter beaktas om dess ålder och mognad motiverar det (4 kap. 6 § första stycket FB). Det åligger socialnämnden att – om det inte är olämpligt – söka klarlägga barnets inställning (4 kap. 10 § FB).

Ett annat krav för att en adoption skall beviljas är *samtycke av förälder* som har vårdnaden om barnet. Moderns samtycke skall ha lämnats sedan hon har återhämtat sig tillräckligt från nedkomsten. Vid adoption av någon annans adoptivbarn skall samtycke inhämtas från barnets adoptivföräldrar eller, om en adoptivförälder är gift med någon av barnets föräldrar, från båda dessa makar (4 kap. 5 a § första stycket FB).

Samtycke erfordras inte från en förälder som lider av en allvarlig psykisk störning, inte har del i vårdnaden om barnet eller befinner sig på okänd ort, men föräldern skall – om det är möjligt – höras i ärendet. Om i dessa fall en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare utsetts för barnet, ankommer det på denne/dessa att i egen-

skap av vårdnadshavare lämna samtycke till adoptionen (4 kap. 5 a § andra stycket samt 10 § tredje stycket FB).

Frågan om adoption mot en icke-vårdnadshavande förälders vilja ses för närvarande över inom Regeringskansliet.

I sammanhanget kan nämnas att enligt 25 § socialtjänstlagen får en underårig inte utan socialnämndens medgivande tas emot för stadigvarande vård och fostran i ett enskilt hem som inte tillhör någon av hans föräldrar eller någon annan som har vårdnaden om honom. Denna bestämmelse behandlas närmare i det följande.

Domstolens prövning

Adoptionsbeslut fattas av allmän domstol, dvs. tingsrätten, i den ort där adoptanten har sin hemvist (4 kap. 9 § FB).

Domstolen skall pröva om villkoren för adoption är uppfyllda och om den eller de sökande adoptanterna är behöriga. Domstolen skall vidare företa en lämplighetsprövning innan den beslutar om adoption. Tillstånd får inte lämnas med mindre att adoptionen är till fördel för barnet samt sökanden uppfostrat barnet eller vill uppfostra det eller det annars finns särskild anledning till adoptionen. Innan domstolen beslutar om adoption skall den inhämta upplysningar om barnet och sökanden. Har barnet inte fyllt 18 år skall domstolen begära in yttrande från socialnämnden (4 kap. 6 och 10 §§ FB).

När Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner är tillämplig finns de upplysningar som avser barnet och sökanden huvudsakligen i de konventionsenliga rapporterna (enligt artikel 15 och 16 i Haagkonventionen). Det är ursprungsstaten som ansvarar för upplysningarna om barnet och mottagarstaten som ansvarar för upplysningar om den eller de sökande.

En adoption får inte ha karaktären av en affärsuppgörelse. Har adoptionssökanden lämnat eller utlovat ersättning i någon form till föräldrarna för att få adoptera barnet, skall ansökan avslås. Detsamma gäller om barnets föräldrar lämnat eller utfäst ersättning till sökanden för att denne tar hand om barnet. Även den omständigheten att en förälder och sökanden träffat avtal om barnets underhåll utgör som regel hinder mot adoption. Bidrag med engångsbelopp är dock tillåtet, om beloppet inbetalas till socialnämnden. I

regel skall i sådant fall nämnden köpa en livränta åt barnet för beloppet (4 kap. 6 § andra stycket FB).

Talan mot domstolens beslut i ärende om adoption får föras av sökanden och dem som skall höras i ärendet (4 kap. 11 § FB).

Verkan av adoption

Adoptivbarnet anses i rättsligt hänseende som adoptantens barn och inte som barn till sina biologiska föräldrar. Har make adopterat andre makens barn eller adoptivbarn anses barnet som makarnas gemensamma barn (4 kap. 8 § FB).

Upphörande av adoption

En giltig adoption kan numera inte upphävas. Däremot upphör verkan av adoptionen om adoptivbarnet adopteras av annan eller adoptanten gifter sig med adoptivbarnet. Om adoptivbarnet gifter sig med en av adoptivföräldrarna har adoptivbarnet kvar sin rättsliga relation till den andra adoptivföräldern (4 kap. 7 § FB).

5.2.2 Internationellt privaträttsliga bestämmelser

Bakgrund

Bestämmelser om adoption av utländska barn fanns redan i 1917 års adoptionslag. Där stadgades att utlänning i Sverige inte fick adopteras med mindre adoptionen blev gällande i den stat han tillhörde. Likaså fick svensk medborgare inte adopteras i främmande land, om inte Kungl. Maj:t med avseende på viss stat eller för visst bestämt fall lämnat särskilt medgivande till detta. Dessa regler överfördes i samband med föräldrabalkens tillkomst till lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap.

År 1931 anslöt sig Sverige till en nordisk konvention med internationellt privaträttsliga bestämmelser på familjerättsområdet, vilken blev gällande rätt i Sverige genom förordningen (1931:429) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap. I fråga om adoption innebär konventionen i princip att de nordiska länderna ses som en enhet.

Under 1960-talet ökade antalet adoptioner av utländska barn starkt. Detta medförde ett behov av ändrade bestämmelser för internationella adoptioner. År 1971 infördes därför lagen (1971:796) om internationella rättsförhållanden rörande adoption, som tar upp frågor om behörig myndighet, tillämplig lag och erkännande av utländska adoptionsbeslut i Sverige i vissa fall.

Sverige har vidare tillträtt Haagkonventionen från år 1993 om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner och konventionen gäller som lag här i landet.

Lag (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner

Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner antogs av Haagkonferensen i maj 1993. Närmare 40 stater har i dag anslutit sig till konventionen. För Sveriges del gäller Haagkonventionen som lag sedan den 1 september 1997, då lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner trädde i kraft.

Haagkonventionens ändamål är att upprätta garantier för att säkerställa att internationella adoptioner sker med beaktande av barnets bästa och med respekt för barnets grundläggande rättigheter såsom dessa erkänns i internationell rätt. Vidare att upprätta ett system för samarbete bland de fördragsslutande staterna för att säkerställa att dessa garantier beaktas och därigenom förhindra bortförande av, försäljning av eller handel med barn. Slutligen att säkerställa att de adoptioner som genomförs i enlighet med konventionen erkänns av de fördragsslutande staterna (artikel 1 i Haagkonventionen).

Konventionen är tillämplig då ett barn med hemvist i en fördragsslutande stat (ursprungsstaten) har överflyttats, överflyttas eller kommer att överflyttas till en annan fördragsslutande stat (den mottagande staten), antingen efter adoption i ursprungsstaten av makar eller en person med hemvist i den mottagande staten, eller för en sådan adoption i den mottagande staten eller i ursprungsstaten (artikel 2.1 i Haagkonventionen).

En adoption som genomförts i enlighet med konventionen skall erkännas i de övriga fördragsslutande staterna omedelbart på grund

av lag. Att adoptionen genomförts på föreskrivet sätt skall styrkas genom intyg av behörig myndighet i den stat där adoptionen ägt rum (artikel 23.1 i Haagkonventionen). En fördragsslutande stat kan vägra att erkänna en adoption endast om adoptionen är uppenbart oförenlig med grunderna för rättsordningen i den staten, med hänsyn tagen till barnets bästa (artikel 24 i Haagkonventionen).

Enligt artikel 26 i Haagkonventionen innefattar ett erkännande av en adoption erkännande av

- a) det rättsliga föräldra-barnförhållandet mellan barnet och dess adoptivföräldrar,
- b) adoptivföräldrarnas föräldraansvar för barnet,
- c) att det tidigare rättsliga förhållandet mellan barnet och dess mor och far har upphört, om adoptionen har denna verkan i den fördragsslutande stat där den ägde rum.

När en adoption, som enligt konventionen erkänns i Sverige, har beviljats i ursprungsstaten utan att det rättsliga förhållandet mellan barnet och dess ursprungliga familj har upphört, får adoptionen omvandlas till en adoption med en verkan som anges i 4 kap. 8 § FB. Omvandling får ske endast om de samtycken som Haagkonventionen och föräldrabalken förutsätter har lämnats (5 § lagen [1997:191] med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen).

Vid en adoption i Sverige enligt 1993 års Haagkonvention skall såväl föräldrabalkens som konventionens bestämmelser tillämpas. Föräldrabalkens bestämmelser är förenliga med Haagkonventionens bestämmelser (prop. 1996/97:91 Internationella adoptionsfrågor s. 72). Skulle bestämmelserna i något avseende inte helt stämma överens eller om något av regelverken har bestämmelser som går utöver det andra skall både föräldrabalkens och Haagkonventionens bestämmelser vara uppfyllda för att domstolen skall bevilja adoptionen.

Haagkonventionen behandlas närmare i avsnitt 9.

Lagen (1971:796) om internationella rättsförhållanden rörande adoption

Lagen (1971:796) om internationella adoptioner (IRA) tar upp frågor om behörig myndighet, tillämplig lag och erkännande i vissa fall av adoptionsbeslut meddelade i främmande stat.

Enligt 1 § IRA skall ansökan om adoption tas upp av svensk domstol om den sökande har svenskt medborgarskap eller hemvist här i riket.

Ansökan skall prövas enligt svensk lag. Om ansökan gäller barn under 18 år skall domstolen dock särskilt beakta om sökande eller barnet genom medborgarskap eller hemvist eller på annat sätt har anknytning till främmande stat och det skulle medföra en avsevärd olägenhet för barnet om adoptionen inte blir gällande där (2 § IRA).

Ett beslut om adoption som meddelats i främmande stat gäller automatiskt här i Sverige, om den eller de sökande var medborgare eller hade hemvist i den främmande staten när beslutet meddelades. Om adoptivbarnet var svensk medborgare eller hade hemvist i Sverige krävs dock ett godkännande av Statens nämnd för internationella adoptionsfrågor (NIA) för att adoptionen skall gälla i Sverige. NIA prövar även i andra fall utomlands fattade adoptionsbeslut, t.ex. då svenska medborgare med hemvist i Sverige adopterar ett barn i ett utomnordiskt land, om inte adoptionsbeslutet är gällande i Sverige omedelbart på grund av lag. NIA:s beslut kan överklagas till regeringen (3 § IRA och 1–2 §§ förordningen [1976:192] om prövning av utländskt beslut om adoption).

Ett beslut om adoption som meddelats i främmande stat får inte ges giltighet i Sverige om detta är uppenbart oförenligt med grunderna för vår rättsordning (6 § IRA).

Förordningen (1931:429) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap

Förordningen bygger på en konvention från den 6 februari 1931 som innehåller internationellt privaträttsliga bestämmelser om äktenskap, adoption och förmynderskap. Sverige, Danmark, Finland, Island och Norge är anslutna till konventionen. I fråga om

adoption innebär konventionen i princip att de anslutna länderna skall ses som en enhet.

Vill medborgare i fördragsslutande stat, som har hemvist i sådan stat, adoptera någon, som har medborgarskap i en av staterna, skall ansökningsen göras i den stat, där adoptanten har hemvist (11 §).

Lagen i det land där ansökan skett skall tillämpas. Om den som skall adopteras är under 18 år får inte ansökan bifallas om inte barnavårdsmyndigheten i barnets hemland haft tillfälle att yttra sig (12 §).

Ett beslut om adoption, som meddelats i någon av de nordiska länderna, gäller i Sverige utan särskild stadfästelse och utan prövning av beslutets riktighet eller av dess förutsättningar med hänsyn till hemvist eller medborgarskap i den ena eller andra av länderna (22 §).

Giltighet av utländska adoptionsbeslut

Av den ovan gjorda genomgången framgår det att en i utlandet genomförd adoption i många fall är gällande i Sverige utan att ytterligare beslut behöver fattas. Här följer en sammanfattning av bestämmelserna.

Enligt 3 § första stycket IRA blir en adoption som sker i främmande stat automatiskt gällande här i landet om adoptanten eller adoptanterna var medborgare eller hade hemvist i den främmande staten. En förutsättning är att adoptivbarnet inte var svensk medborgare eller hade hemvist i Sverige. Även adoptioner beslutade i ett land som anslutit sig till Haagkonventionen gäller i Sverige utan ytterligare beslut (lagen [1997:191] med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner, artikel 23 i Haagkonventionen). Vidare gäller ett adoptionsbeslut som meddelats i något av de nordiska länderna i Sverige utan ytterligare beslut, om adoptanten är nordisk medborgare med hemvist i en nordisk stat och adoptivbarnet är nordisk medborgare (11 och 22 §§ förordningen [1931:429] om internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap).

Om ett utomlands fattat adoptionsbeslut inte gäller automatiskt i Sverige prövar NIA om adoptionen skall godkännas här i landet. Det går också att vända sig till svensk domstol för att få ett beslut om adoption.

5.2.3 Övriga bestämmelser

Lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling

Enligt lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling får adoptioner av barn från utlandet förmedlas endast av sammanslutningar som är auktoriserade av NIA. Den eller de som vill adoptera ett barn från utlandet skall anlita en sådan adoptionsorganisation (3, 4 första meningen och 5 §§).

Den som förmedlar internationell adoption i strid mot 3 § döms till böter. Detsamma gäller den som i strid mot 4 § låter föra ut ett barn från det land där det har sitt hemvist (15 §).

De närmare bestämmelserna om auktorisation m.m. tas upp under avsnitt 5.3.3.

Undantagsvis är det möjligt att adoptera barn från utlandet utan att anlita en auktoriserad adoptionsorganisation. Det gäller om adoptionen avser släktingbarn eller om det finns andra särskilda skäl att adoptera utan förmedling av en auktoriserad sammanslutning. I sådana fall av enskilda (privata) adoptioner skall NIA, innan barnet lämnar sitt ursprungsland, pröva om adoptionsförfarandet är godtagbart (3 § andra och tredje meningen). Enskilda (privata) adoptioner behandlas närmare under avsnittet 5.3.4.

Socialtjänstlagen (1980:620)

Enligt 25 § första stycket socialtjänstlagen (SoL) får en underårig inte utan socialnämndens medgivande tas emot för stadigvarande vård och fostran i ett enskilt hem som inte tillhör någon av hans föräldrar eller någon annan som har vårdnaden om honom. Enligt 25 § andra stycket SoL får inte socialnämnden lämna sådant medgivande utan att förhållandena i det enskilda hemmet och förutsättningarna för vård i hemmet är utredda. En sådan utredning brukar kallas hemutredning.

Om det är fråga om att ta emot barn med hemvist utomlands i syfte att adoptera det skall, enligt 25 § tredje stycket SoL, medgivandet inhämtas från socialnämnden innan barnet lämnar det land där det har sitt hemvist. En förutsättning för att medgivande skall ges är att den eller de som vill adoptera barnet har tillfredsställande kunskaper om barn och deras behov och att de blivit informerade om vad den planerade adoptionen innebär. Medgivandet upphör att

gälla om inte barnet har tagits emot i hemmet inom två år från det att medgivandet lämnades.

De blivande adoptivföräldrarna är skyldiga att anmäla till socialnämnden om deras omständigheter ändras mer väsentligt under den tid som medgivandet gäller. Medgivandet skall återkallas om förutsättningarna för det inte längre föreligger. Återkallelse kan ske även när barnet tagits emot av den eller de som vill adoptera, om en fortsatt vistelse hos dem inte är förenlig med barnets bästa (25 § fjärde stycket SoL).

När ett visst barn har föreslagits för adoption är socialnämnden skyldig att skyndsamt och senast inom två veckor från det saken anmälts till nämnden pröva om samtycke skall ges till adoptionsförfarandet får fortsätta (25 § femte stycket SoL). När det gäller adoptioner enligt 1993 års Haagkonvention avser prövningen, förutom en bedömning av de sökandes behörighet och lämplighet att adoptera det föreslagna barnet, en rättslig kontroll av att det inte finns sådan bristande överensstämmelse mellan de berörda staternas lagar som kan utgöra hinder mot adoptionens genomförande. När adoptionsärendet inte omfattas av Haagkonventionen begränsas prövningen till huruvida svensk lagstiftning följts och om det föreligger förutsättningar i övrigt för att adoptionen skall kunna genomföras (prop. 1996/97:91 s. 61 f.).

Den som tar emot ett barn utan att ha fått medgivande till detta från socialnämnden döms till böter (75 § 1 SoL).

Enskilda personer eller sammanslutningar får inte bedriva verksamhet som syftar till att förmedla underåriga till hem som avses i 25 § (31 § SoL). Den som bryter mot detta stadgande döms till böter (75 § 1 SoL). Bestämmelser om vem som har rätt att förmedla adoptivbarn finns också, som tidigare nämnts, i lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling.

5.3 Förmedling av utländska adoptivbarn

5.3.1 Bakgrund

Under 1960-talet och dessförinnan sökte de som önskade adoptera ett utländskt barn oftast själva kontakt med barnet utomlands. Enskilda personer som hade erfarenhet av internationella adoptioner bildade år 1969 två intresseföreningar, Indisk-svenska föreningen och Föreningen Adoptionscentrum. Tillkomsten av dessa föreningar medförde att adoptioner kunde förmedlas genom det kontaktnät som föreningarna hade i andra länder. Föreningarna gick år 1972 samman under namnet Föreningen Adoptionscentrum.

Från mitten av 1950-talet till år 1965 förmedlade också Socialstyrelsen vissa kontakter mellan adoptionssökande och utländska organ som medverkade vid internationella adoptioner. Från och med år 1965 verkade Socialstyrelsen mer aktivt för att bistå dem som önskade adoptera barn från utlandet. Direkta överenskommelser mellan Socialstyrelsen och andra länder eller institutioner i andra länder om samarbete för adoptionsförmedling träffades. Dessa avtal medförde att enskilda genom Socialstyrelsens förmedling kunde få barn från avtalsländerna.

Socialstyrelsens resurser blev efter hand otillräckliga. Behovet av ett samlat grepp över adoptionsverksamheten ökade. Regeringen beslutade därför att det till Socialstyrelsen skulle knytas en rådgivande nämnd för frågor om adoption av utländska barn. Nämnden inrättades år 1973 och fick namnet Nämnden för internationella adoptionsfrågor. Numera är nämnden en egen myndighet och heter Statens nämnd för internationella adoptionsfrågor.

5.3.2 Statens nämnd för internationella adoptionsfrågor (NIA)

NIA blev en självständig myndighet den 1 juli 1981, och sorterar under Socialdepartementet. Myndigheten övertog vissa av Socialstyrelsens tidigare uppgifter, t.ex. att auktorisera ideella adoptionsorganisationer och att godkänna utländska adoptionsbeslut. I samband med att 1993 års Haagkonvention infördes i svensk rätt utsågs NIA till den svenska centralmyndighet för internationella adoptioner som konventionen förutsätter.

NIA består i dag av en ordförande och åtta ledamöter. Ordföranden och fem av ledamöterna är utsedda på förslag av de fem största riksdagspartierna och skall särskilt företräda allmänhetens intresse. De övriga tre ledamöterna representerar särskild sakkunskap i olika frågor. Vid nämnden finns vidare ett kansli som utför det dagliga arbetet.

Enligt 1 § i sin instruktion (SFS 1988:1128) skall NIA:

- fullgöra de uppgifter som ankommer på centralmyndigheten enligt lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner,
- fullgöra de uppgifter som anges i lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling,
- fullgöra de uppgifter som anges i förordningen (1976:834) om prövning av utländskt beslut om adoption, samt fördela statsbidrag till auktoriserade sammanslutningar.

Enligt 2 § skall NIA i sin verksamhet särskilt:

- följa den internationella utvecklingen på sitt område och därvid samla information i frågor som rör adoption av utländska barn,
- följa utvecklingen av kostnaderna för adoptioner av utländska barn,
- förhandla med myndigheter och organisationer i andra länder om avtal inom nämndens verksamhetsområde och ingå sådana avtal,
- bedriva informationsarbete samt lämna upplysningar och biträde åt myndigheter och organisationer,
- efter samråd med Socialstyrelsen utarbeta den särskilda information som behövs för bedömning av hems lämplighet att ta emot ett barn i syfte att adoptera det, samt samråda med myndigheter och organisationer vilkas verksamhet berör hithörande frågor.

NIA har således till uppgift att underlätta adoption i Sverige av utländska barn och skall därvid sträva efter att adoptionerna sker till barnets bästa och i enlighet med gällande lagstiftning såväl i barnets ursprungsland som i Sverige.

NIA har det övergripande ansvaret i Sverige för information, tillsyn och kontroll i frågor som rör adoptioner från andra länder. NIA auktoriserar sammanslutningar och utövar tillsyn över dem.

NIA fördelar också statsbidrag till de auktoriserade organisationerna. År 1999 fördelades drygt 1,5 miljoner kronor till organisationerna. Fördelningen baseras dels på ett basbelopp som alla tilldelas, dels på antalet barn som organisationen förmedlat året innan.

5.3.3 Auktoriserade adoptionsorganisationer

Adoptioner av barn från utlandet får förmedlas endast av sammanslutningar som är auktoriserade enligt lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling. Den som vill adoptera ett utländskt barn skall anlita en sådan sammanslutning. Enda undantagen från denna regel är om adoptionen gäller släktingbarn eller om det finns andra särskilda skäl för att inte anlita en auktoriserad sammanslutning.

Auktorisation får ges endast åt organisationer som har stadgar, styrelse och revisorer och vars huvudsakliga syfte är att lämna internationell adoptionshjälp. Verksamheten skall drivas på ett sakkunnigt och omdömesgillt sätt utan vinstintresse och med barnens bästa som utgångspunkt. Ett beslut om auktorisation skall vara tidsbegränsat och ange de länder där organisationen får vara verksam. Auktorisationen får även förbindas med andra villkor. För att täcka kostnaderna för verksamheten får en auktoriserad organisation ta ut avgifter av dem som söker adoptionshjälp. Härutöver erhåller organisationerna statsbidrag för sin verksamhet.

NIA har tillsyn över de auktoriserade adoptionsorganisationerna. Dessa är skyldiga att på begäran tillhandahålla NIA de handlingar som rör verksamheten. Auktorisationen får återkallas bl.a. när de förutsättningar som gäller för auktorisation inte längre föreligger. Ett beslut om avslag på ansökan om auktorisation eller återkallelse av auktorisation kan överklagas till länsrätten.

I samband med beslut om auktorisation skall NIA utse minst två personer eller, om organisationens verksamhet kan antas bli av ringa omfattning, en person att företräda allmänintresset i organisationens arbete med internationell adoptionshjälp. Dessa samhällsrepresentanter skall ha särskild erfarenhet av barn- och ungdomsvård i stat eller kommun.

I Sverige finns i dag fem auktoriserade adoptionsorganisationer.

Förbundet Adoptionscentrum (AC), som är den största adoptionsorganisationen, har haft auktorisation sedan år 1980 och har kontakter i ett tjugotal länder. AC samarbetar med Bolivia,

Brasilien, Bulgarien, Colombia, Ecuador, Estland, Etiopien, Filippinerna, Indien, Israel, Jamaica, Kina, Korea, Lettland, Litauen, Nepal, Ryssland, Sydafrika, Thailand, Ukraina, Vietnam och Vitryssland. AC förmedlade 546 barn år 1998 och 675 barn år 1999.

Familjeföreningen för Internationell Adoption (FFIA) har haft auktorisation sedan år 1980 och har kontakter i åtta länder. FFIA samarbetar med Brasilien, Colombia, Guatemala, Indien, Kina, Sri Lanka, Rumänien och Thailand. FFIA förmedlade 130 barn år 1998 och 117 barn år 1999.

Barnen Framför Allt - Adoptioner (BFA-A) har haft auktorisation sedan år 1980 och samarbetar med Bolivia, Indien, Polen, Sri Lanka och Vietnam. BFA-A förmedlade 64 barn år 1998 och 79 barn år 1999.

Barnens Vänner – internationell adoptionsförening (BV) (tidigare Sri Lankas Barns Vänner) har haft auktorisation sedan 1980 och samarbetar med Sri Lanka, Taiwan och Kina. BV förmedlade 46 barn år 1998 och 45 barn år 1999.

Adoptionsföreningen La Casa (ALC) har auktorisation sedan 1998 och samarbetar med ett barnhem i Colombia. ALC förmedlade 1 barn år 1998 och 8 barn år 1999.

Åren 1991 – 31 mars 2000 verkade också *Adoptionsgruppen Skaraborg* som förmedlat barn från Polen och åren 1994 – hösten 2000 *Adoption & Child Care Association* (ACCA) som förmedlat barn från Lettland och Vietnam.

5.3.4 Enskilda (privata) adoptioner

Adoptioner före den 1 juli 1997

Före den 1 juli 1997 var möjligheterna att adoptera barn internationellt utan att anlita en adoptionsorganisation större än de är i dag. Vad som krävdes var socialnämndens medgivande. Socialnämndens prövning bestod av två delar, dels frågan om adoptivföräldrarnas lämplighet, dels frågan om förmedlingssättets tillförlitlighet. I den senare delen skulle socialnämnden inhämta NIA:s yttrande om det inte var uppenbart obehövt. Med uppenbart obehövt avsågs främst om adoptionen förmedlades genom en auktoriserad adoptionsorganisation. NIA:s yttrande ingick som underlag till socialnämndens medgivande till adoption. I socialnämndens yttrande skulle anges för vilket förmedlingssätt medgivandet gällde.

Adoptioner efter den 1 juli 1997

Genom lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling, som trädde i kraft den 1 juli 1997, begränsades utrymmet för enskilda adoptioner. Enligt lagen är huvudregeln att alla adoptioner måste gå genom en auktoriserad adoptionsorganisation. En enskild adoption får genomföras endast om det är frågan om släktingbarn eller om det annars finns särskilda skäl att adoptera utan förmedling av en auktoriserad sammanslutning. Vad som avses med särskilda skäl är i princip att sökanden har en särskild anknytning till landet (t.ex. är född och/eller uppvuxen i landet eller har bott och arbetat där) eller har en särskild relation till adoptivbarnet. Också i de fall adoptionsförfarandet påbörjats enligt tidigare gällande regler har särskilda skäl i vissa fall ansetts föreligga.

Genom den nya lagen ändrades också förfarandet hos NIA och socialnämnderna. NIA fattar numera ett självständigt beslut om att tillåta den enskilda adoptionen. Ett negativt beslut kan, liksom socialnämndens medgivande, överklagas hos länsrätt. För att genomföra en enskild adoption i dag krävs alltså dels ett medgivande från socialnämnden avseende familjens lämplighet att ta emot ett adoptivbarn, dels ett tillstånd av NIA avseende att förfarandet är godtagbart.

5.4 Förfaringssättet vid adoption

5.4.1 Medgivande från socialnämnden

Allmänt om 25 § socialtjänstlagen (SoL)

Den som vill adoptera ett utländskt barn måste enligt 25 § SoL ha ett medgivande till detta från socialnämnden. Medgivandet skall inhämtas innan barnet lämnar sitt hemland. Ett medgivande behövs inte om ett adoptionsbeslut redan fattats i utlandet och detta äger giltighet i Sverige (se avsnitt 5.2.2, Giltighet av utländska adoptionsbeslut).

Innan socialnämnden fattar beslut i frågan om medgivande skall förhållandena i det enskilda hemmet och förutsättningarna för vård i hemmet utredas. Kommunens handläggare gör en s.k. hemutredning.

När det är fråga om att ta emot ett barn från ett annat land för att adoptera det får medgivande lämnas endast om adoptanterna

har tillfredsställande kunskaper om barn och deras behov och har blivit informerade om den planerade adoptionens innebörd.

Närmare bestämmelser om vilka villkor som bör vara uppfyllda för att socialnämnden skall lämna ett medgivande framgår inte av lagtexten. Viss vägledning kan hämtas ur förarbetena till 25 § SoL. NIA har vidare gett ut en detaljerad handbok för socialnämnderna (Internationella adoptioner – Handbok för socialnämnder) som ger vägledning om hur en hemutredning bör gå till och vilka uppgifter om de sökande som bör inhämtas.

Förarbeten till 25 § SoL

Proposition 1979/80:1

I prop. 1979/80:1 s. 538 – som föregick införandet av socialtjänstlagen – står det bl.a. att vid bedömningen av när ett medgivande skall lämnas bör ledning hämtas från 26 § SoL, som uttrycker vilka förhållanden barnet bör kunna tillförsäkras i ett nytt hem. Barnet bör således kunna garanteras en god vård och fostran och i övrigt gynnsamma uppväxtförhållanden samt kunna erbjudas en lämplig utbildning. I kravet på gynnsamma uppväxtförhållanden bör inbegripas sådana faktorer som en för barnet lämplig familjesammansättning och goda förhållanden både i hemmet och dess omgivning. Sålunda bör beaktas de blivande vårdarnas och deras närmastes hälsotillstånd. Barnets speciella personlighet eller läggning, dess behov och förutsättningar bör också klarläggas.

I fråga om internationella adoptioner angavs i lagtexten ursprungligen inte några särskilda kriterier som skulle vara uppfyllda för att medgivande skulle lämnas. I propositionen (s. 539) säger man: När nämnden överväger om ett medgivande skall lämnas måste bedömningen koncentreras på hemmets och föräldrarnas lämplighet. Man får bedöma om dessa allmänt sett kan antas ge ett barn god vård och fostran och i övrigt gynnsamma uppväxtförhållanden. Med hänsyn till den speciella karaktären av denna prövning bör i ett medgivande kunna anges t.ex. att föräldrarna får ta emot ett barn i en viss ålder eller av ett visst kön eller att de har möjligheter att ta hand om ett sjukt eller handikappat barn.

Proposition 1996/97:91

I samband med att 1993 års Haagkonvention infördes som lag i Sverige infördes tillägget i 25 § tredje stycket SoL att medgivande får lämnas endast om den eller de som vill adoptera har tillfredsställande kunskaper om barn och deras behov och har blivit informerade om den planerade adoptionens innebörd.

I prop.1996/97:91 (s. 53) anges följande. Någon rätt att adoptera barn existerar inte utan det är i stället en fråga om barnets rätt att få föräldrar. Genom regleringen av adoptionsinstitutet har samhället tagit på sig ett särskilt ansvar gentemot dessa barn. De flesta adoptivförhållanden utvecklas väl. Det hindrar inte att föräldraskapet till adoptivbarn innehåller både de vanliga påfrestningarna ett föräldraskap innebär och många gånger särskilda problem kopplade till adoptionen. Inte minst har det visat sig att vuxenblivandet i tonåren ofta innebär kluvenhet och problem hos den unge. Prövningen av de sökandes lämplighet vid adoptionstillfället måste även innefatta en bedömning av deras förmåga att fungera som tonårsföräldrar. Detta innebär bl.a. att de sökandes ålder och hälsotillstånd måste ställas i relation till de krav som kan komma att ställas på dem om 15-20 år.

På sidan 73 i propositionen anges:

Det ligger redan i den nuvarande svenska lagstiftningens intentioner att de personer som adopterar skall ha goda kunskaper om barn. I Haagkonventionen (artikel 5.b) stadgas också att det skall vara säkerställt att de tilltänkta adoptivföräldrarna har erhållit den rådgivning som kan vara nödvändig. De tilltänkta adoptivföräldrarna är i regel också medvetna om behovet av barnkunskaper och ett stort antal av dem deltar i föräldrautbildning. För att förtydliga kravet på adoptivföräldrarnas kunskaper inför adoptionen, och för att tillgodose konventionens krav, föreslår utredningen (Adoptionslagstiftningsutredningen, betänkande SOU 1994:137) att det i socialtjänstlagen införs ett uttryckligt krav på sådana kunskaper. Det får ankomma på NIA att närmare beskriva vilka kunskaper som behövs. Utredningen föreslår dock inte att föräldrautbildning i offentlig regi skall göras till ett obligatoriskt villkor för adoption. Skälet till det är bl.a. att adoptionsorganisationer och andra bedriver föräldrautbildning. – Regeringen delar utredningens bedömning att socialnämnden i samband med hemutredningen bör bedöma om föräldrarnas kunskaper är tillräckliga. Är de inte det bör deltagande

i föräldrautbildning före adoptionen vara en förutsättning för att adoptionen skall få genomföras.

NIA:s riktlinjer och rekommendationer

Allmänt

Bland annat för att ge vägledning om hur en hemutredning skall gå till och vilka uppgifter som behövs om de adoptionsökande har NIA gett ut en detaljerad handbok för socialnämnderna: Internationella adoptioner – Handbok för socialnämnder.

I handboken anges att det inte är möjligt att ange exakta kriterier för ett medgivande. Det är de sökandes samlade förutsättningar som skall bedömas i varje enskilt ärende. En individuell bedömning är nödvändig. I de flesta fall kan inte detta göras utan en ingående utredning där de sökandes styrka och eventuella svagheter belyses. Några av de områden som bör belysas är den sökandes ålder, språk, förekomst i socialnämndens register och polisregister, tidigare förhållanden, nuvarande förhållande, hälsotillstånd, personlighet och intressen, religion och livsåskådning, äktenskap och relationer till släkt och omgivning, kunskaper om och erfarenhet av barn och ungdom samt förväntningar på barnet. Utredningen bör också kompletteras med samtal med åtminstone ett par personer som väl känner de sökande.

Nedan berörs några av dessa områden som enligt NIA bör belysas i hemutredningen.

Ålder

Någon övre åldersgräns för adoptanter finns inte enligt föräldrabalken. Det blir därför en uppgift för socialnämnden att pröva de sökandes lämplighet med hänsyn tagen även till deras ålder. I vissa fall kan enbart hög ålder vara motiv för att avslå en ansökan om medgivande.

Enligt NIA:s mening bör ett generellt medgivande att ta emot ett barn för adoption i allmänhet inte ges till personer över 45 år. Det kan dock finnas särskilda omständigheter som talar för att något äldre sökanden bör accepteras, t.ex. släktskap mellan adoptivbarn och adoptant eller att en relation redan etablerats mellan dem. Undantag bör också kunna göras för särskilt kvalificerade makar som kan ge ett speciellt barn ett hem. Särskilt kvalificerade innebär i dessa fall att makarna t.ex. har en betydande barnkunskap om separationers och andra traumatiska upplevelsers betydelse för barns och ungdomars

utveckling. De måste kunna bedömas ha styrka och flexibilitet att möta det aktuella barnets speciella behov.

Bedömningen av sökandes ålder måste alltid göras med hänsyn till barnets hela uppväxt. Detta gör att man alltid måste arbeta med ett framtidsperspektiv varvid de sökandes stigande ålder måste sättas i relation till det växande barnets behov. Detta innebär bl.a. att de sökandes ålder och hälsotillstånd måste ställas i relation till de krav som kan komma att ställas på dem om 15-20 år. Prövningen av de sökandes lämplighet vid adoptionstillfället måste alltså även innefatta en bedömning av deras förmåga att fungera som tonårsföräldrar. Adoptanterna måste kunna klara av de problem som kan uppstå i puberteten.

Adoptivföräldrarnas ålder får olika betydelse för barnet beroende på om det redan finns barn eller inte i familjen. Blir barnet yngst i en redan etablerad syskonskara eller kanske yngre syskon till ett välfungerande barn till något äldre makar är detta en helt annan situation än att komma som första barn till sådana makar.

Oavsett vilken ålder och erfarenhet adoptanterna har är det deras möjligheter och beredskap att möta ett barns behov som skall bedömas. Är de lyhörda för ett barns behov? Har de leklynn, inlevelseförmåga, fantasi och stabilitet nog för att ge barnet såväl stimulans som trygghet? Även yngre personer kan naturligtvis sakna dessa resurser och bör då inte ges medgivande att ta emot barn för adoption.

Hälsotillstånd

Till ansökan om medgivande skall, enligt 37 § socialtjänstförordningen, läkarintyg bifogas. Om det framgår av intyget att någon av de sökande lider av någon sjukdom, skall särskilt utlåtande av den behandlande läkaren inhämtas. Utlåtandet skall bl.a. innehålla en bedömning av sjukdomens prognos för den sökande. Prognosen bör omfatta ett barns hela uppväxttid, dvs. upp till 20 år. Vid de flesta kroniska sjukdomar kan prognosen vara avgörande för om de sökande skall ges medgivande eller inte.

Adoptivbarnens bakgrund och situation gör att man, så långt det någonsin är möjligt, bör undvika att de kommer till familjer där längre sjukskrivningar eller sjukhusvistelser för någon av adoptivföräldrarna gör att de inte kan svara mot barnets behov av närhet och omhändertagande.

Det förekommer att sökande har sjukbidrag eller förtidspension. Här måste den påfrestning beaktas som det innebär att ta emot ett adoptivbarn. Anpassningen efter ankomsten kan ta lång tid och bli mycket arbetskrävande för adoptivföräldrarna.

Bestående funktionsnedsättningar av olika slag måste bedömas från fall till fall. Ett krav bör vara att adoptivföräldrarna, var och en för sig, har förmåga till en nära och kontinuerlig fysisk och psykisk kontakt

med barnet och att de tillsammans kan sörja för barnets behov av omvårdnad utan medverkan eller inblandning av ytterligare personer.

Äktenskap och relationer till släkt och omgivning

Förhållandet mellan makarna är en av de viktigaste faktorerna vid bedömning av hemmets lämplighet. Hur länge de sökande har bott tillsammans har naturligtvis betydelse. Det går inte att bedöma en relations stabilitet utan att den varat en tid. Ett barns ankomst kan bli en påfrestning på äktenskapet i stället för den sammanhållande länk makarna kanske förväntat sig. Det förutsätter att parterna har en trygg och säker relation till varandra för att klara en sådan situation.

Uppgifter om tidigare äktenskap och barn i tidigare relationer måste tas med i utredningen även om det kan innebära att vissa utländska kontakter inte är beredda att lämna barn till familjen.

Om någon av de sökande har barn förut, men inte själv har hand om dem, måste skälet till detta redovisas liksom vilken kontakt de sökande nu har med dessa barn. Här bör man se på hur sökanden uppfyllt sina skyldigheter gentemot dessa barn och väga in det i bedömningen.

De barn som redan finns i hemmet har givetvis mycket stor betydelse för det tilltänkta barnets uppväxtmiljö. Dessa barns utveckling, relationer till föräldrar och syskon och inställning till en ny familjemedlem måste därför redovisas. Har familjen redan adoptivbarn skall det av utredningen framgå hur barnet anpassat sig till och har det i familjen.

Makarnas relationer till den närmaste släkten och omgivningen bör också redovisas. Umgås man med barnfamiljer? Har man goda relationer till grannar? Finns det någon i släkten eller umgängeskretsen som naturligt kommer att ställa upp för barnet vid händelse av sjukdom eller annat hos föräldrarna som gör att de behöver stöd utanför familjen?

Även släktens och omgivningens attityder till adoptionen bör belysas. En i ett eller annat avseende isolerad familj kan knappast anses vara en lämplig miljö för ett adoptivbarn från ett annat land.

Motiv för adoption

En av de centrala frågorna inför en adoption är motiven till adoptionen. Att adoptivföräldrarna känner sig trygga med sitt beslut och sina motiv till detta betyder mycket såväl för dem själva som för adoptivbarnet. Båda föräldrarna måste aktivt vilja adoptera ett barn.

Om ofrivillig barnlöshet är bakgrunden till viljan att adoptera är det viktigt att makarna kommit så långt i bearbetningen av sin sorg över barnlösheten att de kan välja att adoptera ett barn för dess egen skull.

Kunskaper om och erfarenhet av barn och ungdom

Åsikter om barn och barnuppfostran påverkas av egna upplevelser både som barn och vuxen. Tidigare erfarenhet av arbete bland barn och ungdom kan ibland ge större säkerhet inför föräldransvaret, men de flesta föräldrar – såväl adoptivföräldrar som andra – får försöka inhämta kunskaper om barn på annat sätt. Adoptionsorganisationernas kursverksamhet är ett bra hjälpmedel för de sökande att förbereda sig för adoptionen.

Har de sökande erfarenhet av barn bör detta tydligt framgå av utredningen. Det gäller speciellt sökande som saknar egna barn. Om de sökande redan har barn, är det viktigt att beskriva det barnets situation och om möjligt tala med barnet.

Förväntningar på barnet

Förväntningarna spelar en viktig roll för hur man senare möter eventuella motgångar och svårigheter. Det är viktigt att de blivande föräldrarna ser sambandet mellan förväntningarna på barnet och de egna resurserna och att de samtidigt får klart för sig att ingen förhandsbedömning om ett speciellt barns utveckling är möjlig.

Många adoptivföräldrar har en rädsla för att deras barn inte skall bli helt och fullt accepterat av sin omgivning på grund av att det ser annorlunda ut. Forskning har emellertid visat att de barn som blir mobbade inte främst blir det på grund av yttre egenskaper utan snarare på grund av inre osäkerhet. För att stärka självförtroendet hos barnet är det väsentligt att adoptivföräldrarna känner ett eget positivt intresse för barnets ursprung och föräldrarna i ursprungslandet och kan förmedla det till barnet.

Blivande adoptivföräldrar bör vara beredda på de vanligaste hälso-problemen när barnen kommer, nämligen diarréer, luftvägsinfektioner och hudinfektioner. Ett fåtal barn är tydligt undernärda och lider av såväl vitamin- som proteinbrist. Det är viktigt att adoptivföräldrarna får en realistisk uppfattning om de tidiga anpassningssvårigheterna och att man planerar för hur dessa problem skall klaras av.

Ett äldre barn som omplaceras till ett nytt land och en ny kultur och som dessutom kan ha mer eller mindre traumatiska upplevelser bakom sig med flera separationer har ett exceptionellt stort behov av en stabil och störningsfri omgivning vilket kräver av de nya föräldrarna att de har stabilitet och ork utöver det vanliga.

En del sökande säger sig vilja ta emot två barn samtidigt eftersom det kan vara enklare "eftersom barnen ju har varandra". Om barnen inte är biologiska syskon eller har en tidigare relation har erfarenheten dock visat att detta sällan är positivt för barnen. Det kan i stället komma att innebära mycket speciella svårigheter, t.ex. en komplicerad och intensiv rivalitet om dessa föräldrar som de nu äntligen fått. Omställningsperioden blir också i regel olika lång för barnen, bero-

ende på ålder och olika erfarenheter. För att ta emot ett syskonpar fordras särskilda kvalifikationer i form av inlevelseförmåga, uthållighet och styrka hos de blivande adoptivföräldrarna.

NIA:s genomgång av rättstillämpningen

NIA gjorde år 1997 en genomgång av ärenden rörande adoptionshjälp hos NIA och hos adoptionsorganisationerna och av beslut i länsrätter och kammarrätter. Genomgången gällde positiva beslut om medgivande.

NIA fann att länsrätter och kammarrätter i sina beslut om medgivande enligt 25 § SoL många gånger syntes mera liberala än socialnämnderna. Ett återkommande inslag i motiveringarna i domarna var att lagen saknar uppgift om vilka kriterier som skall gälla för ett medgivande att ta emot barn för adoption.

I anslutning till genomgången föreslog NIA att lagen skulle förtydligas och att kraven skulle specificeras ytterligare. NIA menade att lagtexten borde avspegla att det är speciella kunskaper som behövs för att vara adoptivförälder. Vidare att den som adopterar ett barn måste ha förstätt vad adoptionen kan komma att betyda för barnet och vara beredd att stötta barnet i dess identitetsutveckling med den speciella problematik denna kan innebära med anledning av att barnet är adopterat. NIA menade också att en åldersgräns för att få ett generellt medgivande (dvs. ett medgivande som inte rör ett specifikt barn) till adoption borde införas, utan att beröra föräldrabalkens regler om adoption. NIA ansåg därvid att en övre åldersgräns på 45 år för generella medgivanden skulle vara lämplig. Förslaget bereds för närvarande inom Regeringskansliet.

5.4.2 Den fortsatta gången

När den eller de adoptionssökande har fått ett beslut från socialnämnden om medgivande vänder sig de flesta – om de inte redan gjort det – till en adoptionsorganisation som beslutar om adoptionsförmedling. Adoptionsorganisationens beslut kan överklagas hos NIA. Är det fråga om en enskild (privat) adoption skall NIA pröva om adoptionsförfarandet är godtagbart. NIA:s beslut kan överklagas till länsrätten.

När ett visst barn föreslagits för adoption, skall socialnämnden skyndsamt pröva om samtycke skall ges till att adoptionsförfaran-

det får fortsätta. Socialnämndens beslut kan överklagas till länsrätten.

Själva adoptionen kan ske på två sätt. I de flesta fall genomförs adoptionen i barnets ursprungsland. Som tidigare nämnts är ofta adoptionsbeslutet automatiskt gällande i Sverige eller prövar NIA om beslutet skall gälla i Sverige. I andra fall lämnar barnet sitt hemland efter medgivande från föräldrar eller annan legal företrädare och adoptionen beslutas då av svensk domstol.

Den som fått socialnämndens medgivande att ta emot ett barn i syfte att adoptera det skall omedelbart anmäla till socialnämnden när barnet har anlänt till hemmet.

Då en adoption är klar kan adoptivföräldrarna ansöka om adoptionskostnadsbidrag hos försäkringskassan, om barnet inte fyllt 10 år. Från och med den 1 januari 2001 uppgår bidraget till 40 000 kr.

Inom en vecka från det att barnet anlänt till Sverige skall adoptivföräldrarna låta folkbokföra barnet. Utländska adoptivbarn får som regel automatiskt svenskt medborgarskap genom adoptionen, under förutsättning att någon av adoptivföräldrarna är svensk medborgare och barnet inte fyllt 12 år.

När barnet vistats i sitt nya hem i cirka sex månader skall vanligtvis en uppföljningsrapport göras. Rapporten är avsedd för barnets företrädare i ursprungslandet och skall ge en bild av barnets utveckling och anpassning i sin nya miljö. En del utlandskontakter kräver ytterligare uppföljningsrapporter.

5.5 Ensamstående adoptanter

5.5.1 Allmänt

Eftersom frågan om ensamstående adoptanter ofta kommer upp i samband med diskussionen om två personer av samma kön bör tillåtas att prövas som adoptivföräldrar har kommittén funnit anledning att gå närmare in på vad som gäller för att en ensamstående skall få medgivande att adoptera barn.

Det finns ingen rättslig särreglering för ensamstående adoptanter utan samma regler som för par gäller – adoptionen skall vara till fördel för barnet. Det finns inte heller några uttalanden i förarbetena till adoptionsbestämmelserna som kan ge någon vägledning om huruvida särskilda krav – och i så fall vilka – bör ställas på en ensamstående sökande.

I praktiken gäller att det ofta ställs högre krav på en ensamstående sökande än på par, bl.a. därför att den ensamstående själv skall kunna tillgodose ett barns behov lika väl som ett par gemensamt kan göra. Nedan följer en redogörelse av NIA:s rekommendationer samt socialnämndernas och adoptionsorganisationernas praxis när det gäller ensamstående adoptanter.

5.5.2 NIA:s riktlinjer och rekommendationer

I NIA:s handbok Internationella adoptioner – Handbok för socialnämnder står det följande om ensamstående sökande.

Enligt svensk lag kan en ogift person ensam adoptera ett barn. Utöver de överväganden som görs inför alla medgivanden måste man då det gäller ensamstående även ställa krav på att sökanden har ett väl fungerande socialt kontaktnät, där barnet kommer att ingå och känna sig hemma. Det måste finnas personer i barnets närhet som är beredda att ställa upp om föräldern skulle bli sjuk eller av annan orsak inte kan vårda barnet under en tid. För barnets identitetsutveckling är det även viktigt att det får möjlighet till naturligt umgänge med personer av båda könen.

Marianne Cederblad fann vid sin genomgång av barn- och ungdomspsykiatriska journaler att barn till ensamstående föräldrar var klart överrepresenterade. Tolv procent av föräldrarna var ensamstående adoptivmödrar medan endast tre procent av alla som adopterade var ensamstående. Samtidigt noteras att barn över tre år vid ankomsten oftare kom till ensamstående adoptivföräldrar.

Den sökande bör också informeras om att det är endast ett litet antal utlandskontakter som är beredda att placera adoptivbarn hos ensamstående. De flesta väljer makar för sina barn då den möjligheten finns. Därför blir det oftast för något äldre barn eller barn med sjukdom eller funktionsnedsättning som man söker adoptivföräldrar bland ensamstående. De krav på flexibilitet, inlevelseförmåga och tålmod som måste ställas på den som skall få ta emot ett adoptivbarn blir därmed extra stora för den ensamstående som ensam skall orka med att ta hand om ett barn med kanske särskilt stora behov. Omgivningens inställning och beredskap att hjälpa till blir också extra viktigt i dessa fall liksom möjligheterna till barntillsyn.

De överväganden som redovisas i kapitlet Adoptivförälders ålder och i kapitlet Hälsotillstånd blir än viktigare att göra då den sökande är ensamstående.¹ Möjligheterna till avlastning och vilopaus, till vissa natters ostörd sömn, blir mindre för ensamstående. Möjligheten att

---

¹ I de ovan nämnda kapitlen står det bl.a. att enligt NIA:s mening bör ett generellt medgivande att ta emot ett barn för adoption i allmänhet inte ges till personer över 45 år. Vidare måste sökandens ålder och hälsotillstånd sättas i relation till de krav som kan komma att ställas på honom eller henne om 15–20 år, dvs. under barnets hela uppväxt.

delar vardagsoron med någon med samma ansvar för barnet bortfaller också.

5.5.3 Socialnämnders och domstolars tillämpning

Kommittén har skrivit till socialnämnderna/socialförvaltningarna i de 18 stadsdelsförvaltningarna i Stockholms kommun samt de 41 övriga största kommunerna i landet och ställt frågor rörande ensamstående sökande. Svar har kommit in från 12 stadsdelsförvaltningar samt 35 kommuner. Kommittén har också varit i direkt kontakt med några handläggare av hemutredningar.

På frågan om antalet ensamstående sökande ökat eller minskat de senaste fem åren svarar 26 stadsdelsförvaltningar/socialförvaltningar att antalet är konstant, 11 uppger att antalet ökat (några svarar att det ökat markant de senaste åren) medan 1 uppger att antalet minskat.

Det kriterium som det läggs störst vikt vid är utan jämförelse att det skall finnas ett väl fungerande socialt nätverk kring den sökande. Det anses viktigt att det finns personer i den nära omgivningen som kan ställa upp med avlastning vid sjukdom eller om det annars behövs som stöd för adoptivföräldern i föräldrarollen eller som stöd för barnet. Många uppger också att det är viktigt att det finns möjlighet för barnet att ha umgänge med båda könen. Ensamstående sökande måste vidare vara extra resursstarka, ha en gedigen erfarenhet av barn och ha en god hälsa. Även sökandens ålder och ekonomi beaktas. Att ha – eller tidigare haft – nära förhållanden med någon av motsatt kön väger ofta positivt.

De flesta (34 nämnder/förvaltningar) menar att det är svårare för en ensamstående att få ett medgivande för adoption. En ensamstående måste på egen hand ha samma resurser som ett par har när det gäller att tillgodose ett barns behov. Nätverket måste vara större och stabilare och hälsan är viktigare. Många uppger också att utredningen är mer omfattande och djupgående när det gäller en ensamstående än vad den är i fråga om par.

Ungefär hälften av de svarande uppger att ensamstående oftare får äldre och/eller barn med särskilda behov jämfört med par. Andra svarar att bilden ändrats den senaste tiden, då ensamstående lättare kunnat få små barn från vissa länder.

När det gäller domstolars tillämpning fann NIA, vid den genomgång som gjordes år 1997 av positiva beslut om medgivande, att domstolarna många gånger syntes mer liberala än socialnämnderna (se avsnitt 5.4.1, NIA:s genomgång av rättstillämpningen)

5.5.4 Adoptionsorganisationernas tillämpning m.m.

Genom de auktoriserade adoptionsorganisationerna har följande antal barn adopterats av ensamstående under vissa årtal (se tabell 5.1). För att få fram en exakt summa över antalet barn som adopterats av ensamstående borde även de enskilda (privata) adoptionerna ha räknats med. Det finns dock inte någon tillgänglig statistik över hur många dessa är, varför detta inte kunnat göras. Men det rör sig inte om något större antal efter den 1 juli 1997 (under tiden 1 juli 1997 – 30 november 1999 erhöll endast 7 ensamstående personer NIA:s tillstånd till enskild adoption). I summan över det totala antalet adoptioner i tabellen finns däremot de enskilda (privata) adoptionerna medräknade.

Tabell 5.1. Antal ensamstående adoptanter som adoptionsorganisationerna förmedlat barn till.

År	Ensamstående (exkl. enskilda adoptioner)	Totala antalet adoptioner (inkl. enskilda adoptioner)
1980	10	1703
1985	33	1560
1990	4	965
1995	15	895
1996	15	908
1997	15	834
1998	26	928

Källa: NIA

Kommittén har skrivit till de auktoriserade adoptionsorganisationer som finns i dag och ställt frågor rörande ensamstående sökande. Svar har kommit in från fyra av organisationerna; Förbundet Adoptionscentrum (AC), Familjeföreningen för internationell adoption (FFIA), Barnen framför allt – Adoptioner (BFAA) och Barnens vänner (BV). Kommittén har också sammanträffat med de tre förstnämnda organisationerna.

AC prioriterar par som adoptivföräldrar framför ensamstående, vilket också framgår av deras stadgar. FFIA har tidigare gjort det, men kommer fortsättningsvis att göra det endast om det finns en kö av sökande. De andra adoptionsorganisationerna som svarat på frågorna har inget sådant prioriteringssystem.

Möjligheten för ensamstående att adoptera varierar från tid till annan. Sedan en tid tillbaka lämnar Kina och i viss mån Vietnam små barn utan särskilda behov även till ensamstående adoptivföräldrar. Detta har ändrat bilden så att ensamstående numera ofta vänder sig till dessa länder och huvudsakligen adopterar små barn utan särskilda behov. Tidigare var det oftast så att ensamstående främst kom i fråga för svårplacerade barn som var äldre och/eller hade särskilda behov. – Blir andelen ensamstående sökande för stor har det dock hänt att myndigheterna på orten reagerat och begränsat eller t.o.m. stoppat alla adoptioner. AC uppger att man därför måste vara försiktig med att förmedla ansökningar av ensamstående.

BFA-A och BV uppger att det inte är någon skillnad i ålder eller annat på de barn som förmedlas till ensamstående jämfört med par, medan AC uppger att många av barnen som de förmedlat till ensamstående varit äldre och/eller haft särskilda behov.

5.6 Homosexuella adoptanter

5.6.1 Allmänt

Registrerade partner får varken gemensamt eller var för sig adoptera barn (3 kap. 2 § lagen [1994:1117] om registrerat partnerskap).

Det finns inte något formellt hinder för en ensamstående homosexuell person, som inte är partner i ett registrerat partnerskap, att adoptera. Men i praktiken förekommer det knappast att öppet homosexuella personer får medgivande enligt 25 § SoL att adoptera ett barn.

5.6.2 NIA:s riktlinjer och rekommendationer

I NIA:s handbok för socialnämnder står det följande rörande homosexuella sökande.

Enligt partnerskapslagen kan personer som ingått partnerskap inte adoptera, varken var för sig eller tillsammans. Regeringsrätten har i en

dom 1993 – mål nr 6305–1992 – liksom underinstanserna vägrat en homosexuell man medgivande.

Att få adoptera barn är varken en jämlikhetsfråga eller en rättighetsfråga för vuxna. En adoption skall enbart utgå från det utsatta barnets behov och möjlighet att få en så harmonisk uppväxt som möjligt.

Inget av de länder som nu lämnar barn för adoption till Sverige skulle acceptera att placera ett barn hos en homosexuell person.

5.6.3 Socialnämnders och domstolars tillämpning

I samband med enkäten till socialnämnderna rörande ensamstående sökande (se föregående avsnitt) ställde kommittén frågan om det i något fall uppkommit fråga om sökanden var homosexuell och om detta i så fall påverkat socialnämndens beslut i frågan om medgivande. Ingen av de tillfrågade uppgav att de haft någon homosexuell sökande de senaste fem åren. Vissa handläggare angav att de ställer direkta frågor om sexualiteten och upplyser sökanden om att det inte är möjligt att få socialnämndens medgivande för adoption om man är homosexuell.

Frågan om medgivande till en öppet homosexuell man har prövats av Regeringsrätten (RÅ 1993 ref. 102). Bakgrunden var att Sociala distriksnämnden nr 1 i Stockholms kommun i september 1990 beslutat att avslå en adoptionsansökan för en homosexuell man som levde i ett parförhållande med en annan man. Mannen klagade till länsrätten som inte biföll besvären. Kammarrätten och Regeringsrätten ändrade inte på länsrättens bedömning.

Länsrätten gjorde följande bedömning.

En förutsättning för medgivande att ta emot ett utländskt barn i syfte att adoptera det är att förhållandena i det enskilda hemmet är sådana att barnet kan ges en god vård och fostran och i övrigt gynnsamma uppväxtförhållanden. Vid bedömningen skall endast adoptivbarnets bästa vara i blickpunkten. Medgivande enligt 25 § socialtjänstlagen är inte en mänsklig rättighet. I de fall medgivande inte lämnas kan det bero på sjukdom hos sökanden, ålder eller att sökandens situation är sådan att barnet inte kan erbjudas gynnsamma uppväxtförhållanden. – I kravet på gynnsamma uppväxtförhållanden måste inbegripas omgivningens attityder till familjebildningen. Utredningen om homosexuellas situation i samhället framhöll i sitt betänkande att det existerar ett socialt förbud mot homosexualitet. Till grund för detta "förbud" ligger bl.a. icke homosexuellas attityder och fördomar gentemot homosexuella. Inställningen till homosexualitet torde inte ha genomgått någon avgörande förändring sedan utredningen gjordes. Ett barn som växer upp i ett hem med ett homosexuellt föräldrapar

kommer dagligen att konfronteras med dessa attityder. Barnet utsätts därigenom för en avsevärd psykisk påfrestning. – Utländska adoptivbarn är överrepresenterade bland sökande till barnpsykiatrisk vård. I sin psykologiska utveckling har barnen att bearbeta det faktum att de lämnats bort av sina biologiska föräldrar. På grund av barnens bakgrund uppkommer ofta identitetsproblem, som förstärks om barnet har ett avvikande utseende. I psykologiskt hänseende har utländska adoptivbarn således en svårare situation. Att till detta lägga den psykiska påfrestning det innebär att växa upp med homosexuella adoptivföräldrar, innebär att risken för psykiska störningar hos barnet blir oacceptabelt stor. NN kan därför inte anses lämplig att ta emot ett utländskt barn för adoption.

5.7 Statistiska uppgifter

5.7.1 Adoption av inhemska barn

När det gäller adoption är tillgången till adoptivbarn från västvärlden numera liten. Detta gäller inte minst i Sverige. En av de viktigaste orsakerna till detta står att finna i de alltmer utvecklade preventivmedlen och möjligheterna till abort. Till detta kommer att synen på ensamstående mödrar förändrats väsentligt. En annan orsak är att samhället på olika sätt, ekonomiskt och med andra stödjande insatser, bidrar till att de flesta föräldrar har möjlighet att ta hand om sina barn.

Under åren 1995–1998 adopterades 538 svenska barn inom landet. Hela 74 procent (397 adoptioner) bestod av s.k. styvbarnsadoptioner. 14 procent (77 adoptioner) var adoptioner av barn som var placerade i familjehem, medan endast 12 procent (64 adoptioner) rörde övriga adoptioner (dvs. dessa gällde små barn under 1 års ålder som fick "helt nya" föräldrar).

Jämför man med antalet internationella adoptioner, som under åren 1995–1998 var 3 565 stycken, var andelen svenska adoptioner som inte rörde styvbarnsadoptioner eller adoptioner av barn som var placerade i familjehem mindre än 2 procent.

Tabell 5.2. Antal barn för vilka socialnämnderna lämnat yttrande om adoption av barn födda i Sverige, enligt 4 kap. 10 § FB, 1995–1998

År	Styvbarns- adoptioner	Adoption av barn placerade i famil- jehem	Övriga adoptioner	Summa adopterade barn
1995	105	19	15	139
1996	79	12	15	106
1997	99	20	13	132
1998	114	26	21	161

Källa: Socialtjänst 1999:4 Familjerätt under 1998 (Socialstyrelsen).

5.7.2 Internationella adoptioner

Internationella adoptioner förekom i mindre omfattning redan under 1950-talet. De adoptioner som då ägde rum gällde vanligen barn som de blivande adoptivföräldrarna själva fått kontakt med under vistelse utomlands eller barn som, när frågan om adoption blev aktuell, redan bodde i Sverige.

Under 1960-talet ökade antalet adoptioner av utländska barn starkt. Under åren 1969 till 1977 ersattes adoptionerna från europeiska länder med adoptioner från Asien och Amerika. Adoptionerna från Europa – främst från några av de östeuropeiska länderna – har sedan åter ökat och har under 1990-talet växt i antal.

Cirka 40 000 barn har kommit till Sverige genom internationell adoption sedan år 1969. Sedan år 1988 har antalet internationella adoptioner pendlat mellan drygt 800 och något över 1 100 om året. Antalet adoptioner uppgick år 1999 till 1019 (tabell 5.3).

Tabell 5.3. Barn som anlänt till Sverige för adoption under åren 1969-1999

År	Afrika	Asien	Europa	Amerika	Austr. Oceanien, okänd	Totalt	Ackumul. totalant.
1969	7	323	604	94	3	1031	1031
1970	31	497	527	93	2	1150	2181
1971	64	741	439	124	1	1369	3550
1972	66	860	296	135	7	1364	4914
1973	85	981	100	140	8	1314	6228
1974	81	1103	67	188	4	1443	7671
1975	132	1065	81	234	5	1517	9188
1976	128	1209	39	406	9	1791	10979
1977	14	1360	53	437	-	1864	12843
1978	8	1075	62	474	6	1625	14468
1979	6	824	43	508	1	1382	15850
1980	18	1085	48	551	1	1703	17553
1981	21	1210	49	509	-	1789	19342
1982	13	1020	32	409	-	1474	20816
1983	28	1137	47	439	-	1651	22467
1984	30	973	63	427	-	1493	23960
1985	32	961	49	516	2	1560	25520
1986	30	1000	68	444	-	1542	27062
1987	28	809	115	403	-	1355	28417
1988	41	597	76	361	-	1075	29492
1989	40	413	104	326	-	883	30375
1990	60	371	174	360	-	965	31340
1991	46	463	247	355	2	1113	32453
1992	54	478	201	382	-	1115	33568
1993	42	411	172	308	1	934	34502
1994	32	466	207	253	1	959	35461
1995	49	425	186	235	-	895	36356
1996	44	451	220	192	1	908	37264
1997	52	404	221	156	1	834	38098
1998	52	535	208	133	-	928	39026
1999	38	594	235	152	-	1019	40045
Summa	1334	23247	4798	9592	55	40045	

Källa: 1969-1980 SCB, 1981-1987 RSV, 1988- SCB.

De största givarländerna år 1999 var Vietnam (166), Sydkorea (138), Kina (123), Colombia (109), Indien (105) och Ryssland (81) följt av Polen (37), Bulgarien (36), Thailand (31), Brasilien (20), Rumänien (18), Ukraina (16) Etiopien (15), Lettland (15) och Estland (11).

Tabell 5.4. Barn som anlant till Sverige för adoption under 1999

ASIEN	Antal	EUROPA	Antal
Afghanistan	4	Bosnien-Hercegovina	1
Filippinerna	4	Bulgarien	36
Hongkong	1	Estland	11
Indien	105	Grekland	1
Irak	9	Italien	1
Iran	2	Jugoslavien	1
Israel	1	Lettland	15
Kina, folkrep.	123	Litauen	1
Kina (Taiwan)	4	Polen	37
Korea, rep	138	Portugal	1
Malaysia	1	Rumänien	18
\$Nepal	1	Ryssland	81
Pakistan	1	Schweiz	2
Sri Lanka	3	Spanien	1
Thailand	31	Storbritannien	1
Turkiet	1	Tjeckien	1
Vietnam	166	Ukraina	16
Summa	535	Ungern	3
		Vitryssland	7
		Summa	235

AMERIKA	Antal	AFRIKA	Antal
		Algeriet	3
		Angola	1
		Egypten	1
		Etiopien	15
		Gambia	1
Bolivia	3	Ghana	1
Brasilien	20	Kenya	2
Chile	1	Kongo, Dem. Rep.	3
Colombia	109	Marocko	1
Ecuador	8	Moçambique	1
Guatemala	4	Nigeria	1
Jamaica	3	Senegal	1
Kuba	1	Somalia	3
Peru	2	Tanzania	2
USA	1	Zimbabwe	2
Summa	152	Summa	38

Källa: NIA.

5.7.3 Enskilda (privata) adoptioner

Kommittén har gått igenom NIA:s ärenden från tiden 1 januari 1993 – 30 november 1999.

Under tiden 1 januari 1993 – 1 juni 1997 meddelade NIA 517 positiva yttranden i fråga om förmedlingssättets tillförlitlighet. Men hur många av dessa fall som ledde till att en adoption *faktiskt* genomfördes finns det inte någon tillgänglig statistik över. När det gäller antalet positiva yttranden bör det vidare noteras att flera sökande fått mer än ett sådant under den aktuella tiden, ibland beroende på att sökandet efter ett adoptivbarn tagit längre tid än den tid som medgivandet gällde för, ibland på grund av att sökanden velat ha ett yttrande avseende ett annat land och/eller ett annat förmedlingssätt. Av de som erhöll positiva yttranden var 472 gifta par medan 45 var ensamstående. En av de ensamstående var man, de övriga kvinnor.

Under tiden den 1 juli 1997 – den 30 november 1999 (efter det att lagen [1997:192] om internationell adoptionsförmedling trätt i kraft) beviljade NIA 102 tillstånd för enskilda adoptioner. Även i

fråga om tillstånd som meddelats efter den 1 juli 1997 saknas det uppgift om hur många adoptioner som faktiskt genomförts. Av de som erhöll tillstånd att adoptera var 95 gifta par medan 7 var ensamstående. De ensamstående var alla kvinnor.

De skäl som godtagits efter den 1 juli 1997 är följande,

adoptionen avser släktingbarn	34	
anknytning till det aktuella landet	23	
särskild relation till barnet	21	
adoptionsförfarandet	påbörjades	enligt
de tidigare reglerna	24	

5.8 Adopterade barn

5.8.1 Bakgrund

Såsom tidigare nämnts anländer ca 1 000 barn om året till Sverige för adoption. Därtill adopteras årligen mellan 100–150 svenska barn inom landet, i huvudsak genom s.k. styvbarnsadoption.

De adoptioner som inte avser styvbarnsadoptioner delas vanligtvis in i två grupper. Den ena avser s.k. osynliga adoptioner och den andra s.k. synliga adoptioner. Med osynliga adoptioner avses adoption av barn inom samma land eller etniska grupp som adoptivföräldrarna själva tillhör. Vid sådana adoptioner kan man vanligtvis inte utifrån barnets utseende avgöra om barnet är adopterat. Synliga adoptioner däremot innebär att barnet har ett annat etniskt ursprung än adoptivföräldrarna och oftast avviker utseendemässigt från sina adoptivföräldrar. Merparten av de barn som adopteras i dag kommer från Asien och Sydamerika, de tillhör således gruppen synligt adopterade.

Både synliga och osynliga adoptioner har studerats i såväl nationella som internationella undersökningar. Denna del av betänkandet bygger huvudsakligen på resultat från dessa studier. I avsnitt 5.8.2 lämnas en kortfattad redogörelse för de forskningsområden som behandlats i de olika studierna. Resultaten presenteras sedan under respektive underrubrik, vilka beskrivs nedan.

De barn som blir aktuella för internationell adoption är i de flesta fall barn som är föräldralösa eller övergivna och bortlämnade. Skälen till att föräldrarna lämnat bort sina barn för adoption är i de flesta fall fattigdom och misär eller andra sociala och ekonomiska förhållanden. Inte sällan handlar det om en gift kvinna som på

grund av rådande sociala förhållanden inte har kunnat behålla sitt barn.

Ibland kan även barn som omhändertagits för samhällsvård lämnas för adoption. En del länders lagstiftning tillåter att barn som omhändertagits av samhället på grund av att de farit illa hos sina föräldrar, efter en tid kan lämnas för internationell adoption. De biologiska föräldrarna har i dessa fall ibland inte alltid beretts möjlighet att ta ställning till vad som skall hända med barnet. I stället är det de myndigheter som enligt landets lagar är behöriga att besluta om barns framtid som har bedömt att internationell adoption är till barnets bästa.²

De utlandsfödda adoptivbarnens bakgrund kan förväntas ge upphov till både fysisk och psykisk sårbarhet som påverkar deras utveckling och som även kan komma att präglade hela deras liv. Vad beträffar den fysiska sårbarheten uppvisar en del av barnen vid ankomsten tecken på somatiska problem. De kan t.ex. ha olika typer av infektioner, öroninflammationer, hudinfektioner eller tarmsjukdomar orsakade av parasiter och maskar samt är ibland även undernärda. De flesta av de sjukdomar som barnen har vid ankomsten varar endast en kort tid och har som regel heller inte någon kvardröjande effekt på barnens hälsotillstånd.³

I takt med att adoptivverksamheten i ursprungsländerna blev allt mer välorganiserad började de svenska adoptivföräldrarna få betala för barnens vård och uppehälle medan den administrativa processen pågick. Detta har medfört att standarden på barnhemmen i många ursprungsländer successivt har förbättras, vilket innebär att nyanlända adoptivbarn oftast är i bättre kondition i dag än tidigare.⁴

Med utgångspunkt i adoptivbarns särskilda sårbarhet vad gäller den psykiska hälsan lämnas i avsnitt 5.8.3 en beskrivning av hur barnens anknytningsprocess påverkas av det faktum att de under sina första år är med om flera byten av vårdare samt de problem som detta kan leda till.

De utlandsfödda adoptivbarnen har under barndomens första år gjort ett totalt kultur- och språkbyte. Man har inom forskningen uppmärksammat att detta kan leda till att barnen får vissa språksvårigheter, vilket behandlas i avsnitt 5.8.4.

I avsnitt 5.8.5 beskrivs bl.a. betydelsen av biologiskt och etniskt ursprung för identitetsutvecklingen hos ett adopterat barn.

---

² Se t.ex. Statens nämnd för internationella adoptionsfrågor (1997).

³ Se t.ex. Hägglund (1979), Cederblad m.fl. (1994).

⁴ Se t.ex. von Melen (1998).

Adoptivbarns bakgrund och den sårbarhet som den medför kan ge upphov till en del psykiska problem och svårigheter, vilka behandlas under avsnitt 5.8.6.

5.8.2 Forskningsfält

Den internationella adoptivforskningen har i huvudsak behandlat osynliga adoptioner. Studierna har oftast inriktats på frågor kring det adopterade barnets intresse för sin biologiska bakgrund, adoptivföräldrarnas öppenhet med barnets ursprung samt vilken betydelse kunskap om det egna ursprunget har för identitetsutvecklingen. Merparten av forskningen på detta område är genomförd i USA, Kanada och Storbritannien. Den baseras till stor del på kliniska erfarenheter eller på studier av adopterade som efterforskat sin biologiska familj.⁵

Det återfinns även viss internationell forskning om synliga adoptioner. Den forskningen hade från början en mer politisk inriktning än i dag, särskilt i USA där amerikanska svarta barn – eller amerikanska barn av annat etniskt ursprung – kan adopteras av vita föräldrar. Vissa forskare ifrågasatte att vita föräldrar kunde förmedla en väl fungerande etnisk identitet till svarta barn eller barn med ett annat etniskt ursprung. De hävdade att de barn som adopterades över ras- och etniska gränser skulle bli mycket sårbara eftersom de inte lärde sig de strategier som minoritetsgrupper utvecklar som försvar mot rasism i en majoritetskultur. Andra forskare menade i stället att dessa barn hittar anpassningsstrategier som är funktionella och som leder till att de mår psykiskt bra.

Att adoption av svarta barn skulle vara negativt för de barn som placeras i vita familjer har inte kunnat bekräftas av den samlade forskningen på området. Dock finns det fortfarande både i USA och Storbritannien ett motstånd mot adoptioner över ras- och etniska gränser utifrån motivet att sådana adoptioner skulle kunna försvåra barnets identitetsutveckling.

Den svenska adoptionsforskningen har tidigare i huvudsak inriktats på psykisk och fysisk hälsa hos både synligt och osynligt adopterade barn samt språkutvecklingen hos barn som adopterats från andra länder.⁶ På senare år har även identitetsfrågor uppmärksamats inom den svenska forskningen, bl.a. till följd av att det i

---

⁵ Se Irhammar (1997).

⁶ Se Cederblad m.fl. (1994).

Sverige i dag finns en stor grupp utlandsfödda adopterade som nått tonåren eller vuxen ålder.⁷

5.8.3 Känsломässig anknytning

Gruppen adoptivbarn är ingen homogen grupp. Varje adoptivbarn är unikt med egna erfarenheter och behov. Men alla har de en sak gemensamt, de har av olika anledningar separerats från sina biologiska föräldrar. Enligt anknytningsteorin, som utvecklats av John Bowlby och hans efterföljare från 1950-talet och framåt, är det under spädbarnstiden som barnets grundtrygghet byggs upp genom kontakten mellan det lilla barnet och dennes vårdare. Genom ett kontinuerligt och ömsesidigt utbyte mellan barnet och vårdaren skapas känsломässig anknytning/bindning. Detta är avgörande för barnets känsla av trygghet såväl i nuet som i framtiden. En positiv anknytning kan ur barnets perspektiv beskrivas som villkorlös föräldrakärlek och utgör basen för en god självkänsla och förmåga att skapa relationer till andra också senare i livet.⁸

Anknytningsprocessen börjar redan vid barnets födelse men vid en separation från vårdaren – såsom när den biologiska föräldern lämnar barnet för adoption – avbryts denna process. En ny anknytning är oftast möjlig sedan huvudbindningen brutits och barnet kan på så sätt kompenseras för förlusten. Lång tid utan någon specifik anknytningsperson eller många olika placeringar på institution med upprepade separationer med många byten av vårdare kan dock innebära att barnet ”ger upp” möjligheten till anknytning.

Det är inte ovanligt att barn som lämnats för adoption är med om en serie av separationer, t.ex. byte av barnhem och/eller olika fosterhem, innan de kommer till sina adoptivföräldrar. Dessa erfarenheter präglar givetvis ett barn och kan påverka både deras självbild och deras förmåga att utveckla nära relationer.⁹

I det ögonblick som det utlandsfödda adoptivbarnet anländer till sina adoptivföräldrar lämnar det – förutom sina biologiska föräldrar och andra vårdare – även sin kultur och sitt ursprungsspråk. Enligt forskningen om utlandsfödda adoptivbarn kan denna omfattande förändring upplevas av barnet både som oförklarad och oförklarlig.

---

⁷ Se t.ex. Irhammar (1997).

⁸ Stern (1991).

⁹ Se Landerholm (1995).

Det är alltid svårt att lämna en välkänd miljö även om den kan ha varit negativ och hård. För ett lite äldre barn kan detta visa sig genom att han eller hon i sin nya familj ger uttryck för sin ensamhet och saknad efter det välkända. Barnet undrar och sörjer, men har inte språkliga möjligheter att uttrycka detta. Den första reaktionen kan vara att barnet kommer in i ett sorts chocktillstånd, vilket kan avlösas av olika långa och täta gråtattacker. Barnet kan under dessa gråtattacker vara helt inneslutet i sig själv. Det kan då vara svårt för adoptivföräldrarna att nå fram till barnet för att trösta och hjälpa det.

Regression hos nyanlända adoptivbarn kan också förekomma, vilket innebär att barnet "går tillbaka" till tidigare utvecklingsperioder för att göra en återhämtning och därigenom får kraft att fortsätta.

Att reagera med aggressivitet är ett annat sätt för dessa barn att svara på en ny situation. Särskilt under den första tiden i sitt nya hem kan en del av adoptivbarnen få svåra aggressionsutbrott. Utbrotten brukar avta i stryka efter ett tag, framför allt när barnet fått ett så pass bra språk att det kan kommunicera med föräldrarna.¹⁰

Av de epidemiologiska undersökningar¹¹ som återfinns på området, liksom i tidigare kliniska undersökningar i Norden, framgår att en stor del av de undersökta utlandsfödda adoptivbarnen uppvisade sådana beteendestörningar som ovan redovisats i samband med ankomsten till sitt nya hem och under den första omställningsperioden. I de flesta fall upphörde problemen under omställningsperioden, men för vissa barn kvarstod de under flera år. Studierna visar att det finns ett klart samband mellan problemens svårighetsgrad och barnens ankomstålder. Särskilt tydlig är skillnaden mellan att komma till sin nya familj som liten, under 1,5 år, och att vara äldre vid ankomsten.¹²

Under denna emotionellt turbulenta tid som omställningsperioden ofta är skall barnet och adoptivföräldrarna således försöka nå fram till varandra och skapa en anknytning som grund för ett psykologiskt barn-föräldraskap. En ömsesidig relation av tillhörighet och förtrolighet är något som växer fram med tiden. För detta krävs en trygg omgivning med kontinuerlig och individanpassad

---

¹⁰ Se t.ex. Hägglund (1979).

¹¹ I epidemiologiska undersökningar studeras förekomst i befolkningen, jämfört med kliniska undersökningar där förekomst i en patientgrupp studeras.

¹² Se t.ex. Gardell (1979), Dalen & Sætersdal (1988, 1992).

omvårdnad så att barnet utvecklar tillit till sina föräldrar. Genom denna tillit byggs sedan relationen upp. Det anges att det är väsentligt att adoptivföräldrarna samtidigt som de bejakar tillhörighet och närhet är medvetna om det som är annorlunda så att de på ett adekvat sätt hanterar barnets biologiska och etniska ursprung. Även om barnet utvecklar tillit till sin adoptivfamilj så lever barnets tidigare erfarenheter av separationer och ev. vanvård kvar. Dessa anges kunna komma till uttryck under perioder i livet som är extra känsliga, t.ex. puberteten eller vid olika livskriser, såsom skilsmässa från en partner.¹³

5.8.4 Språkutveckling

Barns språkutveckling hänger nära samman med deras totala utveckling, såväl kroppslig som känslomässig och förståndsmässig. Barns möjlighet att tillägna sig språket har med hela deras livssituation att göra, t.ex. deras möjlighet att få stimulans och kärlek från omgivningen. Det är i dialogen som barn lär sig det talade språket. Hur dialogen utformas är av stor betydelse för hur barn utvecklar sitt språk. Därtill är barns möjligheter till motoriska aktiviteter samt till att kunna utvecklas både fysiskt och psykiskt väsentlig för deras språkutveckling.¹⁴

Man brukar dela upp ett barns språkförmåga i två delar. Den ena avser ett basalt ordförråd, verbal språksnabbhet och behärskande av vardagliga språkuttryck. Det är den språkförmågan som används i vanligt konkret vardagsspråk. Den andra språkförmågan är mer abstrakt och associativ. Den avser sådant som övergripande begrepp, förfinade grammatiska regler och ett utvidgat ordförråd. Den används i mer abstrakta språksammanhang, såsom inom undervisningen. Det är således nödvändigt för ett barn att ha uppnått även denna nivå för att klara av skolans undervisning.¹⁵

Utlandsfödda adoptivbarn har under barndomens första år gjort ett totalt kultur- och språkbyte. Deras sakförhållanden kan i vissa fall överensstämma med invandrarbarnens, men i allmänhet föreligger stora och viktiga skillnader. Till skillnad mot andra invandrarbarn skall de utlandsfödda adoptivbarnen inte försöka bevara och vidareutveckla ursprungslandets språk. De utlandsfödda adoptiv-

---

¹³ Se t.ex. Hägglund (1979), Gardell (1979), Kats (1990).

¹⁴ Söderbergh (1979).

¹⁵ Se Cederblad m.fl. (1994).

barnen kommer in i *helt nya* språkgemenskaper. Det är svårt att lära sig ett nytt språk om språkförmågan och begreppsuppfattningen hämmats i ursprungsländerna, i understimulerande miljöer med brist på närhet och språkgemenskap.¹⁶

I en svensk epidemiologisk undersökning från slutet av 1970-talet om utlandsfödda adoptivbarns språkutveckling fann man att merparten av barnen hade ett mycket bra och väl fungerande tal-språk. Men hälften av dessa barn hade ändå vissa problem med det svenska språket, t.ex. vad gällde deras förmåga att förstå vanliga abstrakta begrepp. De hade även svårt att skriva grammatiskt korrekta meningar samt hade ett litet och till en viss del outvecklat ordförråd. Vanligtvis upptäcktes dessa problem i skolan och framför allt på högstadiet. Språkbristerna medförde också att barnen hade problem med att lära sig andra språk samt att de hade svårt för matematik. Språksvårigheterna visade sig framför allt hos de adoptivbarn som kom till Sverige när de var mellan 1,5 till 3 år.¹⁷

Dessa resultat bekräftas av resultat från senare studier på området. Även i dessa studier har man funnit att det främst är i skolsituationer som utlandsfödda adoptivbarns språksvårigheter framträder. Huvudsakligen har det handlat om svårigheter att förstå mer abstrakta begrepp, dvs. att använda språket som hjälp för att förstå ett visst fenomen eller sammanhang. Adoptivföräldrar och lärare till de undersökta barnen hade upplevt att barnen ibland inte kunde förstå instruktioner och frågor i klassrumssituationen. Flera av dessa barn hade också svårt att förstå olika grundbegrepp, såsom tids-, rums- och avståndsbegrepp. Man har i flera av dessa studier, liksom i den tidigare redovisade svenska studien, även funnit ett samband mellan barnens ankomstålder och senare språksvårigheter.¹⁸ I en av dessa studier betonas dock att det egentligen inte handlar om direkta språkbrister eller språksvårigheter utan snarare om språkförsening.¹⁹

---

¹⁶ Se t.ex. Gardell (1979), Hägglund (1982), Henne (1993).

¹⁷ Gardell (1979).

¹⁸ Se Cederblad m.fl. (1994).

¹⁹ Hene (1993).

5.8.5 Identitetsutveckling

Inledning

Dagens teorier om identitetsutveckling utgår från Homburger Eriksons²⁰ psykodynamiska teori. Enligt Erikson är det av stor betydelse för individens utveckling att utforska sig själv genom att ställa frågor till sig själv om vem man är, varifrån man kommer och vad man önskar med sitt liv. Varje ålder innehåller dessutom en psykologisk/existentiell utvecklingsuppgift²¹ i vilken positiva erfarenheter underlättar för kommande skeden. Att utveckla en identitet är tonårens utvecklingsuppgift som innefattar att ta ställning till sig själv som köns mogen människa och som en unik person med en känsla av tillhörighet i sitt sociala sammanhang. För att kunna göra detta behöver den unga individen utforska och pröva olika livsperspektiv och områden. Denna period av prövande kallar Erikson "moratorium". Perioden omfattar i huvudsak adolescensen²² men kan för vissa individer, och allt oftare i dagens samhälle, pågå upp i tidig vuxenålder.²³

Ett ledande namn inom identitetsforskningen i dag är Marcia. Med utgångspunkt från Erikssons lära bygger han sin teori på antaganden om att en individs identitet formas genom en sekvens utvecklingssteg. Enligt Marcia är identitetsutvecklingen en process som pågår hela livet. Processen påbörjas redan under barndomen och förpuberteten. Den är som starkast under adolescensen. Efter adolescensen sker processen i långsammare takt, men den avstannar aldrig.

Under adolescensen försöker således den unga människan aktivt hitta sig själv genom att få ihop den nuvarande bilden av sig själv med sin självuppfattning från tidigare perioder samt med sitt biologiska och etniska arv. Under denna period får individen möjlighet att utifrån nya kognitiva förutsättningar se världen och sig själv ur flera perspektiv samt på ett nytt sätt reflektera över erfarenheter den gör. En ung människa har nu förmåga att även se det förgångna

---

²⁰ Erik Homburger Erikson (1902–1994) var under sin levnad verksam som barn-analytiker samt föreläsare och forskare i utvecklingspsykologi.

²¹ Utvecklingsuppgift är en psykologisk term som används som ett sätt att tydliggöra hur vissa problem och uppgifter är specifika för vissa perioder i en individs livsförlopp.

²² Adolescensen definieras som perioden mellan puberteten och vuxen ålder, dvs. den tid då individen utvecklas från barn till vuxen.

²³ Eriksson (1981, 1993).

i en annan belysning. För adoptivbarn kan detta betyda att deras biologiska ursprung kan få en ny aktualitet för dem.²⁴

De utlandsfödda adoptivbarnen måste också ha kunskap om sitt etniska ursprung så att de kan bygga upp en identitet som omfattar även den icke-svenska delen.²⁵

Förhållande till biologiskt ursprung

Den kunskap som finns om det biologiska ursprungets betydelse för adopterade barns identitetsutveckling bygger till största delen på internationella studier. Merparten av dessa studier avser osynliga adoptioner och har som tidigare nämnts inriktats på frågor om de adopterades intresse för och sökande efter sitt biologiska ursprung samt adoptivföräldrarnas förhållningssätt till barnets biologiska familj.²⁶

Det är inte förrän under de senaste tjugo åren som man ansett att adopterade bör få vetskap om omständigheterna kring adoptionen och vilka deras biologiska föräldrar är. Således sågs inom adoptionsforskningen tidigare den adopterades sökande efter sitt ursprung som en *symbolisk* handling snarare än en verklig och aktiv sådan. Det adopterade barnet skulle mentalt integrera två uppsättningar föräldrar, dvs. sina adoptivföräldrar och sina biologiska föräldrar som oftast endast existerade i fantasin.

Först på senare år har man inom forskningen intresserat sig för den grupp av adopterade som konkret söker sitt ursprung. I studier som behandlat detta uppmärksammades att adopterade kvinnor i större utsträckning än adopterade män var intresserade av att söka efter sitt ursprung. Man fann att en av de viktigaste faktorerna bakom ett behov av att söka efter sitt ursprung var de adopterades otillfredsställelse med adoptivföräldrarnas kommunikation om adoptionen. I vissa av dessa undersökningar har man även funnit att en upplevelse av olikhet med sina adoptivföräldrar varit kopplat till ett större intresse för att söka sina biologiska rötter.²⁷

Ett barns förhållande till sitt biologiska ursprung ser olika ut beroende på i vilken åldersperiod det befinner sig. Ett förskolebarn kan tala om sig själv som adopterat och berätta att det har andra biologiska föräldrar. Barnet kan ha positiva föreställningar om

---

²⁴ Se Irhammar (1997).

²⁵ Se Cederblad m.fl. (1994).

²⁶ Se Cederblad m.fl. (1994).

²⁷ Se Irhammar (1997).

adoptionen och kan t.ex. känna sig utvald av sina adoptivföräldrar. Men det har oftast ingen genuin förståelse för vad en adoption innebär. Barnet kan inte förstå begrepp som adoptivföräldrar kontra biologiska föräldrar. Däremot kan det uppleva ett annorlundaskap.

Barnets förmåga att reflektera över olika fenomen fördjupas vid 8–11 års ålder. I denna ålder kan barnet intellektuellt förstå att adoptionen inte bara innebär att vara utvald, utan också att ha blivit övergiven eller bortlämnad. Det kan nu börja fantisera om varför de lämnades för adoption. En stor del av barnets fantasier och funderingar rör sig om ifall det var de biologiska föräldrarna som inte var tillräckligt kapabla eller om barnet var ett "dåligt" barn och på så sätt själv bär skulden till att ha blivit övergivet.

Under adolescensen intensifieras barnets tankar och funderingar kring adoptionen och utgör en viktig del i identitetsformandet. Barnet förstår nu också att adoptionen är ett lagligt reglerat och beständigt förhållande.²⁸

Förhållande till etniskt ursprung

De flesta författare på området är överens om att med etnisk identitet avses dels individens upplevelse av tillhörighet till en etnisk grupp, dels den del av individens tänkande, upplevande och beteende som är relaterad till det etniska medlemskapet. Den etniska identiteten ses i detta sammanhang ur två perspektiv, etnisk självidentifikation och extern identifikation. Självidentifikationen baseras på den etniska gruppstillhörighet som individen tillskriver sig själv. Med extern identifikation avses hur en individs identitet uppfattas av andra.²⁹

Det finns förhållandevis lite forskning som belyser identitetsutvecklingen hos adopterade barn med ett annat etniskt ursprung än adoptivföräldrarnas. Det återfinns dock några nordiska studier som behandlat adopterade utlandsfödda barns identitetsutveckling i vilka man även berört frågan om barnens förhållande till det etniska ursprunget.

En av dessa studier genomfördes i Sverige i slutet av 1970-talet och behandlade bl.a. utlandsfödda adoptivbarns identitetsformande. Studien visar att de undersökta adoptivbarnen upplevde sin

---

²⁸ Se Cederblad m.fl. (1994).

²⁹ Se Irhammar (1997).

familjetillhörighet och svenskhet som självklar och att de ogillade att bli betraktade som annorlunda. Detta utslöt dock inte ett starkt behov hos barnen och tonåringarna av information om det biologiska och etniska ursprunget.³⁰

Ytterligare en svensk studie har behandlat denna fråga. Studiens huvudsyfte var att kartlägga språkutvecklingen hos utlandsfödda adopterade och genomfördes i mitten av 1980-talet. Inom ramen för denna undersökning behandlades även respondenternas inställning till det etniska ursprunget. De allra flesta av de tillfrågade nu vuxna adopterade uppgav att de kände sig som svenskar. Hälften av dem upplevde sin identitet som enbart svensk medan den andra hälften upplevde att deras identitet antingen var delad mellan en svensk och en t.ex. koreansk eller att den var mer internationell. En svensk identitet utslöt dock inte ett intresse för ursprungslandet. Flera av de tillfrågade påpekade att de inte velat höra talas om sitt etniska ursprung när det var yngre. Strax före och under puberteten tycktes avståndstagandet vara särskilt stort, kanske beroende på kamratgruppens och konformitetens betydelse. Negativa attityder mot invandrare hade gjort många oroliga för att de själva skulle betraktas som invandrare. Det svenska språket fungerade som en etnisk markör i situationer där de riskerade att inte bli uppfattade som svenskar.³¹

Adopterade utlandsfödda tonåringars förhållande till det etniska ursprunget har även behandlats i en norsk undersökning. I den framkom att merparten av ungdomarna ville tona ned sitt ursprung och såg sig mer som normmän. Ungdomarna förnekade inte sin status som adoptivbarn eller sitt etniska ursprung, men de såg dem inte som viktiga delar i sin identitet. I studien uppmärksammades att tonårstiden var problematisk för många av de undersökta adoptivbarnen. Det handlade främst om problem i samband med identitetsformandet. Hur dessa problem löstes berodde enligt forskaren bakom studien både på hur familjen hanterade adoptivsituationen och hur barnet bemöttes i det omgivande samhället.³²

Den senaste större studien på området genomfördes i Sverige i början av 1990-talet. Studiens syfte var att undersöka utlandsfödda adoptivbarns psykiska hälsa och identitetsutveckling, särskilt de delar som är relaterade till deras biologiska och etniska ursprung. Studien genomfördes med hjälp av standardiserade tester samt med

---

³⁰ Gardell (1979).

³¹ Hene (1987).

³² Dalen & Sætersdal (1988, 1992).

djupintervjuer med adopterade tonåringar och deras adoptivföräldrar.

Man fann att de flesta av ungdomarna hade "växt" in i sina svenska adoptivfamiljer och det svenska samhället. Merparten av dem kände sig som svenskar både när de var i Sverige och i utlandet. Det var endast en liten grupp som inte identifierade sig som svenskar. De med en s.k. icke-svensk självidentitet hade oftare minnen från tiden före adoptionen, vilket också innebar att de var äldre när de adopterades.

En tredjedel av de undersökta ungdomarna uppgav att de kunde, och ibland brukade, tala med sina föräldrar eller sin partner om sina tankar och funderingar kring den biologiska familjen. Dessa funderingar rörde sig i huvudsak kring två teman. Det första temat karaktäriserades av frågan vem man själv är i relation till sitt ursprung. Vid sådana funderingar utgick den adopterade från sitt eget perspektiv. Det andra temat utgick från de biologiska föräldrarnas perspektiv och innehöll funderingar på hur föräldrarna har det och vad de tänker på. Studien visar dock att ungdomarnas intresse för det egna biologiska ursprunget trots allt var ganska svagt. Oaktat detta ointresse fanns det hos de flesta av ungdomarna ändå en stark önskan om att utforska och besöka sitt ursprungsland.

Som tidigare nämnts skall den unga individen under adolescensen försöka att hitta sig själv genom att få ihop bilden av sig själv i dag med sitt biologiska och etniska arv. Enligt forskarna bakom studien är det därför mycket viktigt att adoptivföräldrarna stödjer tonåringen i detta genom att *uppmuntra* tonåringen att söka efter och utforska sitt biologiska ursprung och sin etniska identitet.³³

Känsla av att vara annorlunda

Såsom tidigare redovisats visar studier på området att merparten av de tillfrågade adopterade utlandsfödda barnen hade "växt" in i det svenska samhället och inte upplevde sig vara annorlunda än andra svenskar. I en av studierna framkom dock att merparten av de undersökta utlandsfödda adoptivbarnen hade varit med om att andra människor hade uppfattat dem som utlänningar i olika situationer. På detta hade några av dem reagerat med att försöka undvika att gå med andra utlandsfödda adopterade eller invandrare på

³³ Cederblad m.fl. (1994), Irhammar (1997).

stan, för att slippa uppfattas som utlänning. Andra hade betonat sin svenskhet genom att tala lite extra högt på bred ortsdialekt.

När utlandsfödda adopterade tonåringar börjar söka sig ut i samhället bemöter andra människor dem således ibland som invandrare, samtidigt som de själva känner sig som svenskar. Det anges att adoptivföräldrar därför bör förbereda sina barn på att sådana situationer kan uppstå. Denna diskrepans mellan den etniska självidentifikationen och den externa identifikationen, dvs. mellan insida och utsida, anges vara något som adopterade utlandsfödda tonåringar måste lära sig att handskas med i många olika situationer. Därtill är det väsentligt att tonåringarna känner att de har en anknytning till sitt ursprung eftersom de på grund av sitt utseende aldrig kommer att bemötas entydigt som svenskar av främmande människor.³⁴

Adoptionsforskningen har nästan uteslutande inriktats på adoptivbarn. Relativt lite om adoptioner är skrivet av de adopterade själva. På senare år har dock en del utlandsadopterade vuxna gjort sina röster hörda i olika sammanhang, bl.a. i bokform.³⁵ I en av dessa böcker återberättas samtal med 18 vuxna utlandsfödda adopterade som är i åldrarna 21–31 år. Enligt bokens författare Anna von Melen var anledningen till att hon skrev boken den att hon själv upplevde att hon saknade en sådan bok. Hon beskriver denna saknad på följande sätt.

Jag är adopterad. Nittiotre procent av mitt liv har jag levt i Sverige och i Stockholm. De resterande sju i Sydkorea. Jag har inte några som helst minnen från den tiden som utgör de sju procenten. Däremot har jag en massa minnen från mitt liv i Sverige. Bland annat från de åren när jag var runt tjugo.

Min stora funderarperiod.

Det var en tid som till stora delar präglades av ett sökande. Och en saknad. En saknad efter något som kunde spegla det jag kände var specifikt i mina tankar. Det handlade inte bara om triviala tonårsgrubblor, sedvanliga spekulationer kring identiteten. Det var något mer. På den tiden var det där "något" ganska diffust. I dag vet jag.

Det handlar om att vara adopterad. Inte bara och inte alltid. Men till en viss del och ibland.³⁶

Boken präglas av de vuxna adopterades sökande efter svar på såväl existentiella som konkreta frågor om deras bakgrund samt deras

---

³⁴ Cederblad m.fl. (1994), Irhammar (1997).

³⁵ Se t.ex. Trozig (1996), von Melen (1999, 2000).

³⁶ Von Melen (1999), citat se s. 13.

upplevelse av att bära på en saknad och hur de förhåller sig till detta. En av de intervjuade uttrycker det på följande sätt.

Jag har fått en jättebra uppväxt och verkligen känt mig älskad, så det är inte det jag saknar. Men det finns ändå nåt slags tomrum. Jag vet inte hur jag skall beskriva det. Det är som ett hål, men i stället för att fylla det hålet, har jag byggt en bro över det. Så känns det på något sätt. Och det där hålet finns kvar inom mig men jag kan ändå fungera.³⁷

Berättelserna i boken handlar i hög grad om de intervjuades förhållande till själva adoptionen samt till det biologiska och etniska ursprunget. Deras sökande efter och utforskande av sitt ursprung har i vissa fall föregåtts av en känsla av att vara annorlunda. Detta bekräftas av den hearing som kommittén anordnade våren 2000. Vid hearingen deltog såväl synligt som osynligt adopterade vuxna samt representanter från auktoriserade adoptionsorganisationer.

Vid hearingen framkom bl.a. att de adopterades och omgivningens förhållande till behovet av att söka och utforska det biologiska ursprunget och den etniska identiteten kan vara avgörande för huruvida känslan av att vara annorlunda leder till ett utanförskap eller till en positiv förstärkning av den egna identiteten. Det sistnämnda påståendet uttrycks på följande sätt i von Melens bok.

Jag är *stolt* över att jag är adopterad, eftersom det är något speciellt.³⁸

Rasism och främlingsfientlighet

Hur rasism och främlingsfientlighet påverkar identiteten hos synligt adopterade är ett relativt outforskat område. Det återfinns dock några internationella studier i vilka denna fråga har behandlats, bl.a. en studie av adopterade indianbarn i Kanada. Forskaren bakom studien hävdar att den rasism som finns mot denna etniska grupp återspeglas i resultatet. De adopterade indianbarnen uppvisade i större utsträckning dålig självkänsla och anpassningsproblem än barn som adopterats från andra länder.

I en annan studie på området görs på liknande sätt som i den kanadensiska undersökningen en sammankoppling av rasism, etnisk identitet och mental hälsa. I studien framhålls dock att det är den institutionaliserade rasismen³⁹ som utgör den stora faran för

³⁷ Von Melen (1999), citat se s. 167.

³⁸ Von Melen (1999), citat se s. 151.

³⁹ Institutionaliserad rasism som norm i den mening att det finns oskrivna regler om hur man *kan, får* eller *bör* förhålla sig till personer av annat etniskt ursprung.

synligt adopterade, inte den individbaserade rasismen. Institutionaliserad rasism är något som de flesta minoritetsgrupper känner av och som också kan drabba synligt adopterade. Detta resonemang går igen i en norsk studie i vilken man framhåller att de attityder som finns gentemot invandrare med samma kulturella bakgrund som vissa av adoptivbarnen även kommer att beröra de adopterade. Dessa attityder kommer samtidigt att påverka de utlandsfödda adopterades inställning till sin egna kulturella bakgrund. Forskarna menar att de adopterade barnens framtid i hög grad påverkas av hur rasismen i landet kommer att kunna bekämpas.⁴⁰

5.8.6 Psykisk hälsa

Inledning

Merparten av de studier som återfinns om adoptivbarns anpassning och psykiska hälsa avser osynliga adoptioner. I ett flertal olika nationella och internationella studier har *osynligt* adopterade barn och tonåringars beteende och psykiska hälsa undersökts. I vissa av studierna har man funnit högre problemfrekvenser bland adopterade än bland icke-adopterade barn och tonåringar, medan man i andra liknade studier inte funnit några sådana skillnader.⁴¹

Såsom tidigare nämnts visar studier av barn som adopterats över ras- och etniska gränser att de under den första omställningsperioden i den nya familjen kan ha somatiska och psykiska problem samt kan uppvisa vissa beteendestörningar. Såväl den somatiska hälsan som den psykiska hälsan normaliseras dock i de flesta fall efter en tid.⁴² Men en del barn kan uppvisa problem även efter omställningsperioden, framför allt i olika utvecklingsfaser, kriser och konflikter som innebär ökad stress.

Andelen adoptivbarn inom barn- och ungdomspsykiatri

I samband med att större grupper av utlandsfödda adoptivbarn nådde tonåren började det komma larmrapporter om psykisk ohälsa bland utlandsfödda adopterade tonåringar. Rapporterna baserades huvudsakligen på kliniska iakttagelser av enskilda fall och

---

⁴⁰ Se Irhammar (1997).

⁴¹ Se Cederblad m.fl. (1994).

⁴² Se t.ex. Gardell (1970), Cederblad m.fl. (1994).

ej på regelrätta undersökningar då sådana saknades.⁴³ Mot bakgrund av dessa larmrapporter genomfördes i början av 1980-talet en klinisk studie av de utlandsfödda adoptivbarn och adopterade ungdomar som behandlats inom den öppna barn- och ungdomspsykiatri (PBU) i Stockholms län. Studien baserades på journaler avseende avskrivna ärenden under åren 1980–1982. De utlandsfödda adoptivbarnen utgjorde 1,7 procent av de avslutade ärendena som registrerades under denna treårsperiod. Under samma period var 0,9 procent av barnen i Stockholms län (0–20 år) utlandsfödda adoptivbarn. Således var överrepresentationen 1,9, dvs. de adopterade barnen var ungefär dubbelt så många som kunde förväntas utifrån deras andel i den jämnåriga normalpopulationen.

De vanligast förekommande symtomen hos de adoptivbarn som anmäldes till PBU var ångest, relations- och skolproblem samt vissa fysiologiska och neurologiska symtom. I studien uppmärksammades även att adoptivbarnens problem ofta var mycket svåra och krävde omfattande behandling.⁴⁴

I mitten av 1980-talet genomfördes en liknade studie, som den ovan beskrivna, av de utlandsfödda adoptivbarn (11–18 år) som under perioden 1980–1985 varit patienter inom barn- och ungdomspsykiatri i Östergötlands och Malmöhus län. Under denna femårsperiod var andelen utlandsfödda adoptivbarn (11–18 år) vid nybesök i öppenvården i Malmöhus län 2 procent och i Östergötland 2,2 procent. Under samma period var 1,2 procent av samtliga barn i Malmöhus län och 1,3 procent av samtliga barn i Östergötland utlandsfödda adoptivbarn. Även i denna studie var andelen adoptivbarn inom barn- och ungdomspsykiatri ungefär dubbelt så hög som man kunde förvänta utifrån adoptivbarnens andel av den jämnåriga normalpopulationen.

De vanligast förekommande symtomen bland barnen var aggressivitet, asocialt och utagerande beteende samt relationsproblematik. Vissa av dem hade även någon form av funktionsstörning.

Flera av barnen i det kliniska materialet uppvisade svåra psykiska tillstånd, vilket visade sig i det faktum att så många som en tredjedel av dem vårdats inlagda på barn- och ungdomspsykiatrisk klinik.

Över hälften av de adoptivbarn som under denna tidsperiod varit patienter inom barn- och ungdomspsykiatri i Östergötlands och Malmöhus län hade kommit till Sverige efter tre års ålder, vilket bara gällde 25 procent av alla adoptivbarn som placerats under mot-

---

⁴³ Se Cederblad m.fl. (1993).

⁴⁴ Dery-Alfredsson & Kats (1986).

svarande tid. Enligt forskaren bakom studien framstår därför hög ålder vid ankomsten som den största riskfaktorn för att utveckla symtom.⁴⁵

I båda studierna var andelen barn med ensamstående adoptivföräldrar fyra gånger så hög som kunde förväntas. En trolig förklaring till detta kan vara att de ensamstående tidigare oftast endast fick adoptera äldre barn.

I såväl studien från Stockholm som den från Östergötlands och Malmöhus län påvisades en överrepresentation av utlandsfödda adoptivbarn inom barn- och ungdomspsykiatri. Det bör dock påpekas att bakom denna överrepresentation döljs mycket små undergrupper i absoluta tal.

Som tidigare nämnts genomfördes de ovan redovisade kliniska studierna för 15–20 år sedan. I syfte att undersöka hur resultaten från dessa studier förhåller sig till situationen i dag, har kommittén låtit ta fram statistik från den öppna barnpsykiatri (PBU) i Stockholms län. Bland de avslutade ärendena som registrerats under de senaste fyra åren utgjorde utlandsfödda adoptivbarn 1,3 procent. Enligt Statistiska Centralbyrån (SCB) var under denna tidsperiod 1,1 procent av barnen i Stockholms län (0–20 år) utlandsfödda adoptivbarn.

Den slutsats man kan dra av detta är att de utlandsfödda adoptivbarnen inte är överrepresenterade bland de patienter (0–20 år) som avslutat sin behandling inom PBU i Stockholms län under de senaste fyra åren. Däremot visar materialet att andelen tonåringar är signifikant högre bland de adopterade barnen än i hela patientgruppen. Problemen hos dessa tonåringar bedöms, i förhållande till miljöfaktorer, hänga samman mer med den egna sårbarheten än vad det gör hos de icke-adopterade barnen som haft kontakt med PBU under samma tid.

Därtill kan man i materialet skönja en tendens till högre andel inlärnings- och kommunikationsproblem bland de adopterade barnen. De har också utretts av psykolog i högre utsträckning än barn i allmänhet på PBU.

En tydlig skillnad mellan de utlandsadopterade och andra barn är i vilken ålder man söker hjälp för dem. Särskilt är andelen flickor i 13–20 årsåldern markant högre bland de adopterade än i hela materialet (30,5 procent jämfört med 18,5 procent av samtliga avslutade ärenden). Bland tonåringarna finns också en tydlig tendens till att

---

⁴⁵ Cederblad (1989, 1991).

de adopterade fått fler behandlingstimmar och haft längre behandlingskontakter än genomsnittet före avskrivning.

Andelen adoptivbarn inskrivna vid hem för dygnsvård

I mitten av 1990-talet uppmärksammade Statens institutionsstyrelse (SIS) att utlandsfödda adoptivbarn var överrepresenterade på §12-hem.⁴⁶ Enligt myndighetens statistik fanns det 2,6 gånger fler adoptivbarn inskrivna vid §12-hem än vad som kunde förväntas utifrån deras andel i den jämnåriga normalbefolkningen. Mot denna bakgrund beslutades att tillskapa en särskild behandlingsavdelning vid Folåsa behandlingshem, med inriktning mot gruppen utlandsfödda adoptivbarn.⁴⁷

Vid Socialstyrelsen pågår för närvarande en studie om placeringar av tonåringar i dygnsvård. Material från denna studie har använts i en nyligen publicerad mindre studie i vilken man undersökt om adoptivbarn och långtidsvårdade fosterbarn i åldrarna 13–16 år är överrepresenterade *generellt* i samtliga former av tonårsplaceringar, dvs. placeringar i fosterhem, hem för vård eller boende (HVB)⁴⁸ och §12-hem. Resultatet visar att adopterade tonåringar inte bara är överrepresenterade inom §12-vården utan även i alla former av tonårsplaceringar.

De adopterade tonåringarna utgjorde 1,65 procent av samtliga tonåringar i Sverige. Vid samma tidpunkt var andelen adoptivbarn i dygnsvård 4 procent, vilket innebär att deras överrepresentation var 2,4. Det fanns alltså drygt dubbelt så många adoptivbarn i dygnsvård än vad som kunde förväntas utifrån deras andel av den jämnåriga normalpopulationen.

Adoptivbarnen skilde sig i ett avseende från övriga placerade tonåringar genom att de oftare hade en psykisk diagnos och att deras problem inte på samma sätt som för flertalet kunde hänföras till brister i hemmiljön.

I studien påpekas att det är angeläget att överrepresentationstal i små och extrema populationer tolkas med förstånd. Trots den konstaterade överrepresentationen var det exempelvis endast ca

---

⁴⁶ §12-hem är s.k. särskilda ungdomshem enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga. Dessa hem är vad som tidigare kallades "ungdomsvårdsskolor".

⁴⁷ Eriksson & Sundqvist (1999).

⁴⁸ Institutioner för vård av barn och ungdomar. Dessa kan drivas såväl av offentlig som enskild huvudman.

0,7 procent av alla adopterade tonåringar som under denna period placerades i dygnsvård genom socialtjänstens försorg.⁴⁹

Adoptivbarns sociala anpassning och psykiska hälsa

Kliniska studier kan aldrig besvara frågan om hur vanligt det är att adoptivbarn utvecklar mer eller mindre allvarliga psykiska symtom och avvikande beteenden. För att kunna göra detta krävs epidemiologiska studier av oselektade grupper.

De nordiska epidemiologiska undersökningar som behandlat denna fråga visar att utlandsfödda adoptivbarn i stort sett var lika socialt anpassade som de i landet födda och uppväxta barnen samt att de hade god psykisk hälsa.⁵⁰

I detta sammanhang bör den tidigare beskrivna svenska undersökningen från början av 1990-talet om utlandsfödda adoptivbarns psykiska hälsa och identitetsutveckling nämnas. Studien visar att de undersökta utlandsfödda adoptivbarnen hade god psykisk hälsa. Deras resultat jämfördes med jämnåriga icke adopterade barn.

Av adoptivbarnen var det 12 procent som bedömdes ha psykiska störningar, jämfört med 11 procent i kontrollgruppen. Således uppmättes inga signifikanta skillnader mellan de båda grupperna vad gällde deras psykiska hälsa. I fråga om enskilda beteendesyntom skilde sig adoptivbarnen från de icke adopterade barnen genom att de oftare beskrevs som aggressiva. Detta gällde såväl pojkar som flickor. De adopterade barnen var mer sällan ängsliga och hade färre psykosomatiska symtom än kontrollgruppen.⁵¹

I epidemiologiska studier finner man således att adoptivbarns anpassning och psykiska hälsa inte skiljer sig i någon högre grad från andra barns medan man i kliniska studier finner att utlandsfödda adoptivbarn är överrepresenterade på barnpsykiatriska kliniker och institutioner samt att de har fler och allvarigare problem än andra barn.

En förklaring till dessa skillnader i resultaten anges vara att det endast är en liten andel av de barn som uppvisar psykiska symtom som kommer till barnpsykiatrin och att adoptivföräldrar enligt vissa studier är mer benägna än andra föräldrar att söka behandling för sina barn. En annan förklaring som anges är det faktum att de

---

⁴⁹ Vinnerljung (1999).

⁵⁰ Se Cederblad m.fl. 1994).

⁵¹ Cederblad m.fl. (1993).

adoptivbarn som har psykiska problem i hög utsträckning har många och allvarliga sådana. Dessa problem kan t.ex. yttra sig i aggressivitet och utagerande beteende, vilket ofta leder till reaktioner från omgivningen.⁵²

---

⁵² Se t.ex. Cederblad (1991), Vinnerljung (1999).

6 Situationen i ursprungsländerna

6.1 Inledning

Enligt direktiven skall kommittén undersöka och redovisa hur de länder som Sverige i dag samarbetar med om internationella adoptioner skulle ställa sig om en möjlighet för registrerade partner att adoptera gemensamt infördes och vad detta skulle innebära för andra personer som vill adoptera utländska barn.

Att få fram ursprungsländernas konkreta inställning till homosexuella pars möjlighet att adoptera barn från deras länder är inte helt lätt. Kommittén har, till de tjugofem ursprungsländer som från år 1999 lämnat flest barn för adoption, ställt frågan om de kan tänka sig att låta ett homosexuellt par adoptera barn från deras land. Vidare frågades om en eventuell svensk lagstiftning, som ger homosexuella par möjlighet att adoptera, skulle kunna påverka möjligheterna för svenska heterosexuella par att adoptera negativt. Frågorna har ställts via Utrikesdepartementet och de svenska ambassaderna i ursprungsländerna, som i sin tur vänt sig till de ansvariga myndigheterna i landet. Svar har kommit in från sjutton ursprungsländer, vilka alla svarat att endast gifta par, eller ensamstående, accepteras i adoptionshänseende. Nio av länderna har vidare svarat att en svensk lagstiftning som ger homosexuella par möjlighet att adoptera *inte* skulle påverka heterosexuella pars möjligheter att adoptera negativt, medan ett land har svarat att det finns en risk för att heterosexuella par skulle påverkas negativt.

Kommittén har också på olika andra vägar försökt skaffa sig en bild av inställningen till homosexuella adoptanter, bl.a. genom att ställa frågor till de svenska ambassaderna i de aktuella länderna om äktenskap, adoption och lagstiftning rörande homosexualitet. Information har också införskaffats genom International Lesbian and Gay Association (ILGA), NIA och de olika adoptionsorganisationerna. Den nedan gjorda redovisningen är en sammanställning av de uppgifter vi erhållit från dessa olika källor.

I avsnitt 6.2 redovisas de vanligaste ursprungsländernas bestämmelser rörande äktenskap, adoption och homosexualitet samt i vissa fall även inställningen till homosexuella par som adoptanter. Anledningen till att kommittén valt att kort redogöra för äktenskapslagstiftningen i de olika länderna är att de flesta länder föredrar gifta par som adoptanter. Det är därför av intresse att veta vad som avses med ett gift par och om homosexuella parbildningar erkänns av rättsordningen.

Avsnitt 6.3 tar upp övriga ursprungsländer i fråga om inställningen till homosexuella par som adoptanter och länder där homosexualitet är straffbart.

6.2 De vanligaste ursprungsländerna

6.2.1 Inledning

Den redovisning som följer nedan tar upp de femton ursprungsländer från vilka det kom flest adopterade barn till Sverige under år 1999.

6.2.2 Vietnam

Äktenskap

Det fanns tidigare inget i den vietnamesiska lagstiftningen som sade att två personer av samma kön inte fick ingå äktenskap. Överhuvudtaget fanns det inga lagliga bestämmelser rörande homosexualitet. Men sedan några samkönade par ingått äktenskap bildades en kraftig opinion som mynnade ut i att äktenskap mellan personer av samma kön uttryckligen förbjöds år 1998.

Adoption

Vietnam är inte anslutet till Haagkonventionen.

Såväl gifta par som ensamstående kan adoptera barn från Vietnam.

En utländsk person som vill adoptera barn från Vietnam skall lämna in sin ansökan till justitieförvaltningen i den ort där barnet är bosatt. Beslut om adoption tas av Folkkommittén i provinsen.

Det krävs att minst en av adoptivföräldrarna är närvarande i landet vid adoptionens genomförande.

Det vietnamesiska utrikesministeriet har svarat kommittén att samkönade par inte tilläts adoptera barn från Vietnam. Vidare har ministeriet uppgett att en svensk lagstiftning som ger homosexuella par möjlighet att adoptera inte skulle påverka heterosexuella pars möjlighet att adoptera negativt.

År 1999 adopterades 166 vietnamesiska barn till Sverige (år 1998 adopterades 186 barn).

Lagstiftning rörande homosexualitet

Homosexuella handlingar är inte straffbara. Däremot är det straffbart att "underminera allmän moral", vilket ibland kan användas för att straffa homosexuellt beteende.

6.2.3 Sydkorea

Äktenskap

Ett gift par består av en man och en kvinna.

Adoption

Sydkorea har inte tillträtt Haagkonventionen.

Sydkorea tillhör de länder som Sverige haft det längsta samarbetet med när det gäller internationella adoptioner. Barn från Sydkorea utgör den största gruppen utlandsadopterade i Sverige.

Endast gifta par får adoptera barn från Sydkorea. Alla adoptioner skall gå genom en auktoriserad adoptionsorganisation som har avtal med en auktoriserad välfärds/adoptionsorganisation i Sydkorea. Det krävs inte att adoptivföräldrarna är personligen närvarande i landet utan barnet kan få komma till Sverige med eskort.

Det koreanska utrikesministeriet har svarat kommittén att koreaner i allmänhet, på grund av strikta moraliska och sociala kriterier, anser det oacceptabelt att tillåta ett homosexuellt par att adoptera barn från Korea. Ministeriet har inte svarat på frågan om en svensk

lagstiftning som ger homosexuella par möjlighet att adoptera skulle kunna påverka heterosexuella pars möjlighet att adoptera negativt.

År 1999 adopterades 138 koreanska barn till Sverige (år 1998 adopterades 96 barn).

Lagstiftning rörande homosexualitet

Homosexuella handlingar är inte straffbara, men det finns heller inga bestämmelser om skydd för homosexuella.

6.2.4 Kina

Äktenskap m.m.

Ett gift par består av en man och en kvinna. Homosexuella parförhållanden omnämns inte i lagstiftningen. År 1992 fattade dock the Ministry of Public Security ett beslut om att det inte var olagligt för två homosexuella personer att leva tillsammans.

Adoption

Kina har inte tillträtt Haagkonventionen.

Gifta par och ensamstående får adoptera. Minst en förälder skall närvara i Kina vid adoptionens genomförande.

Alla adoptioner går genom den statliga myndigheten China Center for Adoption Affairs (CCAA). CCAA har uttryckligen tagit ställning mot homosexuella sökande. Av den hemutredning som krävs skall det – ifråga om ensamstående sökande – klart framgå att den sökande inte är homosexuell.

CCAA har svarat kommittén att endast heterosexuella gifta par och ensamstående kvinnor beaktas för adoption. Man har ingen kommentar till frågan om en svensk lagstiftning som ger homosexuella par möjlighet att adoptera skulle kunna påverka heterosexuella pars möjlighet att adoptera negativt.

År 1999 adopterades 123 kinesiska barn till Sverige (samma antal som år 1998).

Lagstiftning rörande homosexualitet

Det finns ingen lagstiftning som förbjuder homosexualitet men det finns heller inga bestämmelser till skydd för homosexuella.

År 1994 antog den kinesiska psykiatriföreningen sin senaste förteckning över mentalsjukdomar. Homosexualitet finns med på förteckningen som en sådan sjukdom.

6.2.5 Colombia

Äktenskap

Ett gift par består av en man och en kvinna.

I mars 1996 avslog Högsta domstolen ett homosexuellt pars ansökan om att erhålla vissa äktenskapliga rättigheter, bl.a. rätt till arv och underhåll från varandra. Domstolen uttalade att "familjen var den enda erkända sociala enheten och den bildades genom att en man och en kvinna av fri vilja bestämde sig för att ingå äktenskap".

I september 1999 lade en senatsmedlem fram ett lagförslag om utökade rättigheter för homosexuella par, bl.a. rätt att ingå partnerskap. Förslaget röstades dock ner.

Adoption

Colombia tillträdde Haagkonventionen den 1 november 1998.

Tidigare var enskilda adoptioner från Colombia relativt vanliga men sedan tillträdet till konventionen måste alla adoptioner gå genom auktoriserade adoptionsorganisationer/myndigheter såväl i Colombia som i Sverige. Adoptivföräldrarna måste närvara personligen i landet vid adoptionen.

Såväl gifta par som ensamstående får adoptera i Colombia. Som ensamstående får man räkna med att komma i fråga endast för äldre barn eller barn med särskilda behov. Barnhemmen och de adoptionsorganisationer som är knutna till dem kan ställa egna krav på de sökande adoptivföräldrarna.

Ministerio de Salud, Instituto Colombiano de Bienestar Familiar Sede Nacional (Hälsövarsministeriet, Familjevårdsmyndigheten) har svarat kommittén att colombiansk lag kräver att adopterande par består av en man och en kvinna. Vidare har myndigheten upp-

gett att en svensk lagstiftning som ger homosexuella par möjlighet att adoptera inte skulle påverka heterosexuella pars möjlighet att adoptera negativt.

År 1999 adopterades 109 colombianska barn till Sverige (år 1998 adopterades 90 barn).

Lagstiftning rörande homosexualitet

Homosexuella handlingar avkriminaliserades år 1980.

Den nya konstitutionen, som antogs år 1991, garanterar fri- och rättigheter som rätt till personlig och familjemässig integritet och rätt att uttrycka tankar och åsikter samt att organisera sig.

6.2.6 Indien

Äktenskap

Indien saknar en enhetlig familjelagstiftning. Det är s.k. "personal religious laws" som styr vilka bestämmelser som gäller för de olika religiösa grupperingarna hinduer, muslimer, kristna och parser. Varken någon av de religiösa lagstiftningarna eller den religiöst neutrala "Special Marriage Act" definierar uttryckligen att ett par skall bestå av en man och en kvinna. Men det refereras utförligt till "mannen och hustrun" i lagtexterna och det förutsätts att ett gift par består av en man och en kvinna.

Adoption

Indien har inte tillträtt Haagkonventionen.

Även beträffande adoptionsfrågor är det "personal religious laws" som styr. Endast hinduerna har ett lagligt system för adoption.

Alla adoptioner skall gå genom adoptionsorganisationer som godkänts av Central Adoption Resource Agency (CARA) – en byrå inom Ministry of Welfare. CARA ansvarar för tillämpningen av de detaljerade riktlinjer för adoptioner som utarbetats av regeringen. De indiska adoptionsorganisationernas samarbetspart utomlands måste vara en adoptionsorganisation som dels är godkänd i sitt eget land, dels godkänd av och registrerad hos CARA.

Såväl gifta par och ensamstående får adoptera enligt de indiska reglerna. Men enskilda adoptionsorganisationer kan ha egna regler med strängare innehåll än de generella reglerna. Också den enskilde domaren, som beslutar om adoptionen, har stort inflytande och kan t.ex. vägra att godkänna adoptioner till ensamstående. – Det krävs inte att adoptivföräldrarna är personligen närvarande i landet utan barnet kan få komma till Sverige med eskort.

CARA har svarat kommittén att Indien i nuläget inte kommer att tillåta homosexuella par att adoptera indiska barn. CARA har vidare uppgett att en svensk lagstiftning som ger homosexuella par möjlighet att adoptera inte skulle påverka heterosexuella pars möjlighet att adoptera negativt.

År 1999 adopterades 105 indiska barn till Sverige (år 1998 adopterades 78 barn).

Lagstiftning rörande homosexualitet

Den indiska strafflagen bestraffar anal penetration under rubriken "unnatural offences", med fängelse i upp till 10 år. Även oralsex mellan män kan straffas enligt denna bestämmelse. Strafftiden varierar vanligen mellan 2 månader och 2 år.

6.2.7 Ryssland

Äktenskap

Ett äktenskap ingås mellan en man och en kvinna.

Adoption

Ryssland har inte tillträtt Haagkonventionen.

Förmedlingsverksamhet vid adoption av barn är inte tillåten, men andra länders auktoriserade adoptionsorganisationer är undantagna från förbudet. Ansökan om adoption lämnas till domstol av de blivande adoptanterna, som måste närvara personligen i landet vid adoptionstillfället.

Gifta par och ensamstående kan adoptera barn i Ryssland. När det gäller ensamstående godtas i praktiken som regel endast kvin-

nor och de barn som kommer i fråga är oftast äldre eller barn med särskilda behov.

The Ministry of Education of Russia, The Board of Social support and rehabilitation of Children har svarat kommittén att heterosexuella par föredras som adoptivföräldrar. I undantagsfall accepteras ensamstående sökande. Homosexuella par kommer inte inom den närmaste framtiden att tillåtas adoptera barn från Ryssland. Ministeriet har inte svarat på frågan om en svensk lagstiftning som ger homosexuella par möjlighet att adoptera skulle kunna påverka heterosexuella pars möjlighet att adoptera negativt.

År 1999 adopterades 81 ryska barn till Sverige (år 1998 adopterades 90 barn).

Lagstiftning rörande homosexualitet

Homosexuella handlingar avkriminaliserades år 1993.

Homosexualitet togs bort från förteckningen över mentalsjukdomar så sent som i juni 1999.

6.2.8 Polen

Äktenskap

Den polska författningen från 1997 slår fast att äktenskap ingås mellan man och kvinna. I den tidigare författningsversionen hette det att äktenskap ingås mellan två personer, vilket skulle kunna tolkas som en möjlighet till äktenskap mellan personer av samma kön. Men efter krav från katolska och konservativa kretsar ändrades formuleringen till den nuvarande.

Adoption

Polen tillträdde Haagkonventionen den 1 oktober 1995.

Gifta par får adoptera gemensamt. Ensamstående får också adoptera, men det förekommer sällan. Alla adoptioner skall gå genom en auktoriserad adoptionsorganisation. Adoptivföräldrarna måste närvara i landet vid adoptionen och måste också tillbringa en viss tid tillsammans med barnet innan en adoption kan bli aktuell.

Det polska justitieministeriet har svarat kommittén att det inte finns någon möjlighet att låta homosexuella par adoptera barn från Polen. Ministeriet har inte svarat på frågan om en svensk lagstiftning som ger homosexuella par möjlighet att adoptera skulle kunna påverka heterosexuella pars möjlighet att adoptera negativt.

År 1999 adopterades 37 polska barn till Sverige (samma antal som år 1998).

Lagstiftning rörande homosexualitet

Homosexualitet avkriminaliserades år 1932 i Polen.

I april 1995 föreslog konstitutionsutredningen en anti-diskrimineringsklausul som innefattade diskriminering p.g.a. sexuell orientering. Men förslaget mötte hårt motstånd, särskilt från katolska kyrkan, och sexuell orientering ströks från förslaget. I övriga delar antogs förslaget år 1997.

6.2.9 Bulgarien

Äktenskap

Ett gift par består av en man och en kvinna.

Adoption

Bulgarien har inte tillträtt Haagkonventionen.

Gifta par och – i undantagsfall – ensamstående får adoptera barn. Ansökan om adoption görs hos Justitieministeriet, som också skall godkänna ansökan innan adoptionen kan genomföras vid domstol. Adoptanterna måste vid i vart fall ett tillfälle närvara i landet under adoptionsprocessen.

Det bulgariska utrikesministeriet har svarat kommittén att endast gifta par får adoptera barn. Homosexuella får inte ingå äktenskap och därmed har de ingen rätt att adoptera barn. Vidare har ministeriet uppgett att en svensk lagstiftning som ger homosexuella par möjlighet att adoptera inte skulle påverka heterosexuella pars möjlighet att adoptera negativt.

År 1999 adopterades 36 bulgariska barn till Sverige (år 1998 adopterades 27 barn).

Lagstiftning rörande homosexualitet

Homosexualitet avkriminaliserades år 1968, men det är fortfarande förbjudet med "skandalös" homosexualitet, homosexuella handlingar på allmän plats och handlingar som kan leda till perversion.

6.2.10 Thailand

Äktenskap

Kommittén har inte fått fram några uppgifter om äktenskapslagstiftningen i Thailand.

Adoption

Thailand har inte tillträtt Haagkonventionen.

Endast gifta par får adoptera barn. Alla adoptioner går genom en statlig myndighet och samarbete sker endast med adoptionsorganisationer som är auktoriserade i respektive land. Personlig närvaro i landet krävs.

Det thailändska utrikesministeriet har svarat kommittén att det i dag finns så många lämpliga adoptionssökande familjer att det inte finns något behov av att förmedla barn till homosexuella par. Vidare har ministeriet uppgett att en svensk lagstiftning som ger homosexuella par möjlighet att adoptera inte skulle påverka heterosexuella pars möjlighet att adoptera negativt.

År 1999 adopterades 31 thailändska barn till Sverige (år 1998 adopterades 21 barn).

Lagstiftning rörande homosexualitet

Homosexuella handlingar är inte straffbara.

6.2.11 Brasilien

Äktenskap

Det står inte uttryckligen i lagstiftningen att ett äktenskap ingås mellan en man och en kvinna. Men i konstitutionen anges familjen som samhällets grund med tillägget "Till statens skydd erkänns som familj även en stadigvarande union mellan man och kvinna". Det sägs också att lagen skall verka för att sådana enheter bevaras i äktenskap.

En motion om registrerad civilunion för personer av samma kön väcktes år 1995 i deputeradekammaren. Ett särskilt utskott tillsattes för att bereda ärendet och utskottet lämnade i december 1996 ett förslag om registrerat partnerskap. Förslaget, som var starkt influerat av den svenska lagstiftningen, innehöll ett förbud mot varje form av gemensam adoption eller gemensam vårdnad om barn för registrerade partner. Våren 1998 avled en av förslagets största förkämpar och motionsväckaren lämnade deputeradekammaren för att kandidera i ett guvernörsväl. Förslaget har härefter bordlagts i väntan på att någon skall väcka liv i det.

Adoption

Brasilien tillträdde Haagkonventionen den 1 juli 1999.

Sedan Brasilien tillträtt konventionen måste alla adoptioner gå genom auktoriserade adoptionsorganisationer eller myndigheter i såväl Brasilien som i det land där adoptanterna hör hemma. Ansökningar om adoption från utlänningar har i flera år handlagts av särskilda nämnder knutna till domstolarna, vilka består av jurister, socialarbetare och psykologer.

Gifta par och ensamstående får adoptera. Adoptanterna måste tillbringa en tid med barnet i Brasilien innan en adoption kan bli aktuell.

Varje delstat i Brasilien har egna regler rörande adoption. Domstolarna är relativt fria att tolka och döma från fall till fall. Det förekommer fall där domaren tillåtit homosexuella par att adoptera barn gemensamt. En av artiklarna i konstitutionen säger att alla är lika inför lagen, vilket använts som argument för att låta homosexuella adoptera. Ett motargument som ibland används är dock den tidigare nämnda artikeln där det talas om att en stabil förening

mellan man och kvinna är att betrakta som en familjeenhet. En lösning för homosexuella i Brasilien är att adoptera var för sig och inte i par. Som ensamstående har homo- och heterosexuella samma rättigheter.

Det är oklart vad Brasiliens anslutning till Haagkonventionen, med den påföljande centrala uppstyrningen av hanteringen av utländska adoptionsärenden, innebär beträffande möjligheten för utländska homosexuella par att adoptera barn från Brasilien. En juristkommission håller för närvarande på att se över adoptionsreglerna. Avsikten är att det skall utarbetas regler som gäller för hela landet. Enligt en uppgift, som erhållits från Adoptionscentrum, avser kommissionen att föreslå att homosexuella par inte skall få adoptera barn från Brasilien.

Brasilien har inte besvarat kommitténs frågor om homosexuella pars möjlighet att adoptera barn.

År 1999 adopterades 20 brasilianska barn till Sverige (år 1998 adopterades 15 barn).

Lagstiftning rörande homosexualitet

Homosexuella handlingar är inte straffbara.

6.2.12 Rumänien

Äktenskap

Kommittén har inte fått fram några uppgifter om äktenskapslagstiftningen i Rumänien.

Adoption

Rumänien tillträdde Haagkonventionen den 1 maj 1995.

Både gifta par och ensamstående kan adoptera barn i Rumänien. I praktiken har även par som sammanbott en längre tid godtagits som adoptanter. Ansökningar om adoption skall göras hos den rumänska Adoptionskommittén, som lyder under Barnomsorgsdepartementet. Alla adoptioner går genom auktoriserade adoptionsorganisationer, såväl i Rumänien som i adoptanternas hem-

land. Minst en av adoptanterna måste närvara i landet under adoptionsprocessen.

Det rumänska justitieministeriet har svarat kommittén att endast ett gift par bestående av en man och en kvinna får adoptera barn gemensamt. Ministeriet har inte svarat på frågan om en svensk lagstiftning som ger homosexuella par möjlighet att adoptera skulle kunna påverka heterosexuella pars möjlighet att adoptera negativt.

År 1999 adopterades 18 rumänska barn till Sverige (år 1998 adopterades 15 barn).

Lagstiftning rörande homosexualitet

Homosexualitet var fram till november 1996 straffbart. Lagstiftningen i Rumänien ändrades då efter massiva påtryckningar från omvärlden. Men det finns fortfarande kvar förbud mot homosexuella handlingar på allmän plats samt förargelseväckande beteende som kan användas för att straffa homosexuella. Även initiativ till eller uppmuntrande av homosexuella handlingar är straffbart. I praktiken innebär detta att homosexuella handlingar fortfarande är straffbara om de kommer till allmänhetens kännedom.

6.2.13 Ukraina

Äktenskap

Enligt artikel 1 i giftemålsbalken är äktenskapet en frivillig förening bestående av känslor av ömsesidig kärlek, vänskap och aktning mellan en man och en kvinna.

Adoption

Ukraina är inte anslutet till Haagkonventionen.

Endast gifta par accepteras som adoptanter. Båda måste närvara i landet under adoptionsprocessen.

Enligt konsulära avdelningen vid utrikesministeriet i Ukraina är det enligt ukrainsk lag inte möjligt för ett homosexuellt par att adoptera barn från Ukraina. Ministeriet har inte svarat på frågan om en svensk lagstiftning som ger homosexuella par möjlighet att adoptera skulle kunna påverka heterosexuella pars möjlighet att

adoptera negativt. Svenska ambassaden ställde också en fråga om homosexuella adoptanter till Barnadoptionskommittén i Ukraina och fick till svar att den var emot att ukrainska barn adopterades av homosexuella par.

År 1999 adopterades 16 ukrainska barn till Sverige (år 1998 adopterades 8 barn).

Lagstiftning rörande homosexualitet

Homosexualitet avkriminaliserades år 1991 då straffet för analsex mellan män togs bort.

6.2.14 Etiopien

Äktenskap

Ett äktenskap – som kan ingås civilt, religiöst eller traditionellt – kan ingås endast mellan en man och en kvinna.

Adoption

Etiopien har inte tillträtt Haagkonventionen.

Gifta par och – i undantagsfall – ensamstående kvinnor får adoptera. Alla adoptioner går genom Organisationen för barn- och ungdomsfrågor i Etiopien och skall förmedlas via en auktoriserad adoptionsorganisation i adoptanternas hemland. Personlig närvaro i landet är inget absolut krav.

Svenska ambassaden i Etiopien har svarat på kommitténs fråga och därvid anfört att de etiopiska myndigheterna inte kommer att acceptera att homosexuella par adopterar barn, eftersom homosexualitet är förbjuden i landet. Ambassaden finner det inte troligt att heterosexuella pars möjligheter skulle påverkas av en eventuell svensk lagstiftning som ger homosexuella par möjlighet att adoptera. Däremot skulle ensamstående kvinnors möjlighet att adoptera kunna begränsas. Något klart och entydigt svar på frågan kan ambassaden dock inte ge.

År 1999 adopterades 15 etiopiska barn till Sverige (år 1998 adopterades 24 barn).

Lagstiftning rörande homosexualitet

Homosexuella handlingar mellan såväl män som kvinnor är ett brott som är belagt med fängelsestraff upp till tre år. Är brottet grovt kan fängelse i upp till tio år utdömas. Men det är sällan någon döms för att ha begått en homosexuell handling.

6.2.15 Lettland

Äktenskap

Äktenskapslagstiftningen förbjuder uttryckligen äktenskap mellan personer av samma kön.

I september 1999 presenterades ett lagförslag om registrerat partnerskap med de skandinaviska lagarna som förebild. Förslaget röstades dock ner i december samma år.

Adoption

Lettland har inte tillträtt Haagkonventionen.

Endast gifta par får adoptera barn från Lettland. Adoptionsansökan skall godkännas av Justitieministeriet. Lettland accepterar även privata ansökningar som inte gått genom en auktoriserad adoptionsorganisation. Båda makarna måste närvara i landet vid adoptionstillfället.

Ansvarig handläggare på Justitieministeriet har svarat kommittén att det är otänkbart att ge homosexuella par möjlighet att adoptera barn från Lettland. Vidare anges att det finns en risk för att heterosexuella pars möjlighet skulle påverkas negativt om Sverige införde en lagstiftning som ger homosexuella par möjlighet att adoptera gemensamt.

År 1999 adopterades 15 lettiska barn till Sverige (år 1998 adopterades 13 barn).

Lagstiftning rörande homosexualitet

Homosexualitet avkriminaliserades år 1992.

6.2.16 Estland

Äktenskap

Det är direkt uttalat i lagen att äktenskap ingås mellan man och kvinna.

Adoption

Estland har inte tillträtt Haagkonventionen.

Gifta par och ensamstående får adoptera. Alla ansökningar måste gå genom en adoptionsorganisation och skall godkännas av Minister of Social Affairs. Adoptanterna måste närvara personligen i landet under adoptionsprocessen.

Estland har inte besvarat kommitténs frågor om homosexuella pars möjlighet att adoptera barn.

År 1999 adopterades 11 estniska barn till Sverige (år 1998 adopterades 5 barn).

Lagstiftning rörande homosexualitet

Homosexuella handlingar avkriminaliserades år 1992.

6.3 Övriga ursprungsländer

6.3.1 Frågan om homosexuella par som adoptanter

Ecuador

Ministerio de Salud, Instituto Colombiano de Bienestar Familiar Sede Nacional (Hälsovårdsministeriet, Familjevårdmyndigheten) i Colombia har svarat även för Ecuadors räkning: Ecuadors lagstiftning kräver att adopterande par består av en man och en kvinna. En svensk lagstiftning som ger homosexuella par möjlighet att adoptera skulle inte påverka heterosexuella pars möjlighet att adoptera negativt.

Filippinerna

Intercountry Adoption Board (ICAB) of the Republic of the Philippines har angett att filippinsk lag inte medger par av samma kön rätt att adoptera barn. Ett eventuellt införande av sådana bestämmelser i Sverige skulle dock inte inskränka den generella möjligheten för svenskar att adoptera barn från Filippinerna.

Guatemala

Svenska ambassaden i Guatemala anger att den nuvarande lagstiftningen inte uttryckligen förbjuder homosexuella par att adoptera. Men i den nya adoptionslagstiftning, som behandlas av kongressen för närvarande, finns ett sådant förbud. Ambassaden anför vidare att heterosexuella par inte juridiskt skulle påverkas av en svensk bestämmelse som ger homosexuella par möjlighet att adoptera. Vilka indirekta effekter en sådan lagstiftning skulle ha är dock omöjligt att uttala sig om.

Sri Lanka

Department of Probation and Child Care Services har svarat kommittén att enligt lag kan inte homosexuella par ges tillstånd att adoptera barn från Sri Lanka. Frågan om en svensk lagstiftning som ger homosexuella par möjlighet att adoptera skulle kunna påverka heterosexuella pars möjlighet att adoptera negativt har inte besvarats.

Sydafrika¹

Sydafrika har ett stort behov av adoptivföräldrar, inte minst beroende på att AIDS-epidemin skördat många offer och att antalet föräldralösa barn som behöver en familj därmed har stigit i antal. Det är numera svårt att tillgodose barnens behov av föräldrar inom landet.

---

¹ Uppgifterna har lämnats av Gordon Hollamby, Principal State Law Adviser; South Africa Law Commission och Rickie van der Berg, knuten till den adoptionsorganisation som inlett ett samarbete med Adoptionscentrum i Sverige.

Det har tidigare inte varit tillåtet för utländska medborgare att adoptera barn från Sydafrika. Men den 31 maj 2000 slog en domstol fast att det i vissa fall kunde vara till ett barns bästa att adopteras av utländska medborgare. Sydafrikanska adoptionsorganisationer har härefter sökt upprätta ett samarbete med adoptionsorganisationer i andra länder, däribland Sverige. Frågan om internationella adoptioner är dock fortfarande kontroversiell i Sydafrika och det finns de som förespråkar att man bör vara restriktiv med sådana adoptioner.

Sydafrika har ännu inte tillträtt Haagkonventionen och har ingen central adoptionsmyndighet. Adoptionsverksamheten drivs av dels privata organisationer, dels organisationer knutna till den offentliga verksamheten.

Gifta par och ensamstående får adoptera barn i Sydafrika. Det finns inget hinder mot att en homosexuell person som lever i ett parförhållande adopterar ett barn. Paret kan inte adoptera gemensamt, men frågan är under rättslig prövning. Ett par mål är anhängiga i Högsta domstolen och frågan gäller om det strider mot diskrimineringsförbudet i konstitutionen att gifta heterosexuella par får adoptera medan homosexuella i fasta parförhållanden inte får det. Det kan vara värt att i sammanhanget notera att homosexuella par i dagläget inte kan registrera partnerskap, men att det pågår lagstiftningsarbete för att göra detta möjligt.

6.3.2 Länder där homosexualitet är straffbart

I följande övriga ursprungsländer (som inte tagits upp under avsnitt 6.2), från vilka det adopterades barn till Sverige under åren 1999 och 1998, är homosexuella handlingar straffbara: Afghanistan, Algeriet, Angola, Djibouti, Iran, Jamaica, Kap Verde, Kenya, Malaysia, Marocko, Moçambique, Nepal, Nigeria, Pakistan, Senegal, Somalia, Sri Lanka, Tanzania, Tunisien, Uganda och Zimbabwe.

7 Assisterad befruktning

7.1 Inledning

Det har sedan länge varit möjligt att avhjälpa ofrivillig barnlöshet på konstlad väg, antingen genom insemination eller genom befruktning utanför kroppen. Numera används som en sammanfattande benämning på denna verksamhet uttrycket *assisterad befruktning*.

En form av assisterad befruktning är insemination, dvs. införande av sperma i en kvinna på konstlad väg. Om sperman tas från kvinnans make eller sambo kallas metoden *makeinsemination*. Tas sperman från en utomstående man kallas metoden *givarinsemination* eller *donatorinsemination*. Bestämmelser om dessa typer av insemination finns i inseminationslagen och i föräldrabalken (FB). Insemination enligt inseminationslagen tas upp i avsnitt 7.2.

Insemination som utförs av enskilda personer – ofta i hemmet – utan inblandning av sjukvården, brukar kallas *privat insemination*. Sådan insemination omfattas inte av inseminationslagens bestämmelser. På senare tid har det blivit allt vanligare att homosexuella använder sig av privat insemination för att skaffa barn. Det förekommer även att heterosexuella använder sig av denna metod. Privat insemination behandlas i avsnitt 7.3.

Ytterligare en metod att avhjälpa barnlöshet är *befruktning utanför kroppen* (in vitro-fertilisering, IVF), ofta kallad provrörsbefruktning. I dag får metoden användas endast för att befrukta en kvinnas egna ägg med hennes makes eller sambos sperma. Befruktning utanför kroppen får inte äga rum med sperma som donerats. Inte heller tilläts äggdonation. Med dagens reglering kan alltså inte befruktning utanför kroppen bli aktuell för homosexuella par. För närvarande bereds dock ett förslag inom Regeringskansliet som bl.a. ger möjlighet att utföra befruktning utanför kroppen med en kvinnas egna ägg och donerad sperma. Befruktning utanför kroppen tas upp i avsnitt 7.5.

7.2 Insemination enligt inseminationslagen

7.2.1 Bakgrund

Regeringen tillkallade i december 1981 en särskild utredare med uppdrag att utreda frågan om artificiella inseminationer. Utredaren, som antog namnet Inseminationsutredningen, lämnade i september 1983 betänkandet Barn genom insemination, SOU 1983:42.

Betänkandet läg till grund för regeringens proposition 1984/85:2 om artificiella inseminationer och lagutskottets betänkande LU 1984/85:10, vilket antogs av riksdagen och resulterade i lagen (1984:1140) om insemination och 1 kap. 6 § föräldrabalken. Två år senare utkom Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om insemination (SOSFS 1987:6).

Inseminationslagen trädde i kraft den 1 mars 1985 och Sverige var därmed det första landet i världen som lagstiftade om givarinseminationer.

Det mest kontroversiella inslaget i lagen var avsaknaden av anonymitetsskydd för spermagivaren. Sverige är ännu relativt ensamt i världen om en sådan bestämmelse, men i flera länder diskuterar man i dag att införa liknande regler.

7.2.2 Vem kan få tillgång till insemination?

Insemination får utföras endast om kvinnan är gift eller bor tillsammans med en man under äktenskapsliknande förhållanden (2 § inseminationslagen). Givarinsemination på en ensamstående kvinna eller en kvinna som sammanlever med en annan kvinna i ett lesbiskt förhållande är alltså inte tillåten. När bestämmelsen infördes motiverades den med att barn i princip behöver förebilder från både en faders- och en modersgestalt för att ha de bästa förutsättningarna att utvecklas gynnsamt (SOU 1983:42 s. 69 ff, prop. 1984/85:2 s. 10 ff).

Mannen skall skriftligen samtycka till inseminationen (2 § inseminationslagen). Samtycket har den verkan att mannen, vid fastställelse av faderskapet m.m., anses vara barnets fader, om det är sannolikt att barnet avlats vid inseminationen (1 kap. 6 § FB).

Innan en insemination sker måste den ansvarige läkaren kontrollera att skriftligt samtycke från mannen finns och att han är i livet. Ett samtycke kan återkallas när som helst. Kontroll av att

samtycke föreligger måste därför ske före varje inseminations-tillfälle (2.1 SOSFS 1987:6).

7.2.3 Makeinsemination

Makeinsemination förutsätter att mannen har en bra eller åtminstone acceptabel spermieproduktion och att kvinnan är fruktsam.

Några särskilda kompetenskrav för att utföra makeinsemination finns inte uppställda i lagen. Sådan insemination får därför äga rum i de former och i enlighet med de regler som gäller för medicinsk behandling i allmänhet (3. SOSFS 1987:6).

7.2.4 Givarinsemination

Givarinsemination kan bli aktuell när kvinnan är fruktsam medan mannen saknar sädesceller eller har sädesceller av sådan kvalitet att befruktning är osannolik. Givarinsemination kan också bli aktuell om mannen har anlag för en allvarlig ärftlig sjukdom.

Givarinsemination får utföras endast på allmänna sjukhus och under överinseende av en läkare med specialistkompetens i gynekologi och obstetrik.

Givarinsemination får äga rum endast om det med hänsyn till parets medicinska, psykologiska och sociala förhållanden är lämpligt att inseminationen äger rum. En förutsättning för att insemination skall få utföras är att det kan antas att det blivande barnet kommer att växa upp under goda förhållanden. Det är läkarens sak att göra denna bedömning. Han kan därvid även använda sig av kurator och psykolog m.fl. experter på sjukhuset (3 § första och andra stycket inseminationslagen). Socialstyrelsen rekommenderar härvidlag att man bedömer parets förhållande på liknande sätt som i adoptionsärenden, även om viktiga principiella skillnader naturligtvis föreligger mellan givarinsemination och adoption (4. SOSFS 1987:6).

Om insemination vägras kan makarna eller det samboende paret begära att Socialstyrelsen prövar frågan. Socialstyrelsens beslut är slutgiltigt och kan inte överklagas (3 § andra stycket inseminationslagen).

Särskilt tillstånd för att bedriva verksamhet med givarinsemination krävs inte. Det är vederbörande sjukvårdshuvudman som bestämmer om detta. Socialstyrelsen förordar emellertid att sådan

verksamhet koncentreras till ett relativt litet antal sjukhus med erforderliga resurser. I praktiken torde detta betyda regionsjukhusen och vissa större länssjukhus (3. SOSFS 1987:6).

7.2.5 Spermagivaren

Det är läkaren som väljer ut och undersöker spermagivaren. Uppgifter om givaren skall antecknas i en särskild journal, som måste bevaras i minst 70 år (3 § tredje stycket inseminationslagen).

I givarens journal skall antecknas hans ögonfärg, hårfärg, vikt och kroppslängd (2.2 SOSFS 1987:6). Även andra upplysningar kan tas med, t.ex. yrke, intressen, släkt- och familjeförhållanden. För många barn kan en fyllig information om givaren vara tillräcklig, medan hans identitet är av mindre intresse.

Vid val av givare till en viss insemination bör, enligt förarbetena till inseminationslagen, läkaren eftersträva att finna en man som liknar den sociala fadern med avseende på ögonfärg, hårfärg och kroppsbyggnad. Önskemål om att givaren i övrigt skall besitta särskilda egenskaper bör inte godtas. Lagstiftningen uppställer dock inga hinder mot att läkaren väljer någon givare som paret själv pekat ut och som är villig att medverka.

Givaren får inte lida av någon påvisbar sjukdom som kan äventyra kvinnans eller det blivande barnets hälsa. Givaren måste genomgå provtagning för att utesluta förekomst av sådana sjukdomar. Med hänsyn till risken för överföring av AIDS-virus måste vidare varje spermaproov HIV-testas två gånger med sex månaders intervall. Endast fryst sperma används därför i dag vid givarinseminationer (2.2 SOSFS 1987:6).

7.2.6 Ursprungsfrågan

Barnets rätt att få veta sitt ursprung

Den fråga som åstadkom mest uppmärksamhet och den hetaste debatten i massmedierna och bland remissinstanserna var otvivelsaktigt den ömtåliga frågan om barnets rätt att få kunskap om sitt ursprung. Fram till dess inseminationslagen trädde i kraft bedrevs verksamheten med insemination i det fördolda. En viktig förutsättning ansågs vara att så få människor som möjligt var inblandade och att det utåt framstod – även i förhållande till barnet – som om

moderns make eller sambo var barnets biologiske far. Alla journalanteckningar om givaren hemlighölls eller förstördes.

Enligt förarbetena till inseminationslagen kan denna attityd till verksamheten inte längre godtas om man har barnets bästa för ögonen. Vid lagens tillkomst fanns inte någon egentlig forskning om inseminationsbarn. Man ansåg därför att man så långt som möjligt borde dra slutsatser av de erfarenheter och forskningsresultat som fanns beträffande adoptivbarns behov och önskan att få kunskap om sitt ursprung. I förarbetena till inseminationslagen sägs därför att det är viktigt att föräldrarna är ärliga mot barnet. Föräldrarna bör därför – så snart som möjligt med hänsyn till barnets ålder och mognad – berätta för barnet hur det kommit till. Det ansågs dock inte lämpligt att införa någon lagbestämmelse om föräldrars skyldighet att informera sina barn. I stället skall den behandlande läkaren, under sina samtal med föräldrarna i samband med inseminationen, understryka vikten av att de talar om det rätta förhållandet för barnen.

Inseminationslagen utgår från att det är till barnets bästa att kunna få information om sitt biologiska ursprung. Barnet har därför rätt att ta del av uppgifterna om givaren från sjukhusjournalen. Men rätten är inte oinskränkt. Barnet bör vara tillräckligt moget för att kunna handskas med denna känsliga fråga. Därför föreskrivs i 4 § inseminationslagen att barnet har rätt att få sådana uppgifter ur sjukhusets journaler om det uppnått tillräcklig mognad, vilket torde innebära att barnet bör vara i de senare tonåren. Uppgifter från sjukhuset får som regel inte lämnas ut till barn innan barnet har haft samtal med någon socialsekreterare eller någon kurator på sjukhuset som bedömt barnets förmåga att handskas med uppgifterna.

Av hänsyn till givaren föreskrivs i lagen att det endast är barnet som kan få tillgång till uppgifter om givaren. Uppgifterna får alltså inte lämnas ut till exempelvis barnets vårdnadshavare.

Inseminationsutredningen hade föreslagit att det i folkbokföringen skulle antecknas att barnet tillkommit genom insemination. Bakgrunden till detta var att utredningen ansåg att folkbokföringen inte borde lämna oriktiga uppgifter om en persons biologiska ursprung. Förslaget antogs dock inte. I folkbokföringen antecknas alltså i dag kvinnans man eller sambo, som givit sitt samtycke till inseminationen, som biologisk far till barnet.

Vid flera tillfällen har motioner väckts i riksdagen om att bestämmelserna beträffande folkbokföringen bör ändras så att den lämnar korrekta uppgifter om ett barns ursprung. Likaså har Barnombudsmannen tagit upp frågan i sin årsrapport 1996 och begärt en ändring. Hon har påpekat dels att den nuvarande ordningen inte står i överensstämmelse med Barnkonventionens bestämmelse om barnets rätt att få veta sitt ursprung (artikel 7), dels att den oriktiga folkbokföringen är vilseledande såväl för medicinsk forskning som för släktforskning. Någon ändring av bestämmelserna har dock inte skett.

Socialstyrelsens rapport "Får barnen veta?"

Bakgrund

I maj 2000 lämnade Socialstyrelsen en rapport som grundar sig på en enkätstudie som besvarats av föräldrar till barn som kommit till genom givarinsemination. Undersökningens syfte var att

belysa om barn blivit informerade om sitt tillblivande och hur de i så fall mottagit informationen, undersöka lagstiftningens betydelse och eventuella genomslag när det gäller barnets rätt att få del av uppgifter om givaren, särskilt med beaktande av FN:s barnkonvention, ta fram kunskapsunderlag som stöd för en eventuellt förändrad lagstiftning inom fertilitetsområdet.

Enkäten skickades hösten 1998 till samtliga föräldrar som sedan inseminationslagen infördes fram till och med 1997 fått barn efter givarinsemination vid Umeå Universitetssjukhus och Karolinska Sjukhuset i Stockholm. Av totalt 194 utsända enkäter besvarades 148. Det innebär att 76 procent av samtliga föräldrapar besvarade enkäten.

Socialstyrelsens slutsatser av enkätstudien

Cirka 10 procent av föräldrarna uppgav att de redan berättat för sina barn att de kommit till genom givarinsemination och ytterligare cirka 40 procent skrev i en öppen fråga att de hade för avsikt att berätta i framtiden.

Det fanns dock många som förordade att inte berätta för barnet. Cirka 20 procent svarade att de inte kommer att berätta och cirka 10 procent var tveksamma. Därtill kommer att cirka 20 procent inte uttalat sig om hur de tänkt inför framtiden.

En stor del av barnen som fötts efter givarinsemination kommer således antagligen aldrig att få kännedom om sitt ursprung genom sina föräldrar. Med nya medicinska metoder, framför allt genteknik, kommer det sannolikt att bli än viktigare att föräldrarna informerar sina barn med tanke på det biologiska ursprungets betydelse bl.a. när det gäller ärftliga sjukdomar.

Samtliga som hade valt att berätta för barnet om givarinseminationen hade även berättat för någon annan än barnet. Av de föräldrar som valt att inte berätta för sitt barn hade drygt hälften berättat för någon annan. I dessa fall finns det således en risk för att barnet får reda på sitt ursprung av "fel" person och vid "fel" tillfälle, en risk som betonas av många föräldrar i enkätens öppna frågor. Från den äldsta barngruppen, som är födda 1983–1986 (12–15 år), till de yngsta, som är födda 1995 eller senare (1–3 år), hade föräldrarnas benägenhet att berätta för andra än barnet mer än fördubblats, från cirka 30 till knappt 70 procent. Det är möjligt att denna förändring kan ses som uttryck för att grundläggande värderingar om öppenhet förändrats under perioden.

De föräldrar som berättat för sina barn var generellt sett nöjda med sitt beslut. De som beskrev barnens reaktioner talade genomgående om att barnen hanterat informationen genom att nyfiket vilja veta mera på ett konkret och för respektive ålder typiskt sätt. Studien ger således inget stöd för farhågorna att barnen skulle reagera negativt på att få kunskap om sitt ursprung. Begränsningen som följer av den metodologiska ansatsen och det låga antalet barn, gör dock att denna fråga inte kan anses uttömmande besvarad. Däremot kan man dra slutsatsen att det finns flera bra sätt för föräldrar att berätta för sina barn om deras ursprung.

Tveksamheten inför att berätta för barnet torde ha flera olika orsaker. Det kan vara fråga om en rädsla för att skada barnet eller en rädsla för att förhållandet mellan barnet och fadern skulle försämrats. Andra orsaker kan vara en oro för vilken betydelse givaren skulle kunna tänkas få i barnets och föräldrarnas liv eller ett behov av att skydda fadern genom att hemlighålla hans infertilitet.

Undersökningen visar att enbart lagstiftning inte är ett tillräckligt effektivt instrument för att förändra personliga attityder. Fortsatt arbete med information om och förankring av lagens intentio-

ner framstår som angeläget, liksom pedagogiska och stödjande åtgärder för de par, som kan tänkas välja denna behandlingsmetod.

7.2.7 Straffbestämmelser

Den som vanemässigt eller för att bereda sig vinning utför insemination i strid mot inseminationslagen eller under angivna förhållanden tillhandahåller sperma för sådan insemination döms till böter eller fängelse i högst sex månader (7 § inseminationslagen).

Privat insemination – som inte utförs vanemässigt eller för att bereda någon vinning – faller inte under straffstadgandet. Sådan insemination är alltså inte olaglig.

7.2.8 Faktiska förhållanden

Givarinsemination utförs i dag vid fem sjukhus i landet; Karolinska sjukhuset i Stockholm, Östra sjukhuset i Göteborg, Malmö Allmänna sjukhus i Malmö, Akademiska sjukhuset i Uppsala och Norrlands universitetssjukhus i Umeå. Fram till år 1996 utfördes sådan behandling också vid Länsjukhuset i Halmstad.

Antalet barn som fötts efter givarinsemination under perioden 1990–1997 varierar mellan 26 och 87 barn/år.

Antalet inseminationer som genomförts har under åren 1996–1997 minskat till nästan hälften jämfört med år 1994. Enligt en rapport från Socialstyrelsen (Assisterad befruktning 1994–1997, Statistik Hälsa och sjukdomar 1999:12) beror det sannolikt på att ICSI-tekniken¹ fått större utbredning och att behovet av givarinseminationer därför minskat.

---

¹ ICSI-tekniken innebär att man injicerar spermien direkt i äggets cytoplasma, vilket ger ett förbättrat resultat.

Tabell 7.1. Antal inseminationer, uppkomna graviditeter och födda barn under åren 1990–1997

År	Inseminationer	Uppkomna graviditeter	Födda barn
1990	723	49	26
1991	968	64	53
1992	784	67	57
1993	940	103	53
1994	1000	104	87
1995	768	68	57
1996	526	70	61
1997	524	83	73

(Först fr.o.m. år 1995 är rapporteringen harmoniserad så att uppföljningen gäller årkohorter. Siffrorna från åren dessförinnan är något osäkrare)

Källa: Socialstyrelsen

7.3 Privat insemination

Privat insemination utförs i såväl hetero- som homosexuella parförhållanden. Också ensamstående använder sig av denna metod för att skaffa barn. Privat insemination omfattas inte av inseminationslagens bestämmelser.

Som tidigare nämnts har det blivit allt vanligare att homosexuella använder sig av privat insemination för att skaffa barn. Statens statistiska centralbyrå har för kommitténs räkning genomfört en enkät som bl.a. tar upp frågan om hur barn i homosexuella familjer kommit till. När det gäller barn födda under åren 1981–86 hade 2 av 114 barn tillkommit genom privat insemination. Av de barn som fötts under åren 1987–93 hade 30 av 159 barn tillkommit genom privat insemination, medan hela 58 av 99 barn som fötts under åren 1994–99 hade tillkommit genom privat insemination.² På frågan om hur de svarande kan tänka sig att skaffa barn i dag svarade två tredjedelar att de kan tänka sig att skaffa barn genom privat insemination (drygt 700 svarade på denna fråga).

Vem som är spermagivare vid en privat insemination varierar. Givaren kan vara en god vän eller bekant till mamman, som antingen väljer att som rättslig far ta aktiv del i vårdsnaden om bar-

² Siffrorna bygger enbart på de svarandes förhållanden och visar därför inte hur många barn som kommit till totalt i homosexuella familjebildningar.

net eller endast bidrar med sperma. Det finns också ett annan variant, nämligen att spermagivaren har viss kontakt med barnet men inte tar på sig det rättsliga faderskapet.

7.4 Faderskap till barn

7.4.1 Om modern är gift

Om modern är gift är huvudregeln att mannen i äktenskapet skall anses som barnets far (1 kap. 1 § FB). Faderskapspresumtionen gäller oavsett hur barnet kommit till.

Rätten kan, efter en s.k. negativ bördstalan, förklara att mannen i äktenskapet inte är far till barnet, om

- 1) det är utrett att modern har haft samlag med någon annan än mannen under den tid då barnet kan vara avlat och det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet har avlats av den andre,
- 2) det på grund av barnets arvsanlag eller annan särskild omständighet kan hållas för visst att mannen inte är barnets far, eller
- 3) barnet avlats före äktenskapet eller under det att makarna levde åtskilda och det inte är sannolikt att makarna haft samlag med varandra under den tid då barnet kan vara avlat (1 kap. 2 § första stycket FB).

Också om mannen i äktenskapet godkänner en annan mans faderskapsbekräftelse, som upprättats i enlighet med 1 kap. 4 § FB, skall det därigenom anses fastställt att mannen i äktenskapet inte är barnets far. En förutsättning är att faderskapsbekräftelsen skriftligen godkänts av modern (1 kap. 2 § andra stycket FB).

Talan om hävande av faderskap får väckas av den man som enligt 1 kap. 1 § FB anses vara barnets far eller av barnet själv. Är mannen död kan i vissa fall hans arvingar väcka sådan talan (3 kap. 1 och 2 § FB). En annan man, som anser sig vara biologisk far till barnet, kan inte väcka talan om hävande av faderskapet.

7.4.2 Om modern är ogift

Allmänt

Om modern är ogift fastställs faderskapet genom bekräftelse eller dom (1 kap. 3 § FB). Socialnämnden är skyldig att försöka utreda vem som är far till barnet och se till att faderskapet fastställs, om barnet har hemvist i Sverige (2 kap. 1 § FB).

Fastställelse genom faderskapsbekräftelse

En faderskapsbekräftelse är en frivillig handling. Den skall vara skriftlig och bevittnas av två personer. Bekräftelsen skall skriftligen godkännas av socialnämnden och av modern eller en särskilt förordnad vårdnadshavare till barnet. Är barnet myndigt eller står det enligt 6 kap. 2 § FB inte under någons vårdnad, skall bekräftelsen i stället godkännas av barnet själv. Socialnämnden får godkänna bekräftelsen endast om det kan antas att mannen är far till barnet (1 kap. 4 § FB).

Om modern sammanbor med den man som är far till barnet kan ärendet hos socialnämnden handläggas på ett enkelt sätt. Det räcker då med att samborna uppger att den manlige sambon är far till barnet och att de levt tillsammans under konceptionstiden.

Om modern inte sammanbor med mannen får paret som regel redogöra för när de lärde känna varandra och om de haft sexuell umgänge under konceptionstiden. Om modern haft sexuell umgänge med flera män under konceptionstiden skall också detta anges. Är paret överens om faderskapet ställs ofta inte så detaljerade frågor. Det bör i sammanhanget understrykas att det inte av lagtexten framgår att sexuell umgänge måste ha förekommit för att en faderskapsbekräftelse skall godkännas av socialnämnden. Det finns alltså inget som hindrar att en spermagivare med rättslig verkan bekräftar faderskapet till det barn som kommit till genom inseminationen.³

Har insemination utförts på modern med samtycke av hennes sambo och är det med hänsyn till samtliga omständigheter sannolikt att barnet avlats genom inseminationen, skall den som lämnat samtycket anses som barnets far, även om det är fråga om en insemination med donerad sperma. Samtycket måste inte vara skriftligt

³ Under förutsättning att kvinnan inte är gift eller sambo med en man som gett sitt samtycke till inseminationen.

(1 kap. 6 § FB). Bestämmelsen är tillämplig oavsett om det är frågan om en insemination enligt inseminationslagen eller en privat insemination. Föreligger ett giltigt samtycke kan inte spermagivaren hävda någon rätt till faderskapet. Skulle det å andra sidan visa sig att ett giltigt samtycke från maken eller sambon inte föreligger är 1 kap. 6 § FB inte tillämplig. Faderskapet kan i dessa fall fastställas genom att spermagivaren skriver på en faderskapsbekräftelse.

Fastställelse genom dom

Skulle den man som utpekats som far till ett barn inte vara villig att bekräfta faderskapet, eller kan den utredning som socialnämnden företagit inte peka ut någon bestämd man som far, återstår för barnet att hos domstol väcka talan om att få faderskapet fastställt. Modern/vårdnadshavaren och socialnämnden kan därvid väcka talan för barnets räkning, om barnet inte är myndigt (3 kap. 5 § FB). Däremot kan inte en man gå till domstol och begära att han skall förklaras vara far till ett visst barn. Mannens enda möjlighet att få till stånd en rättslig prövning i frågan är att han får socialnämndens medverkan.

Skall faderskap fastställas genom dom, skall rätten förklara en man vara far till ett barn, om det är utrett att han haft samlag med barnets mor under den tid då barnet kan vara avlat och det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet har avlats av honom (1 kap. 5 § FB).

En strikt tolkning av bestämmelsen om att samlag skall ha förekommit under konceptionstiden innebär att en spermagivare – som inte vill bekräfta faderskapet – inte genom dom kan fastställas vara far till barnet.⁴ Så har utgången också blivit i domstolarna. Frågan har nyligen prövats i två hovrättsavgöranden. Faderskapstalan ogillades av hovrätterna med motiveringen att lagstiftaren intagit den ståndpunkten att faderskapstalan inte skall kunna föras mot en spermagivare som är ovillig att erkänna faderskapet (se prop. 1984/85:2 s. 14 och 20 samt bet. LU 1984/85:10 s. 13). Ett av dessa avgöranden fördes vidare till Högsta domstolen, som beslöt att inte meddela prövningstillstånd. Hovrättens dom står därför fast

---

⁴ Under förutsättning att spermagivaren inte är kvinnans make eller sambo, som samtyckt till inseminationen.

(beslut den 15 april 1998 i mål T 445/98).⁵ Det är oklart hur domstolarna skulle ställa sig beträffande en spermagivare som vill bekräfta faderskapet, men inte kunnat göra det genom en faderskapsbekräftelse eftersom modern vägrat godkänna den.

Om däremot en samboende man vägrar skriva på en bekräftelse att han är far till det barn som kommit till genom en insemination som han samtyckt till – och som han därmed enligt 1 kap. 6 § FB skall anses vara far till – får socialnämnden och modern på barnets vägnar väcka talan vid domstol för att få faderskapet prövat. Domstolen skall förklara mannen som far om det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet har avlats genom inseminationen.

7.4.3 Barnets möjlighet att ta del av sitt biologiska ursprung

Inledning

Enligt artikel 7 i Barnkonventionen gäller bl.a. att ett barn, så långt det är möjligt, har rätt att få vetskap om sina föräldrar.

I detta avsnitt redogörs för vilka möjligheter ett barn, som kommit till genom insemination, har att få reda på sitt biologiska ursprung.

Insemination enligt inseminationslagen

I Sverige är spermagivaren inte anonym. Som nämnts under avsnitt 7.2.6 kan ett barn som kommit till genom insemination på allmänt sjukhus ta del av uppgifterna i spermagivarens journal, när barnet uppnått mogen ålder.

Privat insemination

Om spermagivaren, vid en privat insemination, bekräftar faderskapet får naturligtvis barnet kännedom om sitt biologiska ursprung.

Om en sambo bekräftar faderskapet efter en privat givarinsemination, efter samtycke till inseminationen enligt 1 kap. 6 § FB, kan

---

⁵ Den ställning som rättspraxis har tagit har kritiserats i den juridiska litteraturen, se t.ex. Å. Saldeen; JT 1998-99 s. 174 ff, A.Singer; JT 1995-96 s. 1060 ff, G.Wallin; Föräldrabalken och internationell föräldrarätt, 5 uppl. 1996, s. 73 ff.

däremot den biologiske fadern förbli okänd för barnet. Detsamma gäller om modern är gift och maken automatiskt anses som barnets far, enligt 1 kap. 1 § FB. Enda möjligheterna för barnet att få reda på vem som är den biologiske fadern är om föräldrarna, eller annan med vetskap om sakförhållandena, berättar det eller om den biologiske faderns identitet antecknats i socialnämndens faderskapsakt.⁶ Men det är sannolikt mycket ovanligt att en sådan anteckning förts. Föräldrarna har ingen skyldighet att uppge vem som bidragit med sperma och socialnämnden har varken skyldighet att fråga eller rätt att kräva besked i frågan. Skulle en sådan anteckning ha förts har dock barnet en möjlighet att få reda på sitt biologiska ursprung. Enligt 7 kap. 4 § första stycket sekretesslagen gäller nämligen att uppgift, utan hinder av sekretess, får lämnas till enskild som uppnått myndig ålder om förhållanden av betydelse för att denne skall få vetskap om vilka hans biologiska föräldrar är.

Om en ensamstående mor vid socialnämndens faderskapsutredning inte anger den biologiske faderns identitet kan barnet som regel endast få kännedom om sitt biologiska ursprung genom att modern berättar det. Detta gäller oavsett om barnet kommit till genom samlag eller insemination. Men om barnet har kommit till genom samlag kan socialnämnden driva frågan i domstol, under förutsättning att nämnden har kännedom om vem eller vilka som kan tänkas vara barnets biologiske fader.

7.5 Befruktning utanför kroppen

7.5.1 Gällande rätt

Enligt 2 § lagen (1988:711) om befruktning utanför kroppen får införande i en kvinnas kropp av ett ägg som har befruktats utanför kroppen får ske endast om

- 1) kvinnan är gift eller sambo,
- 2) maken eller sambon skriftligen samtycker, och
- 3) ägget är kvinnans eget och har befruktats med makens eller sambons sperma.

---

⁶ Om föräldrarna är gifta görs dock ingen faderskapsutredning av socialnämnden. I dessa fall är därför barnets enda möjlighet att få reda på sitt biologiska ursprung att föräldrarna berättar vem spermagivaren är.

När det gäller befruktning utanför kroppen får alltså endast de giftas eller samboendes egna könsceller användas. Befruktning utanför kroppen får inte äga rum med sperma som donerats. Inte heller tillåts äggdonation.

Har befruktning av moderns ägg utförts utanför hennes kropp med samtycke av hennes make eller sambo och är det med samtliga omständigheter sannolikt att barnet avlats genom befruktningen, skall vid tillämpning av 1 kap. 2–5 §§ FB den som har lämnat samtycket anses som barnets fader (1 kap. 7 § FB).

7.5.2 Faktiska förhållanden

In vitro-fertilisering (IVF), eller provrörsbefruktning genomförs i dag på två olika sätt. Antingen genom en s.k. Standard IVF, som innebär att spermier läggs tillsammans med ägget i ett provrör, där befruktning av ägget sker, eller genom mikroinjektionsteknik, som innebär att en enstaka spermie injiceras direkt in i äggcellen.

Tabell 7.2. Startade cykler och antal födda barn under åren 1994–1997

År	Startade cykler	Födda barn
1994	6 478	1 492
1995	7 309	1 435
1996	8 028	1 927
1997	8 424	2 021

Källa: Socialstyrelsen

7.5.3 Förslag om utvidgning av möjligheterna till befruktning utanför kroppen m.m.

I september 2000 remitterade Socialdepartementet en departementspromemoria med förslag bl.a. till utvidgning av möjligheterna till befruktning utanför kroppen (Behandling av ofrivillig barnlöshet, Ds 2000:51). Förslaget bygger på en rapport från Statens medicinsk-etiska råd som överlämnades till Socialdepartementet i april 1995 (Assisterad befruktning – Synpunkter på vissa frågor i samband med befruktning utanför kroppen).

I promemorian föreslås bl.a. att

en möjlighet till befruktning utanför kroppen med donerat ägg och make/sambos sperma *eller* med eget ägg och donerad sperma skall införas.

en bestämmelse skall tas in i FB som definierar begreppet moder. Bestämmelsen föreslås lyda: "Den som föder ett barn är barnets mor."

givarinsemination skall få utföras vid offentligt sjukhus och efter tillstånd av Socialstyrelsen även vid andra sjukhus. (I dag får givarinsemination utföras endast vid allmänt sjukhus).

bestämmelsen i 3 § andra stycket inseminationslagen tas bort. (I dag anges där bl.a. att läkaren skall pröva om det med hänsyn till makarnas eller de samboendes medicinska, psykologiska och sociala förhållanden är lämpligt att inseminationen äger rum och att inseminationen får utföras endast om det kan antas att det blivande barnet kommer att växa upp under goda förhållanden. Fortsättningsvis föreslås Socialstyrelsen utfärda föreskrifter med motsvarande innehåll).

8 Utländska förhållanden

8.1 De nordiska länderna

8.1.1 Danmark

Registrerat partnerskap

I Danmark infördes möjligheten för två personer av samma kön att registrera partnerskap den 1 oktober 1989.¹ Ett registrerat partnerskap i Danmark har i princip samma rättsverkningar som ett registrerat partnerskap i Sverige. Men en skillnad består i att en registrerad partner numera har möjlighet att styvbarnsadoptera partners barn.

Adoption

I samband med att ett lagförslag behandlades i Folketinget (om att ändra anknytningskraven för att få ingå registrerat partnerskap i Danmark) framställdes en motion om att tillåta registrerade partner styvbarnsadoptera partners barn. Förslaget antogs och sedan den 1 juli 1999² är det därmed möjligt att genomföra en styvbarnsadoption inom ett registrerat partnerskap. Såväl biologiska som adopterade barn kan komma i fråga för styvbarnsadoption. Men möjligheten att styvbarnsadoptera ett tidigare adopterat barn är begränsad till att gälla inhemska barn. Adoptivbarn från andra länder än Danmark får alltså inte styvbarnsadopteras av en registrerad partner.

Bakgrunden till att man införde en rätt att endast styvbarnsadoptera inhemska adoptivbarn var att man antog att ursprungsländerna skulle ställa sig negativa till att homosexuella tilläts adoptera.

---

¹ Lov nr. 372 af 7. juni 1989 om registrerat partnerskap.

² Lov nr. 360 af 2. juni 1999.

Därmed ansåg man att det kunde finnas en risk för att heterosexuellas möjligheter att adoptera skulle påverkas negativt.

Insemination

Före den 1 oktober 1997 fanns det ingen lagstiftning rörande insemination i Danmark. Klinikerna kunde då själva bestämma vilka som skulle få tillgång till insemination. Detta ändrades i och med att inseminationslagstiftningen infördes. Numera får endast heterosexuella par som ingått äktenskap eller som lever i ett äktenskapsliknande förhållande tillgång till insemination.³

8.1.2 Finland

Registrerat partnerskap

Det finns ännu ingen möjlighet för homosexuella par att registrera partnerskap i Finland. Men regeringen lämnade i slutet av november 2000 ett lagförslag till riksdagen om att en sådan möjlighet skall införas. Partnerskapets rättsverkningar är enligt förslaget i stort sett desamma som för äktenskap. Men förslaget innehåller inga bestämmelser om möjlighet till gemensamt föräldraskap för homosexuella par, t.ex. i form av styvbarnsadoption eller gemensam adoption.

Insemination

Varje läkare eller klinik har själv möjlighet att bestämma vem som skall få tillgång till insemination. Det finns ingen lagstiftning rörande insemination som förbjuder behandling av lesbiska kvinnor.

---

³ Under en period utfördes inseminationer på lesbiska kvinnor av barnmorskor, eftersom inseminationslagens bestämmelser tog sikte på *läkares* möjlighet att utföra inseminationer. Folketinget beslöt dock att stoppa denna verksamhet under våren 2000.

8.1.2 Island

Registrerat partnerskap

Sedan den 26 juni 1996⁴ är det möjligt för två personer av samma kön att registrera sitt partnerskap. På Island används dock inte termen "registrerat partnerskap" för homosexuella par, eftersom det redan sedan tidigare fanns ett sådant institut för heterosexuella par som registrerar sitt samboförhållande hos "the National Registry". I stället används termen "stadfesta samvist" som motsvarar engelskans "confirmed cohabitation". För enkelhetens skull används dock i detta sammanhang termen registrerat partnerskap för även homosexuella par.

Registrerat partnerskap på Island har i princip samma rättsverkningar som ett registrerat partnerskap i Sverige. Men en skillnad består i att en registrerad partner numera har möjlighet att styvbarnsadoptera partnerns barn.

Adoption

Liksom i Danmark framställdes en motion om att tillåta registrerade partner styvbarnsadoptera partnerns barn, i samband med att ett lagförslag om att ändra anknytningskraven för att få ingå registrerat partnerskap på Island behandlades i Alltinget. Förslaget antogs och sedan den 26 maj 2000⁵ är det därmed möjligt att genomföra en styvbarnsadoption inom ett registrerat partnerskap. Såväl biologiska som adopterade barn kan komma i fråga för styvbarnsadoption. Men möjligheten att styvbarnsadoptera ett tidigare adopterat barn är begränsad till att gälla inhemska barn. Adoptivbarn från andra länder än Island får alltså inte styvbarnsadopteras av en registrerad partner.

Gemensam vårdnad för fler än två personer

Om en person, som har vårdnaden om ett barn, gifter sig eller registrerar partnerskap⁶ får styvföräldern delad vårdnad om barnet, under förutsättning att barnet är bosatt i den nya familjen. Detta

⁴ Lög um stadfesta samvist (Law on confirmed cohabitation) no. 87 12. juni 1996.

⁵ Lög um breytingu á lögum um stadfesta samvist 8. mai 2000.

⁶ Här avses både registrerat partnerskap för heterosexuella par och "stadfesta samvist"/"confirmed cohabitation" för homosexuella par.

hindrar inte att båda de biologiska föräldrarna (eller adoptivföräldrarna) fortfarande har vårdnaden om barnet. Tre personer kan alltså ha gemensam vårdnad om ett barn på Island.

Insemination

Endast heterosexuella par som ingått äktenskap eller som lever i ett äktenskapsliknande förhållande har tillgång till insemination på Island.

8.1.4 Norge

Registrerat partnerskap

I Norge infördes möjligheten för två personer av samma kön att registrera partnerskap den 1 augusti 1993.⁷ Ett registrerat partnerskap i Norge har i princip samma rättsverkningar som ett registrerat partnerskap i Sverige.

I Norge finns det ingen möjlighet för registrerade partner att vare sig adoptera partners barn eller att adoptera gemensamt.

Insemination

Endast heterosexuella par som ingått äktenskap eller som lever i ett äktenskapsliknande förhållande har tillgång till insemination i Norge.

8.2 Övriga länder i Europa

8.2.1 Inledning

Här anges endast i korthet i vilka länder det är möjligt för homosexuella att ingå registrerat partnerskap, adoptera och få tillgång till insemination. En närmare redogörelse för förhållandena i de olika länderna finns i betänkandets bilaga 3 (del A).

---

⁷ Lov om registrert partnerskap 30 april 1993 nr. 40.

8.2.2 Registrerat partnerskap

I Nederländerna kan homosexuella par, liksom heterosexuella par, registrera partnerskap sedan den 1 januari 1998. Ett registrerat partnerskap i Nederländerna har i princip samma rättsverkningar som ett registrerat partnerskap i Sverige. En skillnad består i att ett homosexuellt par – där den ena föräldern är rättslig förälder som ensam haft vårdnaden om ett barn i minst tre år – kan ansöka hos domstol om att få gemensam vårdnad om barnet. Paret måste dock ha levt tillsammans och gemensamt försörjt och uppfostrat barnet under minst ett års tid.

I Nederländerna har man nyligen (december 2000) gått ett steg längre genom att anta ett lagförslag som ger homosexuella par möjlighet att ingå äktenskap. Lagen väntas träda i kraft den 1 april 2001. Möjligheten att registrera partnerskap kommer att finnas kvar även sedan den nya äktenskapslagstiftningen trätt i kraft.

Möjlighet att registrera partnerskap för homosexuella par finns också Belgien (januari 2000), Frankrike (november 1999), vissa provinser i Spanien (Katalonien [juli 1998], Aragon [mars 1999], Navarra [juni 2000]) och Tyskland (november 2000). I dessa länder/provinser är dock inte rättsverkningarna av det registrerade partnerskapet fullt lika långtgående som i de skandinaviska länderna och i Nederländerna.

I ytterligare några länder finns det möjlighet att registrera partnerskap utan att en sådan registrering medför några direkta rättsverkningar. Men lagförslag om att införa en möjlighet för homosexuella par att ingå registrerat partnerskap, till vilket rättsverkningar är knutet, har diskuterats i flera av de övriga europeiska länderna, t.ex. i Lettland, Schweiz och Tjeckien.

8.2.3 Adoption

Som nämnts ovan kan en registrerad partner styvbarnsadoptera partners barn i *Danmark* och på *Island*. Möjlighet för registrerade partner att styvbarnsadoptera och även att adoptera gemensamt finns också i provinsen *Navarra* i Spanien sedan den 23 juni 2000.⁸

I *Nederländerna* antogs ett lagförslag i december 2000 som ger homosexuella par möjlighet att såväl styvbarnsadoptera partners

---

⁸ Enligt uppgift skall villkoren för adoption vara desamma som för heterosexuella gifta par. Kommittén har dock inga närmare uppgifter om dessa villkor.

barn som att adoptera nederländska barn gemensamt. Paret måste inte vara gifta eller ha registrerat partnerskap för att få adoptera. Däremot skall de ha levt tillsammans under minst tre år omedelbart före adoptionsansökan. För att adoptionen skall beviljas krävs vidare att adoptanten under minst tre år i följd har försörjt och uppfostrat barnet eller – om det är frågan om adoption av två personer gemensamt – att de under minst ett års tid tillsammans har försörjt och uppfostrat barnet. Är det fråga om styvbarnsadoption skall partnern och föräldern under minst ett års tid tillsammans ha försörjt och uppfostrat barnet. Adoptionen får beviljas endast om det är uppenbart bäst för barnet och om barnet inte har något vidare att hämta från sina föräldrar. I bilaga 3 och 4 (del A) redovisas lagförslaget och förarbetena närmare.

Såväl gemensam adoption som styvbarnsadoption är i de övriga europeiska länderna förbehållet heterosexuella gifta par. Däremot är det i vissa länder, t.ex. Storbritannien, möjligt för en homosexuell person som lever i ett parförhållande att ensam adoptera ett barn.

8.2.4 Insemination

I flera av de europeiska länderna är det läkarna/klinikerna själva som avgör vem som skall få tillgång till insemination, många gånger beroende på att det inte finns någon lagstiftning som reglerar inseminationsverksamheten.

I t.ex. Belgien, Irland, Nederländerna, Ryssland, Spanien och Storbritannien har homosexuella kvinnor möjlighet att få tillgång till insemination.

I t.ex. Frankrike, Lettland, Litauen, Polen, Tjeckien, Tyskland och Österrike har däremot endast heterosexuella par som är gifta eller lever under äktenskapsliknande förhållanden möjlighet att få tillgång till insemination.

8.3 USA

8.3.1 Adoption

Varje delstat har sin egen adoptionslagstiftning. Domstolarna har i många fall relativt fria händer att fatta beslut i adoptionsfrågor.

Homosexuella par har möjlighet att adoptera gemensamt i vissa delstater, t.ex. New Hampshire (som tidigare haft ett direkt förbud mot homosexuella par som adoptanter), New Jersey och New York.

Styvbarnsadoption har beviljats i ett tjugotal delstater. I många fall har adoptionen beslutats av lägre rätt. Om högre rätt inte fattat något prejudicerande beslut är det därmed inte självklart att utgången i ett annat mål eller vid en annan domstol i delstaten skulle bli densamma. I bl.a. följande delstater har beslut om styvbarnsadoption fattats: Alabama, Alaska, Connecticut, District of Columbia, Georgia, Hawaii, Illinois, Indiana, Iowa, Kalifornien, Maryland, Massachusetts, Michigan, Minnesota, Nevada, New Mexico, Ohio, Oregon, Rhode Island, Texas, Vermont och Washington.

I Florida, Mississippi och Utah är det enligt lag inte tillåtet för homosexuella par att adoptera barn. Förslag till sådan lagstiftning har vidare förts fram i bl.a. Texas och Indiana. Härutöver förekommer det att myndigheter som handlägger adoptionsfrågor har antagit en policy som medför att homosexuella par inte kan komma i fråga som adoptivföräldrar.

8.4 Kanada

8.4.1 Adoption

Varje provins har sin egen adoptionslagstiftning.

I Ontario (1999) och i Brittish Columbia (1996) får homosexuella par adoptera gemensamt. Även styvbarnsadoption är möjlig i dessa provinser. I Alberta (1999) har homosexuella par möjlighet att styvbarnsadoptera partners barn.

9 Internationellt samarbete

9.1 Inledning

9.1.1 Internationella konventioner

Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter, nedan kallad Barnkonventionen, innehåller bestämmelser som har betydelse i alla sammanhang som rör barn och inte minst i adoptions-sammanhang där det finns en särskild bestämmelse som innebär att konventionsstaterna skall säkerställa att barnets bästa främst beaktas. Barnkonventionen behandlas under avsnitt 9.2.

Den internationella konvention som har störst betydelse i dag, när det gäller internationella adoptioner, är 1993 års Haagkonvention om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner, nedan kallad Haagkonventionen. Konventionen syftar bl.a. till att förbättra barnens rättsskydd över gränserna och att verka för att de adoptioner som genomförs är etiskt godtagbara. Konventionen har tidigare berörts under avsnitt 5 och behandlas här närmare under avsnitt 9.3.

En annan konvention rörande adoption som Sverige tillträtt är 1967 års europeiska konvention om adoption av barn. Syftet med denna konvention är att skapa enhetliga adoptionsregler i de olika konventionsstaterna. Konventionen behandlas under avsnitt 9.4.

9.1.2 Arbetet i Europarådet

Europarådets parlamentariska församling antog i september 2000 en rekommendation rörande homosexuellas situation i Europarådets medlemsstater. Något om innehållet i denna tas upp i avsnitt 9.5.

9.2 Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter

9.2.1 Inledning

Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter (Barnkonventionen) antogs den 20 november 1989 av FN:s generalförsamling. Konventionen trädde i kraft den 2 september 1990, sedan den undertecknats av 20 stater. Sverige var en av de första staterna som undertecknade och tillträdde konventionen. I det närmaste samtliga av världens stater har numera anslutit sig till Barnkonventionen. Det är i princip endast USA och Somalia som inte har anslutit sig.

Konventionen är bindande för de stater som tillträtt den. Detta innebär att dessa stater har förbundit sig att se till att den inhemska lagstiftningen stämmer överens med Barnkonventionens bestämmelser.

För övervakning av konventionens efterlevnad finns en särskild kommitté för barnets rättigheter (nedan kallad FN-kommittén). De stater som anslutit sig skall avge rapporter till FN-kommittén om de åtgärder som har vidtagits för att genomföra konventionen.

9.2.2 Något om innehållet i konventionen

Allmänt

Den för Barnkonventionen grundläggande synen är att barn är egna individer med egna rättigheter och skyldigheter. Barn ges fullt människovärde. Detta markeras genom att barndomen i sig erkänns ha ett värde och inte ses bara som en träningsperiod för vuxenlivet.

Konventionstexten kan delas in i tre delar, nämligen en inledande del, sakartiklarna och förverkligandet av konventionen.

Nedan tas i huvudsak upp de bestämmelser som har relevans för kommitténs uppdrag.

Fyra allmänna grundläggande principer

Barnkonventionen har fyra grundläggande allmänna principer: förbud mot diskriminering (artikel 2), beaktande av barnets bästa (artikel 3), rätten till liv och utveckling (artikel 6) och rätten att uttrycka sina åsikter (artikel 12).

Alla barn har samma rättigheter utan *diskriminering* eller åtskillnad. Konventionen vänder sig mot alla former av diskriminering när det gäller att tillförsäkra barn de rättigheter som anges.

Barnets bästa skall komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barn. Principen gäller åtgärder som vidtas av offentliga myndigheter men också sådana åtgärder som vidtas av privata institutioner. När det gäller adoption är denna princip särskilt starkt uttalad. Konventionsstaterna skall i dessa fall säkerställa att barnets bästa främst beaktas (artikel 21). Artikeln rörande adoption behandlas särskilt i det följande.

Rätten till liv och utveckling innebär bl.a. att barn har rätt att överleva och utvecklas.

Barn skall också ha *rätt att uttrycka sina åsikter* i alla frågor som rör barnet självt. När domstolar och andra myndigheter behandlar mål och ärenden som rör barn skall barnet ha möjlighet att komma till tals. Barnets åsikter skall tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

Familjemiljö och alternativ vård

Föräldrarna har det primära ansvaret för barnets uppfostran. Konventionsstaterna bör stödja föräldrarna och utveckla landets omsorg om barnet (artikel 18).

Barnet har, så långt det är möjligt, rätt att få vetskap om sina föräldrar och bli omvårdad av dem (artikel 7). Barnet har rätt till båda föräldrarna och rätt att få växa upp i en trygg familjemiljö. Barn som inte bor med båda sina föräldrar skall ändå ha rätt att träffa båda föräldrarna regelbundet. Bara i undantagsfall – och då för att trygga barnets hälsa – skall myndigheter kunna skilja barn från föräldrar (artikel 9).

Barn som för alltid eller för en viss tid skiljs från sina föräldrar har rätt till särskild omvårdnad. Barnet har då rätt till familjehem, adoption eller placering i lämplig institution (artikel 20).

Konventionsstaterna skall vidta åtgärder för att bekämpa olovligt bortförande eller kvarhållande av barn i utlandet (artikel 11).

Särskilt om adoptioner

I artikel 21 framhålls att barnets bästa skall vara styrande för alla överväganden som rör adoption. Inga andra intressen får sättas före eller anses lika viktiga som hänsynen till barnets bästa. Konventionsstaterna skall säkerställa att barnets bästa främst beaktas och att adoption sker endast efter beslut av behörig myndighet och efter samtycke av berörda föräldrar, anhöriga eller deras ställföreträdare. Härigenom skall garanteras att ett beslut om adoption fattas utifrån tillförlitliga uppgifter och dessutom enligt de regler som gäller i landet.

Konventionsstaterna skall säkerställa att det barn som berörs av internationell adoption åtnjuter garantier och normer som motsvarar dem som gäller vid nationell adoption. Konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga åtgärder i syfte att förhindra obehörig vinning för någon som medverkar vid en adoption. En internationell adoption skall, om barnet inte kan få tillfredsställande vård i hemlandet, kunna övervägas som en alternativ form av omvårdnad.

En konventionsstat skall sträva efter att placering av barn i ett annat land sker genom behörig myndighet eller organisation.

Även artikel 20 berör till viss del adoptioner. Det är här fråga om ursprungslandets skyldighet gentemot ett barn som är i behov av särskilt skydd och bistånd från statens sida om barnet av olika skäl har skilts från det egna hemmet för en längre eller kortare tid. Det kan vara frågan om situationer då barnets hemförhållanden är sådana att barnet, för sitt eget bästa, inte kan stanna kvar i sin familjemiljö. Adoption nämns i artikel 20 som ett alternativ till lösning i en sådan situation.

Den svenska Barnkommittén – som bl.a. hade i uppdrag att se över hur svensk lagstiftning och praxis förhåller sig till Barnkonventionens bestämmelser – fann, vid genomgången av den svenska adoptionslagstiftningen, att denna står i överensstämmelse med Barnkonventionens bestämmelser och anda (SOU 1997:116 s. 256).

Vad är barnets bästa?

Barnets bästa är inget statiskt begrepp. Det varierar över tid och från ett samhälle med dess kulturella och sociala värderingar till ett annat. Det varierar också från ett barn till ett annat utifrån varje barns individuella situation.

FN-kommittén har inte diskuterat kriterier för hur barnets bästa skall bedömas generellt. Däremot har kommittén lagt vikt vid att Barnkonventionen ses som en helhet och särskilt framhållit relationen mellan de grundläggande principerna, artiklarna 2, 3, 6 och 12. Det vill säga att i bedömningen av barnets bästa skall särskild hänsyn tas till icke-diskrimineringsprincipen, barnets rätt till utveckling och barnets rätt att komma till tals.

Barnkommittén menade att en önskvärd metod för bedömning av vad som är barnets bästa är att kombinera vetenskap och beprövad erfarenhet (dvs. vedertagna kunskaper om barn) med att låta barn själva komma till tals (SOU 1997:116 s. 135).

9.3 1993 års Haagkonvention om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner

9.3.1 Inledning

Vid konferensen för internationell privaträtt i Haag arbetade en specialkommission fram en konvention om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner. Konventionen antogs av Haagkonferensen i maj 1993.

I Sverige infördes konventionen som lag den 1 september 1997, då lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner trädde i kraft.

De länder (med ikraftträdandedag angiven) som hittills anslutit sig till Haagkonventionen är:

Mexico	1 maj 1995	Frankrike	1 okt 1998
Rumänien	1 maj 1995	Colombia	1 nov 1998
Cypern	1 juni 1995	Australien	1 dec 1998
Polen	1 okt 1995	Nya Zeeland	1 jan 1999
Spanien	1 nov 1995	Mauritius	1 jan 1999
Ecuador	1 jan 1996	Burundi	1 feb 1999
Peru	1 jan 1996	El Salvador	1 mars 1999
Costa Rica	1 feb 1996	Israel	1 juni 1999
Burkina Faso	1 maj 1996	Brasilien	1 juli 1999
Filippinerna	1 nov 1996	Georgien	1 aug 1999
Kanada	1 april 1997	Österrike	1 sep 1999
Andorra	1 maj 1997	Monaco	1 okt 1999
Venezuela	1 maj 1997	Chile	1 nov 1999
Finland	1 juli 1997	Panama	1 jan 2000
Sverige	1 sep 1997	Island	1 maj 2000
Danmark	1 nov 1997	Italien	1 maj 2000
Norge	1 jan 1998	Tjeckien	1 juni 2000
Moldavien	1 aug 1998	Mongoliet	1 aug 2000
Litauen	1 aug 1998	Albanien	1 jan 2001
Paraguay	1 sep 1998		
Nederländerna	1 okt 1998		

9.3.2 Allmänt om innehållet i konventionen

Haagkonventionen bygger på principen om barnets bästa. Möjligheten att ta hand om barnet inom det egna landet skall prövas före alternativet med internationell adoption.

Ansvaret för adoptioner mellan länder skall delas mellan ursprungsland och mottagarland. Ursprungslandet har skyldighet att försäkra sig om att förutsättningarna för adoption är uppfyllda när det gäller barnet. Mottagarlandet ansvarar för att de presumtiva adoptivföräldrarna är lämpliga och att de fått den rådgivning som kan vara nödvändig. Mottagarlandet svarar också för att barnet tillåts komma in och stanna permanent i landet.

Ansvaret för adoptioner skall i varje land ligga på en centralmyndighet. I Sverige är denna myndighet Statens nämnd för internationella adoptionsfrågor (NIA). Vissa uppgifter som enligt huvudre-

geln skall utföras av centralmyndigheten får delegeras till andra myndigheter eller organisationer.

Tanken är att ett system med samarbete kring internationella adoptioner skall införas mellan de stater som ansluter sig till konventionen. Detta skall förhindra handel med barn. Konventionen skall också garantera att de adoptioner som genomförs enligt konventionens bestämmelser erkänns i alla konventionsländer.

9.3.3 Närmare om innehållet i konventionen

Konventionens ingress

I ingressen till Haagkonventionen understryks bl.a. att barn bör få växa upp i en lycklig och kärleksfull familjemiljö, att varje stat bör prioritera åtgärder för att göra det möjligt för barn att stanna kvar i sin ursprungsfamilj eller i vart fall i sin ursprungsstat samt att – när detta inte är möjligt – varje stat bör verka för att internationella adoptioner genomförs med beaktande av barnets bästa.

Kapitel I – Konventionens tillämpningsområde

Konventionens ändamål

Konventionens ändamål anges i artikel 1. Dessa är att:

- a) upprätta garantier för att säkerställa att internationella adoptioner sker med beaktande av barnets bästa och med respekt för dess grundläggande rättigheter såsom dessa erkänns i internationell rätt,
- b) upprätta ett system för samarbete bland de fördragsslutande staterna för att säkerställa att dessa garantier beaktas och därigenom förhindra bortförande av, försäljning av eller handel med barn,
- c) säkerställa att de adoptioner som genomförs i enlighet med konventionen erkänns av de fördragsslutande staterna.

Konventionens tillämpningsområde

Artikel 2 drar upp riktlinjerna för när konventionen är tillämplig. Konventionen skall tillämpas då ett barn med hemvist i en fördragsslutande stat (ursprungsstaten) har överflyttats, överflyttas eller kommer att överflyttas till en annan fördragsslutande stat (den mottagande staten), antingen efter adoption i ursprungsstaten av makar eller av en person med hemvist i den mottagande staten, eller för en sådan adoption i den mottagande staten eller i ursprungsstaten.

Konventionen omfattar endast adoptioner som skapar ett varaktigt föräldra-barnförhållande.

Kapitel II – Villkor för internationella adoptioner

Konventionen är uppbyggd som ett samarbetsinstrument som fördelar förpliktelser mellan ursprungsstaten och den mottagande staten. Kapitel II beskriver respektive stats åligganden.

I artikel 4 behandlas de förutsättningar som skall vara uppfyllda på ursprungsstatens sida innan en internationell adoption får ske. Först och främst skall de behöriga myndigheterna ha fastställt att barnet kan adopteras och vidare ha beslutat – sedan möjligheterna till inhemsk adoption har övervägts – att internationell adoption är till barnets bästa. De behöriga myndigheterna skall säkerställa att de vars samtycken är nödvändiga har fått rådgivning och information om adoptionens rättsliga verkningar och att de har lämnat sina samtycken frivilligt och skriftligen i laga form. Slutligen skall, med hänsyn tagen till barnets ålder och mognad, myndigheterna säkerställa att barnet fått rådgivning och information om verkningarna av adoptionen och av sitt samtycke till adoptionen i de fall sådant samtycke krävs. Hänsyn skall tas till barnets önskemål och mening i adoptionsfrågan. Även barnets samtycke skall ha getts frivilligt i laga form och ha uttryckts eller bestyrkts i skrift.

Artikel 5 behandlar de förutsättningar som skall vara uppfyllda på mottagarstatens sida. De behöriga myndigheterna skall dels ha fastställt att de tilltänkta adoptivföräldrarna är behöriga och lämpade, dels ha säkerställt att de har fått nödvändig rådgivning. Slutligen skall det ha fastställts att barnet har erhållit eller kommer att erhålla tillstånd att resa in i och stadigvarande bosätta sig i mottagarstaten.

Kapitel III – Centralmyndigheter och auktoriserade sammanslutningar

Kapitlet beskriver ett system med centralmyndigheter. Systemet bygger på att staterna själva i stor utsträckning skall kunna avgöra i vad mån en centralmyndighets uppgifter skall delegeras till något annat organ.

I artikel 7 anges vissa funktioner som endast kan utföras av centralmyndigheten medan det i artikel 8 och 9 anges vilka uppgifter som kan delegeras.

Artikel 10–13 behandlar bl.a. vilka krav som ställs på organ för att de skall kunna auktoriseras.

Kommittén redogör närmare för bestämmelserna rörande den svenska centralmyndigheten, NIA, samt de auktoriserade adoptionsorganisationerna i avsnitt 5.

Kapitel IV – Procedurregler vid internationell adoption

Kapitlet syftar till att utforma handlingsregler som skyddar de grundläggande intressena hos alla inblandade, i första hand barnet men också de biologiska föräldrarna och de tilltänkta adoptivföräldrarna. Samtidigt har försök gjorts för att förenkla existerande regler och att maximera möjligheterna för hemlösa barn att bli integrerade i lämpliga hem i de fördragsslutande staterna.

Enligt artikel 14 skall personer med hemvist i en konventionsstat som vill adoptera ett barn från en annan konventionsstat ansöka hos centralmyndigheten i den stat de har hemvist.

I artikel 15 stadgas att centralmyndigheten i mottagarlandet – om den finner de sökande behöriga och lämpade att adoptera – skall skriva en rapport som innefattar upplysningar om deras identitet, behörighet och lämplighet att adoptera, bakgrund, familjeförhållanden och sjukdomshistoria, sociala miljö, motiv till adoption, förmåga att ikläda sig ansvaret för adoptionen, liksom en beskrivning av vilka barn de sökande är lämpliga för. Rapporten skall sändas till centralmyndigheten i ursprungslandet. I artikel 16 anges att centralmyndigheten i ursprungslandet skall upprätta en motsvarande rapport om barnet.

Artikel 17 anger vad som krävs för att ursprungslandet skall få fatta beslut om placering av barnet. Bl.a. skall det vara klarlagt att adoptivföräldrarna samtycker till adoptionen och att centralmyn-

digheten i mottagarlandet samtyckt till att adoptionsförfarandet får fortsätta.

Artikel 18–20 behandlar överförandet av barnet från ursprungsland till mottagarland och de nödvändiga förutsättningarna för detta.

Artikel 21 tar upp vilka åtgärder som skall vidtas av centralmyndigheten i mottagarlandet om det för denna, efter det att barnet överförts men innan adoptionen genomförts, blir uppenbart att det inte är till barnets bästa att vara kvar hos de tilltänkta adoptivföräldrarna.

Artikel 22 behandlar staternas rätt att delegera vissa uppgifter. I Sverige har de flesta av centralmyndighetens uppgifter enligt ovan delegerats till socialnämnderna och de auktoriserade adoptionsorganisationerna.

Kapitel V – Erkännande och verkan av adoptionen

Artiklarna 23, 24 och 25 handlar om erkännande av adoptioner meddelade i en fördragsslutande stat och fyller ett av de ändamål med konventionen som beskrivs i artikel 1, nämligen att säkerställa att de adoptioner som genomförs i enlighet med konventionen erkänns av de fördragsslutande staterna.

Artikel 26 handlar om rättsverkan av en adoption. Bl.a. sägs att ett erkännande av adoption innefattar erkännande av

- a) det rättsliga föräldra-barnförhållandet mellan barnet och dess adoptivföräldrar,
- b) adoptivföräldrarnas föräldraansvar för barnet och
- c) att det tidigare rättsliga förhållandet mellan barnet och dess mor och far upphört, om adoptionen har denna verkan i den fördragsslutande stat där adoptionen ägde rum.

Artikel 27 tar upp en möjlighet att i vissa fall omvandla en adoption från svag till stark.

Kapitel VI och VII – Allmänna bestämmelser och slutbestämmelser

Kapitlen innehåller artiklar som vanligen finns i Haagkonventionerna, t.ex. sådana som handlar om stater med två eller flera rättsordningar, förhållandet till andra konventioner samt bestämmelser om undertecknande och ratifikation m.m. Kapitel VI innehåller också vissa allmänna bestämmelser speciellt relaterade till internationella adoptioner såsom kontaktförbud och regler som förbjuder otillbörlig vinning i samband med internationell adoptionsverksamhet.

9.4 1967 års europeiska konvention om adoption av barn

9.4.1 Inledning

Europarådets ministerkommitté utsåg år 1961 en expertkommitté som skulle behandla frågor rörande internationella adoptioner. Expertkommittén upprättade ett utkast till en europeisk konvention om adoption av barn, vilket godkändes av ministerkommittén. Konventionen öppnades för undertecknande i april 1967 och undertecknades vid detta tillfälle av bl.a. Sverige. Sverige ratificerade konventionen i juni 1968 och den trädde i kraft här den 2 oktober 1968.

I september 2000 hade följande stater tillträtt konventionen (ikraftträdandeår inom parentes): Danmark (1979), Grekland (1980), Irland (1968), Italien (1976), Lettland (2000), Liechtenstein (1981), Malta (1968), Norge (1972), Polen (1996), Portugal (1990), Rumänien (1993), Schweiz (1973), Storbritannien och Nordirland (1968), Tyskland (1981) och Österrike (1980).

Följande stater har undertecknat, men inte tillträtt, konventionen (undertecknandeår inom parentes): Frankrike (1967), Island (1982), Luxemburg (1967) och Tjeckien (1999).

9.4.2 Allmänt om innehållet i konventionen

Konventionen, som främst tar sikte på de fördragsslutande staternas interna adoptionsregler, syftar till att utjämna olikheterna mellan staternas adoptionslagar och tillgodose adoptivbarnets bästa

genom gemensamma principer och gemensam praxis beträffande adoption av barn.

Konventionen tar upp dels sådana bestämmelser rörande adoption som fördragsslutande stat förpliktar sig att tillämpa i sin interna rätt, dels bestämmelser som är fakultativa. Vad som regleras i konventionen är de viktigaste frågorna rörande adoption och i fråga om dem uppställs endast minimikrav. Konventionen tar upp bestämmelser dels rörande myndigheternas handläggning av adoptionsärenden, dels om det materiella innehållet i adoptionslagstiftningen med avseende på såväl förutsättningarna för adoption som rättsverkningarna därav.

Konventionen innehåller fyra avdelningar. Avdelning I (artikel 1–3) med rubriken "Åtaganden och tillämpningsområde" anger omfattningen av konventionsåtagandet och konventionens tillämpningsområde. Avdelning II (artikel 4–16) bär rubriken "Grundläggande bestämmelser" och innehåller huvudsakligen regler om förutsättningarna för adoption och om adoptions rättsverkningar. Avdelning III (artikel 17–20) med rubriken "Tilläggsbestämmelser" innehåller vissa bestämmelser som närmast har karaktär av rekommendationer och som det står konventionsstaterna fritt att följa eller inte. Avdelning IV (artikel 21–28) slutligen med rubriken "Slutbestämmelser" innehåller bestämmelser om under-tecknande, ratifikation, ikraftträdande m.m.

Nedan tas några av de väsentligaste bestämmelserna upp.

9.4.3 Närmare om innehållet i konventionen

Avdelning I – Åtaganden och tillämpningsområde

Varje stat som tillträder konventionen förbinder sig att se till att dess lagstiftning överensstämmer med konventionens grundläggande bestämmelser i avdelning II (artikel 1) och att överväga de tilläggsbestämmelser som anges i avdelning III (artikel 2). Det finns dock en möjlighet att reservera sig mot tillämpningen av högst två artiklar (se nedan, artikel 25).

Vid den genomgång som föregick Sveriges anslutning till konventionen fann man att svensk rätt i huvudsak stämde överens med innehållet i denna och att den enda lagändringen som behövde göras var i fråga om moderns samtycke till adoptionen. I 4 kap. 5 § föräldrabalken infördes därför följande tillägg: "Moderns samtycke

skall hava lämnats sedan hon hunnit tillräckligt hämta sig efter nedkomsten”.

Konventionen avser bara adoption i rättslig mening av den som är under 18 år och omyndig samt inte är gift eller har varit gift (artikel 3).

Avdelning II – Grundläggande bestämmelser

För att vara giltig skall en adoption ha beviljats av en judiciell eller administrativ myndighet (artikel 4). Vidare krävs som huvudregel samtycke från barnets vårdnadshavare och adoptantens make/maka (artikel 5).

Barn får adopteras av antingen äkta makar – var för sig eller gemensamt – eller av en person (artikel 6.1).

Innan adoptionsmyndigheten bifaller ansökan om adoption skall den förvissa sig om att adoptionen kommer att bli till gagn för barnet. Särskild vikt skall fästas vid att barnet genom adoptionen får ett stabilt och harmoniskt hem. Ålderskillnaden mellan adoptant och adoptivbarn bör inte vara mindre än normal åldersskillnad mellan föräldrar och barn (artikel 8). En adoptionsansökan får inte bifallas förrän vederbörliga undersökningar skett beträffande adoptanten, barnet och dess familj (artikel 9).

Genom adoptionen förvärvar adoptivbarnet och adoptanten samma rättigheter och skyldigheter i förhållande till varandra som barn i äktenskap och dess föräldrar. Samtidigt upplöses motsvarande band mellan barnet och de biologiska föräldrarna. I lag får dock stadgas att adoptantens make/maka behåller sina rättigheter och skyldigheter i förhållande till barnet, om barnet är hans eller hennes eget (artikel 10).

Åtgärder skall vidtas för att förhindra varje otillbörlig vinning på grund av att barn lämnats till adoption (artikel 15).

Enligt artikel 16 har en fördragsslutande part rätt att anta bestämmelser som är gynnsammare för barnet.

Avdelning IV – Slutbestämmelser

Enligt artikel 25.1 finns det en möjlighet att göra högst två reservationer mot bestämmelserna i avdelning II. Reservationerna får endast göras i samband med konventionens undertecknande eller deponering av ratifikation-, godkännade-, eller anslutningsin-

strument eller i samband med förklaring enligt artikel 23 punkt 2 (som medger att en avtalslutande part kan utsträcka tillämpningen av konventionen till annat territorium för vars internationella förbindelser parten svarar eller är behörig att företräda). Sverige har inte gjort någon sådan reservation.

Enligt artikel 27 gäller konventionen utan tidsbegränsning. En fördragsslutande stat kan för sitt vidkommande säga upp konventionen genom ett tillkännagivande hos Europarådets generalsekreterare. Uppsägningen träder i kraft sex månader efter den dag då generalsekreteraren mottagit tillkännagivandet.

9.5 Homosexuellas situation i Europarådets medlemsstater

På grundval av en rapport upprättad i juni 2000 av the Committee on Legal Affairs and Human Rights, antog Europarådets parlamentariska församling i september 2000 en rekommendation rörande homosexuellas situation i Europarådets medlemsstater. Församlingen rekommenderar bl.a. medlemsstaterna att förbjuda diskriminering på grund av sexuell läggning, vidta positiva åtgärder för att bekämpa homofobiska attityder, garantera likabehandling för homosexuella i arbetslivet samt införa lagstiftning om registrerat partnerskap.

I rapporten togs även frågan om homosexuellt föräldraskap upp. Man ansåg dock att det ännu var för tidigt att ge några rekommendationer på detta område (Doc. 8755 punkt 72):

However, as far as granting homosexuals the same rights as married couples was concerned, the majority of the committee felt that the child's interest should override all other concerns and that homosexual couples were not in the best position to satisfy these interests. Consequently, it would seem premature to make recommendations in this area, even if some member states have already recognised the right of homosexual couples to adoption and medically assisted procreation in their legislation and case-law.

10 Tidigare överväganden

10.1 Inledning

Två tidigare utredningar/kommittéer har särskilt behandlat homosexuellas levnadsvillkor och rättigheter: Utredningen om homosexuellas situation i samhället, som tillsattes i januari 1978, och Partnerskapskommittén, som tillsattes i januari 1991. Deras ställningstaganden – som också tar upp frågor om adoption, vårdnad och insemination – finns redovisade i betänkandena Homosexuella och samhället, SOU 1984:63, och Partnerskap, SOU 1993:98.

Frågan om homosexuella kvinnors rätt till assisterad befruktning togs upp också i förarbetena till lagen (1984:1140) om insemination (Barn genom insemination, SOU 1983:42, prop. 1984/85:2 om artificiella inseminationer, LU 1984/85:10 om artificiella inseminationer).

Slutligen har frågor om adoption, vårdnad och insemination behandlats vid flera tillfällen av lagutskottet efter det att motioner i ämnena väckts.

10.2 Utredningen om homosexuellas situation i samhället

Vid sina överväganden hade utredningen som utgångspunkt att det är barnets intresse som skall stå i förgrunden vid en adoption. Utredningen framhöll att redan den omständigheten att barnet är adopterat kan väcka en känsla hos det att vara avvikande. Vidare befarade utredningen att en sådan känsla skulle kunna förstärkas om samhället valde en familjerelation, exempelvis homosexuell samlevnad, som utåt sett inte var särskilt vanlig. Känslor av detta slag skulle kunna resultera i anpassnings- och identifikationsproblem. Utredningen fann att det anförda talade mot att två människor av samma kön skulle få möjlighet att adoptera gemensamt.

Med stöd av en enkätundersökning kom utredningen också till slutsatsen att sådan adoption saknade förankring i det allmänna rättsmedvetandet, något som medförde att det skulle kunna innebära en större påfrestning i olika avseenden för ett adoptivbarn att växa upp i en homosexuell familjemiljö än i en heterosexuell.

Vidare menade utredningen att adoptionsfrågan i det dåvarande läget inte hade någon större praktisk betydelse. Man ansåg att behovet av närståendeadoption aktualiserades främst vid vårdnadshavarens död. I en sådan situation var det möjligt för en efterlevande samlevnadspartner att få adoptera barnet. När det gällde övriga adoptioner, dvs. adoption av ett barn från ett annat land, anfördes att det inte torde finnas något land som skulle tillåta att dess medborgare adopterades av två personer av samma kön (Homosexuella och samhället, SOU 1984:63 s. 79 ff).

Regeringen, lagutskottet samt riksdagen instämde i utredningens bedömning (prop. 1986/87:124 s. 39 ff, bet. LU 1986/87:28, s. 5 ff).

10.3 Partnerskapskommittén

Partnerskapskommittén slog – i likhet med den föregående utredningen – fast att vid bedömningen om två personer av samma kön skall kunna adoptera gemensamt, förordnas gemensamt till vårdnadshavare för barn eller få tillgång till konstlad befruktning skall hänsynen till barnets bästa vara vägledande.

Kommittén diskuterade den forskning som bedrivits med inriktning på barn som vuxit upp i homosexuella familjebildningar och motiverade i huvudsak sitt ställningstagande – att rättsverkningarna av ett registrerat partnerskap inte skall omfatta gemensamt föräldraansvar – med att det inom forskningen rädde delade meningar om den homosexuella familjebildningens inverkan på barns utveckling. Så länge inte en någorlunda enighet rädde bland forskare om vilka konsekvenser det kan ha för ett barn att växa upp i en homosexuell familjebildning, var det enligt kommittén inte lämpligt att möjliggöra för homosexuella par att adoptera gemensamt eller att få tillgång till konstlad befruktning. Av samma skäl ansåg kommittén att partner inte heller skulle ges möjligheten att förordnas gemensamt till vårdnadshavare för barn. Man menade också att det sannolikt skulle strida mot de värderingar som fanns i samhället. Dessutom måste, enligt kommittén, givarländernas

inställning beaktas. Om homosexuella par tilläts adoptera barn gemensamt menade man att det fanns en risk för att alla adoptioner till Sverige skulle upphöra.

I fråga om s.k. styvbarnsadoption anförde kommittén att det berodde på förhållandena i det enskilda fallet om det var till fördel för barnet. I många fall skulle en sådan adoption kunna innebära försämringar för barnet, både från ekonomisk och social synpunkt, om barnet t.ex. gick miste om efterlevandeförmåner eller tappade kontakten med den andre förälderns släkt. I andra fall skulle en styvbarnsadoption kunna vara till fördel för barnet från såväl ekonomisk som social och kanske också från psykologisk synpunkt. Att ett barn endast hade en rättslig förälder (dvs. om faderskapet aldrig fastställts eller barnet adopterats av en ensamstående) antog man vara relativt sällsynt. Kommittén menade vidare att även styvbarnsadoption skulle kunna väcka negativa reaktioner från givarländerna.

Partnerskapskommittén – som menade att frågorna om gemensamt föräldraansvar huvudsakligen låg vid sidan om deras uppdrag – var emellertid av den uppfattningen att det var angeläget att frågorna om homosexuellas rätt att adoptera m.m. inte glömdes bort och förordade att de blev föremål för särskilda utredningar (Partnerskap, SOU 1993:98, s. 105 ff).

Partnerskapskommitténs förslag till registrerat partnerskap togs upp av lagutskottet som instämde i kommitténs bedömningar när det gällde homosexuella pars föräldraansvar. Utskottet tillade för egen del följande. "Så länge det inte är vetenskapligt klarlagt att ett barns sociala och känslomässiga utveckling objektivt sett är lika garanterad i en familj med två mödrar eller två fäder med en inbördes sexuell relation som i en heterosexuell familj, saknas den grundläggande förutsättningen för att ett gemensamt föräldraskap skall kunna etableras i ett registrerat partnerskap, nämligen hänsynen till barnets bästa" (bet. 1993/94:LU28 s. 27). Lagutskottets betänkande antogs av riksdagen.

10.4 Assisterad befruktning

Inseminationsutredningen, som föregick lagen (1984:1140) om insemination, föreslog att insemination skulle få utföras endast i de fall då kvinnan var gift eller bodde tillsammans med en man under äktenskapsliknande förhållanden. Förslaget motiverades framför

allt med ståndpunkten att barn i princip behöver förebilder från både en faders- och en modersgestalt för att ha de bästa förutsättningarna att utvecklas gynnsamt (Barn genom insemination, SOU 1983:42). Regeringen instämde i detta ställningstagande (prop. 1984/85:2 s. 10) liksom lagutskottet, som bl.a. anförde att om man tillät lesbiska kvinnor erhålla insemination skulle de innebära att samhället direkt medverkar till att barnet redan från början berövas möjligheten att få ett rättsligt faderskap fastställt, vilket enligt utskottet inte var att förorda (bet. LU 1984/85:10 s. 16).

Lagutskottet har även senare behandlat motioner rörande homosexuella kvinnors rätt att erhålla assisterad befruktning och har därvid vidhållit sina tidigare ställningstagande (se t.ex. bet. 1992/93:LU4 s. 6 ff, bet. 1993/94:LU28 s. 26 ff och bet. 1997/98:LU28 s. 15 ff).

I lagutskottets betänkande 1997/98:LU28 tas också upp faderskapsfrågan vid s.k. privat insemination. Utskottet slog fast att om insemination skett utan makesamtycke, exempelvis på en ensamstående kvinna, kan någon talan om fastställande av faderskap inte föras mot spermagivaren men att det inte finns något som hindrar att en spermagivare i sådana fall frivilligt tar på sig faderskapet. Utskottet ställde sig därvid bakom vad som anförts om detta i förarbetena till inseminationslagen. Där anges att det knappast kan vara någon fördel för barnet att en givare, som över huvud taget inte har avsett att bli dess far, kan påtvingas ett sådant faderskap.

10.5 Behovet av en utredning om barn i homosexuella familjer

Lagutskottet har vid flera tillfällen haft att behandla frågor rörande barn i homosexuella familjer. I betänkandet 1997/98:LU28 förordades en förutsättningslös utredning där olika aspekter på barns behov och rättigheter ges en noggrann genomlysning. Lagutskottets uttalande, som antogs av riksdagen, har legat till grund för tillsättandet av den aktuella kommittén.

11 Barn i homosexuella familjer

11.1 Inledning

En fjärdedel av alla barn i Sverige i åldrarna 0–17 år lever i en annan typ av familj än en traditionell kärnfamilj. En sådan alternativ familjeform är den homosexuella familjen. Det finns tidigare ingen samlad kunskapsbild av hur situationen är för de barn som lever i sådana familjer i Sverige. Kommittén har därför i uppdrag att sammanställa den kunskap som finns om barn med homosexuella föräldrar. I avsnitt 11.2 redovisas den erfarenhet och hittillsvarande forskning som finns om dessa barn.

Kommittén skall vid behov även låta genomföra kompletterande studier. Dessa studier redovisas i avsnitt 11.3.

Dessutom skall den rättsliga situationen för dessa barn belysas, vilket görs i avsnitt 11.4.

11.2 Hittillsvarande forskning

11.2.1 Arbetets bedrivande

Kommittén har alltså i uppdrag att sammanställa och redovisa den erfarenhet och forskning som finns om barn i homosexuella familjer.

För att genomföra detta uppdrag har kommittén tagit hjälp av olika större databaser för att ta reda på om det finns några svenska studier eller annat material på detta område.

Kommittén fann två betänkanden, från Utredningen om homosexuellas situation i samhället¹ och Partnerskapsutredningen², en del studentuppsatser på B- och C-nivå samt en rapport från en hearing som Folkhälsoinstitutet genomfört på temat homosexuella

---

¹ SOU 1984:63.

² SOU 1993:98.

och barn.³ Men inga särskilda studier av barn med homosexuella föräldrar återfanns.

I rapporten från Folkhälsoinstitutet ingår en forskningsöversikt av två svenska forskare. De bekräftar det som kommittén funnit, att det inte finns någon svensk forskning om homosexuella familjer. Den forskning som finns avser internationella studier.

Kommittén uppdrog åt en av forskarna att uppdatera översikten. Med utgångspunkt från den reviderade översikten⁴ sammanställdes sedan den internationella forskningen på så sätt att de studier som refereras i forskningsöversikten gick igenom. I dessa studier hänvisas det ibland till andra än de som finns med i översikten. Även dessa studier har gått igenom. Dessutom har kommittén sökt i olika större internationella databaser på ett antal sökord – t.ex. homosexuellt föräldraskap, lesbiska mödrar, homosexuella fäder, homosexuella adoptivföräldrar och barn med homosexuella föräldrar – och tagit del av de studier som härigenom hittats. På så sätt har kommittén tagit del av samtliga tillgängliga referenser på området.

11.2.2 Presentation av forskningen

Enligt direktiven skall kommittén redovisa den kunskap som finns om barn i homosexuella familjer. Den följande redovisningen av den forskning om barn i homosexuella familjer som kommittén gått igenom kommer därför att inriktas på forskningens resultat. Dessa resultat presenteras i tre avsnitt, Homosexuella mödrar och deras barn (avsnitt 11.2.5), Homosexuella fäder och deras barn (avsnitt 11.2.6) samt Barn som tillkommit genom insemination (avsnitt 11.2.7). Redovisningen föregås av en beskrivning av de områden som undersökts samt de undersöknings- och urvalsmetoder som tillämpats.

---

³ Folkhälsoinstitutet (1997:23).

⁴ Innala (1999) – översikten ingår i betänkandets del B.

11.2.3 Studier av homosexuella familjer

Bakgrund

Forskningen om barn i homosexuella familjer initierades i början av 1970-talet mot bakgrund av en rad uppmärksammade vårdnadsfall i USA och Storbritannien. Dessa avsåg homosexuella mödrars möjlighet att vid skilsmässa erhålla vårdnad om de barn som tillkommit inom deras äktenskap.

Eftersom det saknades empiriskt underlag beträffande förhållandena för barn som växte upp i homosexuella familjer baserades domstolarnas avgöranden på antaganden och förutsägelser utifrån de på området dominerande teorierna om barns könsutveckling.⁵

Med utgångspunkt från dessa teorier antogs att barn som växer upp med homosexuella föräldrar riskerade att anta en icketypisk könsutveckling. Detta kunde i sin tur påverka deras framtida sexuella preferenser så att de i högre grad än andra blev homosexuella. Därtill antogs att barnens psykologiska och sociala utveckling kunde påverkas på så sätt att deras psykiska hälsa äventyrades. Således har en stor del av de empiriska studierna på området inriktats på att undersöka trovärdigheten i dessa antaganden.⁶

Undersökningsområden

Homosexuella familjer

Den hittillsvarande forskningen om homosexuella familjer består av ett fyrtiotal studier i huvudsak genomförda i USA och Storbritannien, men även i Belgien.

Merparten av forskningen behandlar homosexuella mödrar och de barn som har tillkommit i mödrarnas tidigare äktenskap. Det finns även ett tiotal studier av homosexuella fäder och deras barn.

De barn som deltagit i forskningen har i huvudsak varit föräldrarnas biologiska. Men ibland har även barn som tillkommit genom insemination eller som adopterats av homosexuella föräldrar deltagit. Däremot finns det inga studier som särskilt behandlar barn som adopterats av homosexuella personer.

Det finns dock inom litteraturen enstaka personliga berättelser om homosexuella adoptivföräldrar. Ett exempel på detta är en

⁵ Se Tasker & Golombok (1997).

⁶ Se Patterson (1992), Tasker & Golombok (1997).

journalistisk bok – som utgavs så sent som år 1999 – om homosexuella adoptiv- och fosterföräldrar i Storbritannien. Boken innehåller en rad personliga berättelser om föräldrarnas ansträngningar för att bli godkända som adoptiv- eller fosterföräldrar. I berättelserna beskrivs också hur de homosexuella föräldrarna ser på föräldrarollen. I denna bok är det alltså det homosexuella föräldraskapet och inte barnen som är i fokus.⁷

Kommittén har även funnit några artiklar i amerikanska tidskrifter om homosexuella personer som efter mycket ansträngning tillåtits att adoptera såväl annans barn som sin partners barn, s.k. styvbarnsadoption. I artiklarna redovisas inga resultat från några studier, i stället belyses enskilda adoptionsmål ur ett sociologiskt perspektiv. Artiklarna bör mer ses som debattinlägg, t.ex. polemiserar det mot domstolarnas ovilja att tillåta homosexuella att adoptera och författaren ifrågasätter om deras beslut verkligen är i enlighet med principen om barnets bästa.⁸

På senare år har forskningen om barn med homosexuella föräldrar kompletterats med studier av barn till homosexuella kvinnor där barnen har tillkommit genom insemination. Dessa studier är inriktade såväl på de undersökta barnens utveckling som på det homosexuella föräldraskapet.

Det homosexuella föräldraskapet berörs även i en del av de studier som mer generellt behandlar frågor kring homosexualitet. Exempelvis genomfördes år 1989 en undersökning i Tyskland om homosexuellas inställning till att skaffa barn m.m.⁹ Ett annat exempel är den nyligen genomförda norska studien om levnadsvillkoren för homosexuella kvinnor och män i Norge.¹⁰ Inom ramen för studien har de homosexuella respondenternas inställning till att skaffa barn bland annat undersökts.

Det finns alltså inga svenska undersökningar om barn med homosexuella föräldrar, med undantag för en del studentuppsatser på B- och C-nivå inom bland annat ämnena psykologi, socialt arbete och pedagogik. Detsamma gäller övriga Norden. Det finns dock en dansk studie från år 1974 av 11 lesbiska par och deras barn.¹¹

---

⁷ Hick & McDermott (1999).

⁸ Se t.ex. Patterson (1995).

⁹ Kenteler (1989).

¹⁰ Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (1999).

¹¹ Leicke & Nilsén (1974).

Barn med homosexuella föräldrar

Den forskning som finns tillgänglig om barn med homosexuella föräldrar har huvudsakligen bedrivits inom ämnet psykologi. De första studierna var nästan uteslutande inriktade på frågor kring barnens könsutveckling. Med detta begrepp avses i dessa sammanhang barnets könsidentitet, könsrolls beteende och sexuella läggning.

Med *könsidentitet* avses barnets uppfattning om sig själv som antingen en flicka eller en pojke. Ett barns könsidentitet överensstämmer i de flesta fall med hans eller hennes biologiska kön. Det finns dock en liten grupp människor, s.k. transsexuella, för vilka det biologiska könet och könsidentitet inte korresponderar med varandra.

När man i dessa sammanhang har studerat barns *könsrolls beteenden* har man tittat på i vilken omfattning barnen uppvisar beteenden som är typiska för deras kön.

En persons könsrolls beteende är ofta nära sammankopplad med dennes könsidentitet, även om sambandet mellan dessa variabler varierar från en person till en annan. De personer som uppvisar icke könstypiska beteenden är dock trots allt oftast trygga i sin könsidentitet. Med detta menas att om en kvinna i vissa delar uppvisar manligt könsrolls beteende så uppfattar hon sig ändå inte som en man utan som en kvinna.

Det bör också i sammanhanget betonas att vad som i en kultur vid en viss tidpunkt uppfattas som könstypiskt kan vid en annan tidpunkt och/eller i en annan kultur uppfattas som könsatypiskt.¹²

Med *sexuell läggning* menas om personen är sexuellt attraherad av andra personer som tillhör samma kön som den själv tillhör, eller av det andra könet eller både ock.

Forskningen om barn i homosexuella familjer har med tiden utvecklats till att även omfatta barnens psykologiska och sociala utveckling med tyngdpunkt på deras psykiska hälsa. Därtill har barnens förmåga att skapa och behålla kamratrelationer varit i fokus i flera av studierna. Man har också undersökt om, och i så fall hur, föräldrarnas homosexualitet påverkar barnens kamratrelationer samt om de har blivit retade eller på annat sätt trakasserade till följd av föräldrarnas homosexuella läggning.

Härutöver har forskningen i stor utsträckning inriktats på det homosexuella föräldraskapet. Man har t.ex. undersökt homosexu-

¹² Se Wikander & Wetterberg (1994).

ella föräldrars känslomässiga band och relationer till sina barn. Även föräldrarnas psykiska hälsa och sociala kompetens har undersökts.¹³

Undersökningsmetoder vid psykologisk forskning

Såsom tidigare nämnts har den hittillsvarande forskningen om barn i homosexuella familjer i huvudsak bedrivits inom ämnet psykologi.

De undersökningsmetoder som används vid psykologisk forskning kan indelas i två huvudgrupper; kvantitativa och kvalitativa metoder.

Det centrala vid användandet av *kvantitativa metoder* är att söka *förklara* fenomen, vilket sker utifrån brett anlagda undersökningar. Vid dessa undersökningar används metoder som strävar efter största möjliga kontroll över de variabler som kan påverka försökresultaten. Kvantitativa forskningsresultat beskrivs oftast med hjälp av siffror och diagram.

Frågeformulär/enkäter och olika typer av standardiserade tester är exempel på kvantitativa datainsamlingsmetoder.

Kvalitativa forskningsmetoder syftar till att genom tolkning av t.ex. ett beteende eller en situation uppnå *förståelse* för ett visst fenomen eller objekt (person). Vid användandet av dessa metoder utgår man vanligtvis från små populationer utifrån vilka djupgående undersökningar genomförs.

De kvalitativa metoderna är antingen objektorienterade (personorienterade) eller fenomenorienterade. Den objektorienterade undersökningen har till syfte att studera ett särskilt objekts logik. Den fenomenorienterade kvalitativa metoden har till syfte att belysa ett generellt fenomenets särskilda logik. Man undersöker således ofta flera personer som är relevanta för förståelsen av fenomenet. Exempel på kvalitativa metoder är olika typer av intervjuer och gruppdiskussioner.¹⁴

Det råder olika uppfattningar inom den psykologiska forskningen vad gäller relationen mellan kvalitativa respektive kvantitativa metoder. En synpunkt som lyfts fram är att kvalitativa och kvantitativa metoder i princip är lika vetenskapliga eller oveten-

---

¹³ Se Pattersson (1992), Golombok & Tasker (1994, 1997).

¹⁴ Kruuse (1998).

skaplig. Dessa belyser olika aspekter av verkligheten och bör därför komplettera varandra.¹⁵

Ett flertal av studierna av barn i homosexuella familjer har utförts med hjälp av en kombination av kvantitativa och kvalitativa metoder. Tillvägagångssättet, med att använda mer än en metod för att belysa samma företeelse, kallas triangulering. Begreppet triangulering definieras som *en kombination metodologier som används vid undersökning av samma problem*. Inom den psykologiska forskningen är triangulering vanligt förekommande, särskilt när det gäller att belysa s.k. tabuämnen.¹⁶

Undersökningsmetoder vid studier av homosexuella familjer

Som tidigare redovisats har forskningen om barn i homosexuella familjer till stor del inriktats på barnens könsutveckling. I dessa studier har vanligtvis olika typer av standardiserade tester använts. Med begreppet standardiserad menas i detta sammanhang att testet utgår från en s.k. normalpopulation. Eventuella testavvikelse är således avvikelser från denna norm

Standardiserade tester har t.ex. begagnats för att ta reda på barnens preferenser vad gäller köns- och könsatypiska leksaker och aktiviteter samt de homosexuella föräldrarnas preferenser i dessa sammanhang. Med hjälp av standardiserade tester har även föräldrarnas mått av uppmuntran av ett visst könsbeteende hos barnen undersökts.¹⁷ Man har även använt sig av kvalitativa undersökningsmetoder vid studier av barns könsutveckling, såsom olika typer av intervjuer. Sådana metoder har bland annat använts i syfte att ta reda på äldre barns sexuella läggning.¹⁸

Barnens psykiska hälsa samt psykologiska och sociala utveckling har studerats med både kvantitativa och kvalitativa undersökningsmetoder. Således har i dessa sammanhang både psykiatriska utredningar och djupintervjuer av homosexuella och deras barn genomförts.¹⁹

En stor del av forskningen på området består av komparativa studier i vilka man jämfört homosexuella föräldrar med heterosexuella föräldrar samt respektive grupps barn med varandra. Syftet

---

¹⁵ Kruuse (1998).

¹⁶ Kruuse (1998), citat se s. 43.

¹⁷ Se t.ex. Hoeffler (1981).

¹⁸ Se t.ex. Bailey m.fl. (1995), Tasker & Goombok (1997).

¹⁹ Se t.ex. Bozett (1987), Golombok m.fl. (1983).

med dessa studier är att få kännedom *om* och i så fall *hur* föräldrars homosexuella läggning påverkar barns utveckling. Man har därför funnit det viktigt att använda sig av jämförelsegrupper som i alla avseenden – förutom vad gäller den sexuella läggningen – överensstämmer med de homosexuella föräldrar som skall undersökas. Således matchas undersöknings- och jämförelsegruppen mot varandra för att de skall bli så jämförbara som möjligt vad beträffar exempelvis ålder, social bakgrund, utbildning och yrkeserfarenheter. Genom att på så sätt minimera eventuella olikheter mellan föräldragrupperna kan det antas att de eventuella skillnader man finner mellan grupperna beror på föräldrarnas olika sexuella läggning.

Såsom tidigare nämnts utgörs merparten av forskningen på området av studier av homosexuella mödrar samt deras barn som tillkommit i en tidigare heterosexuell relation. I dessa studier har man vanligtvis valt heterosexuella ensamstående mödrar som jämförelsegrupp. Skälet till att man valt just denna grupp är att de två familjetyperna är lika i det avseendet att båda gruppernas barn växer upp i familjer utan en närvarande far. Därtill har barnen det gemensamt att deras föräldrar har separerat.²⁰ Valet av denna jämförelsegrupp har på senare år kritiserats eftersom en del annan forskning kring barn i allmänhet har visat att s.k. skilsmässobarn i större utsträckning än andra barn kan få problem under sin uppväxt. Således har jämförelsegrupperna i de senare studierna av barn i homosexuella familjer utvidgats till att även omfatta sammanboende heterosexuella föräldrar.²¹

Urvalsmetoder

Vid kvantitativa studier söker man uppnå representativitet genom slumpmässigt urval av stora grupper så att den undersökta gruppens resultat skall kunna användas för generalisering. Ett sådant urval kräver tillgång till ett tillförlitligt register över hela populationen.²²

Homosexuella familjer utgör en s.k. *dold population* (hidden population). Med detta menas att det inte alltid existerar någon urvalsram, vilket beror på att storleken på och gränserna för popu-

---

²⁰ Se Patterson (1992), Folkhälsoinstitutet (1997:23).

²¹ Se t.ex. Brewaeys m.fl. (1989).

²² Kruise (1998).

lationen kan vara okända. Det finns således vanligtvis inga register med uppgifter om dolda populationer, såsom homosexuella familjer.

Vid studier av barn med homosexuella föräldrar har man därför i stället fått tillämpa sådana alternativa urvalsförfaranden som brukar användas vid studier av dolda populationer. Man har i undersökningar om barn med homosexuella föräldrar varit hänvisad till att söka efter deltagare genom, t.ex. lokala intresseorganisationer för homosexuella, annonser i lokal- och rikspress, affischering eller flygblad.

Att inte ha tillgång till tillförlitligt register över dem som skall undersökas påverkar möjligheten att kunna generalisera eftersom man inte har kännedom om hur pass representativt urvalet är. Dessa metodproblem behandlas i de flesta av de studier av barn i homosexuella familjer där kvantitativa metoder används. Bland annat diskuterar man hur och på vilket sätt resultaten skall tolkas eftersom det inte går att strikt statistiskt generalisera sådana resultat då bortfallet kan snedvrída det. I dessa sammanhang understryks dock den betydelse resultaten kan ha – även om de inte kan generaliseras strikt statistiskt – för att öka kunskapen om situationen för barn i homosexuella familjer. Man menar att dessa studier kan bidra till att ge en god bild av hur situationen kan vara för barn i homosexuella familjer. De kan dessutom användas för att synliggöra homosexuellt föräldraskap och på så sätt öka omgivningens förståelsen för dessa barn.²³

Vid kvalitativa studier kan urvalsförfarandet av undersökningspopulationer ske utifrån strategiska överväganden och inte – som vid kvantitativa studier – utifrån principer om ett representativt urval.²⁴ Även i undersökningar som utförts med hjälp av kvalitativa metoder används t.ex. intresseorganisationer, annonser och flygblad för att nå dem man vill undersöka.²⁵

Därtill har man i flera av studierna på området – såväl kvantitativa som kvalitativa studier – gjort s.k. snöbollsurval.²⁶ Metoden – som vanligtvis används när populationens omfattning är okänd eller svårdefinierad – går ut på att hitta några respondenter som i sin tur leder forskaren vidare till andra respondenter. Den kallas

---

²³ Se Patterson (1992).

²⁴ Starrin & Svensson (1994).

²⁵ Se t.ex. Bailey m.fl. (1995).

²⁶ Se t.ex. Miller (1979).

också kedjeurval (chain referral sampling) eller nätverksurval (network sampling).²⁷

11.2.4 Redovisning av forskningsresultat – inledning

I följande avsnitt redovisas resultaten från den hittillsvarande forskningen om homosexuella familjer. Den största delen av forskningen består av studier av barn som tillkommit i mödrars tidigare heterosexuella förhållanden. I dessa studier har i huvudsak barns könsutveckling, psykologiska och sociala utveckling undersökts. I en del av dem har även mödrars psykiska hälsa och öppenhet med den homosexuella läggningen behandlats. Man har i dessa studier ofta tillämpat samma eller liknade undersökningsmetoder, främst standardiserade intervjuer och tester. Därför kommer inte alla de studier som kommittén gått igenom, av barn till homosexuella mödrar, att redovisas i detalj. I stället lämnas en mer övergripande redovisning av resultaten från dessa studier. Däremot kommer de fåtal studier som finns av barn till homosexuella fäder och barn som tillkommit genom insemination att redovisas mer utförligt.²⁸

Inledningsvis bör en amerikansk studie från mitten av 1990-talet nämnas, i vilken en metaanalys²⁹ görs av befintliga kvantitativa studier av barn med homosexuella mödrar. Syftet med studien var att undersöka om och i så fall hur föräldrars homosexualitet påverkar barns utveckling. Resultaten från arton kvantitativa studier – med kontrollgrupper bestående av heterosexuella föräldrar – behandlades statistiskt för att se om det fanns några skillnader mellan föräldrargrupperna och deras barn samt i så fall vilka. Man fann inga signifikanta skillnader mellan barn med homosexuella föräldrar respektive barn med heterosexuella föräldrar vad gäller barnens könsutveckling, psykologiska och sociala utveckling. Inga skillnader framkom heller mellan homosexuellt respektive heterosexuellt föräldraskap.³⁰

---

²⁷ Se Tiby (1999).

²⁸ I kommitténs genomgång av forskningen har vi även påträffat studier av Kirk och Paul Cameron (K.Cameron & P.Cameron 1996, 1997 och 1998). Dessa studier uppfyller inte de vedertagna krav som ställs på forskning för att den skall betraktas som tillförlitlig. Kommittén kommer därför inte att redovisa några resultat från studierna.

²⁹ Metaanalys är en statistisk metod som utnyttjar resultaten från ett varierande antal sinsemellan helt oberoende studier för att bredare belysa det man vill undersöka. Genom att kombinera resultaten från många studier reducerar man slumpens inflytande på resultaten och därmed risken för felaktiga slutsatser beträffande behandlingseffekter.

³⁰ Allen & Burrell (1996).

11.2.5 Homosexuella mödrar och deras barn

I kommitténs genomgång av forskningen om barn med homosexuella mödrar har vi funnit att de senaste studierna till stor del avser barn som tillkommit genom insemination. Som tidigare nämnts kommer resultaten från dessa studier att behandlas i ett särskilt avsnitt (11.3.4). I denna del redovisas således endast resultat från undersökningar som avser barn som tillkommit i homosexuella mödrars tidigare heterosexuella relationer. I vissa av dem kan det dock även ingå ett fåtal barn som tillkommit genom insemination eller som är adopterade.

Den större delen av denna forskning genomfördes i USA och Storbritannien i slutet av 1970-talet samt under 1980-talet. Den består i huvudsak av kvantitativa studier. I en del av studierna har dock även kvalitativa undersökningsmetoder använts, såsom djupintervjuer.

Forskningen om homosexuella familjer har varit inriktad på såväl de homosexuella mödrarna som deras barn. Kommitténs redovisning koncentreras på resultat från forskningen om barnen, särskilt vad gäller deras könsutveckling, psykologiska och sociala utveckling.

Barns könsutveckling

Undersökningar om barns könsutveckling

Med könsutveckling avses i detta sammanhang barns könsidentitet, könsrolls beteenden och sexuella läggning. Forskningen i denna del är genomförd under 1970- och 1980-talet, med undantag för en longitudinell studie av Tasker och Golombok.³¹ Studien är en uppföljning av en tidigare undersökning som de båda utförde i Storbritannien tillsammans med en kollega under åren 1976 och 1977.

I den tidigare undersökningen jämfördes 37 barn till ensamstående homosexuella mödrar med 38 barn till ensamstående heterosexuella mödrar vad gällde barnens könsutveckling, psykologiska och sociala utveckling.³² Fjorton år senare undersöktes – med hjälp av standardiserade psykologiska metoder – dessa barn igen. Barnen hade nu blivit vuxna och deras medelålder var 25,5 år.

---

³¹ Tasker & Golombok (1997).

³² Golombok m.fl. (1983).

I den tidigare undersökningen var såväl den homosexuella modern som hennes barn i centrum. I den longitudinella studien har fokus förskjutits mot de vuxna barnen och deras upplevelser av att växa upp i en lesbisk familj. Denna studie är den enda hittills som följt barn till homosexuella mödrar från det att barnen var små till dess att de har blivit vuxna och som på så sätt undersökt hur deras uppväxt i en lesbisk familj har påverkat deras vuxenliv.³³

Sexuell läggning

Ett vanligt förekommande antagande är att barn som växer upp med homosexuella mödrar i högre grad än andra blir homosexuella som vuxna. Eftersom forskningen i huvudsak har behandlat homosexuella mödrars minderåriga barn har antagandet tidigare inte prövats i någon större utsträckning. Men i och med den longitudinella studien – i vilken vuxna barn till homosexuella respektive heterosexuella mödrar ingår – har frågan närmare kunnat undersökas.

I studien framkom att nästan samtliga av de vuxna barnen till lesbiska mödrar under olika skeenden av uppväxten funderade över den egna sexualiteten. Dessa funderingar handlade mycket om den egna sexuella läggningen. Det gällde särskilt de homosexuella mödrarnas döttrar som i högre grad än sönerna även hade reflekterat över möjligheten att ha en relation med någon av samma kön. Sådana reflektioner fann man inte alls hos jämförelsegruppen. Således var det endast de homosexuella mödrarnas barn som uppgav att de hade haft någon form av samkönad sexuell relation (fem döttrar och en son). Dessa relationer avsåg allt från en enstaka kyss till ett långvarigt förhållande. Endast två av dem betraktade sig i dag som homosexuell.

Denna skillnad mellan undersöknings- och jämförelsegruppen kan enligt Tasker och Golombok förklaras med att de som har växt upp i en familj som öppet har accepterat homosexuella relationer troligtvis ser homosexuella relationer som ett möjligt alternativ i större utsträckning än de som levt i en miljö där sådana relationer ifrågasatts eller förnekats.³⁴

Det finns även en studie från slutet från 1980-talet av vuxna barn till homosexuella mödrar som behandlat den sexuella läggningen hos barn till lesbiska mödrar. Studien – som utfördes av Gottman –

---

³³ Tasker & Golombok (1997).

³⁴ Tasker & Golombok (1997).

omfattar 35 vuxna döttrar som har växt upp med homosexuella mödrar och två jämförelsegrupper med vardera 35 personer. Den ena jämförelsegruppen bestod av vuxna döttrar till ensamstående heterosexuella mödrar och den andra gruppen av vuxna döttrar till omgifta heterosexuella mödrar. Samtliga respondenter var i åldrarna 18–44 år.

Studien utfördes med hjälp av olika standardiserade tester som bland annat mätte respondenternas könsidentitet, könsrolls beteenden och sexuella läggning. Vad gäller det sistnämnda så var det döttrarnas sexuella fantasier som undersöktes och inte deras beteenden. Studien visar att 16 procent av samtliga respondenter kände sig attraherade av kvinnor och hade homosexuella fantasier. Andelen kvinnor som hade sådan fantasier var lika hög i de tre grupperna, ingen skillnad uppmättes alltså mellan döttrarna till homosexuella mödrar och heterosexuella mödrar.³⁵

Ungefär samtidigt undersökte Huggins 18 tonårsbarn till homosexuella mödrar. Kontrollgruppen bestod av 18 barn till ensamstående heterosexuella mödrar. De undersökningsmetoder som användes var standardiserade tester. En av tonåringarna i jämförelsegruppen identifierade sig som homosexuell, men ingen i undersökningsgruppen.³⁶

Tonåringars sexuella preferenser har även undersökts med kvalitativa metoder. I slutet av 1970-talet undersöktes detta av Green i en studie av barn och tonåringar till homosexuella mödrar och transexuella föräldrar. Inom ramen för studien intervjuades tonåringarna om deras romantiska preferenser, erotiska fantasier och sexuella beteenden. Med utgångspunkt från dessa intervjuer fann Green att samtliga tonåringar hade erotiska fantasier och beteenden som uteslutande var heterosexuella.³⁷

---

³⁵ Gottman (1990).

³⁶ Huggins (1989).

³⁷ Green (1978).

Könsidentitet och könsrolls beteenden

Ett tiotal studier av barn med homosexuella föräldrar har behandlat barnens könsidentitet och könsrolls beteenden.³⁸ Studierna har i huvudsak utförts med kvantitativa metoder, t.ex. standardiserade tester och intervjuer.

Ett exempel på en sådan större studie är den som Kirkpatrick och hennes medarbetare genomförde i slutet av 1970-talet. Syftet med studien var att jämföra barn till homosexuella mödrar med barn till heterosexuella mödrar vad gällde barnens könsutveckling och psykologiska utveckling. I undersökningsgruppen ingick 20 barn till homosexuella mödrar och i jämförelsegruppen 20 barn till ensamstående heterosexuella mödrar. Barnen var i åldrarna 5–12 år och könsfördelningen var jämn.

Inom ramen för studien genomfördes bl.a. psykiatriska och psykologiska bedömningar av barnen med hjälp av olika standardiserade tester och intervjuer.

Barnens könsutveckling undersöktes i ett speciellt lekrum där barnen dels fick leka med egna valda leksaker, dels fick svara på olika frågor om t.ex. tidiga minnen, drömmar, framtidsplaner och könsrelaterade intressen. Därtill tillämpades ett särskilt standardiserat test för att ta reda på barnens egna könsuppfattning, dvs. könsidentitet.

Testet gick ut på att barnen skulle rita en människofigur och den information man ville få av testet var vilket kön barnen gav sin figur. Det var 32 barn, 16 i varje grupp, som ritade en figur av samma kön som de själva tillhör. Detta resultat var inom normen för testet.

Information om barnens könsutveckling inhämtades också från deras mödrar och lärare genom olika standardiserade frågeformulär.

Man fann att det undersökta barnen uppvisade normal könsutveckling. Deras könsutveckling skilde sig inte heller från jämförelsegruppens.

De bör nämnas att den psykiater och den psykolog som testade barnen kände i testsituationerna inte till om barnen tillhörde undersökningsgruppen eller jämförelsegruppen.³⁹

---

³⁸ Gottman (1990), Schwartz (1986), Green m.fl. (1986), Golombok (1983), Kweskin & Cook (1982), Hoeffler (1981), Kirkpatrick m.fl. (1981), Mandel & Hotvedt (1980), Rees (1979), Green (1978).

³⁹ Kirkpatrick m.fl. (1981).

Ett annat exempel på en större kvantitativ studie av barns könsutveckling är den som Hoefffer genomförde i början av 1980-talet, i vilken könsrolls beteenden hos barn till homosexuella mödrar undersöktes. I studien deltog 20 lesbiska mödrar, 20 heterosexuella mödrar och det äldsta barnet (6–9 år) till respektive moder. Mödrarna var antingen fränskilda, eller separerade, (83 procent) eller så hade de aldrig varit sammanboende med barnets far.

Inom ramen för denna studie användes olika typer av standardiserade tester, bl.a. ett test om barns leksakspreferenser. Leksakerna och aktiviteterna som ingick i testet var uppdelade i tre grupper; typiskt maskulina, typiskt feminina eller neutrala. Oberoende av mödrarnas sexuella läggning föredrog pojkarna typiska pojkleksaker och pojkaktiviteter framför neutrala sådana. Medan flickorna tvärtom föredrog neutrala leksaker och aktiviteter framför typiska flickleksaker. Hoefffer fann alltså att när det gällde val av leksaker var det ingen skillnad mellan de barn som hade homosexuella mödrar och de som hade heterosexuella mödrar. Resultatet var också inom normen för testet.

Hoefffer studerade även mödrarnas preferenser vad gällde barnens leksaker och aktiviteter. De homosexuella mödrarna föredrog i högre grad än de heterosexuella mödrarna en blandning av köns-typiska och neutrala leksaker för sina barn. Deras preferenser verkade dock ha en mycket liten egentlig påverkan på barnens egna val av aktiviteter och leksaker.

Både de homosexuella och de heterosexuella mödrarna ansåg att barnens kamrater hade ett mycket större inflytande på deras barns val av leksaker och aktiviteter än vad de själva eller barnens syskon hade.⁴⁰

Golombok och hennes medarbetare har också undersökt barns könsrolls beteenden och könsidentitet. I deras studie av 37 barn till lesbiska mödrar undersöktes detta med hjälp av olika standardiserade intervjuer och frågeformulär. Barnens resultat jämfördes med resultaten från en kontrollgrupp av 38 barn till heterosexuella mödrar.

I intervjuerna med barnen framkom att de föredrog leksaker och fritidsintressen som överensstämmer med vad som är vanligt för deras kön. Intervjuerna med de lesbiska mödrarna bekräftade barnens utsagor. Barnens resultat var alltså inom normen för testerna. Det vill säga att barnen uppvisade en förväntad könsutveckling. Golombok och hennes medarbetare fann heller inga skillnader

---

⁴⁰ Hoefffer (1981).

mellan barnen till homosexuella mödrar och kontrollgruppen vad gällde barnens könsrolls beteenden och könsidentitet.⁴¹

I de andra studierna som behandlat barns könsidentitet och könsrolls beteenden har heller inget framkommit som tyder på att barns könsutveckling påverkas av att de lever tillsammans med homosexuella föräldrar. I samtliga dessa studier har man funnit att barn med homosexuella mödrar visar på en "normal" utveckling vad gäller deras könsrolls beteenden och skapande av en egen könsidentitet. Inga skillnader har heller framkommit mellan dessa barn och barn till heterosexuella mödrar.⁴²

Barns psykologiska och sociala utveckling

Inledning

Såsom tidigare redovisats var forskningen om barn med homosexuella föräldrar från början inriktad på barns könsutveckling. Med tiden har forskningsområdet utvidgats och inbegriper i dag även frågor kring barns psykologiska och sociala utveckling. Dessa områden behandlas främst i de studier som har utförts under 1990-talet och som avser barn som tillkommit genom insemination (avsnitt 11.2.7). Men i ett tiotal av de studier som avser barn som tillkommit i heterosexuella relationer tas även en eller flera aspekter av barns psykologiska och sociala utveckling upp, vilka redovisas nedan.

Psykisk hälsa

Som tidigare nämnts i samband med redovisningen av forskningen om barns könsutveckling har Kirkpatrick och hennes medarbetare även undersökt barns psykiska hälsa. Barnen bedömdes bland annat av en psykiater och en psykolog och fick genomgå olika standardiserade tester.

Man fann inga skillnader mellan barnen till de homosexuella mödrarna och jämförelsegruppen vad gällde barnens psykiska hälsa. Det noterades dock att det var ett större antal barn totalt

---

⁴¹ Golombok m.fl. (1983)

⁴² Gottman (1990), Schwartz (1986), Green m.fl. (1986), Golombok (1983), Kveskin & Cook (1982), Hoeffler (1981), Kirkpatrick m.fl. (1981), Mandel & Hotvedt (1980), Rees (1979), Green (1978).

som uppvisade tecken på psykisk ohälsa än vad som är normalt för denna åldersgrupp. Denna upptäckt ansåg Kirkpatrick och hennes medarbetare kunde bero på att samtliga av barnen hade gått igenom en skilsmässa och till följd av detta hade flera av dem flyttat, bytt barnomsorg eller skola m.m. Sådana omständigheter menade de berör vissa barn mer än andra, vilket visade sig i deras resultat.⁴³

I Golomboks och Taskers studie genomfördes också psykiatriska bedömningar av barn med homosexuella mödrar. Dessa bedömningar utfördes med liknande metoder som de som användes i Kirkpatrick's studie. Golombok och Tasker fann heller inga skillnader mellan undersökningsgruppen och kontrollgruppen vad gällde barnens psykiska hälsa.⁴⁴ Dessa resultat följdes sedan upp i den longitudinella studien när barnen blivit vuxna.

I den longitudinella studien undersöktes de vuxna barnens psykiska hälsa med hjälp av standardiserade tester. Inom ramen för den standardiserade intervjun undersöktes även om respondenterna har eller hade haft några psykiska problem t.ex. depressioner eller stark oro samt om de i så fall sökt professionell hjälp.

Inga skillnader framkom mellan de vuxna barnen till homosexuella mödrar och jämförelsegruppen vad gällde deras psykiska hälsa.⁴⁵ Det har från vissa håll antagits att barns uppväxt i homosexuella familjer kan ha negativa effekter på deras psykologiska och sociala välbefinnande som visar sig först när de har blivit vuxna (sleeper effects). Men den longitudinella studien visar att de vuxna barnen till homosexuella mödrar har fortsatt att ha en god psykisk hälsa. Golombok och Tasker menar att detta resultat tyder på att det inte finns något belägg för ett sådant antagande.⁴⁶

I slutet av 1970-talet utförde Lewis djupintervjuer med 21 barn i åtta homosexuella familjer. Syftet med intervjuerna var bland annat att undersöka barnens psykiska hälsa och ta reda på om de hade några sociala beteendeproblem. Hon fann att tonårsfamiljerna var mer problemfyllda än småbarnsfamiljerna. I några av familjerna hade tonåringarna dessutom haft det extra jobbigt i samband med deras mödrars "komma-ut-process".

Vid intervjuerna framkom det också att de flesta av barnen hade upplevt föräldrarnas separation som mycket mer traumatisk än

---

⁴³ Kirkpatrick m.fl. (1981).

⁴⁴ Golombok m.fl. (1983).

⁴⁵ Tasker & Golombok (1997).

⁴⁶ Golombok & Tasker (1994).

mödrarnas homosexuella läggning. När det gällde de faktiska problemen som vissa av tonårsbarnen hade vid undersökningstillfället så menade Lewis att det inte gick att fastställa om problemen berodde på mödrarnas sexuella läggning eller på föräldrarnas skilsmässa.⁴⁷

Relationen till kamrater

I flera av studierna har barns relationer till kamrater behandlats. Syftet med detta har varit att undersöka om föräldrars homosexuella läggning påverkar barns förmåga att skapa eller behålla kamratrelationer. Den första studien på området som behandlat denna fråga är den tidigare nämnda studien av Green om barn till homosexuella mödrar och transsexuella fäder från mitten av 1970-talet.

Resultaten från studien visar att barnen till de homosexuella mödrarna inte skilde sig från barn i allmänhet när det gällde att skapa och behålla kamratrelationer. Exempelvis så hade merparten av barnen en s.k. bästis som var av samma kön som de själva. I denna studie ingick det dock ingen kontrollgrupp.⁴⁸ Således fortsatte Green att tillsammans med några medarbetare studera denna fråga i en annan liknande undersökning i vilken även en jämförelsegrupp av barn till ensamstående heterosexuella mödrar ingick. Såväl barnen som mödrarna intervjuades och testades beträffande barnens förmåga att skapa kamratrelationer. Ingen skillnad uppmättes mellan undersökningsgruppen och jämförelsegruppen vad gällde barnens kamratrelationer.⁴⁹

Lewis fann vid sina intervjuer av barn och tonåringar med homosexuella mödrar att vissa av de yngre barnen upplevde att de var annorlunda än sina kamrater och att de i vissa situationer därför kände sig utanför kamratgemenskapen. De var ibland även rädda för att bli retade av kamraterna på grund av mödrarnas homosexuella läggning. Men enligt Lewis verkade det samtidigt som om barnens respekt för mödrarnas val att leva som öppen homosexuell överskuggade de eventuella problem barnen tyckte sig uppleva till följd av detta.⁵⁰

I Wyers undersökning av homosexuella fäder och mödrar framkom att drygt hälften av mödrarnas barn erfor vissa relationsproblem. Största problemet för dessa barn var deras rädsla för att

---

⁴⁷ Lewis (1980).

⁴⁸ Green (1978).

⁴⁹ Green m.fl. (1986).

⁵⁰ Lewis (1980).

kunna bli klandrade eller förlöjligade på grund av mödrarnas homosexualitet. De var också i vissa situationer osäkra på hur och på vilket sätt de skulle kunna berätta om sin familjesituation. Problemen ansågs dock inte vara så pass allvarliga så att de i någon större utsträckning påverkade barnens kamratrelationer.⁵¹

I Golomboks och Taskers första studie framkom inga signifikanta skillnader mellan de undersökta barnen och jämförelsegruppen vad gällde deras förmåga att skapa och behålla kamratrelationer. Samtliga barn hade också en bästis av samma kön som de själva.⁵² Frågeställningen följdes senare upp i den longitudinella studien av de nu vuxna barnen. Man undersökte också om de hade blivit retade eller trakasserade när de var barn eller om de på annat sätt känt sig utanför kamratgemenskapen. Det visade sig att de hade blivit retade i högre grad än kontrollgruppen. De som hade blivit retade som barn på grund av moderns homosexuella läggning uppgav att det var den egna sexualiteten som hade ifrågasatts, inte moderns.

Golombok och Tasker tolkar resultatet med utgångspunkt från att det finns perioder i barns liv då allt som avviker från den rådande normen kan upplevas som besvärande. Det är därför troligt att barn som växer upp med homosexuella mödrar ibland kan känna sig extra utsatta. De anser dock att man i detta sammanhang bör fråga sig om detta leder till att barnen blir stigmatiserade. Golombok och Tasker har inte funnit något som skulle kunna tyda på det. Respondenterna hade som barn goda kamratrelationer samt god förmåga att skapa och behålla sådana relationer. Inget har heller framkommit som tyder på att de som barn upplevde att de stod utanför kamratgemenskapen.

Även om inget tyder på att mödrars homosexuella läggning stigmatiserar barn menar Tasker och Golombok att rädslan för att bli stigmatiserad av omgivningen är centrala element i barns upplevelser av att växa upp i ett lesbiskt hem. De har dock funnit i sin forskning att de barn som har en kärleksfull relation med sina föräldrar och som kan tala öppet med föräldrarna om den icke-traditionella familjen och de problem de stöter på till följd av den, synes växa upp till stabila och psykologiskt friska individer lika ofta som barn som uppfostrats i mer traditionella familjer.⁵³

---

⁵¹ Wyer (1987).

⁵² Golombok & Tasker (1983).

⁵³ Tasker & Golombok (1994).

Relationen till den andra biologiska föräldern och andra vuxna

I Taskers och Golomboks första studie undersöktes även i vilken utsträckning barnen hade kontakt med sina biologiska fäder. Här till undersöktes om barnen hade några relationer till andra vuxna än föräldrarna. I studien deltog 37 barn till homosexuella mödrar och 38 barn till ensamstående heterosexuella mödrar.

Av barnen till de homosexuella mödrarna så var det 12 stycken som träffade sin far minst en gång i veckan, jämfört med barnen i kontrollgruppen i vilken endast 3 av barnen hade kontakt varje vecka med sin far.

Hälften av barnen hade ingen kontinuerlig kontakt med sin far. Av dessa hade 15 barn homosexuella mödrar och 22 barn heterosexuella mödrar.

Samtliga barn i båda grupperna hade en egen kontakt med någon eller några av sin mors vänner. Hälften av barnen till de homosexuella mödrarna hade kontinuerlig kontakt med en manlig vän till familjen.⁵⁴ Liknade resultat framkom i Kirkpatrick's studie i vilken hon bland annat undersökte i vilken omfattning barnen hade kontakt med andra vuxna män än fadern. Hon fann att de homosexuella mödrarna i högre grad än jämförelsegruppens heterosexuella mödrar försökte ordna så att barnen kunde etablera vänskapsrelationer med vuxna män.⁵⁵ I sitt fortsatta arbete på området har hon även funnit att homosexuella mödrar över lag har mer manliga vänner samt oftare inkluderar manliga släktingar i barnens aktiviteter än vad ensamstående heterosexuella mödrarna gör.⁵⁶

Det har tidigare befarats att barn som får en lesbisk styvförälder kommer att få problem med att etablera kontakt med den nya föräldern. Detta antagande baseras enligt Golombok och Tasker på forskning kring den heterosexuella styvfamiljen. De har i sin forskning om den homosexuella familjen inte funnit något som bekräftar detta antagande. Frågan har bl.a. behandlats inom ramen för deras longitudinella studie, i vilken respondenternas inställning till eventuella styvföräldrar undersöktes.

Det visade sig att flertalet av respondenterna med lesbiska mödrar hade haft en positiv och god kontakt med moderns partner under sin uppväxt. Till skillnad mot jämförelsegruppen som i många fall hade haft en del svårigheter och problem med moderns

---

⁵⁴ Golombok (1983).

⁵⁵ Kirkpatrick m.fl. (1981).

⁵⁶ Kirkpatrick (1987).

nya man. Anledningen till att de olika grupperna skilde sig åt i detta avseende kan enligt Tasker och Golombok bero på att respondenterna med homosexuella mödrar inte hade upplevt moderns partner som något hot gentemot den frånvarande fadern utan snarare som en extra vuxenperson. Till skillnad mot de vuxna barnen i jämförelsegruppen som i vissa fall hade upplevt att den nya partnern tog den biologiska faderns plats.

Tasker och Golombok fann också att de barn som hade växt upp tillsammans med en lesbisk mor som redan från det att barnet var litet hade haft en varaktig och stabil relation med en partner, hade haft det lättare att acceptera sin familjebakgrund.

Avslutningsvis kan nämnas att den longitudinella studien visar att de flesta av de vuxna barnen med homosexuella mödrar fortfarande har god kontakt med båda sina biologiska föräldrar.⁵⁷

Självförtroende m.m.

I två separata studier har man undersökt självförtroendet hos barn till homosexuella mödrar.

Pureyear undersökte självförtroendet hos barn på låg- och mellanstadiet. I studien deltog 15 barn till homosexuella mödrar respektive 15 barn till heterosexuella mödrar. Några år senare genomförd Huggins en liknade studie. I de båda studierna användes standardiserade tester.

I båda av dessa studier framkom att resultaten låg inom normen för testet samt att det inte fanns några skillnader mellan barnen till homosexuella mödrar och barnen till heterosexuella mödrar vad gällde deras självförtroenden.⁵⁸

Inom ramen för både Greens och Kirkpatrick's studier av barn med homosexuella mödrar har IQ-tester utförts på barnen. I båda studierna fann man att resultatet var inom normen för testet. Därtill framkom inga signifikanta skillnader i intelligens mellan barn till homosexuella mödrar och barn till heterosexuella mödrar.⁵⁹

---

⁵⁷ Tasker & Golombok (1997).

⁵⁸ Pureyear (1983), Huggins (1989).

⁵⁹ Kirkpatrick m.fl. (1981), Green m.fl. (1986).

Homosexuellt föräldraskap

De flesta studier av barn med homosexuella mödrar har inriktats på *barns* utveckling. Men i vissa av dem har även mödrarna undersökts, främst vad gäller deras psykiska hälsa och relationer till barnen. I dessa studier har inget framkommit som tyder på att homosexuella mödrar mår psykiskt sämre än heterosexuella mödrar.⁶⁰ En intressant iakttagelse som görs i detta sammanhang är att mödrars öppenhet med den homosexuella läggningen synes i hög grad påverka deras psykiska hälsa. I en studie av homosexuella mödrar från slutet av 1970-talet fann man att ju öppnare dessa mödrar var med sin sexuella läggning desto bättre mädde de psykiskt.⁶¹

Vidare visar forskningen att kvalitén i de inbördes relationerna mellan homosexuella mödrar och deras barn är bättre om de är öppna med sin sexuella läggning än om de försöker hemlighålla den.⁶²

Av de studier som har behandlat mödrars öppenhet framkommer att mödrarna vanligtvis berättar om sin homosexuella läggning för sina barn redan när barnen är små.⁶³

Homosexuella mödrars känslomässiga relationer till barnen samt deras förmåga att erbjuda god omsorg och omvårdnad har också undersökts. I dessa undersökningar har inga skillnader framkommit mellan de homosexuella och heterosexuella mödrarna vad gäller deras förmåga att erbjuda goda uppväxtvillkor.⁶⁴

11.2.6 Homosexuella fäder och deras barn

Inledning

Frågor kring homosexualitet har i många år varit föremål för olika studier i vilka nästan uteslutande den homosexuelle mannen har varit i fokus. Detta gäller dock inte i frågor som rör familjebildning och föräldraskap. I dessa sammanhang har i huvudsak den homosexuella modern varit i centrum och även i vissa fall den transsexuelle fadern.⁶⁵

---

⁶⁰ Se t.ex. Rand m.fl. (1982), Golombok m.fl. (1983).

⁶¹ Rand m.fl. (1982).

⁶² Se t.ex. Wyer (1987).

⁶³ Se t.ex. Harris & Turner (1986), Wyer (1987).

⁶⁴ Mucklow (1978), Mandel & Hotvedt (1980), Kirkpatrick m.fl. (1981), Hill (1981), McNeill m.fl. (1998).

⁶⁵ Se t.ex. Feinbloom (1976), Green (1978).

Bozett förklarar i boken *Gay and Lesbian Parents* denna brist på forskning om homosexuella fäder med att det vanligtvis är mödrarna som tillerkänns vårdnaden vid separation. Eftersom den tidiga forskningen tillkom för att ge empiriskt underlag i vårdnadsrättsmål behandlar den närapå uteslutande homosexuella mödrar och deras barn.

Att homosexuella fäder och deras barn mer eller mindre har varit osynliga i forskningen skall, enligt Bozett, inte tas som en intäkt för att de inte existerar.

De studier som behandlar homosexuella fäder och deras barn har i huvudsak genomförts i USA och avser nästan uteslutande kvalitativa studier. I de flesta av studierna har den homosexuelle fadern varit i fokus. Det primära syftet i dessa studier har varit att synliggöra själva fenomenet, dvs. visa på att det finns homosexuella fäder.

Eftersom barnen till dessa män i allmänhet tillkommit i en heterosexuell relation – vanligtvis inom äktenskapet – har studierna inriktats på att finna förklaringar till varför dessa män ingått äktenskap och skaffat barn. Exempelvis genomförde Ross i slutet av 1960-talet en kvalitativ studie av homosexuella personer som ingått äktenskap. I studien ingick tio gifta homosexuella män och en lesbisk kvinna. Han fann att flera av dem ingått äktenskap på grund av deras längtan efter familj och barn.⁶⁶

Nästan ett decennium senare genomförde Miller en studie på samma tema i vilken 30 homosexuella män deltog.⁶⁷ Studien utvidgades något år senare till att även omfatta barn till homosexuella män. Inom ramen för denna studie intervjuades 40 homosexuella fäder och 14 av deras barn (14–34 år). Respondenterna hade i huvudsak valts genom s.k. snöbollsurval i USA och Kanada. Denna studie är såvitt det är känt den första på området som även har inkluderat barn till homosexuella fäder.

Från att i den tidigare studien ha fokuserat på männens motiv till varför de hade ingått äktenskap har Miller i denna studie övergått till att även försöka förstå varför de hade skaffat barn. En arbetshypotes var att fäderna hade bildat familj för att dölja eller kompensera den homosexuella läggningen och inte primärt för att de önskade bli föräldrar. Miller fann dock att de flesta av barnen i studien

---

⁶⁶ Se Bozett (1987).

⁶⁷ Miller (1978).

hade tillkommit före det att fäderna inför sig själva erkänt sin homosexuella läggning.⁶⁸

Barns sexuella läggning

Inom ramen för Millers studie undersöktes också om barn till homosexuella fäder i högre grad än andra barn blir homosexuella som vuxna. Miller fann inget som skulle kunna tyda på detta. Denna slutsats baseras på de intervjuer som Miller gjorde med homosexuella fäder. Dessa fäder hade sammantaget 48 barn (21 söner och 27 döttrar) som var i den åldern att man kunde få en uppfattning om deras sexuella läggning. Vid intervjuerna framkom att en av sönerna och tre av döttrarna var homosexuella. Detta resultat skiljer sig inte från resultat från liknade studier av barn till heterosexuella fäder.⁶⁹

Millers slutsats bekräftas av Bailey och hans medarbetare som i en studie av vuxna söner till homosexuella fäder inte heller funnit något som tyder på att barn till homosexuella i större utsträckning än andra blir homosexuella.

I Baileys studie, som är den största på området, deltog 75 vuxna söner till 55 homosexuella eller bisexuella fäder. Samtliga söner hade tillkommit i en heterosexuell relation och i de flesta fall inom äktenskapet. Syftet med studien var att undersöka de vuxna söners sexuella läggning. Såväl kvalitativa som kvantitativa undersökningsmetoder tillämpades.

Man fann att cirka nio procent av sönerna var homosexuella. Enligt Bailey var detta inom normen.

Vidare undersöktes om de söner som hade *bott tillsammans* med sina fäder blev homosexuella i högre grad än de andra sönerna. Bailey och hans medarbetare fann inget i studien som tydde på detta. En intressant iakttagelse som görs i studien är att de homosexuella sönerna hade bott tillsammans med sina fäder under kortare perioder än de heterosexuella sönerna.⁷⁰

---

⁶⁸ Miller (1979).

⁶⁹ Miller (1979).

⁷⁰ Bailey m.fl. (1995).

Fäders öppenhet med den homosexuella läggningen

Millers studie visar också att det är viktigt att fäderna är öppna om den homosexuella läggningen inför sina barn. Många av de intervjuade männen uppgav dock att de till en början hade varit rädda för att berätta om sin homosexualitet för barnen eftersom de då trodde sig riskera att förlora barnens respekt och tillgivenhet.

Men det hade i stället visat sig vara tvärtom. De fäder som *hade* berättat för sina barn om sin sexuella läggning upplevde att detta hade lett till att de känslomässiga banden mellan dem och barnen stärktes.⁷¹ Denna upptäckt bekräftas av en studie som Bozett genomförde i slutet av 1970-talet då han intervjuade 18 homosexuella fäder. Han fann att de fäder som gentemot sina barn hade varit öppna med den homosexuella läggningen upplevde att öppenheten hade fördjupat deras inbördes relation. Medan de fäder som av olika anledningar ännu inte hade berättat om sin sexuella läggning för sina barn upplevde att denna brist på öppenhet hade en påtaglig negativ effekt på deras inbördes relationer.⁷²

I mitten av 1980-talet genomförde Bozett en studie av barn till homosexuella föräldrar. Inom ramen för studien intervjuades 19 barn till homosexuella fäder. De som intervjuades var i åldrarna 14–35 år. Studien visar att det största bekymret för barnen var rädslan för att – om faderns homosexualitet blev känd – andra skulle tro att även de var homosexuella. Bozett menade att en sådan oro är vanlig även i andra sammanhang eftersom det är allmänt vedertaget att man är vad den andre är. Det vill säga om man umgås med en person som är avvikande på något sätt betraktas oftast även man själv som avvikande.

Bozett fann att det var ytterst viktigt för flera av barnen att de hade kontroll över den information som lämnades till andra om familjesituationen. För att själv kunna förhålla sig till faderns homosexuella läggning och för att kunna undvika genanta situationer utvecklade barnen olika s.k. sociala strategier. Dessa strategier handlade i stort om hur, när och till vem information om faderns homosexualitet kunde lämnas.

Bozett fann också att barns ålder är av viktig betydelse i detta sammanhang. Om barnen redan i tidig ålder får reda på föräldrarnas homosexualitet och får träffa andra homosexuella kommer de att

---

⁷¹ Miller (1979).

⁷² Bozett (1980).

uppleva sin familjesituation mindre problematisk. Därtill blir de också mer immuna mot fördomar från andra.

Studien visar vidare att det är ovanligt att barn tar avstånd från sin far efter det att han har berättat om sin homosexualitet. Det vanligaste är att barnet fortsätter att relatera till och tycka om sin far lika mycket som tidigare.⁷³

Miller sökte i sin studie även ta reda på om fäderna på grund av den homosexuella läggningen indirekt utsätter sina barn för en risk att bli trakasserade eller mobbade av sin omgivning. Han fann dock inget i undersökningen som kunde tyda på detta. Tvärtom så vidtog fäderna olika åtgärder för att motverka att barnen skulle kunna bli utsatta för negativa reaktioner från omgivningen. Exempelvis så var fäderna mycket omsorgsfulla med till vem de berättade om sin homosexualitet.⁷⁴

Beträffande eventuell stigmatisering till följd av fädernas homosexuella läggning upptäcktes i både Millers och Bozetts studie endast några enstaka exempel på då barn råkat ut för trakasserier av homofobisk karaktär. Anledningen till att sådana trakasserier var sällsynta, hävdade både Miller och Bozett, berodde dels på att barnen var omsorgsfulla med till vem eller vilka det berättades om familjesituationen, dels på att fäderna i denna fråga var mycket lyhörda för barnens behov och önskemål.⁷⁵

Homosexuellt föräldraskap

Bigner och Jacobson har undersökt homosexuellt föräldraskap, särskilt vad gäller homosexuella fäder. De har genomfört olika kvantitativa studier på området i vilka de har jämfört homosexuella fäders beteenden med heterosexuella fäders. I slutet av 1980-talet undersöktes bland annat homosexuella fäders relationer och känslomässiga anknytning till sina barn. I studien deltog 33 homosexuella och 33 heterosexuella fäder.

De fann inga skillnader mellan grupperna vad avser den känslomässiga anknytningen och relationen till barnen. De homosexuella fäderna hade däremot en viss benägenhet att vara mer auktoritära i sin fostran av barnen än de heterosexuella fäderna, särskilt vad gäller gränssättning. De var också mer kontrollerande. Detta för-

---

⁷³ Bozett (1987).

⁷⁴ Miller (1979).

⁷⁵ Se Golombok & Tasker (1994).

klaras med att de homosexuella fäderna antagligen upplever att de har större yttre krav på sig än vad de heterosexuella fäderna har när det gäller utövandet av sitt föräldraskap.⁷⁶

Några år senare fördjupade Bigner och Jacobsen frågeställningen för att kunna undersöka på vilket sätt homosexuella fäder konkret fostrar sina barn, t.ex. vilka metoder de använder sig av. Exempelvis tillämpades olika typer av standardiserade tester i vilka fäderna bl.a. fick redogöra för hur de skulle agera i olika barnuppfostringssituationer. I studien deltog 24 homosexuella och 29 heterosexuella fäder. Bigner och Jacobsen fann inga signifikanta skillnader mellan de båda grupperna vad gällde barnuppfostran.⁷⁷

I detta sammanhang kan också nämnas en komparativ studie om homosexuella respektive heterosexuella fäders syn på föräldrarollen. I studien – som genomfördes med hjälp av olika standardiserade tester – deltog 60 homosexuella och heterosexuella fäder. De homosexuella fäderna ansåg i högre utsträckning än de heterosexuella att den primära delen i fadersrollen var själva fostran av barnen. Under det att en högre andel av de heterosexuella fäderna ansåg att den ekonomiska försörjningen av barnen var det primära. Därutöver var de homosexuella fäderna mer otraditionella i sitt föräldraskap än de heterosexuella fäderna.⁷⁸

Det finns även studier på området som har behandlat både homosexuella fäder och mödrar. En av dessa studier genomfördes av Harris och Turner. Syftet med studien var att undersöka om föräldrarnas homosexualitet medförde några speciella problem eller fördelar för barnen. I studien deltog 10 homosexuella fäder och 13 homosexuella mödrar. Det ingick även en kontrollgrupp bestående av 16 ensamstående heterosexuella föräldrar. Studien genomfördes med hjälp av ett frågeformulär som besvarades anonymt av föräldrarna.

Enligt Harris och Turner upplevde inte de homosexuella föräldrarna att deras homosexualitet medförde några större problem för barnen. Därtill ansåg föräldrarna att relationerna mellan dem och barnen var goda.

Vid den jämförelse som gjordes i studien mellan de homosexuella respektive heterosexuella föräldrarna fann man att deras föräldrabeteende inte skilde sig åt förutom på en punkt. De homosexuella föräldrarna var mer benägna att uppmuntra sina barn att

---

⁷⁶ Bigner & Jacobsen (1989).

⁷⁷ Bigner & Jacobsen (1992).

⁷⁸ Scallen (1981).

leka med könstypiska leksaker än vad de heterosexuella föräldrarna var. Detta gällde särskilt för de homosexuella fäderna.

Inom ramen för studien undersöktes även föräldrarnas öppenhet med den homosexuella läggningen. Av studien framkommer att barnen var mellan 3–8 år gamla när de för första gången fick kännedom om föräldrarnas sexuella läggning. De flesta av barnen fick reda på detta genom den homosexuella föräldern själv. Den första reaktionen från barnen var i de flesta fall avvaktande eller i olika grad negativ. Till skillnad från andra studier på området hade ingen av barnen reagerat positivt vid detta tillfälle.⁷⁹

Barnens negativa inställning till föräldrarnas sexuella läggning övergick med tiden till att bli alltmer positiv. Detta framkommer i en uppföljande studie som Harris och Turner gjorde i början av 1990-talet. Syftet med uppföljningen var att genom djupintervjuer undersöka om det var några skillnader i föräldraskapet mellan homosexuella fäder och homosexuella mödrar. De fann bland annat att de homosexuella mödrarna i större utsträckning än de homosexuella fäderna var öppna med sin homosexuella läggning såväl gentemot de egna barnen som samhället i övrigt.

En annan skillnad som upptäcktes var att de homosexuella fäderna hade bättre relationer med sina före detta fruar än vad de homosexuella mödrarna hade med sina före detta män, vilket också återspeglades i barnens relationer till den andra föräldern.⁸⁰

I syfte att öka medvetenheten om homosexuellt föräldraskap bland dem som i sin yrkesutövning träffar föräldrar – såsom sjukvårdspersonal och skolpersonal – studerade Wyer under mitten av 1980-talet en grupp med 34 homosexuella mödrar och 32 homosexuella fäder. Föräldrarna intervjuades med utgångspunkt från ett standardiserat frågeformulär.

Studien belyser bl.a. föräldrarnas öppenhet med den egna homosexualiteten. Av resultaten framgår att fäderna i större utsträckning än mödrarna var rädda för att deras öppenhet skulle kunna skada barnen så att barnen t.ex. skulle bli retade av sina kamrater eller på andra sätt bli utsatta. Endast hälften av fädernas barn hade således kännedom om sin fars homosexualitet. Jämfört med barnen till de homosexuella mödrarna där nästan samtliga av barnen hade blivit informerade om moderns sexuella läggning. Merparten av de fäder

---

⁷⁹ Harris & Turner (1986).

⁸⁰ Turner m.fl. (1990).

som hade berättat om sin homosexualitet upplevde att detta hade en positiv inverkan på deras relation med barnen.⁸¹

Andra studier på området

I slutet av 1990-talet genomfördes en engelsk studie av homosexuella fäder med syfte att belysa homosexuellt föräldraskap utifrån ett jämställdhetsperspektiv. Framför allt undersöktes hur delaktiga de homosexuella fäderna var i den dagliga omvårdnaden av sina barn. Hundra homosexuella fäder från Storbritannien och andra engelskspråkiga länder deltog i studien.

Studien visar att flertalet av respondenterna tog aktiv del i sina barns fostran och uppväxt samt att de ofta har ett gott förhållande till barnens biologiska mödrar.⁸²

Avslutningsvis bör i detta avsnitt nämnas något om den forskning som återfinns vad gäller pedofili. I den allmänna debatten om möjligheten för homosexuella att adoptera gemensamt har ibland, från vissa håll, framförts att barn i homosexuella familjer i högre grad än andra barn skulle kunna bli sexuellt utnyttjade av sina föräldrar. Denna föreställning är särskilt dominerande vad avser barn som lever tillsammans med homosexuella fäder. Men man har inte funnit något som helst belegg för detta i de undersökningar om barn med homosexuella föräldrar som behandlat denna fråga.⁸³

Resultatet bekräftas också av Barrett och Robinson som efter en omfattande genomgång av forskningen på området konstaterar att homosexuella fäder inte utgör någon riskgrupp i detta avseende.⁸⁴ Forskning och befintliga statistik vad gäller pedofili visar i stället att gärningsmännen nästan uteslutande är heterosexuella män.⁸⁵

11.2.7 Barn som tillkommit genom insemination

Inledning

På senare år har separata studier genomförts av lesbiska mödrars barn som tillkommit genom insemination. Dessa studier skiljer sig från den tidigare forskningen på området på så sätt att de avser

---

⁸¹ Wyer (1987).

⁸² Dunne (1999).

⁸³ Se t.ex. Bozett (1987).

⁸⁴ Barret & Robinson (1990).

⁸⁵ Se t.ex. Marshall m.fl. (1988).

barn som fötts inom en lesbisk familj. Dessutom har dessa barn i de flesta fall från födseln två mödrar, en biologisk mamma och en s.k. medmamma. Syftet med dessa studier har varit att undersöka om den psykologiska och sociala utvecklingen hos barn som från födsel växer upp utan en närvarande fader, och med en eller två lesbiska mödrar, skiljer sig från andra barns.

Privat insemination

Fyra av de sex studier som finns tillgängliga om barn som tillkommit i en homosexuell familjebildning genom insemination avser privata inseminationer.⁸⁶ I tre av dessa studier har olika kvantitativa undersökningsmetoder tillämpats, såsom standardiserade intervjuer och tester.

Det var ganska små undersökningspopulationer i dessa studier, mellan 11–30 homosexuella familjer.

Det ingick även kontrollgrupper, vilka bestod av heterosexuella föräldrapar och deras barn. I en av studierna fanns det dessutom ytterligare en kontrollgrupp, bestående av ensamstående heterosexuella mödrar.

I den fjärde studien – som utgjordes av djupintervjuer av fem lesbiska par och deras barn – ingick ingen kontrollgrupp. Syftet med denna kvalitativa studie var att synliggöra de homosexuella familjer som består av två kvinnor och deras barn som tillkommit i det homosexuella förhållandet genom insemination. På så sätt vill man underlätta för framtida studier av sådana familjekonstellationer.⁸⁷

I de kvantitativa studierna undersöktes bland annat föräldrarnas psykiska status,⁸⁸ fostran av och relationer till barnen,⁸⁹ samt föräldraparens inbördes relationer.⁹⁰ Man fann inga signifikanta skillnader mellan de homosexuella och heterosexuella föräldrarna. I en av studierna fann man dock att föräldrarna i de lesbiska familjerna verkade ha en större känslomässig närvaro i relationen till barnen samt större förmåga att tolka barnen och deras behov än de andra föräldrarna. Denna skillnad ansågs dock inte bero på att de båda grupperna har olika sexuell läggning utan på att det är en

---

⁸⁶ Steckel (1985, 1987), McCandlish (1987), Flaks m.fl. (1995), Golombok m.fl. (1997).

⁸⁷ McCandlish (1987).

⁸⁸ Golombok m.fl. (1997).

⁸⁹ Flaks m.fl. (1995), Golombok (1997).

⁹⁰ Flaks m.fl. (1995).

skillnad i detta avseende mellan kvinnor och män. Med andra ord att fäderna i denna undersökningen synes ha sämre kontakt med sina barn än vad mödrarna överlag hade.⁹¹

I dessa studier undersökte man även barnens psykologiska utveckling, sociala anpassning,⁹² könsrolls beteenden samt den separationsprocess i barns utveckling som handlar om att lämna moderssymbiosen och bli en egen individ.⁹³ I ingen av de tre studierna som undersökte detta var det någon skillnad i resultaten mellan de undersökta barnen och kontrollgruppen. Barnen med homosexuella mödrar hade lika god psykisk hälsa och var lika socialt anpassade som de andra barnen. Däremot framkom det i en av studierna att de undersökta barnen verkade ha starkare känslomässiga bidningar till sina föräldrar än de andra barnen. En annan skillnad som upptäcktes var att barnen i undersökningsgruppen uppfattade sig som mindre skickliga när det gällde fysiska och intellektuella aktiviteter än vad de andra barnen gjorde. Detta anges kunna tyda på att barn som växer upp utan en närvarande fader är mindre tränade i tävlingssituationer, vilket skulle kunna påverka deras självkänsla.⁹⁴

Insemination vid klinik

De två andra studierna på området avser barn som tillkommit genom insemination på klinik. Den ena studien är genomförd i Belgien och den andra i USA.

The centre for Reproductive Medicine of the Brussels University hospital är en av de första bland de kliniker i Belgien som tillåtit homosexuella par att delta i program med artificiell insemination med sperma från anonym spermagivare. Innan paren antas till centrets program intervjuas de om den egna homosexualiteten och deras önskan om att skaffa barn gemensamt. Parens sociala nätverk kartläggs, särskilt vad gäller deras relationer med nära manliga vänner. Även deras inställning till män i allmänhet undersöks.⁹⁵

De som under 1980-talet antogs till programmet informerades av Brewaeys och hennes medarbetare om att kliniken hade för

---

⁹¹ Flaks m.fl. (1995).

⁹² Flaks m.fl. (1995), Golombok (1997).

⁹³ Steckel (1985, 1987).

⁹⁴ Golombok (1997).

⁹⁵ Brewaeys m.fl. (1989).

avsikt att följa dem och deras eventuella barn i en longitudinell studie. Samtliga par som antogs under denna period lämnade sitt medgivande till detta.

Den första rapporten från studien kom i mitten av 1990-talet då barnen var i åldrarna 4–8 år. De var sammanlagt 30 homosexuella par som deltog i studien. Därtill ingick två jämförelsegrupper. Den ena gruppen bestod av 38 heterosexuella familjer i vilka barnen tillkommit genom insemination och den andra gruppen bestod av 30 heterosexuella familjer i vilka barnen tillkommit genom samlag.

Det var två frågeställningar som man ville få belysta genom studien. Den ena var om frånvaron av en far påverkar ett barns utveckling. Den andra var om mödrars homosexuella läggning på något sätt inverkar på barns utveckling.

De aspekter av barns utveckling som undersöktes var den psykologiska och sociala samt barns könsrolls beteenden.

Inom ramen för undersökningen utfördes standardiserade intervjuer och tester av föräldrarna. Dessutom genomfördes psykologiska tester av barnen. Inga signifikanta skillnader upptäcktes mellan barngrupperna vad gällde barnens könsrolls beteenden, psykologiska och sociala utveckling. Resultaten var även inom normen för testerna.

Däremot fann man att medmammorna i större utsträckning än kontrollgruppens fäder aktivt deltog i såväl omvårdnaden som fostran av barnen.

Man fann även att mödrarna i de lesbiska familjerna i hög grad delade på ansvaret för hemmet och barnen. Till skillnad från kontrollgrupperna i vilka det var mödrarna som hade huvudansvaret.

Brewaeys och hennes medarbetare undersökte även barnens grad av känslomässig anknytning till föräldrarna. Det visade sig att den biologiska modern var den som stod barnen närmast känslomässigt, oavsett moderns sexuella läggning. Det var heller ingen skillnad mellan barngrupperna när det gällde barnens känslomässiga bindning till den andra föräldern, dvs. medmamman eller fadern. Barnen i de homosexuella familjerna hade känslomässigt knutit an till sina medmammor på liknande sätt och i lika stor utsträckning som kontrollgruppens barn knutit an till sina fäder.

En skillnad som upptäcktes mellan de homosexuella och heterosexuella föräldrarna var i vilken utsträckning de hade berättat för barnen att de tillkommit genom insemination. Samtliga av de homosexuella mödrarna, med undantag för ett föräldrapar, hade redan informerat sitt barn om att det tillkommit genom givarinse-

mination. Av de heterosexuella föräldrarna var det bara ett föräldrapar som berättat detta för sitt barn, dock ämnade åtta andra par att med tiden göra så. Det var alltså 29 heterosexuella föräldrapar som inte hade för avsikt att berätta för sitt barn att han eller hon tillkommit genom givarinsemination.

Tidigare forskning visar att hemligheter i en familj av en sådan karaktär kan resultera i en ogynnsam utveckling för det berörda barnet. Enligt Brewaeys och hennes medarbetare kan detta förklara de mindre avvikelser de fann vad gällde den psykologiska utvecklingen för en del av de heterosexuella parens barn som tillkommit genom insemination.⁹⁶

I den andra studien har respondenterna rekryterats från en fertilitetsklinik i Kalifornien. Dessa valdes ut av Chan och hans medarbetare på ett systematiskt sätt för att på så sätt försöka uppnå representativitet.

Totalt deltog 80 familjer i undersökningen, varav 55 homosexuella familjer. I 50 av familjerna levde modern tillsammans med en partner (antingen samkönad eller olikkönad) och i de resterande 30 familjerna var modern ensamstående. Barnens medelålder var vid undersökningstillfället sju år.

Undersökningen syftade till att få kunskap dels om de vuxna i deras roll som förälder och deras relationer sinsemellan, dels om barnens psykologiska och sociala utveckling. Vad gällde den sistnämnda frågan användes två olika typer av standardiserade tester. Det ena testet riktades till föräldrarna och det andra till barnens respektive lärare. Chang och hans medarbetare fann inga signifikanta skillnader mellan de olika barngrupperna vad gällde barnens psykologiska och sociala utveckling. Resultaten var också inom normen för testerna.

Dessutom uppmättes inga skillnader mellan de barn som levde med ett föräldrapar eller med en ensamstående förälder. Detta resultat skiljer sig från resultat från andra studier av barn till ensamstående föräldrar, vilket anges kunna bero på att de ensamstående i denna studie inte hade de problem som vanligtvis brukar förknippas med ensamstående mödrar, t.ex. låg utbildning och dålig ekonomi.⁹⁷

---

⁹⁶ Brewaeys m.fl. (1997).

⁹⁷ Chan m.fl. (1998).

11.3 Kommitténs kompletterande studier

11.3.1 Inledning

Såsom framgår av föregående kapitel baseras den hittillsvarande kunskapen om barn med homosexuella föräldrar på internationella studier. Eftersom det tidigare inte funnits några studier av förhållandena i Sverige har kommittén låtit genomföra kompletterande sådana studier, dels för att få kunskap om situationen för barn i homosexuella familjer i Sverige, dels för att kunna bedöma om den kunskap som finns om barn i andra länder även har relevans för svenska förhållanden.

Två av dessa studier har inriktats på att undersöka hur barn till homosexuella föräldrar själva uppfattar sin situation.

Den ena studien – som har utförts vid Stockholms universitet – behandlar barn i åldrarna 7–12 år. Studien syftar till att ge en bild av den psykiska utvecklingen hos barn i skolåldern som lever med homosexuella föräldrar, med fokus på barnens syn på sig själva och sina nära relationer. Den har genomförts med hjälp av standardiserade psykologiska metoder. Studiens resultat sammanfattas i avsnitt 11.3.2.

Den andra studien har utförts av Linköpings universitet, Tema barn. Den behandlar tonåringar och unga vuxna med homosexuella föräldrar. Studien syftar till att ge förståelse för hur barn upplever det att växa upp med en eller två homosexuella föräldrar. Inom ramen för studien har även homosexuella föräldrar intervjuats. En sammanfattning av resultaten från studien redovisas i avsnitt 11.3.3.

När man skall undersöka homosexuella familjer måste alternativa urvalsförfaranden tillämpas eftersom det inte finns några register att tillgå. I de kompletterande studierna har därför de vedertagna tillvägagångssätt som används vid urvalsförfaranden i studier av dolda populationer⁹⁸ tillämpats, såsom annonsering och direktkontakt med den tänkta undersökningsgruppen.

Kommittén har alltså annonserat efter deltagare till de kompletterande studierna dels i olika dags- och veckotidningar⁹⁹, dels via Internet genom en annons på Riksförbundet för sexuellt likaberättigandes (RFSL) hemsida. Dessutom har RFSL vid olika medlemsaktiviteter, t.ex. familjeläger och festivaler, informerat om att

---

⁹⁸ Se t.ex. Kjaer Jensen (1995).

⁹⁹ Dagens nyheter, Expressen, ICA-Kuriren, Land och QX.

kommittén söker deltagare till studier av homosexuella familjer. Intresseanmälningarna har sedan vidarebefordrats till de som utfört undersökningarna.

Enligt kommittédirektiven skall en del kvantitativa frågeställningar om homosexuella familjer besvaras, t.ex. hur vanligt det är att barn lever tillsammans med homosexuella föräldrar och barnens tillkomstsätt. Kommittén har därför i samarbete med Statistiska Centralbyrån (SCB) låtit genomföra en enkätundersökning som vänder sig till homo- och bisexuella personer. Syftet med studien har varit dels att samla in information om homosexuellt föräldraskap för att på så sätt få en bild av situationen för deras barn, dels att undersöka homosexuella personers inställning till att skaffa barn.

Det finns i dag inga säkra uppgifter om hur många barn det är i Sverige som växer upp med homosexuella föräldrar, då registeruppgifter om detta saknas såväl i befintlig befolkningsstatistik som i olika typer av kontinuerliga undersökningar, t.ex. SCB:s levnadsundersökningar. Men genom att undersöka homosexuellas inställning till att skaffa barn kan vi få en uppfattning om huruvida homosexuella familjer är en tillfällig företeelse eller om sådana familjebildningar kommer att kvarstå i framtiden och kanske även att öka.

I en förstudie till enkätundersökningen har SCB redogjort för möjliga undersöknings- och urvalsmetoder, bl.a. vad gäller möjligheten att använda s.k. slumpmässigt urval. Vid studier av dolda populationer finns det alltså inga särskilda register att tillgå där emot är det alltid möjligt att ta ett slumpmässigt urval av hela totalbefolkningen. I det urvalet skulle en viss andel av homosexuella inbegripas. Detta tillvägagångssätt är enligt SCB dock behäftat med vissa problem eftersom det är en minoritetsgrupp som skall undersökas och att bortfallet med säkerhet därför skulle bli mycket stort, vilket påverkar undersökningens kvalitet. Det skulle även vara mycket svårt att göra någon bortfallsanalys eftersom man inte vet hur stor andel av bortfallet som består av dem som man vill undersöka. Myndigheten rekommenderade kommittén att i stället för att dra ett representativt urval ur totalbefolkningen vända sig direkt till dem man önskar undersöka.

Kommittén har därför tagit hjälp av olika intresseorganisationer för homosexuella som har distribuerat enkäter till sina medlemmar. Enkäter har också delats ut på vissa nöjesställen som har homosexuella personer som publik samt funnits på Internet. Därtill har de

personer som ingått partnerskap fått en enkät hemsänd. Samtliga som svarat på kommitténs annons i dags- och veckopressen har också fått en enkät.

Resultaten från studien sammanfattas i avsnitt 11.3.4.

Kommitténs kompletterande studier redovisas också i sin helhet i en särskild bilaga till detta betänkande (betänkandets del B).

11.3.2 Yngre skolbarn med homosexuella föräldrar

Bakgrund och syfte

På initiativ av kommittén har en undersökning om barn till homosexuella föräldrar utförts vid Stockholms universitet. Syftet med undersökningen har varit att ge en bild av den psykiska utvecklingen hos barn med homosexuella föräldrar genom att jämföra dem med barn i samma ålder vad gäller barnens syn på sig själva och sina nära relationer.

Undersökningen har genomförts med hjälp av standardiserade psykologiska metoder. Det innebär att samtliga metoder är utprovade på svenska barn, vilket möjliggör jämförelser mellan de barn som ingått i undersökningen och andra barn i samma ålder (s.k. normgrupp). Den valda metodiken är ägnad att ge barnens bild av sig själva, sina familjer och sina kamratrelationer för att se om det finns något speciellt vad gäller barnens utveckling som kan förstås utifrån att de lever i en icke-traditionell familjesituation.

Den undersökta gruppen har utgjorts av 20 barn i åldrarna 7–12 år, varav elva pojkar och nio flickor, samtliga med homosexuella föräldrar som barnen bor tillsammans med helt eller delvis. Arton av barnen har homosexuella mödrar och tre har homosexuella fäder. De flesta av barnen har tillkommit i heterosexuella förhållanden. Men tre av barnen har tillkommit genom insemination och två är adopterade. Tjugoen av barnens biologiska föräldrar (eller adoptivföräldrar) lever tillsammans med en annan partner än den andra biologiska föräldern. Av dessa föräldrar lever 17 stycken i ett homosexuellt förhållande och fyra stycken i ett heterosexuellt förhållande. Barnen är geografiskt spridda över Syd- och Mellansverige.

De metoder som använts är tre standardiserade tester; Family Relations Test, Jag tycker jag är och Cornell Interview of Children's Perceptions of Friendships and Peer Relations. Var för sig belyser dessa metoder olika aspekter av den psykiska utveck-

lingsnivån hos barn i låg- och mellanstadieålder. Genom att använda dessa metoder i samma undersökning blir det möjligt att fånga upp tecken på eventuell psykisk ohälsa hos barnen.

Undersökningens resultat

Känslomässiga engagemang

”Family Relations Test” (FRT) mäter barnets känslomässiga engagemang i familjmedlemmarna samt ger barnet möjlighet att beskriva sina känslor för de olika medlemmarna och de känslor de uppfattar sig få från dem.

Sammanställningen av testet visar att de flesta av barnen i den undersökta gruppen har tillgång till båda sina biologiska föräldrar och det oberoende av om barnen tillkommit inom ett hetero- eller homosexuellt förhållande. De undersökta barnen har i högre grad än normgruppen också valt att inkludera fler personer än de som annars brukar räknas till familjen. De har alltså en bredare syn på sin familj än vad som är vanligt. I en del fall är det en partner till någon av föräldrarna eller en släkting som inkluderats och ibland även personer utanför familjen som står barnet nära.

När det gäller barnens känslomässiga engagemang i sina familjemedlemmar rangordnar de dem på samma sätt som normgruppen gör. Det innebär att deras syskon är föremål för störst engagemang totalt sett, därefter följer deras mamma, pappa och de själva. Skillnaden är att undersökningsgruppen visar klart större engagemang i sina syskon i förhållande till jämförelsematerialet. De flesta i undersökningsgruppen har dessutom en ambivalent relation, såväl positiva som negativa känslor, till sina syskon till skillnad från normgruppen där relationen oftare är negativ. I studien anges att det verkar som om syskon får en större betydelse för barn om den egna familjestrukturen upplevs som annorlunda gentemot andra familjer. Syskonen delar då erfarenheter med varandra som de inte delar med andra barn. Det kan göra att syskonskaran kommer närmare varandra.

Som tidigare nämnts lever flera av barnen tillsammans med en av sina biologiska föräldrar och hans eller hennes nya partner. Av de 20 barn som ingår i undersökningen har 14 stycken valt att ta med en eller två s.k. extraföräldrar i materialet.

Barnens känslomässiga engagemang i extraföräldrarna är i stort sett på samma nivå som deras engagemang i fäderna, vilket gör att

man kan tänka sig att barnen i gruppen upplever sig ha fler än två föräldrar. Vissa av barnen kallar även den homosexuella förälderns partner för mamma eller pappa och menar att de har två föräldrar av samma kön. Andra har uppgivit att de ser på förälderns partner som en extraförälder. Det anges att detta även skulle kunna förklara det något svagare engagemanget i mödrarna som det finns tecken på hos några av barnen i undersökningsgruppen. Med fler vuxna nära sig sprids barnens känslor på fler personer. Mamman är fortfarande dock oftast den person som barnen i undersökningsgruppen anser som viktigast och som de anser sig ha mest positiv relation till, men inte lika entydigt som för barnen i normeringsgruppen.

Självförtroende

”Jag tycker jag är” är ett självskattningsformulär. Testet är ett objektiva personlighetstest som mäter självvärdering och självförtroende hos barn. Vid utarbetandet av detta instrument har man utgått från empirisk forskning som visar att det finns ett samband mellan psykisk hälsa och självvärdering. En person som har god psykisk hälsa utvecklar en positiv inställning till det egna jaget. Medan en person som uppvisar psykisk ohälsa utvecklar en negativ syn på sig själv.

Resultatet från testet visar på en signifikant högre självvärdering och självförtroende i den undersökta gruppen än i normgruppen. Det innebär att barnen i undersökningsgruppen sammantaget uppvisar bättre självförtroende än förväntat.

Barn med dåligt självförtroende kan ibland skydda sig genom att genomgående uppges en mer positiv värdering på de påståenden de ställs inför i testet. Det anges i studien att inget framkommit som tyder på att något av barnen skulle ha svarat på det sättet. De enskilda svaren stämmer väl överens med undersökningsledarens helhetsintryck av var och ett utav barnen.

Kamratrelationer

”Cornell Interview of Children’s Perceptions of Friendships and Peer Relations” (CIPF) är en standardiserad intervju, i vilken barns syn på sina kamratrelationer och förståelse av vänskap behandlas. Intervjun är halvstrukturerad. Det innebär att den innehåller både frågor med fasta svarsalternativ och helt öppna frågor.

Efter intervjun skattas barnens svar utifrån tre skattningsskalor. Dessa skalor avser mäta var barnen befinner sig utvecklingsmässigt när det gäller på vilken nivå de uppfattar vänskap, deras självförtroendenivå samt deras sociala förmåga.

Resultatet från testet visar att barnen i undersökningsgruppen utvecklingsmässigt befinner sig på förväntad utvecklingsnivå vad gäller de tre undersökta nivåerna. Vid en jämförelse av medelvärdena – vad gäller resultaten inom respektive område – framkommer att undersökningsgruppen överlag ligger *något* högre än normgruppen. Skillnaderna är dock inte statistiskt signifikanta.

Den kvalitativa analysen av CIPF visar att samtliga barn i undersökningsgruppen har, och även tidigare har haft andra, långa kamratrelationer samt att dessa relationer brukar bestå under en längre tid. Det är dock något fler av barnen än förväntat som har mist kamratrelationer. Detta har oftast skett i samband med att de själva eller kamraten har flyttat eller bytt skola. Genomgående för gruppen gäller att de är nöjda med hur deras kamratrelationer är och fungerar. Så gott som alla har uppgivit att de har en eller flera ”bästisar” som de träffar ofta och som de gärna umgås med.

Orsaken till att så pass många av barnen har mist kamratrelationer kan vara att de flesta av dem är skilsmässobarn. De har alltså i realiteten någon form av uppbrott bakom sig, vilket för flera av dem inneburit att de både har flyttat och bytt skola. Denna erfarenhet av skilsmässa och uppbrott anges även kunna vara en ytterligare orsak till att barnen anser att syskonen är så betydelsefulla.

Vid den kvalitativa analysen av testet har även vissa beteenden framträtt som kan tyda på att en del av barnen känner en viss reservation gentemot sin omgivning. Exempelvis har fler barn än förväntat uppgivit att de aldrig sover över hos någon kamrat eller har haft någon kamrat som övernattat hemma hos sig. Det är även något fler än förväntat som inte talar öppet med sina kamrater om hur de känner sig eller om viktiga händelser som de har varit med om. Dessutom är det även något fler barn än vanligt, i en grupp

som denna, som inte anser sig kunna känna av om en kamrat mår dåligt.

Sammanfattning och slutsatser

Resultaten från studien visar att den undersökta gruppen består av välfungerande barn med gott självförtroende och goda kamratrelationer. Man har heller inte funnit något som tyder på psykisk ohälsa eller på att barnen på något sätt far illa. Det finns dock inslag i gruppen av en viss social reservation och återhållsamhet gentemot omgivningen, dvs. att för några av barnen kan det vara svårt att låta kamraterna komma riktigt nära. Dessa barn håller en viss distans mellan sig själv och familjen å ena sidan och sina vänner å den andra sidan.

11.3.3 Tonåringar och unga vuxna med homosexuella föräldrar

Bakgrund och syfte

Linköpings universitet, Tema barn, har på uppdrag av kommittén genomfört en intervjustudie av dels tonåringar och unga vuxna som lever eller har levt i homosexuella familjer, dels homosexuella föräldrar. Studien syftar till att ge insikt i hur barn upplever det att växa upp med homosexuella föräldrar samt att fördjupa förståelsen för homosexuella föräldrars villkor och upplevelser.

Djupintervjuer har genomförts med 16 tonåringar (13–17 år) och 15 unga vuxna (18–30 år) som alla har homosexuella föräldrar. Intervjuerna har fokuserats på barnens situation i familjen, relationerna till föräldrarna och till föräldrarnas partner samt för- och nackdelar med att växa upp med homosexuella föräldrar.

Gruppen som helhet karaktäriseras av att majoriteten har tillkommit i en familj med biologiska föräldrar, där föräldrarna haft en heterosexuell relation. Föräldrarna har sedan skilt sig, varvid en förälder "kommit ut" som homosexuell och vanligtvis flyttat samman eller ingått partnerskap med en homosexuell partner. Flertalet av de intervjuade fortsatte dock att ha kontinuerlig kontakt med den frånlevande föräldern efter föräldrarnas skilsmässa.

De unga vuxna som medverkat i studien har flyttat hemifrån och lever ett självständigt liv, vilket innebär att deras berättelser bygger på barndomsminnen och hägkomster från den tid då de delade var-

dagslivet med sina föräldrar. Detta till skillnad från tonåringens situation som kännetecknas av att de vid tidpunkten för intervjun lever samman med eller regelbundet träffar den förälder som är homosexuell.

Därtill har 13 intervjuer genomförts med homosexuella föräldrar som har levt eller lever i en homosexuell relation och som bor tillsammans med eller regelbundet träffar sina barn. Majoriteten av de intervjuade föräldrarna är mödrar eller fäder till de tonåringar och unga vuxna som deltar i studien. Föräldrantervjuerna är inriktade på föräldrarnas egna berättelser om erfarenheter och upplevelser av att vara förälder och samtidigt leva i en homosexuell relation.

Studien har en kvalitativ ansats med inriktning på att de medverkande (informanterna) skall ges möjlighet att bidra med personliga bilder av sin respektive familjesituation. Narrativ teori¹⁰⁰ utgör en viktig utgångspunkt i detta sammanhang, inte minst vad gäller dess möjligheter att tydliggöra att även om syftet är att studera barns och föräldrars *upplevelser*, så är det *berättelser om upplevelser* som studeras. Den analys som genomförts av intervjuerna består främst av innehållsanalyser. Analysen omfattar *vad* som berättas, *vilka* som berättar vad och *om* vilka detta berättas. Det innebär att redovisningen av studien präglas av en deskriptiv ansats. Berättelsernas innehållsliga aspekter har också jämförts med empiriska fynd från andra studier och kontrasterats mot teoretiska perspektiv och synsätt.

Undersökningsresultat

Tonåringar och unga vuxna

Analysen av intervjuerna visar på en stor variation i barns och ungdomars upplevelser och erfarenheter av att växa upp med en eller två föräldrar som är homosexuella. En iakttagelse som görs i studien är att föräldrarnas homosexualitet är ett mycket framträdande tema i de intervjuer där relationen mellan barn och föräldrar också beskrivs som bristfällig. Det rör sig om ett fåtal fall, sammanlagt fyra stycken, där föräldrarnas homosexualitet framställs som nära förknippad med andra negativt laddade erfarenheter. Dessa informanternas berättelser om negativa upplevelser av homosexualitet är

---

¹⁰⁰ Narrativ teori omfattar en rad inriktningar vars gemensamma intresse gäller berättelsernas form och funktion i såväl samspel mellan människor som i analyser av media, vetenskaplig teoribildning etc.

alltså starkt präglade av beskrivningar av barndomens familjeliv där barnen känt sig åsidosatta och utan möjligheter att påverka situationen.

I resterande intervjuer framställs relationen till den homosexuella föräldern däremot som god och betydelsefull och homosexualiteten ges i dessa fall en mindre framträdande position i livshistorierna. Här framträder *två olika sätt* att berätta om föräldrarnas sexuella läggning som visar hur upplevelser av ett liv med homosexuella föräldrar kan skilja sig åt.

I ena fallet beskrivs föräldrarnas homosexualitet som något självklart som visserligen utmärker familjen men inte i negativ bemärkelse. Trots en rad skillnader i levnadsvillkor mellan dessa informanter framställs föräldrarnas sexuella läggning som ett naturligt och självklart inslag i familjelivet. Det innebär inte att de är omedvetna om negativa attityder till homosexualitet i det omgivande samhället, men de har inte personligen blivit illa bemötta på grund av sin familjebakgrund. Det som upplevts som det stora problemet för dessa informanter är föräldrarnas skilsmässa, som de visserligen kan acceptera men ändå känt eller fortfarande känner sorg och besvikelse över. Ett återkommande tema i informanternas berättelser är att skilsmässan har varit svårare att försonas med, än att en förälder involverat sig i en homosexuell relation.

I det andra fallet beskrivs föräldrarnas homosexuella läggning som ett problem i relation till kamrater. Dessa svårigheter och problem omfattar inte föräldern som person, tvärtom beskrivs relationen till föräldern som god och mycket betydelsefull. Men dessa informanter har under de tidiga tonåren upplevt föräldrarnas homosexuella läggning som problematisk sett i relation till jämnåriga och kamrater. I dessa sammanhang framträder en konfliktpunkt rörande å ena sidan lojalitet med föräldern och den förtrogenhet ungdomen har vad gäller homosexualitet, å andra sidan att vara delaktig i ungdomsgrupper, i vilka heterosexistiska synsätt även kan komma till uttryck. Med en homosexuell förälder finns det en risk att framstå som speciell och annorlunda med eller utan inslag av heterosexism,¹⁰¹ vilket inte är eftersträvansvärt för tonåringar som kräver delaktighet och samhörighet. Därför undanhåller eller döljer de

---

¹⁰¹ I forskningssammanhang har heterosexism allt mer kommit att ersätta begreppet homofobi eftersom det sistnämnda framställer negativa värderingar mot homosexualitet som ett individuellt och relationsbetonat problem. I stället används begreppet heterosexism för att tydliggöra hur heterosexualitet utgör en dominerande norm, inte bara i samspelet mellan individer utan också som en konsekvens av en kulturell och historisk utveckling (Kitzinger 1987).

föräldrarnas homosexuella läggning. Viljan att dölja familjesituationen tolkas i studien därmed som en konsekvens av ungdomskulturens och tonårstidens specifika villkor.

I de personliga berättelser i vilka denna konfrontation med samhällets normer och värderingar är framträdande, beskrivs en rad olika strategier som syftar till att hantera sådana konflikter. Analysen av intervjuerna antyder att det är en skillnad mellan könen vad gäller val av strategi, vilket anses bero på att villkoren för samspelsmönster och synen på homo- respektive heterosexualitet skiljer sig åt i grupper av unga kvinnor respektive unga män. Detta i sin tur är nära förknippat med traditionella föreställningar om maskulinitet respektive femininitet.

I informanternas berättelser om upplevelser och erfarenheter av att vilja undvika att vara öppen med sin familjesituation uppträder en variation över tid. Analysen av intervjuerna visar nämligen på en process, i vilken de yngre tonåringarnas önskan om att dölja familjesituationen övergår till ett mer öppet förhållningssätt ju äldre de blir. Denna process har olika varaktighet och kan sträcka sig från ett dygn till några månader och ibland även till några år under tonårstiden.

Denna process som vissa informanter går, eller har gått, igenom utesluter inte positiva och goda relationer till föräldrarna. Det anges att det förefaller som om barnens förmåga att hantera eventuella svårigheter relaterade till föräldrarnas homosexualitet är beroende av en god och stark relation till föräldern i fråga.

Homosexuella föräldrar

Analysen av intervjuerna som genomförts med unga vuxna och tonåringar visar alltså på en stor inbördes variation när det gäller upplevelser och erfarenheter av att växa upp med en eller två homosexuella föräldrar. Det skiljer dem från föräldrantervjuerna som anges i stället vara mer likartade både vad gäller föräldrarnas resonemang och erfarenheter. Det innebär inte att föräldrarna levt likartade liv, utan tvärtom, villkor och livssituationer skiljer sig åt. Likheten framträder snarare i sättet att resonera kring föräldraskapets villkor som följer dels av en skilsmässa eller separation, dels av valet att leva i en homosexuell relation.

Dessa informanter är alltså *både* föräldrar och vuxna individer som lever i eller har levt i en homosexuell relation. Denna utgångs-

punkt är ett centralt tema i intervjuerna. Många av informanterna ger uttryck för sin ovilja att bli kategoriserade som *en annan slags förälder* och betonar i stället viljan och rätten att bli inkluderade i gruppen *vilka föräldrar som helst*.

En "helt vanlig skilsmäsofamilj" är ett uttryck som flera av informanterna använder när de beskriver familjelivet under barnens uppväxt, vilket tolkas som ett anspråk på att framstå som en familj bland andra familjer. Av studien framgår att detta anspråk ges en framträdande plats i det unisona svaret på intervjuens frågeställning rörande homosexuella föräldrars behov av särskilt stöd. Informanterna anser inte att de har behov av specifika stödåtgärder i större utsträckning än andra föräldrar. Många informanter uttrycker sig visserligen försiktigt och menar att *andra* kanske har behov av särskilt stöd. De betonar dock samtidigt "rätten till likvärdig behandling" och att de inte vill särbehandlas. I detta sammanhang beskriver de sina positiva erfarenheter av att i förskole- och skolsammanhang ha blivit bemötta som *vilka föräldrar som helst*. Detta har möjliggjort en dialog med barnens pedagoger kring frågor rörande öppenhet och barnens situation i förskolan eller skolan, vilket har varit en viktig förutsättning för ett liv i öppenhet.

Flera av föräldrarna beskriver också hur andra möten i olika offentliga sammanhang, t.ex. socialtjänst eller familjerådgivning, varit annorlunda och ibland svårare. Det har rört sig om att söka hjälp och stöd för dels ekonomisk utsatthet, dels relationssvårigheter. De har ofta upplevt att de först varit tvungna att redogöra för vad det innebär att vara homosexuell innan det efterfrågade stödet blivit behandlat.

Det finns också några informanter som råkat ut för större svårigheter i samband med att de, före de fått barn, sökt annan professionell hjälp, t.ex. psykoterapi. I dessa sammanhang möttes det problem som informanten presenterade inte som det primära i stället definierades homosexualiteten som det huvudsakliga problemet. Det medförde att många av dem i stället valde att söka hjälp via Riksförbundet för sexuellt likaberättigande (RFSL).

Frågan om öppenhet med den sexuella läggningen gentemot såväl barnen som omgivningen har också varit ett centralt tema i intervjuerna. Som homo- eller bisexuell förälder ställs denna fråga på sin spets. Föräldrarna menar att ansvaret för barnet och hans eller hennes välbefinnande gör att öppenheten inte kan bli ett själv-

ändamål utan den måste ständigt anpassas till konkreta situationer och barnets vardagsliv.

Av analysen framgår vidare att det i intervjuerna går att urskilja skilda förhållningssätt till omgivningen som speglar olika grad av öppenhet. Det kan vara knutet till dels familjens uppfattning om hur gränsen mellan det privata och offentliga skall hanteras, dels föräldrarnas homosexuella identitet. Men samtliga föräldrar framhåller sin strävan om att alltid hålla en öppen dialog med barnen om sin homosexuella läggning. Det innebär att alltid vara uppmärksam på om barnet har mött heterosexistiska reaktioner. De beskriver också hur tonårstiden kan komma att innebära specifika villkor för ungdomarna. Många av dem betonar dock att trots påfrestningar och konflikter har den uppkomna familjesituationen också medfört möjligheter att visa barnen på människors olikheter och betydelsen av tolerans och rättvisa.

Sammanfattning och slutsatser

Det har inte framkommit något i studien som tyder på att föräldrarnas homosexuella läggning bidrar till en negativ utveckling av barnens psykologiska och sociala livsvillkor. Man har heller inte funnit något som tyder på att barnen med automatik upplever sin uppväxt som svår och problematisk, eller har en problematisk relation till sina föräldrar. Föräldrarnas homosexualitet kan dock, komma i fokus under tidiga tonåren. Det handlar främst om att barnen under de tidiga tonåren kan uppleva föräldrarnas homosexuella läggning problematisk sett i relation till omgivningen. Man har dock funnit att de barn som har starka känslomässiga band mellan sig och sina föräldrar synes ha goda förutsättningar att hantera sådana konflikter.

11.3.4 Homosexuellas syn på barn och familjebildning

Bakgrund och syfte

Kommittén har i samarbete med Statistiska centralbyrån (SCB) genomfört en undersökning om homosexuellt föräldraskap och homosexuellas inställning till barn och familjebildning. Den baseras på 2 150 enkätsvar från homosexuella och bisexuella

personer, av dessa är 837 kvinnor och 1 311 män.¹⁰² Cirka 34 procent av kvinnorna och 38 procent av männen lever i ett registrerat partnerskap.

En femtedel av dem som deltagit i studien är föräldrar till biologiska eller adopterade barn. Sammanlagt har dessa föräldrar 653 barn, varav 372 är omyndiga¹⁰³ och i huvudsak hemmaboende hos föräldern. Hälften av dem som har hemmaboende barn lever tillsammans med en partner, en fjärdedel är sårbos och resterande är ensamstående.

Drygt 80 procent av de manliga och 69 procent av de kvinnliga deltagarna bor i ett storstadsområde. Deras ålder varierar från 18 år och upp till 65 år. De flesta är dock i åldrarna 25–54 år.

De som deltagit i studien kommer fortsättningsvis att benämnas respondenter.

Undersökningsresultat

Barns tillkomstsätt

Tillkomstsättet för respondenternas barn varierar beroende på barnens ålder. De flesta av barnen i åldrarna 13–18 år har tillkommit i ett heterosexuellt förhållande innan föräldern har blivit medveten om eller valt att leva i enlighet med sin homosexualitet (83 procent). Endast ett fåtal av barnen i denna åldersintervall har tillkommit genom insemination (2 procent). Liknade förhållande gäller för låg- och mellanstadiebarnen som även de i huvudsak tillkommit i en tidigare heterosexuell relation (69 procent). Det är dock fler barn i denna åldersgrupp som tillkommit genom insemination (19 procent).

När det gäller förskolebarnen är förhållandet det omvända. Merparten av dem som är födda mellan åren 1994–1999 är tillkomna genom insemination (63 procent) och knappt en tredjedel genom samlag (31 procent).

I samtliga av dessa tre åldersgrupper är mellan 2–3 procent av barnen adopterade, totalt högst 14 barn. Det framgår inte av materialet huruvida dessa barn adopterats av en ensamstående homo-

---

¹⁰² Två personer har inte uppgivit vilket kön de har.

¹⁰³ Antalet barn baseras på svar från de 372 föräldrar som svarat på frågan om hur många barn de har.

sexuell förälder eller av en förälder som vid tidpunkten för adoptionen var heterosexuell.¹⁰⁴

Vårdnad och umgänge

När det gäller vårdnad av barnen så skiljer det sig inte nämnvärt åt mellan de tre åldersgrupperna. Cirka 60 procent av samtliga omyn-diga barn har båda sina biologiska föräldrar som vårdnadshavare. Motsvarande andel för undergruppen barn som tillkommit genom insemination är 43 procent.

Inom ramen för studien har även barnens umgängesvanor med den andre föräldern som barnet inte bor tillsammans med under-sökts. Även här är det ingen större skillnad mellan de tre ålders-grupperna. Drygt 62 procent av respondenternas barn har kontinu-erlig kontakt med den andra biologiska föräldern (eller adoptivför-äldern). Ser man till alla barn i befolkningen är den andelen 61 procent. Det är dock en viss skillnad mellan grupperna vad gäller in-tensiteten i kontakten med den frånlevande föräldern. De barn som befinner sig i åldersintervallet 13–18 år umgås inte lika ofta med den frånlevande föräldern som de yngre barnen. Om man ser till hur umgängesvanorna ser ut för andra barn med skilda eller separerade föräldrar så är det samma skillnader där. Tonårsbarn överlag ägnar sig i hög grad åt andra aktiviteter som tar tid från umgänget med föräldrar, detta oavsett om man bor med två eller bara en förälder.¹⁰⁵

Öppenhet om föräldrarnas homosexuella läggning

Undersökningen visar att föräldrarna i hög grad är öppna med den homosexuella läggningen gentemot sin omgivning. Andelen respondenter med förskolebarn som har uppgivit att de är öppna med detta är 93 procent, varav 62 procent har svarat att de är öppna *inför alla* och 31 procent att de är det *inför många men inte inför alla*.

När det gäller föräldrar med barn i åldrarna 6–12 år är det färre som är helt öppna med den sexuella läggningen (48 procent). En

---

¹⁰⁴ I varje åldersgrupp har mellan 3–12 procent av föräldrarna valt att inte ange barnens tillkomstsätt.

¹⁰⁵ Se Statistiska centralbyrån (1999).

stor del av dem som svarat att de inte är öppna inför alla är dock öppna inför många (40 procent).

I gruppen som har tonårsbarn är det ännu färre som har svarat att de är öppna med den homosexuella läggningen inför alla (39 procent). Nästan hälften av tonårsföräldrarna har dock svarat att de är öppna, om inte inför alla, inför många (45 procent). Föräldrar med äldre barn synes alltså vara mer selektiva när det gäller öppenheten med den sexuella läggningen.

Man kan också se en skillnad i öppenhet mellan de föräldrar som lever tillsammans med en partner och de som är ensamstående. De sammanboende är i högre grad öppna inför alla (73 procent) än vad de ensamstående är (23 procent). En stor del av de övriga ensamstående är dock öppna med den sexuella läggningen, om inte inför alla, inför många (56 procent av alla ensamstående).

Föräldrarna fick även uppge inför vilka personer deras barn var öppna med föräldrarnas homosexuella läggning. Studien visar att de vuxna barnen har ett mer öppet förhållningssätt än vad tonårsbarnen har. Hälften av de vuxna barnen är helt öppna med föräldrarnas sexuella läggning gentemot sina kamrater, jämfört med en tredjedel av tonåringarna. Tonåringarna döljer eller undanhåller sin familjesituation också i större utsträckning än andra barn. Detta framgår av enkätsvaren som visar att en tredjedel av tonåringarna inte är öppna med föräldrarnas homosexuella läggning inför någon av sina kamrater (32 procent). Motsvarande andelar för de vuxna barnen och de mellan 6–12 år är 12 respektive 15 procent.

Upplevda svårigheter och bemötandet från omgivningen

Drygt en fjärdedel av föräldrarna har svarat ja på frågan om det funnits perioder då deras barn upplevt svårigheter relaterade till föräldrarnas homosexualitet. I de flesta fall har dessa visat sig i samband med föräldrarnas skilsmässa eller när föräldern "kom ut" som homosexuell. Det är dock endast ett fåtal föräldrar som har uppgivit att deras barn blivit retade på grund av sin familjesituation.

De respondenter som har hemmaboende barn ombads även besvara frågan om hur de blivit bemötta i offentliga sammanhang när de valt att vara öppna med sin sexuella läggning. Det visar sig att de flesta har positiva erfarenheter av personalen i förskole- och skolsammanhang. Detsamma gäller inom mödra- och sjukvården.

När det gäller bemötandet hos socialförvaltningen – i samband med fastställelse av faderskap m.m. – är däremot upplevelserna blandade. Mer än hälften av dem som svarat på frågan anser sig blivit mer eller mindre förvirrat eller negativt bemötta. En del har även uppgivit att personalen uppträtt diskriminerande eller hotfullt.

Vad gäller bemötandet från föräldrar till barnens kamrater så har de flesta respondenter positiva erfarenheter. Ett fåtal respondenter har dock uppgivit att de har blivit negativt eller förvirrat bemötta.

Inställningen till att skaffa barn

Respondenternas funderingar kring barn och föräldraskap har behandlats i tre frågor i enkäten. Dessa handlar om hur de såg på föräldraskap för tio år sedan, hur de ser på detta i dag och hur de tror att deras familjesituation kommer att se ut om fem år. Av svaren framgår att det framför allt är de kvinnliga respondenterna som – både i dag och för tio år sedan – önskar sig och räknar med att få barn i framtiden. De har också barn i högre grad än männen. För tio år sedan hade 12 procent av samtliga respondenter biologiska eller adopterade barn. I dag är den andelen 19 procent.

Undersökningen visar att respondenternas inställning till att skaffa barn är mer positiv i dag än vad den var för tio år sedan. Det är en viss skillnad mellan könen i denna fråga. Fyrtio procent av de barnlösa kvinnorna under 30 år har uppgivit att de kommer att försöka skaffa barn. Motsvarande andel för männen är 25 procent. I nästa åldersintervall, 30–44 år, vill 15 procent av kvinnorna respektive 10 procent av männen skaffa barn. Sammanlagt är det 12 procent av dem som i dag är barnlösa som har uppgivit att de kommer att försöka skaffa barn.

Det visar sig att det i denna fråga även skiljer sig åt mellan de som ingått partnerskap och de övriga respondenterna. De som har ingått partnerskap har i större utsträckning bestämt sig för att inte skaffa barn än andra respondenter (32 respektive 22 procent). Det är också färre registrerade partner än andra som uppgivit att de eventuellt kan tänka sig att skaffa barn senare i livet (8 respektive 16 procent).

De allra flesta som har deltagit i undersökningen är öppna med sin homosexuella läggning, men vissa skillnader finns. Den största andelen som är öppen med detta finns bland de respondenter som i

dag försöker skaffa barn eller som vill göra det senare i livet. Dessa respondenter är nästan uteslutande helt öppna eller öppna inför många med sin sexuella läggning. Den grupp som lever minst öppet är de som i dag gärna vill ha barn men som säger sig ha insett att de aldrig kommer att bli föräldrar.

På vilket sätt vill man skaffa barn?

De respondenter som har uppgivit att de vill bli föräldrar ombads att berätta om på vilket sätt de skulle vilja få barn på om de kunde välja. Vid en jämförelse mellan dem som ingått partnerskap och de andra respondenterna visar det sig att de båda grupperna till en viss del skiljer sig åt i denna fråga. De som ingått partnerskap vill i större utsträckning än andra respondenter skaffa barn genom gemensam adoption (58 respektive 31 procent). Däremot är det färre registrerade partner (29 procent) än andra respondenter (36 procent) som önskar få barn genom insemination på sjukhus. Detsamma gäller privat insemination (21 procent av de som ingått partnerskap mot 32 procent av de övriga).

En jämförelse görs också mellan kvinnliga och manliga respondenter i denna fråga. Det visar sig att männen i större utsträckning än kvinnorna vill skaffa barn genom gemensam adoption (49 respektive 30 procent).

Fler av kvinnorna (52 procent) än av männen (18 procent) önskar få barn genom insemination på sjukhus. Däremot är det ungefär lika många kvinnor som män som vill inseminera privat (30 respektive 27 procent).¹⁰⁶

Sammanfattning och slutsatser

Av undersökningen framgår att tyngdpunkten för tillkomstsätt av respondenternas barn har flyttat från samlag i en heterosexuell relation för de äldre barnen till privat insemination för de yngre barnen, särskilt vad gäller dem som är födda efter mitten av 1990-talet. Cirka 60 procent av barnen har båda sina biologiska föräldrar som gemensamma vårdnadshavare. Barnens umgängesvanor med den frånlevande föräldern skiljer sig inte från andra barns.

---

¹⁰⁶ En del av respondenterna har valt mer än ett svarsalternativ. Därför kan summan av procentvärdena för vissa grupper bli högre än 100 procent.

De flesta respondenter som har barn är öppna med den homosexuella läggningen, om inte inför alla så inför många i deras omgivning. Det synes dock som om de som har tonårsbarn är mer selektiva och restriktiva med detta än andra, vilket anges kunna bero på att en del tonåringar vill undanhålla eller dölja sin familjesituation. Det verkar dock som om denna önskan om att undanhålla familjesituationen går över ju äldre barnet blir, eftersom de myndiga barnen har ett betydligt öppnare förhållningssätt gentemot omgivningen än tonåringarna.

När det gäller homosexuellas inställning till familjebildning och till att skaffa barn visar undersökningen att den har förändrats över tiden. Inställningen är i dag mer positiv än vad den var för tio år sedan, vilket sannolikt innebär att antalet homosexuella som skaffar barn kommer att öka i framtiden.

11.4 Barnets rättsliga ställning

11.4.1 Inledning

Barn till homosexuella föräldrar, liksom barn till heterosexuella föräldrar, har kommit till på olika sätt. De kan ha kommit till i ett heterosexuellt förhållande, genom privat insemination eller genom insemination vid en klinik utomlands. De kan också vara adopterade.

Tidigare har det varit så att de flesta barn till homosexuella föräldrar kommit till i en heterosexuell relation. Numera skaffar allt fler par i fasta homosexuella relationer barn gemensamt, ofta genom privat insemination. Flera olika familjekonstellationer förekommer, t.ex. en ensamstående man och en ensamstående kvinna, två kvinnor och en ensamstående man, en ensamstående kvinna och två män eller två kvinnor och två män – vilka alla avser att vara föräldrar till barnet. I andra fall kan en spermadonator välja att vara anonym och tar då inte aktiv del i barnets liv.

De flesta barn till homosexuella föräldrar har både en biologisk/rättslig mamma och en biologisk/rättslig pappa som aktivt tar del i föräldraskapet. I dessa fall skiljer sig inte den rättsliga situationen för barnen jämfört med barn till heterosexuella föräldrar. Skillnaden uppstår i de fall barnet endast har en rättslig förälder, t.ex. om den andre föräldern är okänd (eller känd för modern, men inte har förklarats vara far till barnet rättsligt) eller om barnet adopterats av en ensamstående. I ett heterosexuellt förhållande, där par-

terna är gifta med varandra, kan barnet i dessa fall styvbarnsadopteras av den part som inte är rättslig förälder till barnet. I ett homosexuellt förhållande är detta med dagens lagstiftning inte möjligt, inte heller om parterna ingått registrerat partnerskap.

Avsnitten 11.4.2–11.4.4 behandlar barnens situation allmänt beroende på om de kommit till genom privat insemination, insemination utomlands eller adoption. Avsnitt 11.4.5 tar mer specifikt upp hur den rättsliga situationen ser ut för barn som växer upp med endast en biologisk förälder/adoptivförälder och en medförälder.

11.4.2 Privat insemination

Aktivt faderskap

I många fall avser den man som bidrar med sperma att ta aktiv del i föräldraskapet. I sådana fall gäller reglerna rörande faderskap, vårdnad och umgänge m.m. i förhållande till de biologiska föräldrarna.

Faderskapet kan fastställas genom en faderskapsbekräftelse och i och med fastställelsen har barnet två rättsliga föräldrar (1 kap. 3–4 §§ FB). Fadern är därmed bl.a. underhållsskyldig för barnet, vårdnaden kan tillfalla honom ensam eller gemensamt med modern och barnet ärver honom och hans släkt.

I förhållande till en partner som sammanlever med någon av föräldrarna – en s.k. medförälder – befinner sig barnet i samma situation som i en heterosexuell styvbarnsfamilj. Har föräldern och medföräldern ingått registrerat partnerskap kan medföräldern få föräldrapenning med undantag av de dagar som är reserverade inkom för fadern och de dagar som inte kan överlätas (4 kap. lagen [1962:381] om allmän försäkring). Vid en separation mellan föräldern och partnern kan barnet få rätt till umgänge med medföräldern (6 kap. 15 § FB). Underhållsbidrag från medföräldern kan däremot inte fastställas att utgå och barnet ärver inte denne om inte testamente avseende detta upprättats.

Passivt faderskap

Ibland är avsikten att den biologiska modern och hennes partner gemensamt skall ta hand om barnet som dess föräldrar utan att den biologiske fadern medverkar. I dessa fall fungerar mannen endast

som spermadonator och han avser inte att ta något rättsligt ansvar för barnet.

En faderskapsbekräftelse innebär att fadern blir rättsligt ansvarig för barnet och det går inte att avsäga sig detta. Därför finns det fall där fadern uppges som okänd. Visserligen är det socialnämndens skyldighet att se till att faderskap fastställs för alla barn, men det är inte säkert att spermagivarens identitet kommer till nämndens kännedom. Ett av rekvisiten för fastställande av faderskap genom dom är vidare att samlag ägt rum, vilket inte är fallet vid privat insemination (detta rekvisit är inte uppställt i fråga om faderskaps erkännande, 1 kap 4–5 §§ FB). Rättspraxis har också utvecklat sig så att det inte anses gå att fastställa ett faderskap mot en spermagivares nekande. Följden blir att faderskapet för barnet inte fastställs och barnet har därmed endast en rättslig förälder, nämligen den biologiska modern.

11.4.3 Insemination utomlands

I de flesta länder är spermadonatorn anonym. En insemination vid en klinik utomlands innebär därför oftast att barnet aldrig kan få reda på sitt biologiska ursprung.

Samma förhållande som nämnts ovan under "passivt faderskap" gäller i de fall en kvinna låtit sig insemineras utomlands. Barnet har då endast en rättslig förälder, nämligen den biologiska modern.

11.4.4 Adoption

Homosexuella par får i dag inte adoptera barn gemensamt i Sverige. De barn som växer upp med homosexuella föräldrar och som adopterats enligt svensk lagstiftning har därför antingen adopterats gemensamt av ett par i ett heterosexuellt förhållande eller adopterats av en ensamstående person.

Samma förhållande som nämnts ovan under "passivt faderskap" gäller i de fall en ensamstående man eller kvinna adopterat ett barn. Barnet har då endast en rättslig förälder.

11.4.5 Barn som växer upp med endast en biologisk förälder/adoptivförälder och en medförälder

När föräldrarna lever tillsammans

Det finns i dag ingen möjlighet att juridiskt binda medföräldern till barnet. Barnet har t.ex. ingen rätt att ärva honom/henne eller hans/hennes släkt. Barnet har rättsligt skydd endast i förhållande till den ena av sina föräldrar.

Avsaknaden av vårdnadsansvar för den förälder som inte är biologisk förälder innebär en rad praktiska problem. Som exempel kan nämnas vid kontakter med skola, myndigheter och sjukvård, där endast den rättsliga föräldern har rätt att fatta beslut, skriva på intyg m.m. Detsamma gäller barnets ekonomiska förhållanden.

I en situation där den rättsliga föräldern och medföräldern har delade meningar om t.ex. omvårdnad, skolgång, sjukdomshantering eller ekonomiska frågor rörande barnet har den rättsliga föräldern ensam bestämmanderätt.

När föräldrarna separerar

I de fall barnet kommit till genom privat insemination och modern inte medverkat till att faderskap för barnet kunnat fastställas kan det hända att barnet förvägras statligt underhållsstöd.¹⁰⁷ Detta används nämligen inte sällan som ett påtryckningsmedel för att modern skall medverka vid faderskapsutredningen. Att underhållsstöd inte utgår kanske inte har så stor betydelse så länge modern och hennes partner gemensamt sörjer för barnets uppehälle, men det kan få desto större betydelse om de separerar.

Vid en separation mellan föräldrarna har barnet inte rätt till underhållsbidrag från medföräldern, även om föräldrarna skaffat barnet gemensamt med avsikten att gemensamt sörja för dess uppehälle. Barnet har alltså endast en försörjningspliktig förälder. Om medföräldern ändå vill gottgöra barnet ekonomiskt får den rättsliga föräldern tillgång till medlen, vilket kanske inte alltid är avsikten.

Det är heller inte självklart att umgängesrätt för barnet med medföräldern och/eller annan närstående från medförälderns släkt

---

¹⁰⁷ Enligt 4 § 1 lagen (1996:1030) om underhållsstöd har ett barn inte rätt till underhållsstöd om barnets mor utan giltigt skäl låter bli att vidta eller medverka till åtgärder för att få faderskapet till barnet fastställt.

fastställs och det kan finnas risk för att barnet förlorar kontakten med medföräldern och dennes släkt. Medföräldern kan i dessa fall inte väcka talan om umgängesrätt. En sådan möjlighet har bara en rättslig förälder till ett barn. Talan om umgänge mellan ett barn och en medförälder kan väckas endast av socialnämnden, för barnets räkning (6 kap. 15 a § FB).

När den rättslige föräldern dör

Först om den biologiska föräldern/adoptivföräldern dör kan barnet få rätt till stöd från medföräldern, under förutsättning att han eller hon utses till särskilt förordnad vårdnadshavare (vilket dock inte inkluderar arvsrätt) eller tillåts adoptera barnet. Men det är inte självklart att medföräldern tillåts adoptera barnet eller förordnas som dess vårdnadshavare, även om mycket säkert talar för detta i de fall barnet växt upp tillsammans med partnern och betraktar denne som sin förälder.

12 Samhällets attityder

12.1 Inställningen till homosexuella

12.1.1 Inledning

Hittills har vi vetat ganska lite om hur inställningen till homosexualitet och homosexuella förändrats över tiden. En del tidigare attitydundersökningar har gjorts, t.ex. av Utredningen om homosexuellas situation i samhället. Ofta är det svårt att jämföra undersökningar bl.a. på grund av att olika frågeställningar ofta har använts och att syftena med undersökningarna kan ha varit olika. Men under år 1998 gjordes en undersökning vid Institutet för klinisk neurovetenskap i Göteborg som i princip ställde samma frågor som Utredningen om homosexuellas situation i samhället ställde år 1981. Dessa undersökningar går därför att jämföra och jämförelsen ger en bild av en förändrad attityd hos allmänheten.

Folkhälsoinstitutet har, inom ramen för sitt regeringsuppdrag, vänt sig till Forskningsgruppen för Samhälls- och Informationsstudier (FSI) för att få hjälp med att undersöka attityderna till homosexuella. Resultaten från 1998–2000 har sammanställts i en rapport "Svenska befolkningens attityd till homosexuella och homosexualitet", som kommer att publiceras inom kort.

När det gäller attitydundersökningar bör man vara försiktig med att dra generella slutsatser av resultaten. Hur attityden till t.ex. homosexuella och homosexualitet ser ut kan bero på vilka frågor som ställs, hur de är formulerade och i vilket sammanhang de ställs. En person kan vara negativ till homosexuella i vissa avseenden samtidigt som han eller hon inte är det i andra. Resultaten bör därför snarast ses som tendenser i olika riktningar.

12.1.2 Undersökningarna

Homosexuella i samhället, SOU 1984:63

Utredningen om homosexuellas situation i samhället gjorde år 1981 en enkätundersökning bland allmänheten rörande heterosexuellas sätt att uppfatta homosexualitet. Svar kom in från omkring 1 500 personer.

I påståendet "det är något fränstötande med homosexualitet" instämde 32 procent, medan 29 procent tog avstånd från påståendet. 21 procent svarade "vet inte", medan resten lämnade frågan obesvarad.

En annat påstående var att "homosexualitet är en sjukdom". 16 procent instämde i detta påstående, medan 38 procent tog avstånd från påståendet. 30 procent ansåg att de inte kunde ta ställning till påståendet och 16 procent hoppade över frågan.

61 procent av de tillfrågade kände inte och hade inte heller träffat någon homosexuell person. 24 procent hade någon gång träffat en homosexuell person, medan endast 15 procent kände någon som var homosexuell.

Vidare svarade 32 procent att de inte skulle ha något emot att ha någon homosexuell bland sina vänner, lika många ansåg att de inte kunde ta ställning till frågan och 19 procent ville inte ha någon homosexuell bland sina vänner.

42 procent svarade att de inte skulle ha något emot att ha en homosexuell arbetskamrat, 18 procent ställde sig negativa till detta medan resten inte ansåg sig kunna ta ställning till frågan eller hade lämnat den obesvarad.

När det gällde frågan om homosexuella par borde få ingå äktenskap ställde sig 21 procent positiva till detta, 54 procent var negativa medan 25 procent svarade "vet ej". Frågan om adoption tas upp i nästa avsnitt.

Undersökning gjord vid Institutionen för klinisk neurovetenskap i Göteborg

Vid Institutionen för klinisk neurovetenskap i Göteborg har år 1998 en attitydundersökning genomförts bland omkring 1 000 slumpvis utvalda personer (svarsfrekvensen var 67 procent).

På frågan om homosexualitet är en sjukdom svarade 67 procent att de inte ansåg detta, medan 18 procent menade att det var en sjukdom. 15 procent ansåg att de inte kunde ta ställning till frågan.

52 procent av de tillfrågade kände någon homosexuell person, medan 48 procent inte gjorde det.

Vidare svarade 67 procent att de inte skulle ha något emot att ha någon homosexuell bland sina vänner, medan 18 procent inte kunde tänka sig detta. 15 procent svarade "vet ej" på frågan.

76 procent svarade att de inte skulle ha något emot att ha en homosexuell arbetskamrat, 12 procent ställde sig negativa till detta och 12 procent ansåg sig inte kunna ta ställning till frågan.

När det gällde frågan om homosexuella par borde få ingå äktenskap ställde sig 51 procent positiva till detta, 32 procent var negativa medan 17 procent svarade "vet ej". Frågan om adoption tas upp i nästa avsnitt.

I undersökningen ställdes också frågan om de svarande ansåg att homosexualitet var medfött eller om det berodde på psykologiska faktorer. 51 procent trodde att homosexualitet var medfött och 30 procent trodde att det berodde på psykologiska faktorer. De som ansåg att homosexualitet berodde på psykologiska faktorer var genomgående betydligt mer restriktiva i sin syn på homosexualitet än de som ansåg att det var medfött.

FSI:s rapport "Svenska befolkningens attityd till homosexuella och homosexualitet"

I en serie undersökningar av ett oberoende urval på befolkningen i åldrarna 16–79 år har FSI sedan år 1998 ställt ett tjugotal frågor till omkring 9 000–10 000 personer. Undersökningen ingår i FSI:s långtidsstudie Kajsa, vilket gör det möjligt att relatera svaren till ett stort antal andra frågor, t.ex. andra attityder, värderingar och livsförhållanden. Frågemiljön gör det möjligt att se vilka sambandsmönster som ligger bakom attityderna till homosexuella och homosexualitet.

FSI:s rapport tar upp flera frågeställningar och samband när det gäller attityden till homosexuella och homosexualitet. Här anges endast vissa av de resultat som kommit fram.

Svaren på de frågor som ställdes under 1999 visar att det finns ungefär lika många positiva som negativa till homosexuella – ungefär 27 procent uppger sig vara negativa och 25 procent positiva. En betydligt större andel – 37 procent – har en neutral inställning, dvs. de ställer sig varken positiva eller negativa. 11 procent svarar "vet ej".

Det finns en betydande skillnad mellan kvinnors och mäns inställning. 35 procent av männen är negativa till homosexuella medan endast 16 procent av kvinnorna är det. Vidare är det tydligt att inställningen är en generationsfråga. Av dem som är födda på 1960-talet och senare har omkring 20 procent en negativ inställning, av dem födda 1959–1947 omkring 25 procent och av dem födda dessförinnan omkring 33 procent.

Graden av utbildning verkar också vara knuten till inställningen till homosexuella. Bland dem med akademisk examen uppgår endast 16 procent en negativ attityd jämfört med omkring 30 procent bland dem som har högst grundskola bakom sig. Andelen negativa visar sig också ungefär dubbelt så stor bland LO-medlemmar som bland SACO-medlemmar.

Vad gäller skillnaderna mellan olika tätortsgrader är det framför allt storstadsregionerna som utmärker sig genom en mindre negativ attityd till homosexuella, medan bilden är mer blandad vad gäller övriga tätortsgrader.

Attityden till homosexuella har ett tydligt samband med inställningen till minoriteter rent allmänt. Den som är negativ till homosexuella är också ofta negativ till t.ex. invandrare och invandring. Det kan också noteras att de som är negativa till homosexuella genomsnittligt har ett lägre förtroende för människor de möter i allmänhet och även för sina möjligheter att påverka sina egna liv i samhället.

Slutligen finns det ett starkt samband mellan erfarenhet och inställning. Såväl när det gäller att arbeta tillsammans med en homosexuell person som att umgås med någon gäller att bland dem som har erfarenhet av det är nio av tio positivt inställda till detta. Bland dem som inte har något erfarenhet av att arbeta tillsammans med en homosexuell person är sex av tio positivt inställda till detta, medan det bland dem som inte har någon erfarenhet av att umgås med någon homosexuell person endast är fyra av tio som är positivt inställda till detta.

12.1.3 En jämförelse mellan undersökningarna

Inställningen till homosexuella

Den undersökning som genomfördes 1981 av utredningen om homosexuellas situation i samhället och FSI:s undersökning 1999 är inte helt jämförbara. Varken frågeställningen eller svarsalternativen är likalydande, t.ex. saknas svarsalternativet "varken eller" i den

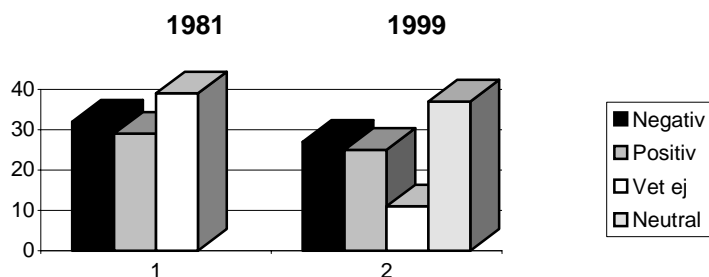
tidigare undersökningen. Sannolikt ryms de svarande som år 1981 hade denna åsikt under alternativen "positiv" och "vet ej".

Andelen negativa var 32 procent år 1981, jämfört med 27 procent år 1999 och andelen positiva var 29 procent år 1981, jämfört med 25 procent år 1999. Andelarna klart positiva och negativa är alltså i stort sett desamma.

Den stora skillnaden ligger i att år 1981 svarade 21 procent "vet ej" på frågan och 18 procent lämnade frågan obesvarad. År 1999 hade 37 procent en neutral inställning till homosexualitet (varken positiv eller negativ), medan 11 procent svarade "vet ej". En möjlig tolkning av utfallet är att betydligt fler personer i dag har en neutral inställning till homosexuella.

I diagrammet nedan har de som svarat "vet ej" och de som inte svarat alls lagts samman under "vet ej".

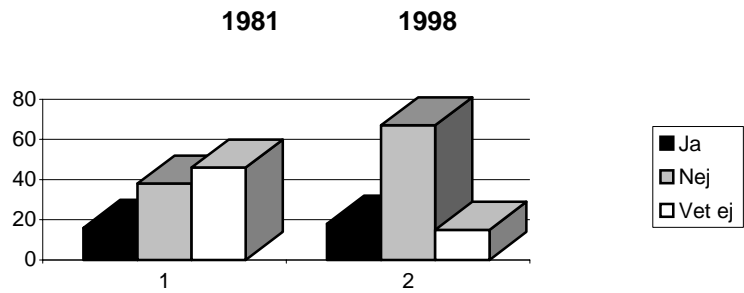
Diagram 12.1. Inställningen till homosexuella

"Homosexualitet är en sjukdom"

Påståendet har undersökts år 1981 av Utredningen om homosexuellas situation i samhället och år 1998 av Institutionen för klinisk neurovetenskap i Göteborg.

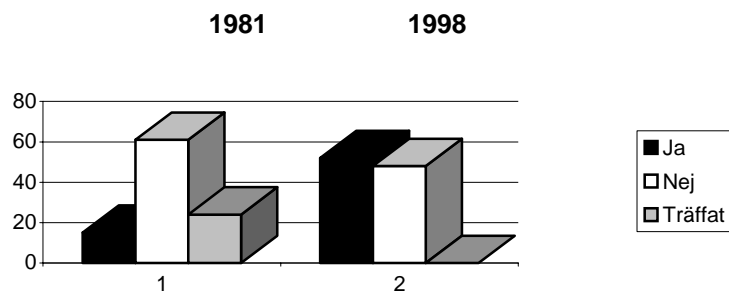
År 1981 ansåg 38 procent att homosexualitet inte är en sjukdom, medan 67 procent var av den åsikten år 1998.

*Diagram 12.2. "Homosexualitet är en sjukdom"***"Jag känner/har träffat någon som är homosexuell"**

Påståendet har undersökts år 1981 av Utredningen om homosexuellas situation i samhället och år 1998 av Institutionen för klinisk neurovetenskap i Göteborg.

År 1981 kände 61 procent av de tillfrågade inte någon homosexuell person och hade inte heller träffat någon. År 1998 kände hälften av de svarande någon som är homosexuell.

Diagram 12.3. "Jag känner/har träffat någon som är homosexuell"

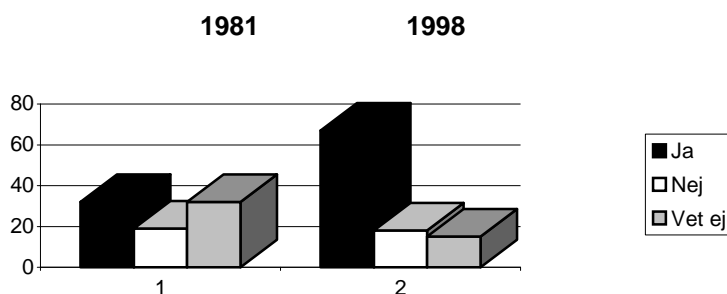

"Jag har inget emot att ha en homosexuell person bland mina vänner"

Påståendet har undersökts år 1981 av Utredningen om homosexuellas situation i samhället och år 1998 av Institutionen för klinisk neurovetenskap i Göteborg.

År 1981 svarade 32 procent att de inte skulle ha något emot att ha en homosexuell person bland sina vänner. År 1998 var andelen dubbelt så hög (67 procent).

Diagram 12.4. "Jag har inget emot att ha en homosexuell person bland mina vänner"

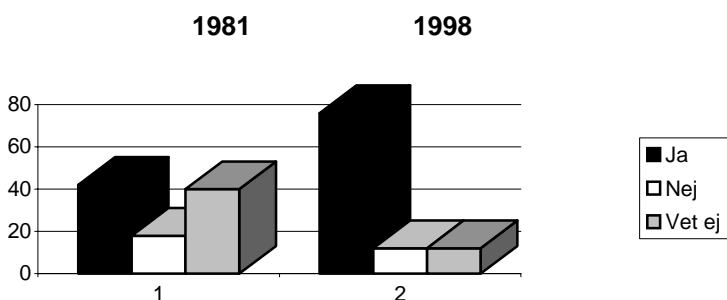

"Jag har inget emot att ha en homosexuell arbetskamrat"

Påståendet har undersökts år 1981 av Utredningen om homosexuellas situation i samhället och år 1998 av Institutionen för klinisk neurovetenskap i Göteborg.

År 1981 svarade 42 procent att de inte skulle ha något emot att ha en homosexuell arbetskamrat. År 1998 var denna andel 76 procent.

Diagram 12.5. "Jag har inget emot att ha en homosexuell arbetskamrat"

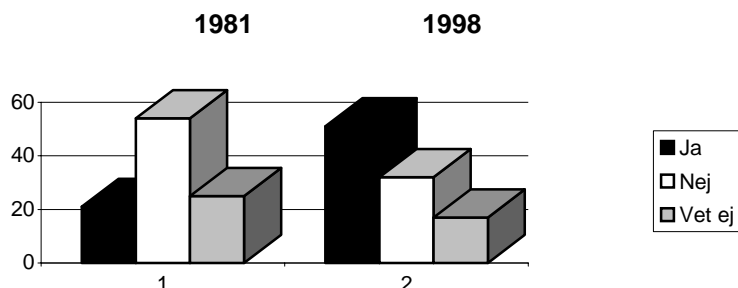

”Homosexuella bör få ingå äktenskap”

Påståendet har undersökts år 1981 av Utredningen om homosexuellas situation i samhället och år 1998 av Institutionen för klinisk neurovetenskap i Göteborg.

År 1981 var 21 procent positiva till påståendet, medan 51 procent var positiva till påståendet år 1998.

Diagram 12.6. ”Homosexuella bör få ingå äktenskap”

12.2 Inställningen till homosexuellt föräldraskap

12.2.1 Inledning

Utredningen om homosexuellas situation i samhället redovisade i sitt betänkande *Homosexuella och Samhället*, SOU 1984:63, utfallet av en enkät rörande inställningen till att homosexuella skulle få adoptera barn gemensamt. 6 procent av de tillfrågade instämde i svarsalternativet ”Ja, det tycker jag absolut” och 8 procent ansåg att övervägande skäl talade för en sådan rätt. 21 procent ansåg att övervägande skäl talade emot en sådan rätt och 38 procent instämde i svarsalternativet ”Nej, det tycker jag absolut inte”. Övriga, 27 procent svarade ”vet ej” på frågan.

I den undersökning som genomfördes vid Institutet för klinisk neurovetenskap i Göteborg år 1998 ställdes också frågan om inställningen till att homosexuella skulle ges möjlighet att adoptera barn. Omkring 23 procent ställde sig positiva till detta, omkring 63 procent var negativa, medan omkring 14 procent svarade ”vet ej”.

Vidare har FSI, inom ramen för sitt arbete åt Folkhälsoinstitutet, undersökt omgivningens inställning till möjligheten för homosexuella att adoptera. Under 1999 ställdes frågan "Vad tycker Du om: Förslaget att homosexuella par skall ges möjlighet att adoptera barn". På denna fråga svarade 15 procent att de tyckte det var bra, 12 procent "varken eller", 67 procent att de tyckte detta var dåligt och 5 procent "vet ej".

Den senaste tiden har det förekommit en intensiv debatt i media kring frågan. Flera dags- och kvällstidningar har frågat sina läsare om de anser att homosexuella bör få möjlighet att adoptera barn. Läsarna har kunnat svara via Internet. Tillförlitligheten av dylika enkäter kan dock ifrågasättas av flera skäl. Det finns ingen möjlighet att kontrollera om de svarande utgör en representativ del av befolkningen och det finns stora möjligheter att manipulera ett sådant svarssystem. Dessutom finns det en risk för att den direkt ställda frågan och den snabba möjligheten att svara bidrar till att svaren inte är genomtänkta och därmed inte representerar den egentliga meningen.

När en fråga ställs direkt är det alltså möjligt att svaren blir missvisande. De svarande sätter sig inte in i en specifik situation utan svarar ofta spontant utan att riktigt tänka efter. Kommittén gav därför FSI i uppdrag att genomföra en ny attitydundersökning utifrån beskrivna typfall. En annan anledning till att kommittén lät genomföra undersökningen är att den senaste tidens intensiva debatt i frågan kan ha påverkat den allmänna opinionen. Fler personer kan ha fått bättre kunskap, diskuterat och närmare tänkt igenom frågan. Utfallet i den senare undersökningen visar sig också skilja markant från de andra undersökningarna. Nedan ges en sammanfattning av resultaten. Undersökningen presenteras i sin helhet i del B, bilaga 8.

12.2.2 FSI:s attitydundersökning om inställningen till homosexuellt föräldraskap

Frageställningarna och svarsalternativen

Sex olika frågor med beskrivna typfall ställdes till drygt 1 000 slumpmässigt utvalda personer i åldrarna 16–79. Frageställningen var i varje fall om personen eller personerna borde få adoptera barnet i den givna situationen. Svarsalternativen var "Det vill jag ej", "Tveksam", "Det har jag inget emot" och "Det tycker jag är bra".

Alternativet "Tveksam" kan tolkas på två sätt. Antingen avser den svarande att han eller hon inte tagit ställning till frågan eller menar den svarande att han eller hon är tveksam i negativ riktning. Eftersom det finns två positiva svarsalternativ kan detta tala för att de svarande uppfattat svarsalternativet som tveksamt åt det negativa hållet. Å andra sidan finns det inget annat svarsalternativ för dem som inte tagit ställning, varför svaret "Tveksam" måste rymma även dessa fall. Inställningen hos den svarande i varje enskilt fall är alltså inte helt klar.

I redovisningen nedan har de två positiva svarsalternativen lagts samman. Det kan dock vara av intresse att notera att omkring tre fjärdedelar av de positiva svarande genomgående valt det neutrala alternativet, dvs. "Det har jag inget emot".

Fråga 1 och 2 – Styvbarnsadoption - en okänd förälder

Fråga 1 och 2 gällde om en kvinnlig partner skulle tillåtas adoptera partners barn. I första fallet om barnet tillkommit innan paret ingått partnerskap och i andra fallet om barnet skaffats gemensamt. I båda fallen förutsattes fadern vara okänd.

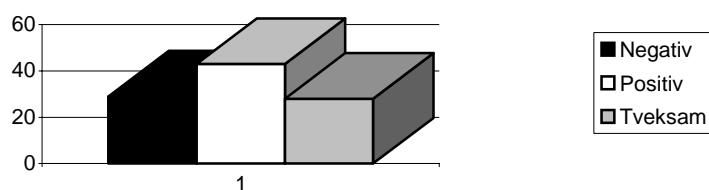
På dessa frågor är 42 respektive 43 procent positiva till adoption, 28 procent är tveksamma och 29 procent är negativa.

Kvinnor är mer positiva än män; 48 procent av kvinnorna är i båda fallen positiva, medan 39 procent av männen är positiva i det första fallet och 36 procent av männen i det andra fallet. Negativa är 24 procent av kvinnorna i båda fallen, medan 33 procent av männen är negativa i det första fallet och 35 procent i det andra fallet.

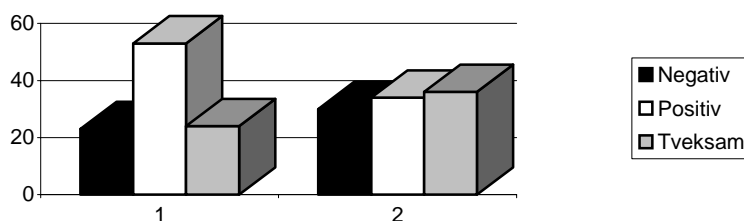
Ännu större skillnad är det mellan olika generationer. I den yngre generationen (födda 1974-1984) anser 54 respektive 52 procent att partnern borde få möjlighet att adoptera partners barn, medan endast 34 procent i den äldre generationen (födda 1921-1929) ställer sig positiva till detta i båda fallen. Negativa är 23 respektive 22 procent i den yngre generationen, medan 31 respektive 30 procent är negativa i den äldre generationen.

Fråga 1-2

Yngre   Äldre

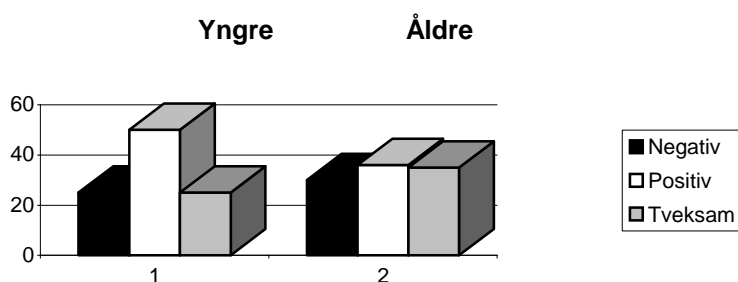
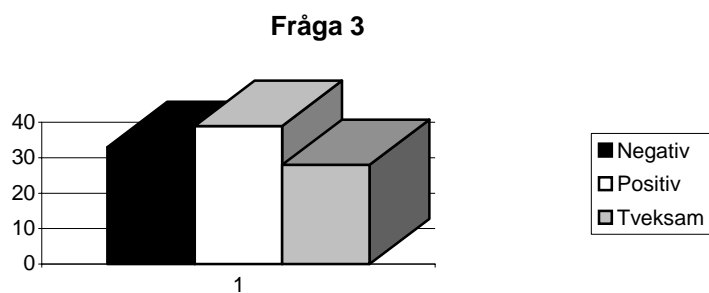
Fråga 3 och 4 – Styvbarnsadoption – båda föräldrarna kända

Fråga 3 gällde om en *kvinnlig partner* skulle tillåtas adoptera partners barn. Skillnaden jämfört med fråga 1 och 2 bestod i att fadern i detta fall förutsattes vara känd, men att han gett sitt samtycke till adoptionen.

På denna fråga är 39 procent positiva till adoption, 28 procent är tveksamma och 33 procent är negativa.

Fler kvinnor är positiva; 42 procent jämfört med 36 procent av männen. Negativa är 29 procent av kvinnorna och 36 procent av männen.

I den yngre generationen är 50 procent positiva jämfört med 36 procent i den äldre generationen. Negativa är 25 procent i den yngre generationen och 30 procent i den äldre generationen.

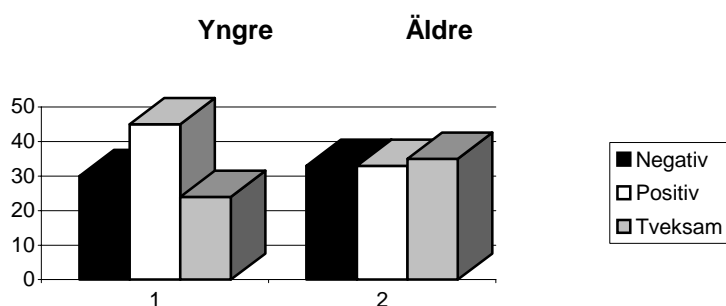
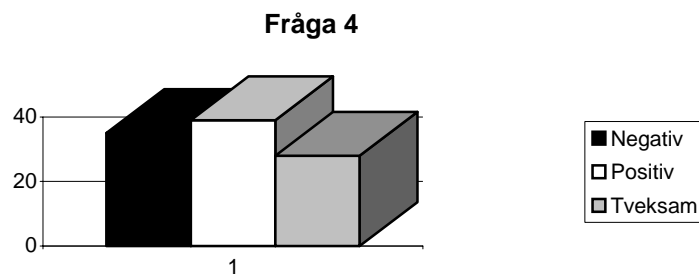

Fråga 4 gällde om en *manlig partner* skulle tillåtas adoptera partners barn. Modern förutsattes vara känd och ha gett sitt samtycke till adoptionen.

På denna fråga är 36 procent positiva till adoption, 29 procent är tveksamma och 35 procent är negativa.

Fler kvinnor är positiva; 42 procent jämfört med 31 procent av männen. Negativa är 30 procent av kvinnorna och 41 procent av männen.

I den yngre generationen är 45 procent positiva jämfört med 33 procent i den äldre generationen. Negativa är 30 procent i den yngre generationen och 33 procent i den äldre generationen.

Fråga 5 – Gemensam adoption av två kvinnliga partner

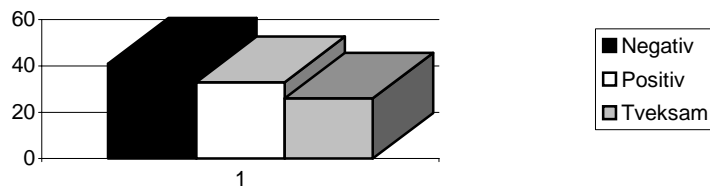
Fråga 5 gällde om två kvinnliga partner skulle få adoptera barn gemensamt.

På denna fråga är 33 procent positiva till adoption, 26 procent är tveksamma och 41 procent är negativa.

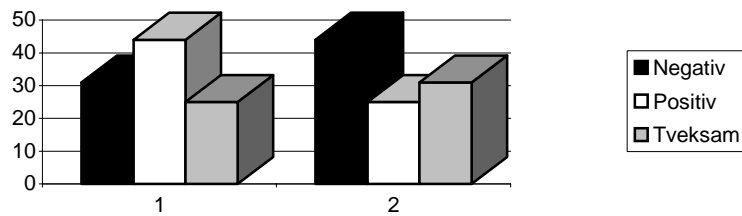
Fler kvinnor än män är positiva; 37 procent av kvinnorna jämfört med 29 procent av männen. Negativa är 36 procent av kvinnorna och 46 procent av männen.

I den yngre generationen är 44 procent positiva jämfört med 25 procent i den äldre generationen. Negativa är 31 procent i den yngre generationen och 44 procent i den äldre generationen.

Fråga 5

Yngre   Äldre

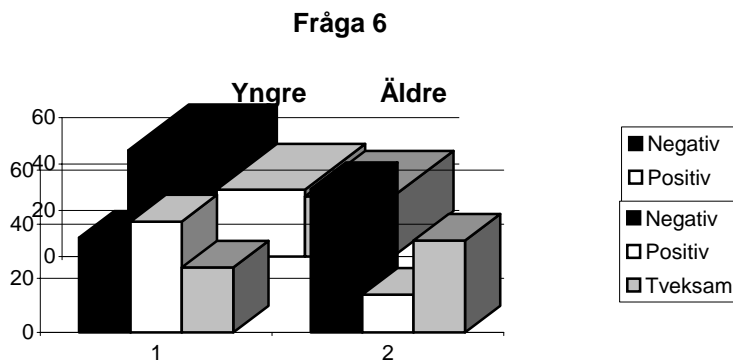
Fråga 6 – Gemensam adoption av två manliga partner

Fråga 6 gällde om två manliga partner skulle få adoptera barn gemensamt.

På denna fråga är 29 procent positiva till adoption, 26 procent är tveksamma och 46 procent är negativa.

Fler kvinnor är positiva; 35 procent jämfört med 22 procent av männen. Negativa är 39 procent av kvinnorna och 53 procent av männen.

I den yngre generationen är 41 procent positiva jämfört med endast 14 procent i den äldre generationen. Negativa är 35 procent i den yngre generationen och 53 procent i den äldre generationen.

Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan man se att fler personer är positivt än negativt inställda till styvbarnsadoption inom ett registrerat partnerskap, om man bortser från gruppen tveksamma.¹ När det gäller gemensam adoption är fler negativa till detta än positiva, totalt över åldersgrupperna. Men ser man enbart till den yngre generationen är den positivt inställda andelen större än den negativa även här.

Kvinnliga svarande är överlag mer positivt inställda till adoption inom ramen för ett registrerat partnerskap och den yngre generationen är betydligt mer positivt inställd än den äldre generationen.

¹ Anledningen till att de som uppgett att de är tveksamma inte kan räknas med är att det är oklart vilken inställning som döljer sig bakom detta svar (se inledningen till avsnitt 12.2.2).

12.3 Homosexuellas utsatthet för brott

12.3.1 Inledning

Eva Tiby fick Folkhälsoinstitutets uppdrag att göra en pilotstudie i Stockholm, en första kartläggning i Sverige någonsin, av förekomst, mönster och skadeverkningar av hot, våld och annan brottslighet mot homosexuella kvinnor och män (Hat, hot, våld – utsatta homosexuella kvinnor och män, Folkhälsoinstitutet 1996:84). Eva Tiby fortsatte härefter arbetet med en riksomfattande kartläggning som presenterades i doktorsavhandlingen "Hatbrott? Homosexuella kvinnors och mäns berättelser om utsatthet för brott" (Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet 1999). Databasinsamlingen i den stora studien omfattade omkring 4 000 personer. Svarsfrekvensen var 65 procent.

En redigerad, mer lättillgänglig, version av doktorsavhandlingen har getts ut av Folkhälsoinstitutet, "De utsatta – Brott mot homosexuella kvinnor och män" (Rapport nr 2000:3). Nedan följer ett kort sammandrag av rapporten i valda delar.

12.3.2 Doktorsavhandlingen "Hatbrott? Homosexuella kvinnors och mäns berättelser om utsatthet för brott"

Varför utsätts homosexuella för brott?

Anledningen att homosexuella utsätts för brott är enligt litteraturen homofobi och heterosexism.² Många författare utgår från att grundinställningen i samhället är att homosexuella är värda mindre respekt och mera stryk än heterosexuella.

Frågan om huruvida hatbrott finns, eller snarare om det är en meningsfull kategori, kan man delvis finna svar på i historien. Litteraturen visar att samhällssignaler om att homosexuella inte är värda skydd kopplade till presumtiva gärningsmäns egna fördomar, eventuellt som arvegods i familjen, är en krutdurk i hatbrottssammanhang. Homofobibegreppets utveckling från mikroplanet – en åkomma hos individer – till makroplanets heterosexism – en

---

² Ursprungsbetydelsen av homofobi är "rädsla för det lika". *Homofobi* som begrepp har allt eftersom kommit att överges i forskningssammanhang med hänvisning till att det framställer negativa värderingar mot homosexualitet som ett individuellt och relationellt problem. I stället har *heterosexism* kommit i bruk i syfte att tydliggöra hur heterosexualitet utgör en dominerande norm, inte bara i samspel mellan individer – en social och psykologisk heterosexism – utan som en konsekvens av en kulturell och historisk utveckling (Zetterqvist Nelson 2000: Döttrar, söner och homosexuella föräldrar).

strukturell politisk inställning – speglar en utveckling i synen på varför homosexuella utsätts för brott på grund av sexuell läggning.

Undersökningarna visar att de utsatta ibland bara kan gissa sig till gärningsmannens motiv. De utsatta gissar att angreppet skedde på grund av att hon/han var homosexuell. I andra fall är det uppenbart, t.ex. när anti-homosexuella uttryck skrikits eller skrivits. Hos en stor del av de utsatta återfinns upplevelsen av att homosexuella ständigt är hotade eller i farozonen. Att man dessutom blir utsatt för fysiska angrepp beror bara på omständigheter, som att man var på fel plats, visade sig eller att man inte sett tillräckligt manlig/kvinnlig ut.

De utsatta

Statistiska Centralbyrån genomför levnadsundersökningar där man bl.a. undersöker utsatthet för brott (de s.k. ULF-undersökningarna). Tre särskilda riskgrupper har därvid utkristalliserats. Dessa är män mellan 16 och 35 år som deltar i nöjeslivet, ensamstående kvinnor som utsätts i bostaden samt olika yrkesgrupper, där möten med kriminella eller stökiga personer ingår.

Den kriminologiska traditionella ålderstrappan vad gäller utsatthet förefaller ha sin motsvarighet i homosexuella populationer. Även där är ungdomarna mycket utsatta. En avgörande roll kan dock komma ut-åldern spela. Ju tidigare den homosexuella personen upptäcker sin läggning och exponerar den, desto större risker att utsättas för brott på grund av sexuell läggning. Könrolls-resonemangen om homosexuell utsatthet för våld kan sammanfattas med att det i flera studier förefaller som det är just reaktioner mot den homosexuelles avvikelse från sin könsroll som har lett till brotten, inte reaktioner på homosexualiteten i sig.

Omkring var fjärde homosexuell har blivit utsatt för brott någon gång under sin livstid (28 procent av männen och 20 procent av kvinnorna). 64 procent av de utsatta personerna i ålderskategorin 30 år och yngre hade varit utsatta det senaste året, jämfört med 45 respektive 42 procent av de medelålders och äldre. De yngsta har alltså en mer aktuell utsatthet.

Liksom i undersökningar rörande totalbefolkningen är män mest utsatta i den homosexuella populationen. Mellan 28 och 36 procent av männen har utsatts för brott på grund av sin sexuella läggning, jämfört med mellan 15 och 24 procent av kvinnorna.

Det är färre som lever i en relation som utsätts än de som lever ensamma. Samma förhållande gäller för dem som är monogama, jämfört med icke monogama. Fler av dem som exponerar sin läggning blir utsatta och de som ofta är ute i nöjeslivet utsätts oftare än de som deltar i nöjeslivet mer sällan.

Det är betydligt fler utsatta som känner utsatta homosexuella och bland de utsatta finns en betydligt högre nivå av rädsla att bli utsatt för brott på grund av att man är homosexuell.

Brotten

Nästan hälften av de utsatta har drabbats av hot och våld. De tredje mest frekventa brotten är förolämpning/förtal, vilket drygt 40 procent blivit utsatta för. Sedan följer skadegörelse, egendomsbrott och sexbrott.

Uppdelat på kön visar det sig att hälften av de utsatta männen utsätts för våldsbrott, jämfört med en fjärdedel av kvinnorna. Ungefär lika många män som kvinnor har utsatts för hot, medan kvinnorna har en högre andel utsatthet för förolämpning och förtal.

Brottsplatserna

De svenska studierna omfattar alla brott och därmed alla platser: allmän plats, utanför gayställen, hemmet, transportmedel, arbetsplats, krog, park eller skola. Det bör noteras att många av de utsatta har utsatts för flera brott vid flera tillfällen. Följdfrågorna som gäller platserna, gärningsmännen och åtgärderna avser det brott som de utsatta bedömt som allvarligast.

De flesta brotten – 68 procent – har begåtts på gata/allmän plats, utanför gayställen, på krogen, i en park eller på ett transportmedel. 32 procent av brotten har begåtts i hemmet, på arbetsplatsen eller i skolan. I den första kategorin finns många misshandelsfall och i den senare kategorin finns framför allt trakasserifall på skola/arbetsplats och inbrott, telefontrakasserier/brevhot samt familjevåld i hemmet.

Två tredjedelar av männen utsätts på offentliga platser, medan kvinnorna utsätts i ungefär lika hög grad på offentliga platser som i hemmet och skolan/arbetsplatsen.

Sammanfattning

De utsattas livsstil skiljer sig vanligen åt jämfört med dem som inte drabbats. De är ofta unga och lever mer sällan i ett stadigt förhållande. De är mer ute i nöjeslivet och är öppna med sin sexuella läggning. Det förefaller som om det är reaktioner mot den homosexuelles avvikelse från sin könsroll som lett till brotten, inte reaktioner på homosexualiteten i sig.

Fler män än kvinnor utsätts, vilket delvis kan bero på olika livsstil. Lesbiska kvinnor är mindre ute i nöjeslivet och de uppsöker inte farliga platser, som t.ex. parker, i lika hög utsträckning.

De vanligaste brottstyperna är hot, våld och förolämpning och två tredjedelar av brotten begås på offentliga platser.